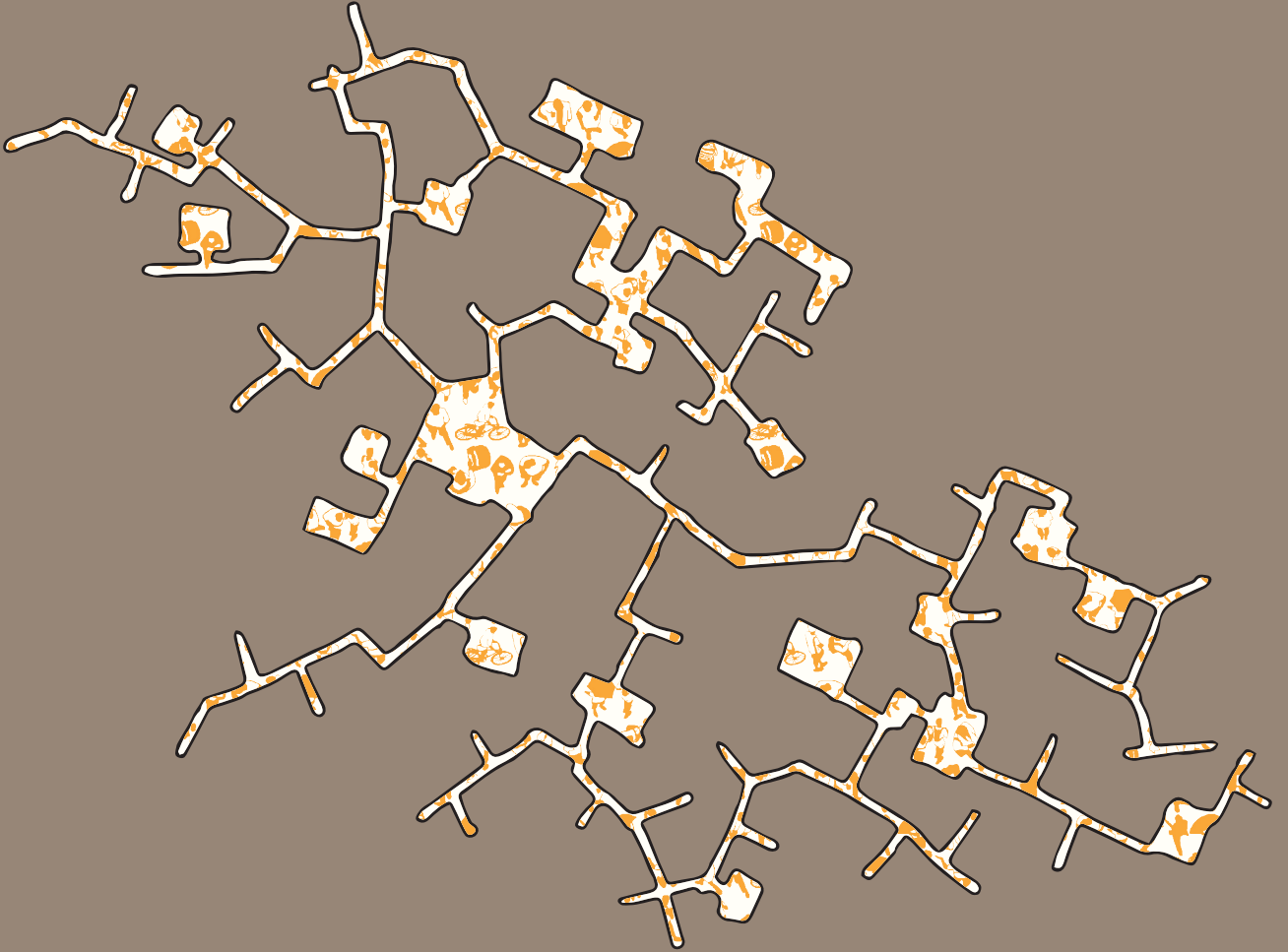

PLANLAMA

TMMOB ŞEHİR PLANCILARI ODASI YAYINI

Cilt | Sayı
26 | 1

Dört Ayda Bir Yayınlanır
ISSN 1300-7319

PLANLAMA

Editörler - Editors

Tuba İNAL ÇEKİÇ

YTÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü / TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi

Tayfun KAHRAMAN

MSGSÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü / TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi

Yardımcı Editörler - Co-Editors

Süleyman BALYEMEZ

İstanbul Aydın Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Mimarlık Bölümü / TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi

Ahmet Kıvanç KUTLUCA

Kocaeli Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü / TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi

Yayın Kurulu - Editorial Board

Gürkan AĞÜN

Beylikdüzü Belediyesi / TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi

Akif Burak ATLAR

TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi

Duygu CİHANGER

ODTÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü / TMMOB Şehir Plancıları Odası Ankara Şubesi

Çare Olgun ÇALIŞKAN

MSGSÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü / TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi

Kumru ÇILGIN

MSGSÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü / TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi

Aysun KOCA

TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi

Murat ÖLMEZ

TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi

Ümit ÖZCAN

Serbest Şehir Plancısı / TMMOB Şehir Plancıları Odası

Ece Özden PAK

TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi

Emre SEVİM

TC Kültür ve Turizm Bakanlığı / TMMOB Şehir Plancıları Odası Ankara Şubesi

Özlem ŞENYOL

Bornova Belediyesi / TMMOB Şehir Plancıları Odası

Hakem Kurulu - Reviewers

Mehmet Rifat AKBULUT
Müslüm AKINCI
Murat BALAMİR
Erbatur ÇAVUŞOĞLU
Tayfun ÇINAR
Erol DEMİR
İclal DİNÇER
Bülent DURU
Gülden ERKUT
Melih ERSOY

Yiğit EVREN
Haluk GERÇEK
Ferhan GEZİCİ KORTEN
Cengiz GİRİTLİOLU
Sezai GÖKSU
A. Emel GÖKSU
Zekai GÖRGÜLÜ
Nuran Zeren GÜLERSOY
Behzat GÜRKAN
Tolga İSLAM

Ruşen KELEŞ
Hüseyin Çağatay KESKİNOK
Biray KOLLUĞLU
Turgay Kerem KORAMAZ
Seda KUNDAK
Hürriyet ÖGDÜL
Ayşe Nur ÖKTEN
Semahat ÖZDEMİR
Pelin Pınar ÖZDEN
Cenk Yaşar ŞAHİN

Savaş Zafer ŞAHİN
Betül ŞENGEZER
Nilgün Görür TAMER
Sırma TURGUT
Ali TÜREL
Handan TÜRKÖĞLU
Asuman TÜRKÜN
Tolga ÜNLÜ
Murat Cemal YALÇINTAN
Sibel YARDIMCI

ISSN 1300-7319

TMMOB Şehir Plancıları Odası'nın Yayın Organıdır
Oda birimlerine ve üyelere ücretsiz gönderilir
Yılda Üç Defa Yayınlanır (Mart, Temmuz, Kasım)

PLANLAMA Ulrich's ve Avery Index veri tabanlarında dizinlenmektedir.

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü: TMMOB Şehir Plancıları Odası adına Orhan SARIALTUN

TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi

İletişim: planlama@planlamadergisi.org

Adres: Cihannüma Mah. Akdoğan Sok. Başar Apt. No:30 D:6-7 Beşiktaş/İSTANBUL

Tel: 0212 275 43 67

Faks: 0212 272 91 19

E-posta: planlama@planlamadergisi.org

İnternet adresi:

www.planlamadergisi.org

www.journalofplanning.org

www.jplanning.org

KARE YAYINCILIK tarafından tasarlanmıştır.

Basım tarihi: Haziran, 2016

Yayın türü: Süreli yayın

Baskı adedi: 5000

Matbaa: Aydan Yayıncılık San. ve Tic. A.Ş

Alinteri Bulvarı, 3364 Sokak No: 4, Ostim, Ankara

Planlama Dergisi TMMOB Şehir Plancıları Odası'nın yayın organıdır. Planlama Dergisi planlama, tasarım, kent sosyolojisi ve kentsel ve bölgesel çalışma alanından orijinal makaleleri, araştırma özetlerini, kitap incelemelerini ve meslek alanına ilişkin güncel tartışma ve görüşleri yayınlamak üzere kurulmuştur. Oda üyelerine ücretsiz dağıtılan dergi; şehir ve bölge planlama alanındaki uygulama örneklerinin yanı sıra politika uygulamalarını, uygulama araçlarını ve sosyolojik çalışmaları meslektaşlarına ve okurlara ulaştırma çabasında olup yılda üç kez yayınlanmaktadır. Planlama Dergisi, 2013 yılı itibarıyla TÜBİTAK tarafından ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanı listelerinde "Ulusal Hakemli Dergi" statüsüne alınmış olup Ulrich's ve Avery veritabanlarında dizinlenmektedir.

Dergide Türkçe ve İngilizce dillerinde makalelere yer verilmektedir. Araştırma makaleleri için yazı uzunluğu dipnotlar ve kaynakça dahil 9000, görüş ve araştırma özetleri için 2500 kelimedir. Tüm yazılar önce editör ve yardımcıları tarafından ön değerlendirmeye alınır ve incelenmeleri için danışma kurulu üyelerine gönderilir. Tüm yazılarda yazar adları gizlenerek anonim değerlendirme ve düzeltmeye başvurulur, gereken koşullarda yazarlardan yazıları hakkındaki soruları yanıtlaması ve eksikleri tamamlaması istenebilir. Dergide yayınlanmasına karar verilen yazılar yayına hazırlık sürecine alınır, bu aşamada tüm bilgilerin doğruluğu için ayrıntılı kontrol ve denetimden geçirilir, yayın öncesi şekline getirilerek yazarların kontrolüne ve onayına sunulur.

Dergiye yazı teslimi çalışmanın daha önce yayımlanmadığı ve Planlama Dergisi'nde yayımlanmasının editör ekibi tarafından uygun bulunduğu anlamına gelmektedir. Yazar(lar); çalışmanın yayımlanmasının kabulü itibarıyla yazıya ait her hakkı TMMOB Şehir Plancıları Odası'na devretmekte; izin almaksızın çalışmayı başka bir dilde ya da yerde yayımlamayacaklarını kabul etmektedir(ler)*. Gönderilen yazı daha önce herhangi bir toplantıda sunulmuş ise toplantı adı, tarihi ve düzenlendiği şehir dipnotta belirtilmelidir. Lisansüstü tez çalışmalarından üretilmiş yazılarda tezin ismi ve hazırlandığı kurum yazının başında dipnot ile belirtilmelidir.

*Telif hakkı devir işlemleri, makaleniz yayın kurulu ve hakemlerce onaylandıktan sonra, makaleniz yayına hazırlanma aşamasında yayıncı tarafından e-posta ile gerçekleştirilecektir.

KATEGORİLER

Araştırma Makaleleri: Makale kategorileri kısmında belirtilen alanlarda yeterli bilimsel inceleme, gözlem ve araştırmalara dayanarak bir sonuca ulaşan orijinal ve özgün çalışmalardır. Türkçe yazılmış makaleler Türkçe başlık, Türkçe özet ve anahtar kelimeler, İngilizce başlık, İngilizce özet ve anahtar kelimeler ile giriş, materyal, metot, bulgular, tartışma, sonuç ve kaynaklar bölümlerinden oluşmalı; metin, tablo, şekil vd. dahil 9000 kelimeyi aşmamalıdır. İngilizce makaleler ise İngilizce başlık, İngilizce özet ve anahtar sözcükler ile Türkçe başlık, Türkçe özet ve anahtar kelimelere sahip olmalı; Türkçe makale yazım kurallarında belirtilen bölümlerden oluşmalıdır. Türkçe ve İngilizce özetlerin her biri 200-400kelimeden oluşmalıdır.

Derleme Yazılar: Makale kategorileri kısmında belirtilen alanlarda güncel ve önemli bir konunun ve/veya yazarın kendi görüş ve araştırmalarından elde ettiği sonuçların değerlendirildiği özgün yazılardır. Bu yazıların başlık ve özet bölümleri orijinal araştırma makalesi formatında yazılmalı, bundan sonraki bölümleri giriş, metin ve kaynaklardan oluşmalı ve 2500 kelimeyi geçmemelidir.

Yukarıda belirtilenlerin yanı sıra Planlama Dergisi'nde görüş yazısı ve kitap inceleme kategorileri dışındaki **(çeviri, yarışma sunumları, araştırma özetleri, oda görüşü ve değerlendirmeler** başlıklarında yer alan) yazılar yayın kurulu ve editör süzgecinden geçtikten sonra yayımlanır.

Makale Başvurusu: Planlama Dergisi'ne makale başvuruları çevrimiçi olarak kabul edilmektedir. Planlama Dergisi'nin web sayfasında (www.planlamadergisi.org/www.journalofplanning.org/www.jplanning.org) "çevrimiçi makale gönder" ya da "journalagent" sekmesini kullanarak makale başvurusu yapılır.

MAKALE HAZIRLAMA DETAYLARI

Yazıların Hazırlanması: Yazılar (A4) kağıda, 11 punto büyüklükte "Arial" yazı karakterinde iki satır aralıklı olarak hazırlanmalıdır. Sayfanın her bir yüzünde üçer cm boşluk bırakılmalı ve tüm sayfalar numaralandırılmalıdır.

Ana Metin Dökümanı: Sayfalara göre sıralama, tam metin, kaynakçave var ise teşekkür sayfası şeklinde yapılmalıdır. Makaleye ilişkin isim, yazar adı özet ve anahtar kelimeler çevrimiçi makale gönderme sisteminde istenilecek olup ayrı bir döküman olarak sisteme yüklenmemektedir.

Başvuru mektubu: Başvuru mektubunun ayrı bir döküman olarak sisteme yüklenmesi gerekmektedir

olup; yazının tüm yazarlar tarafından okunduğu, onaylandığı ve orijinal bir çalışma ürünü olduğu ifade edilmelidir. Bunlara ek olarak; yazının başlığı, yazarların adı, soyadı ve unvanları, çalışmanın yapıldığı kurumun adı ve şehri, eğer varsa çalışmayı destekleyen fon ve kuruluşların açık adları yer almalıdır. Bu sayfaya ayrıca "yazışmadan sorumlu" yazarın isim, açık adres, telefon, faks, mobil telefon ve e-posta bilgileri eklenmelidir.

Tablo, şekil, grafik ve fotoğraflar: Tüm tablo, şekil ve grafikler ayrı metin dosyalarında ve her birinin altına numaraları ve açıklayıcı bilgiler yazılmış olarak gönderilmelidir. Şekillerin ana metin içerisindeki yerleri metin içinde ayrı bir paragraf açılarak yazı ile (örneğin "Şekil 1 burada yer alacaktır" ifadesi kullanılarak) belirtilmelidir.

Gönderilen yazılarda kaynakça gösteriminde uluslararası geçerliliği olan "APA 6.0 Yazım Kuralları ve Kaynak Gösterim Biçimi" kullanılacaktır;

KİTAP REFERANSLARI

Tek yazarlı kitap:

Abisel, N. (2006). Sessiz Sinema. Ankara: Deki.

Zizek, S. (2009). Matrix: Ya da Sapkınlığın İki Yüzü. Bahadır Turan (Çev.). İstanbul: Encore.

Çok yazarlı kitap:

Abisel, N., Arslan, U.T., Behçetoğulları, P., Karadoğan, A., Öztürk, S.R. & Ulusay, N. (2005). Çok Tuhaf Çok Tanıdık. İstanbul: Metis.

Editörlü kitap:

Özbek, M. (Ed.) (2005). Kamusal Alan. İstanbul: Hil.

Editörlü kitapta bölüm:

Kejanlıoğlu, B. (2005). Medya Çalışmalarında Kamusal Alan Kavramı. Meral Özbek (Ed.), Kamusal Alan içinde (s. 689-713). İstanbul: Hil.

Birden çok baskısı olan kitap:

Strunk, W. Jr. & White, E. B. (2000). The Elements of Style (4. Baskı). New York: Longman.

Sadece elektronik basılı kitap:

O'Keefe, E. (n.d.). Egoism & the costs in Western values. Erişim: <http://www.onlineoriginals.com/showitem.asp?item=1135>

Kitabın elektronik versiyonu:

Freud, S. (1953). The method of interpreting dreams: An analysis of a specimen dream.

J. Strachey (Ed. & Trans.), The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud (Vol. 4, pp. 96-121). <http://books.google.com/books> (Özgün eser 1900 tarihlidir)

Shotton, M. A. (1989). Computer addiction: A study of computer dependency [DX Reader version]. Retrieved from <http://www.ebookstore.tandf.co.uk/html/index.asp>

Schiraldi, G. R. (2001). The post-traumatic stress disorder sourcebook: A guide to healing, recovery, and growth [Adobe Digital Editions version]. doi: 10.1036/00713937

Elektronik adresten yararlanılan kaynakta, kaynağın erişilebileceği URL verilir:

<http://www.bianet.org/bianet/toplum/119375-avator-in-sozde-solculugu-uzerine>

Elektronik makaleler varsa digital object identifier (DOI) numarası belirtilmelidir.

Von Ledebur, S. C. (2007). Optimizing knowledge transfer by new employees in companies. Knowledge Management Research & Practice. Advance online publication. doi: 10.1057/palgrave.kmrp.8500141

Çok ciltli çalışmalar:

Pflanze, O. (1963-1990). Bismarck and the Development of Germany (Cilt 1-3). Princeton, NJ: Princeton University Press.

Metin içinde: (Pflanze, 1963-1990)

Çok ciltli çalışmalarda tek cilt kullanımı:

Pflanze, O. (1990). The Period of Fortification, 1880-1898: Cilt 3. Bismarck and the Development of Germany. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Daha önceki bir baskının yeni basımı:

Smith, A. (1976). An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations. E. Cannan (Ed.). Chicago: University of Chicago Press. (İlk baskı 1776). Metin içindeyse: (Smith, 1776/1976)

Kitaptan çevrilmiş bölüm:

Weber, M. (1958). The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism. T. Parsons (Çev.). New York: Charles Scribner's Son. (İlk baskı. 1904-1905).

Metin içinde: (Weber, 1904-1905/1958)

MAKALE REFERANSLARI

Rapor ve teknik makaleler:

Gencil Bek, M. (1998). Medscape Turkey 2000 (Report No. 2). Ankara: BAYAUM.

Dergiden tek yazarlı makale:

Aktay, Y. (1999). Akıl Sososyolojik Soykütüğü: Soy Akıldan Tarihsel ve Toplumsal Akla Doğru. Toplum ve Bilim, 82, 114-140.

Dergiden çok yazarlı makale:

Binark, F. M.,Çelikcan, P. (1998). Mahremin Müzakereye Çağrılması ve Yıldı Örneği. Kültür ve İletişim, 1 (2), 197-214.

Elektronik dergiden makale:

Conway, P. (2003). Truthandreconciliation: Theroad not taken in Nambia. Online Journal of PeaceandConflictResolution, 5 (1) (varsa doi numarası, yoksa URL verilir. URL örneği: http://www.trinstitute.org/ojpcr/5_1conway.htm)

Kaynağa ait sayfanın adresi (URL) ya da varsa sadece doi numarası yeterlidir.

Yazarı belli olmayan editör yazısı:

Editorial: "What is a disaster" andwhydoesthisquestionmatter? [Editorial•]. (2006). Journal of ContingenciesandCrisis Management, 14, 1-2.

Elektronik gazete makaleleri:

Çetin, Ö. (2010, 21 Ocak). Televizyon alışkanlıklarımız IPTV ile değişecek.

www.hurriyet.com.tr

DiĞER REFERANSLAR

Yazarı belli olmayan gazete ve dergi yazıları için:

The United StatesandtheAmericas: OneHistory in TwoHalves. (2003, 13 Aralık). Economist, 36.

Strongafterchockscontinue in California. (2003, 26 Aralık). New York Times [Ulusal Baskı.]. s.23.

Metin İçinde:(United StatesandtheAmericas, 2003) (Strongaftershock, 2003)

Yazarı belli olan gazete ve dergi yazıları için:

Bruni, F. (2003, 26 Aralık). Popepleadsforendtoterrorismandwar. New York Times, s.21.

Tanıtım yazıları:

Orr, H. A. (2003, 14 Ağustos). What's not in yourgenes. [Review of thebook Nature vianurture: Genes, experience, andwhatmakes us human]. New York Review of Books, 50, 38-40.

Basılmamış tezler, posterler, bildiriler:

YÖK'den indirilmiş ise URL adresi de künye bilgileri sonuna verilir.

Sarı, E. (2008). Kültür Kimlik ve Politika: Mardin'de Kültürlerarasılık. (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Ansiklopediler:

Balkans: History. (1987). EncyclopaediaBritannica içinde (15. Baskı. Cilt. 14, s. 570- 588). Chicago: EncyclopaediaBritannica.

Metin İçinde:(Balkans: History, 1987)

Sözlükler:

Gerrymander. (2003). Merriam-Webster'scollegiatedictionary (11. Baskı). Springfield, MA: Merriam-Webster's.

Metin İçinde:(Gerrymander, 2003)

Görüşme:

Arroyo, GloriaMacapagal. (2003). A time forPrayer. Michael Schuman ile söyleşi. Time. 28 Temmuz 2003. Erişim Tarihi 13 Ocak 2004,

DEĞERLENDİRME VE BASIM SÜRECİ

Ön Değerlendirme: Dergi ön değerlendirmeyi tüm makale kategorileri için uygulamaktadır. Tüm makaleler dergi editör ekibi tarafından incelenir ve uygun bulunan makaleler ön değerlendirme amacıyla yayın kuruluna iletilir. Tüm makaleler editörlerce dergi yazım kuralları ve bilimsel içerik açısından değerlendirilir. Gerekli görüldüğünde yazıda istenen değişiklikler yazara editörlerce yazılı olarak bildirilir.

"Araştırma Makaleleri", ön değerlendirme sonucunda uygun bulunursa, yayın kurulu tarafından ilgili hakemlere gönderilerek "değerlendirme" süreci başlar.

Yazının Sorumluluğu: Yazarlar basılmış halde olan makalelerinde bulunan bilgilerin tüm sorumluluğunu üstlenirler. Dergi bu makalelerin sorumluluğunu üstlenmez.

Basım Hakkı: Dergide Basılmış bir Makalenin tamamı veya bir kısmı, makaleye ait resimler veya tablolar Planlama Dergisi editörü ve Planlama Dergisi yayın Kurulu, bilgisi ve yazılı izni olmadan başka bir dergide basılamaz.

Gerekli Bilgiler: Dergi editörü ya da yayın kurulu ön değerlendirme sürecinde gerek duyduklarında makalenin dayandığı verileri incelemek için yazardan isteyebilirler. Bu nedenle yazara kolay ulaşımı sağlayacak adres ve diğer iletişim araçlarının başlık sayfasında yer alması önemlidir.

The Journal of Planning is an official publication of UCTEA, Chamber of Urban Planners. It is an anonymously peer-reviewed e-journal including original articles, research briefs, book reviews and viewpoints on planning, design, urban sociology and urban and regional studies. The journal has been published three times annually distributed free to the members attempting to reach colleagues and readers through implementation case studies and tools in urban and regional planning field as well as politics and sociology. Planning is indexed in Ulrich's and Avery data bases and to be recognized as national refereed journal in the Social Science Data Base of ULAKBIM by TUBITAK.

Manuscripts could be submitted in English or in Turkish. Preferred length for manuscripts (including notes and references) is 9000 words for articles, and 2500 words for viewpoints or research briefs. All submissions are first initially reviewed by the editors, then sent to reviewers. Evaluation process is carried anonymously. If necessary, further information might be requested from the authors. The manuscripts accepted to be published, are passed through the detailed control for the accuracy and then submitted for approval of the author before publication.

Submission of a manuscript implies: that the work has not been published before and that its publication in The Journal of Planning is approved by all editors. The author(s) transfer(s) the copyright to UCTEA (Chamber of Urban Planners) after the acceptance, and the author(s) guarantee(s) that the manuscript will not be published elsewhere in any other language without the consent of the Chamber*. If the manuscript has been presented at a meeting, this should be stated together with the meeting name, date and the place of the meeting. If the manuscript has been generated as a part of a postgraduate thesis, this should be stated together with the thesis name and institution.

*Copyright transfer process will be fulfilled via e-mail -send by publisher- during the publication preparations, after your article approved.

CATEGORIES

Research Articles: These are the manuscripts that have an original and genuine conclusion based on a sufficient scientific study, observation and research. Articles in Turkish must have title, summary and keywords in both Turkish and English in addition to Turkish introduction, material and method, findings, disputes, conclusion and references. There is a 9000 words limit for the research articles including the text, tables and figures. Articles in English must have title, summary and keywords in English and both in Turkish also has to be written according to the manuscript preparation guide for the Turkish articles. The limit for the abstracts in all languages is between 200 to 400 words.

Collation Articles: These are the manuscripts written about the topics listed above that also reflect and evaluate the opinion and research results of the author over an important contemporary issue. The manuscript's title and summary parts shall be in the same format as Research Articles and shall continue with introduction, main text and references. The article must not be more than 2500 words.

In addition, the manuscripts apart from viewpoint articles, book reviews and others (**translations, presentation of competitions, research reviews, review of chamber and assessment**) are accepted to be published in The Journal of Planning after they are approved by editor and Editorial Board.

Application: Applications are only accepted online. Please see the link: www.planlamadergisi.org or www.journalofplanning.org or www.jplanning.org and proceed application through "Online Manuscript Submission" or "Journal Agent" tab.

ARTICLE PREPARATION DETAILS

Article Preparation: Articles should have double-line spacing, leaving margin (3 cm) on both sides. The font size (11 points) and style (Arial) of the main text should be uniformly taken into account. All pages of the main text should be numbered consecutively.

Main Text Document: Ordering should be like; main text, references and thank-you note if available. Article title, abstract, keywords and author name(s) will be requested in online manuscript application system and can not be uploaded as a separate document.

Application Letter: **Application letter should be uploaded as a separate document.** It must contain a brief statement that the article has been read and approved by all authors, that

it has not been submitted to, or is not under consideration for publication in another journal. In addition, article title, authors's name, surname and titles, institutions and places, if available supporting institution and fund name. Besides, it should be written that; name, address, telephone number, mobile phone number and e-mail address of the corresponding author.

Figures, illustrations, tables and photos: All figures and tables should be numbered in the order of appearance in the text. The desired position of figures and tables should be indicated in the text. Legends should be included in the relevant part of the main text.

The articles' reference must be written according to the international APA 6.0 Formatting and Style Guide:

BOOK REFERENCES

Single Author Book:

Zizek, S. (2009). Matrix: Ya da Sapkınlığın İki Yüzü. Bahadır Turan (Çev.). İstanbul: Encore.

Multi-Author Book:

Abisel, N., Arslan, U.T., Behçetoğulları, P., Karadoğan, A., Öztürk, S.R. & Ulusay, N. (2005). Çok Tuhaf Çok Tanıdık. İstanbul: Metis.

Edited Book:

Özbek, M. (Ed.) (2005). Kamusal Alan. İstanbul: Hil.

Edited Book Chapter:

Kejanlioğlu, B. (2005). Medya Çalışmalarında Kamusal Alan Kavramı. Meral Özbek (Ed.), Kamusal Alan içinde (s. 689-713). İstanbul: Hil.

Edition other than the First:

Strunk, W. Jr. & White, E. B. (2000). The Elements of Style (4. Baskı). New York: Longman.

Only Electronically Printed Book / e-Book as Main Reference:

O'Keefe, E. (n.d.). Egoism&thecnsts in Western values. date
<http://www.onlineoriginals.com/showitem .asplitem | 135>

Electronic Version of the Book / e-Book Version of Main Reference:

Freud, S. (1953). Themethod of interpretingdreams: An analysis of a specimendream.

J. Strachey (Ed. & Trans.), The standart edition of thecompletepsychologicalworks of Sigmund Freud (Vol. 4, pp. 96-121).

<http://books.google.com/books> (Originaledition is dated 1900)

Shotton, M. A (1989). Computeraddiction: A study of computerdependency [DX Reader version]. Retrievedfrom
<http://www.ebookstore.tandf.co.uk/html/index.asp>

Schiraldi, G. R. (2001). The post-traumaticstressdisord ersourcebook: A guidetohealing, recovery, andgrowth [AdobeDigitalEditionsversion]. doi: 10.1036/00713937

Web Links as Online References:

<http://www.bianet.org/bianet/toplum/119375-avator-in-sozde-solculugu-uzerine>

Article From an Online Periodical with DOI Assigned

VonLedeber, S. C. (2007). Optimizing knowledge transfer bynewemployees in companies. Knowledge Management Research&Practice. Advanceonlinepublication. doi: 1 0.1 057/ palgrave.kmrp.8500141

e-NewspaperArticles/Columns:

Çetin, Ö. (2010, 21 Ocak). Televizyon alışkanlıklarımız IPTV ile değişecek.

www.hurriyet.com.tr

Multivolume Work:

Pflanze, O. (1963-1990). Bismarckandthe Development of Germany (Cilt 1-3). Princeton, NJ: Princeton UniversityPress.

Singlevolume in a Multivolume Work:

Pflanze, O. (1990). ThePeriod of Fortification, 1880-1898: Cilt 3. Bismarck andThe Development of Germany. Princeton, NJ: Princeton UniversityPress.

Earlier Version of Former Edition:

Smith, A. (1976). An inquiryintothenatureandcauses of thewealth of nations. E. Cannan (Ed.). Chicago: University of Chicago Press. (İlk baskı 1776). Metin İçindeyse:(Smith, 1776/1976)

Translation:

Weber, M. (1958). The Protestan EthicandTheSpirit of Capitalism. T. Parsons (Çev.). New York: Charles Scribner's Son. (İlk baskı. 1904-1905).

If in text:(Weber, 1904-1905/1958)

ARTICLE REFERENCES

Reportsand Technical Articles:

Gencil Bek, M. (1998). MediscapeTurkey 2000 (Report No. 2). Ankara: BAYAUM.

Single Author Article from a Journal:

Aktay, Y. (1999). Aklın Sosyolojik Soykütüğü: Soy Akıldan Tarihsel ve Toplumsal Akla Doğru. Toplum ve Bilim, 82, 114-140.

Multi Author Article from a Journal:

Binark, F. M., Çelikcan, P. (1998). Mahremin Müzakereye Çağırılması ve Yıldı Örneği. Kültür ve İletişim, 1 (2), 197-214.

e-Journal Articles:

Conway, P. (2003). Truth and reconciliation: The road not taken in Namibia. Online Journal of Peace and Conflict Resolution, 5 (1) (If it has doi number it doesn't have a doi than URL shall be given. URL sample: http://www.trinstitute.org/ojpcr/5_1conway.htm)

Article of an Unknown Editor:

Editorial: "What is a disaster" and why does this question matter? [Editorial*]. (2006). Journal of Contingencies and Crisis Management, 14, 1-2.

OTHER REFERENCES

Unknown Editor Articles of Newspaper and/or Journal:

The United States and the Americas: One History in Two Halves. (2003, 13 Aralık). Economist, 36.

Strong after shocks continue in California. (2003, 26 December). New York Times [National Edition.]. s.23.

If in text: (United States and the Americas, 2003) (Strong after shock, 2003)

Newspaper and/or Journal Articles:

Bruni, F. (2003, 26 Aralık). Pope pleads for end to terrorism and war. New York Times, s.21.

White Papers:

Orr, H. A. (2003, 14 Ağustos). What's not in your genes. [Review of the book Nature via nurture: Genes, experience, and what makes us human]. New York Review of Books, 50, 38-40.

Unpublished thesis, posters and articles:

If it's downloaded from YÖK page, URL address and information shall be given at the end.

Sarı, E. (2008). Kültür Kimlik ve Politika: Mardin'de Kültürlerarasılık. (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

An Encyclopedia Entry:

Balkans: History. (1987). Encyclopaedia Britannica (15. Baskı. Cilt. 14, s. 570- 588). Chicago: Encyclopaedia Britannica.

If in text: (Balkans: History, 1987)

Dictionary:

Gerry mander. (2003). Merriam-Webster's collegiate dictionary (11. Edition). Springfield, MA: Merriam-Webster's.

If in text: (Gerry mander, 2003)

Interviews:

Arroyo, Gloria Macapagal. (2003). A time for Prayer. Michael Schuman ile söyleşi. Time. 28 Temmuz 2003. [Accessed: 13 Ocak 2004]

EVALUATION AND PUBLISHING PROCESS

Pre-evaluation: Pre-evaluation is mandatory for all manuscripts. All manuscripts are reviewed by the editor and appropriate manuscripts are sent to the editorial board and reviewed in terms of scientific concept. All manuscripts are subject to editing and, if necessary, authors are asked for responses to outstanding questions or for addition of any missing information.

"Research Articles" that are found appropriate are sent to the referees for reviewing by the editorial board.

Liability of the Article: The author has the complete liability of the content of the printed manuscript. The Journal of Planning has no responsibility over the information given within the text.

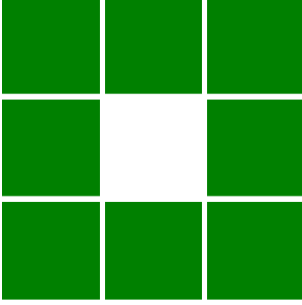
Right to Publish: Without the written permission of the editor and the editorial board of The Journal of Planning, manuscripts can not be fully or partly published in any other journal.

Further Information: The editors or the editorial board have the right to ask to make further research on the fact that the manuscript is based on. Therefore, communication information (address and other) of the author must be given in the title page.

PLANLAMA

İçindekiler/Content

Editörden	xi
DERLEME / REVIEW	
Küresel-Yerel Ölçek İlişkiselği Bağlamında Devletin Yeniden Ölçeklenmesi <i>Rescaling of the State in the Context of Global-Local Relations</i> Tuncer A.....	1
ARAŞTIRMALAR / ARTICLES	
Temel Tasarım Eğitimi: Bir Ders Planı Örneği <i>Basic Design Education: A Course Outline Proposal</i> Sarıoğlu Erdoğan GP.....	7
Bir Kentsel Tasarım Yarışmasının Süreç Analizi: Edirne/Selimiye Örneği ve "Tarihi Merkezde Araç Yolu" Tartışması <i>Analysis of an Urban Design Competition: Case of Edirne/Selimiye and Discussion of Vehicular Road at a Historic Site</i> Erten S	20
Estetik Refah Kavramı Bağlamında Ankara Esenboğa ve Konya Kent Giriş Kapılarının Değerlendirilmesi <i>Evaluation of Ankara Esenboğa and Konya Urban Entrance Gates in the Context of Aesthetic Welfare</i> Tekel A, Aslan S	32
Mekanın Fiziksel ve Algısal Niteliğinin Yürünebilirliğe ve Mekanda Yürümeden Duyulan Memnuniyete Etkisi: Ankara Atatürk Bulvarı Örneği <i>Effect of Physical and Perceptual Quality on Walkability and Walkers' Satisfaction: Case Study of Atatürk Boulevard in Ankara</i> Tekel A, Özalp Y	40
Yeni Yasal Düzenlemelerle Kentsel Dönüşüm <i>New Regulations and Urban Renewal</i> Seydioğulları HS	51
İzmir'de Neoliberal Kentleşme Eğilimleri Kapsamında Lüks Konut Üretiminde Yeni Yaklaşımlar: Folkart Konut Projeleri <i>New Approaches to Luxury Housing Construction in Izmir in the Context of Neoliberal Urbanization: Folkart Housing Projects</i> Bal E, Akyol Altun D	65

Planlama Dergisi yayın hayatının dördüncü yılında. Bu sayımızı da sizlere yine ilk sayıda duyduğumuz heyecanla sunuyoruz. Gün geçtikçe Planlama alanında önemli yayınlar arasında yerini sağlamlaştıran ve hem okuyucular hem de yazarlar tarafından her geçen gün daha çok talep gören dergimiz, 2016 yılına araştırma makalelerinin ağırlıklı olduğu bir sayıyla başlıyor. Araştırma makaleleri dışında, Küresel-Yerel ölçek ilişkiselliği bağlamında devletin yeniden ölçeklenmesini değerlendiren derleme dikkat çekiyor.

Estetik refah kavramını Ankara Esenboğa ve Konya Kent Giriş Kapıları üzerinden tartışmaya açan araştırmanın yanı sıra, temel tasarım eğitimini bir ders planı örneği üzerinden değerlendiren bir diğer araştırma bu sayıda yer alan makaleler arasında. Ardından Edirne / Selimiye Cami ve çevresi kentsel tasarım yarışması örneği üzerinden yaya-araç ilişkisi üzerine geliştirilen söylemlerin tartışıldığı araştırma ile Ankara Atatürk Bulvarı örneği üzerinden mekanın fiziksel ve algısal niteliğinin yürünebilirliği ve yürüme memnuniyetine olan etkisini değerlendiren araştırma da dikkat çeken makaleler arasında. Bir diğer araştırma makalesinde ise “kentsel dönüşüm” yeni yasal düzenlemelerle birlikte ele alırken; son makale dönüşen kent mekanı örneklerinden biri olarak İzmir’de lüks konut üretimi konusunu ele alan yazı oldu.

Bu sayıda katkısı bulunan tüm yazarlara ve yazıları değerlendirerek emek veren hakemlerimize teşekkür ediyoruz. Her sayımızın önsözünde hatırlattığımız gibi; kentsel ve bölgesel çalışma alanlarından orijinal makalelerinizi, araştırma özetlerinizi, kitap incelemeleri ile meslek alanına ilişkin güncel tartışma ve görüşlerinizi meslektaşlarımızın yanı sıra tüm okurlarımıza ulaştırmak üzere yayın kurulumuza iletmenizi bekliyoruz.

Yayın Kurulu

DERLEME / REVIEW

Küresel-Yerel Ölçek İlişkiselği Bağlamında Devletin Yeniden Ölçeklenmesi

Rescaling of the State in the Context of Global-Local Relations

Adem Tuncer

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kent ve Çevre Bilimler Doktora Programı, Ankara

ÖZ

19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında sanayi kapitalizminin etkisiyle kentsel alanlar nasıl değişim yaşıyorsa, 20. yüzyılın son çeyreğinde de kapitalizmin coğrafyası benzer dramatik değişimler yaşamıştır. Bu değişimlerin sonucu ve neoliberal yeniden yapılanma süreci içerisinde hızlanan küreselleşme olgusunun da etkisiyle, (ulus) devletlerin ulusal egemenliklerinin bölgeler, kentler, metropoliten alanlar vb. yerelliklerle olan ilişkisi gerek siyasal (egemenlik) anlamda gerekse iktisadi anlamda problemlerle bir alan üzerinden tartışılmaya başlanmıştır. Özellikle uluslar arası sermayenin zaman ve mekanı iç içe geçiren akışkanlığı karşısında, ulusal siyasal yapılanmaları mutlak egemenliğini sağlamak yolunda aşırı merkezi ve bürokratik bulması ve ulusal sınırların sermayenin hareketliliği karşısında belirsizleşmesi durumu, "Ulus devlet'in sonu mu geldi?" sorunsalının 20. yy'ın son çeyreğinden itibaren tartışılmasına neden olmaktadır. Bu çalışma söz konusu problematiği üç başlık üzerinden tartışmayı amaçlamaktadır. Birinci bölümde, sorunsalın tarihsel bağlamını belirleyen yeni ekonomi-politik dönüşümler kapitalizm-mekan diyalektiği bağlamında incelendikten sonra, konunun ölçekler arası ilişkiye referans vermesi nedeniyle ölçeğin bu sorunsalın neresinde durduğu ikinci bölümde tartışılacaktır. Üçüncü bölümde ise ilk iki bölümde çizilen kavramsal çerçeve bağlamında yerel-küresel-ulusal ölçeklerde yaşanan dönüşümün nasıl anlaşılması gerektiğine yönelik tespitlerde bulunulacaktır.

Anahtar sözcükler: Küresel ölçek; ulusal ölçek; yerel ölçek; yeniden ölçeklenme.

ABSTRACT

Capitalist geography saw dramatic changes in the last quarter of the 20th century, similar to that experienced in urban areas as a result of the influence of industrial capitalism in the late 19th and early 20th centuries. As a result, and because the re-structuring of the neo-liberal state was accelerated due to the globalization phenomenon, a new discussion was launched on the relationship between the national sovereignty of (nation) states and regions, cities and metropolitan areas, etc., both politically (sovereignty) and economically. The liquidity of international capital means that national political structures are now often seen as excessively central with bureaucratic restrictions; national borders opposing the mobility of capital are now blurred. In the last quarter of the 20th century there was much discussion of the notion of the end of the nation-state. This article discusses the scenario in 3 parts. First, new economic-political transformations that are determining the historical context are examined based on capitalism and geography. Second, the concept of scale and its effect on these relationships is discussed, and third, the article elaborates on how transformations on a local, national and global scale should be perceived within the conceptual framework drawn in the first 2 sections.

Keywords: Global scale; local scale; national scale; rescaling.

Geliş tarihi: 02.02.2016 Kabul tarihi: 21.04.2016

İletişim: Adem Tuncer.

e-posta: admtnrcr@gmail.com

TMMOB
Şehir Plancıları Odası

Giriş

Kentler, kapitalizmin farklı aşamalarının kendi iktisadi ve politik özgünlükleri çerçevesinde gelişmiş, bu durum, üretim ilişkilerinin evrildiği bir sonraki süreç için de belirleyici olmuştur. Bu kapsamda, 1970'li yılların sonlarında yaşanan kapitalizmin içsel krizinin bir sonucu olarak ortaya çıkan neoliberal ekonomi-politiğin kentsel süreç üzerine etkileri de dramatik olmuştur. Sınırları kalın çizgilerle çekilmiş ulusal sınırlar içerisinde büyük ölçekli mal üretimi üzerine kurulu sanayileşmiş modern şehir sistemlerinden, ulusal ölçüklerin ötesine geçmiş, küresel ölçekte organize olan, uzmanlaşmış farklı coğrafi bölgelerin rekabetine dayanan ilişkiler ağı üzerinden tanımlanan bir mekânsal kurguya geçilmiştir.

Yerleşmeler arası yaşanan bu dönüşüm beraberinde, ülkelerin idari yapılanmalarında kentselliği-yerelliği- ön plana çıkartan paradigmalardan tartışılmasına neden olmuştur. Bu tartışmalarda ise çoğunlukla geleneksel, temsili demokrasinin siyasal öznesi olarak artık ulus devletin yerel ölçük üzerinden gelişen iktisadi ve politik dönüşümleri okumada fazlasıyla bürokratik ve hiyerarşik olması nedeniyle yetersiz kaldığı belirtilmekte, yerellik ve demokrasi arasında ontolojik bir ilişki kurulmakta ve bu bağlamda (ulus) devletin varlık nedeni tartışılmaktadır. Bu çerçevede, mekanın farklı ölçüklerinde (yerel-ulusal-küresel) yaşanan ve genelde birbirlerinin karşıtlıkları üzerinden okunan bu dönüşümün nasıl okunması gerektiğinin ortaya konulması için kapitalizm ve mekan diyalektiğini tartışmanın referans noktasına koyabiliriz.

Kapitalizm-Mekan Diyalektiği

Mekansal bir ölçüğe referans veren ulus devlet, yerellik (metropolitan kentleşme, yeni bölgecilik, küresel kentler v.b kısaca kentsel olanın mekansal tezahürü) ve küreselleşme ilişkisinin birbirlerinin karşıtlığı ya da destekleyen eşgüdümlü süreçler olup olmadığının ortaya konulması için öncelikle, söz konusu ölçüklerin bağlamını belirleyen kapitalist üretim ilişkileri incelemenin merkezine konulmalıdır.

Kapitalist sermaye birikiminin temelde ikili¹ bir yapısı olduğu söylenebilir. Birincisi; kapitalizm, politik ve ekonomik olarak farklı coğrafyaların birbirlerine bağlılıklarını arttırırken ikinci olarak bu eklemleme durumu farklı coğrafyalar arasında eşitsizliğin derinleşmesine neden olur. Farklı coğrafyaların sermaye birikimi çerçevesinde birbirlerine eklemleme durumu, coğrafyalar arasındaki mevcut ekonomik farklılıkların bir sonucudur. Bu farklılık durumu, kapitalizmin eşitsiz gelişme mantığının bir sonucu olarak kendisini yeniden üretir. Bu bağlamda, kapitalizm büyüme ve birikim krizini aşmak için emek gücünün disipline edildiği, kar oranlarını arttırabildikleri yeni

yerler arama arayışı içindedir. Sermayenin tercih ettiği yeni yerler ise görece olarak kapitalist kurumsallaşmanın kendisinden daha düşük yoğunlukta olan yerlerden yatırım yoluyla, ya da kapitalist kurumsallaşmanın yüksek olduğu coğrafyalardan ise başka finansal araçlarla kendi ekonomik-mekansal gelişmesinin sürekliliğini arttırma arayışı içinde olurlar. Bu durum görece farklı (eşitsiz) kapitalist gelişme dinamikleri gösteren coğrafyalar arasında süreklilik gösterir. Böylece mekansal anlamda genişleme (eklemleme) ve eşitsiz gelişme dinamikleri kapitalist birikim süreçleri içerisinde kendisini yeniden üretir.

Harvey, kapitalizmin farklı coğrafyalar üzerinde bu eşitsiz gelişme diyalektiğini “yerleşme ve yeniden yerleşme” olarak tanımlamaktadır. Harvey'e göre kapitalizm tüm uzamsal bariyerleri ortadan kaldırma eğilimi içindedir. Böylece kapitalizm kendi birikim sürecinin belirli bir tarihsel andaki dinamiklerine uygun olan bir coğrafya üretir. İleri bir süreçte ise bu coğrafyayı yıkıp yeniden inşa eder. Harvey bu durumu şöyle açıklamaktadır:

“Kapitalizm kendi imajına uygun bir coğrafyayı sürekli olarak yeniden inşa eder. Tarihin belirli bir aşamasında sermaye birikimini kolaylaştırmak için belirli coğrafi profiller, ulaşım ve iletişim için üretilmiş alanlar, altyapısal ve uzamsal örgütler üretir. Sonra bunları alaşağı eder; daha ileri bir safhadaki birikime yol açmak için yeniden düzenler.”²

Kapitalizmin ve mekan diyalektiğinin bir diğer unsuru ise verili kapitalist üretim ilişkileri çerçevesinde toprağa bağlı örgütlenmenin “egemenlik meşruiyeti” çerçevesinde somutlaştığı devlet yapılanmasıdır. Ekonomi ve siyasete ilişkin toplumsal alanların tamamını düzenleyerek yaptırım ve şiddet uygulama tekeli “egemenliğin” meşruiyeti olarak tanımlayan devlet yapılanmasının oluşturulması ile kapitalizm-mekan diyalektiğinin sürekliliği “devlet” ölçüğünde kendisini yeniden üretir. Bu yeniden üretme durumu, kapitalizme içkin olan “emek-sermaye” çelişmesine yeni bir çelişi olarak tanımlayabileceğimiz, “kapitalizmin mekansal eşitsiz gelişimi”ni devlet ölçüğünde maddileştirir. Bu nedenle devletler, kapitalist üretim ilişkileri çerçevesinde, kapitalizmin mekana ilişkin çelişkilerini de içinde barındırdığı için Harvey'in deyimiyle kapitalizmin “yerleşme ve yeniden yerleşme” süreçlerinin belirli egemenlik alanları içerisinde tanımlandığı coğrafyalar olmuşlardır.

Yukarıda belirtilen kapitalizm-mekan diyalektiği ve devletin bu diyalektik içerisindeki konumu, kapitalizmin tarihi boyunca var olmuştur. Bu noktada şu soru sorulabilir: Kapitalizm-mekan diyalektiği ulus devletler ölçüğünde kendisini yeniden üretiyorsa özellikle 20. yy'ın son çeyreğinde “kentsel ölçükler (metropoliten alanlar, kent bölgeler vb) bağlamında yaşanan küresel

¹ Buradaki “ikilik” -dualist- karşıtlıklar seti olmaktan çok, birbirlerinin içine gömülü diyalektik bir ikiliktir.

² David Harvey, Umud Mekanları, Metis Yayınları, İstanbul, 2011, s.75

kapitalizm ulus devletin altını oymaktadır, içini boşaltmaktadır, anlamsızlaştırmaktadır” tartışmalarının kaynağı nedir?

Böylesi bir sorunsala tutarlı cevaplar üretmek için kapitalist birikim rejiminin dönemsel krizleri irdelenmelidir. Nihayetinde kentsel süreçler ve beraberinde meydana gelen mekansal örüntüler evrimsel bir çizgide ve sürtünmesiz sürecin değil, kendi içerisinde krizleri barındıran, belirli kesintili dönemleri içeren, istikrarsız ve çatışmalı bir birikim sürecinin ürünüdür. Bu nedenle, kapitalizm- mekan diyalektiğini yukarıda belirtilen çerçe ve çizse de kapitalizmin dönemsel krizleri ve bu krizler sonrası yeniden bölüşüm süreçlerinde tüm toplumsal alanları değişim- dönüşüme uğramakta, kapitalizm-mekan ilişkiselliği de bu dönüşümden etkilenmektedir. Bu noktadan hareket edildiğinde, ulus devlet-yerellik-küreselleşme ekseninde yerel ölçeğin ön plana çıktığı ulusal ölçeğin anlamsızlaştığı yönündeki değerlendirmelerin bu tartışmaların tarihselliği ile örtüşen 20. yy'ın son çeyreğinde yaşanan kapitalizmin birikim krizi ile ilişkisinin ortaya konulması gerekmektedir. Bu ilişkinin, süreçleri birbirlerinin içinde gömülü dört tane unsurunun olduğunu söyleyebiliriz:

Birincisi, yukarıda belirtilen sorunun köklerinde 1970'li yılların son çeyreğinde refah devleti kapitalizminin yaşadığı kriz sonrasında Keynesyen ekonomi-politikaların terk edilerek, kapitalizmin sermayenin önündeki tüm engelleri kaldıracak şekilde dolaşım serbestisini sağlayan serbestleştirme (liberalizasyon), toplumsal ve ekonomik politikalarla ilgili olarak düzenleme dışı bırakma (deregülasyon) ve üretim ve emek süreçleriyle ilgili olarak esnekleştirme (post-fordizm) politikaları çerçevesinde ekonomi-politiğin neoliberalleşmesi yatmaktadır. Buradan hareketle, siyasal bir özne olarak ulus devletin mi yoksa Keynesyen ekonomi-politikaların mekanı olarak somutlaşmış “refah devleti” nin mi içinin boşaltıldığı sorusu daha anlamlı olmaktadır. Başka bir ifade ile mekansal ölçeğin genişlemesi kapitalist toplumdaki dönüşümle etkileşim içerisinde olan devleti dönüştürmektedir. Ancak bu dönüşüm kapitalizmin politik-mekansal örüntüsü olan ulus devleti anlamsızlaştırmaktadır şeklinde bir determinist yaklaşımdan öte devletin düzenleyici işlemlerinde (eğitim, sağlık, konut sunumu v.b) yaşanan dönüşümün niteliğini sorgulamak daha anlamlı olabilir.

İkinci olarak; yaşanan bu dönüşümü derinleştiren unsur ise 20. yy'ın son çeyreğinde teknoloji alanında yaşanan dramatik gelişmelerdir. Harvey'in belirttiği üzere “Kapitalizm; teknolojik ve organizasyonel bakımdan zorunlu olarak dinamiktir”.³ Özellikle ulaşım ve iletişim olmak üzere teknoloji alanında yaşanan gelişmeler, metanın ve insanların dünyanın bir noktasından başka bir noktasına ulaşım sürecini giderek azaltmakta, bu durum, kapitalist üretimin geniş coğrafyalara yayılması ve kar oranlarını arttırmasına neden olmaktadır. Teknolojideki ilerlemelerin kar oranlarını yükseltmesi ve üretimin geniş coğ-

rafyalara yayılma olanaklarının artması, büyük ve küreselleşmiş şirketlerin üretim sürecinde daha başat bir rol oynamalarına neden olmuştur. Ulus devletin politik olarak sorgulanmasının nedenlerinden biri de verili teknolojik gelişmelerin sağladığı olanaklarla büyük ölçekli küresel şirketlerin, ulusal ölçeklerin ötesine geçerek, yerel ölçeklerle girdiği kapitalist ilişkiler çerçevesinde ulusal-politik sınırların belirsizleşmesine neden olmasıdır.

Üçüncü olarak; çok uluslu şirketlerin zaman ve mekan sınırlamasını aşarak kapitalist gelişmeyi sağlaması, farklı coğrafyaların birbirlerine olan bağımlılığını da arttırmıştır. Bu durum kapitalist gelişmenin aracılığını yapan uluslararası örgütlerin (AB, NAFTA, Dünya Bankası, IMF) ve çok uluslu şirketlerin bağımsız bir birim-aktör- gibi siyasal alanda hareket etmelerini sağlarken, diğer taraftan ulus devlet yapılanmasının aşınmasına da neden olmuştur.

Dördüncü ve son olarak; kapitalizmin dönemsel rasyonelliğinin bir ürünü olan Refah Devleti yapılanmasının kapitalist kriz etkisiyle çözülüşü ve postfordizm olarak da nitelenen yeni birikim rejiminin kapitalist üretim ilişkilerinde hakim politika olmaya başlaması, kapitalizmin coğrafi yapılanmasında önemli değişiklikler meydana getirmiş, hem kentlerin mekansal kurgusu (mikro ölçek), hem de kentleri birbirlerine bağlayan ilişkiler ağı (makro ölçek) kökten şekilde değişmiştir. Bu kurgu içerisinde sermaye, (ulusal ya da uluslar üstü olsun) kentsel süreçlerin oluşumunda belki de daha önce tarihinde hiç olmadığı kadar belirleyici olmuş; kentler, toplumsallığın yeniden üretildiği alandan (kapitalist üretim ilişkilerini barındırır da refah devleti ekonomi politiğinin, toplumsallığı liberal bireyselliğin önüne koyduğunu söyleyebiliriz), sermayenin talepleri doğrultusunda iktisadi alanın sermaye lehine yeniden dağıtıldığı mekanlara dönüşmüştür.

Neoliberal birikim rejimi, kentleri küresel ölçekte birbirlerine bağlarken ya da bağımlı hale getirirken, bu ilişkilerin yoğunlaştığı coğrafyalarda oluşan iktisadi, siyasal, kültürel değerler tüm dünya kentlerini gerek makro ilişkiler ağı (küresel ölçek-kentler arası ilişkiler) ölçeğinde gerek ise mikro ölçek (kent içi yapı çevre) üzerinden etkilemiş, bu etkileşim, kentleri tek bir pazar olma yönünde evrilen küresel kapitalist sistemin merkezine oturturken, küresel-yerel diyalektiği içinde gelişen bu durum kentsel süreci mekansallığının ötesinde yeni siyasal paradigmasının tartışıldığı bir alana taşımıştır. Bu nedenle, yaşanan dönüşümün dördüncü ayağı olarak kentsel ölçeğe referans veren yerelliğin siyasal bir özne olarak ulus devletin siyasal alanını belirsizleştirdiği yönünde yapılan tartışmaların kaynağında, yeni birikim rejiminin küresel kapitalizmde kentsel alanları daha önce olmadığı ölçüde küresel kapitalist ağ ilişkilerinin merkezine koyması yatmaktadır.

³ David Harvey, Postmodernliğin Durumu, Metis Yayınları, İstanbul, 2010, s.205.

Sonuç olarak, özellikle 20. yy'ın son çeyreğinde ekonomi-politik alanında yaşanan dönüşümler,⁴ kapitalizm-mekan diyalektiği içindeki çelişkilerin yaşandığı siyasal coğrafyalar olarak (ulus) devletin varlığını (siyasal bir özne olarak egemenlik meşruiyetini) tartışılır kılmıştır. Ancak yaşanan bu dönüşüm, ulus ölçeğin sonunun geldiği sonucunu yaratır mı? Kapitalist üretim sürecinin küresel-yerel diyalektiği (küresel kapitalist üretimin mekansal sınırları aşarak yereli ön plana çıkartan yeni bir siyasallık yaratması durumu) çerçevesinde, ulus ölçeğini tasfiye ettiği saptaması ne ölçüde geçerlidir? Bu çerçevede; ulus, ulus-üstü küresel ve yerel kavramları “ölçek” e ilişkin çağrışımlar yapması nedeniyle, ölçeğin kendisinin nasıl ele alınması gerektiği konusunun (teknik bir süreç mi, farklı siyasal ve toplumsal süreçleri içinde barındıran bir durum mu) açıklığa kavuşturulması gerekmektedir.

Ölçeğe İlişkin

Brenner; küreselleşme, yerel-küresel ilişkiler, emek düzenlemelerinin yeniden yapılandırılması ve Keynesçi refah devletinin krizi sonrası bölgesel yeniden yapılanmalara yönelik tartışmaların, coğrafi ölçeğin toplumsal olarak inşa edildiği yönde bir yazının oluşmasına neden olduğu, böylece ölçeğe ilişkin sınırlı Kartezyen, Öklidyen bakış açısının yerini sürece sosyo-politik mücadeleler ekseninde bakan eleştirel coğrafi kuramın almaya başladığını belirtmektedir.⁵ Diğer taraftan, eleştirel coğrafya içinde daha önce yalnızca sermayenin dolaşımı ve eşitsiz gelişiminin doğal bir sonucu olarak gözlemlenen coğrafi ölçek sorunsalının, 1990'ların başından beri, sermaye birikimi ve devlet düzenlemelerinden toplumsal yeniden üretim, ve toplumsal muhalif hareketlerini de içine alan toplumsal faaliyet ve mücadelelerin bir çatısı olarak incelenmeye başladığını belirten Brenner, bu durumun ekonomik belirlenimci yaklaşıma eklenen “ölçeğin toplumsal olarak inşa edildiği ve dolayısıyla tarihsel olarak toplumsal mücadeleler yoluyla değiştiği” şeklinde ifade edilebilecek bir yaklaşımın sağladığı olanaklar çerçevesinde konunun daha geniş bir zeminde tartışılmasını olanaklı kıldığını belirtmektedir.⁶ Diğer taraftan Brenner'a göre, ölçeğin tartışılmasına ilişkin tartışma zemininin genişlemesi, kavramın ontolojik unsurlarının anlaşılmasında problemler yaratmaktadır.⁷

Ölçeğe ilişkin tartışmaların geniş bir toplumsallığa referans verdiğini belirten Brenner'in, (konumuz itibarıyla özellikle inceleniyor olması sebebiyle de), bu alandaki yazına en önemli

katkısı, yerel-küresel-ulusal ölçekte yaşanan dönüşümü “devletin yeniden ölçeklendirilmesi” olarak kavramsallaştırmasıdır. Brenner; siyasal güç odağı olma durumunu koruyan ulus devletin, küreselleşme sürecini kendi avantajına çevirmek ve sermaye birikimini hızlandırabilmek için yerel ya da ulusal yeni mekansal ölçekler yarattığını iddia etmektedir. Böylece, ulus devlet, sermaye birikimini hızlandırabilmek için yerel ve küresel ölçeklerde yeniden eklemekte ve yeni mekansal örüntüler oluşturmaktadır.⁸

Devletin yeniden ölçeklenmesini siyasal bir süreç olarak tanımlayan Bayırbağ, bu sürecin iki unsuru olduğunu belirtmektedir. Birincisi, bu süreç farklı düzeylerdeki yönetim katmanları arasında yetkenin dağıtılması çerçevesinde kapitalist devletin siyasal coğrafyasının yeniden tasarlanması yoluyla, kendi kurumsal yapısı içindeki siyasal dengelerin radikal değişikliklere uğraması anlamına gelmektedir. İkinci ise devletin yeniden ölçeklenmesi çatışmalı ve çelişkili bir süreçtir. Sürecin çatışmalı ve çelişkili unsurları barındırmasının sebebi ise devletin yeniden ölçeklenmesi sürecinin varolan çıkar gruplarını/ ağlarını alt üst ederek sınıf dengelerini değiştirmesi ve böylece çözülebileceğinden daha fazla siyasa problem ve toplumsal sorun yaratma potansiyeline sahip olmasıdır.⁹

Ölçeğe ilişkin kuramsallaştırma çalışmalarının yerel-ulusal-küresel ölçekleri birbirlerinin karşıtlıkları olarak tanımlanma riski taşıdığını belirten Bayırbağ, bu problemin “ilişkisel ölçek yaklaşımı” ile aşılabileceğini iddia etmektedir. Böylece yerel-siyasal iktisadi, doğası gereği yerel ölçekte kurulmuş ve yerel ölçekte işleyen bir süreç olarak anlamının ötesine geçilerek, daha geniş kapitalist yeniden yapılanma süreçlerinin bir parçası olarak görmek olanaklı hale gelebilir. Bu durum, yereli mekansallığından ve tarihselliğinden kopartılmış bir özne olarak diğer ölçeklerle (ulusal-küresel) ilişkisinin karşıtlıklar üzerinden anlaşılmasının önüne geçer.¹⁰

Bayırbağ'ın mekana ilişkin kavramsallaştırmada “ilişkisel ölçek yaklaşımını” merkeze alan değerlendirmesine benzer bir tutum Şengül tarafından da geliştirilmiştir. Şengül'e göre mekan bir kez ilişkisel bir bağlamda anlaşıldığında, mekansal ölçek teknik olmaktan öte siyasal bir sorun olarak somutlaşır. Bu nedenle belli bir ölçeği tartışırken bu ölçeği tanımlayan -ve bir kez tanımlandığında da bu ölçekten etkilenen- toplumsal süreçlere ve ilişkilere bakmak gerekir. Her ölçeği tarihsel sü-

⁴ Bu dönüşümler konunun tartışıldığı bağlama ilişkin olarak birbirlerinin içine gömülü dört olay-ilişkiler seti- üzerinden açıklansa da söz konusu sürecin bileşenlerinin sayısı bağlamına göre farklılıklar gösterebilmektedir.

⁵ Neil Brenner, “The limits to scale? Methodological Reflections on Scalar Structuration”, *Progress in Human Geography*, 2001, C:25,S:4. s. 591-592.

⁶ Neil Brenner, a.g.e., s.594-595

⁷ Neil Brenner, a.g.e.

⁸ Neil Brenner, “The Urban Question as a Scale Question: Reflection on Henri Lefebvre, Urban Theory and the Politics of Scale”, 2000, *International Journal Of Urban and Regional Research*, C:24, S:2.

⁹ Mustafa Kemal Bayırbağ, “Devletin Yeniden Ölçeklenmesi, Dışlanma ve Neoliberalizmin Zamansallığı”, Besime Şen, Ali Ekber Doğan (Derleyen), *Tarih, Sınıflar ve Kent*, Dipnot Yayınları, Ankara 2010, s.273

¹⁰ Mustafa Kemal Bayırbağ, “Ölçek Yaklaşımının Kent ve Bölgelerin Yükselişinin Açıklanmasındaki Katkıları Üzerine”, *Praksis*, Yaz 2006, Sayı:15, s.56-57.

reç içerisinde belirleyen, teknoloji tarafından sınırlandırılmış toplumsal ilişkilerdir. Teknolojinin kendisi ise nötr olmaktan öte siyasal bir sürecin ifadesidir.¹¹

Görüldüğü üzere radikal coğrafya çalışmalarında “ölçek” kavramı teknik bir sürecin ötesine geçmektedir. Bu çerçevede gerek Brenner’ın “devletin yeniden ölçeklendirilmesi” yönünde yaptığı kavramsallaştırma gerekse diğer çalışmalar “ölçeği” ilişkisel bir bağlamda incelemektedir. Ölçeğe yönelik yapılan kuramsallaştırmalar toptan değerlendirilerek bir senteze varılabilir: Buna göre; bir yerin ölçeği kendi başına bir anlam taşımaz. O ölçeğin varlığını anlamlı kılan iki ya da daha fazla farklı ölçeğin karşılıklı yarattığı toplumsal pratiklerin ilişkiselliği ve bu durumun ölçeklere ilişkin yüklediği anlamdır. Bu çerçevede, farklı ölçeklerdeki toplumsal süreçler dışarıda bırakılarak verili ölçekteki siyasal-iktisadi değişimlerden anlamlı sonuçlar çıkartmak mümkün değildir. Bu noktada, ölçeğin siyasallığı üzerine varılan bu düşünsel algoritma çerçevesinde, artık ulus devlet ölçeğinin küresel-yerel bağlamında önemsizleştiği-edilgenleştiği yönündeki tartışmaları, ölçeğin kendisinin iktisadi-siyasal olma durumunu merkeze koyarak yeniden değerlendirilebiliriz.

Sonuç Yerine: (Ulus) Devlet- Küresel ve Yerel Ölçek Diyalektiği

Kapitalizm mekan diyalektiği çerçevesinde, mekânsal ölçeğin genişlemesi sonrası egemenliğin meşruiyet kaynağı olarak “devlet”in de dönüşmesi kaçınılmaz bir durumdur. Ancak yaşanan bu dönüşüm sürecinin devleti (küresel-yerel ölçek karşısında) edilgenleştirdiği ya da ortadan kaldırdığını söylemek mümkün müdür?

Bu noktada öncelikle altının çizilmesi gereken şey tartışmanın bağlamını belirleyen devletin kendisinin “kapitalist bir devlet” olduğu tespittir. Kapitalist devlet, egemenlik meşruiyetinin verdiği olanaklar çerçevesinde, kapitalist pazar ilişkileri içerisindeki çatışmaları çözerek kapitalist üretimden türeyen çelişkileri aşmaya çalışır. Bu durum kendi içerisinde yeni çatışmalar-çelişkiler üretir. Devletin müdahaleci tutumunun yarattığı çelişkiler, devlet-sermaye ilişkisinin çatışmalı ve uzlaşmaz gibi algılanmasına neden olsa da esas olarak devlet ölçeğinin kendisi, kural koyucu-düzenleyici işlemleri aracılığıyla iktisadi-siyasal alandaki bu çelişkilerin aşılmasındaki oynadığı rol ve bu alana meşruiyet kazandırması nedeniyle önemli bir aktördür. Devletin kapitalist piyasa ile olan bu ilişkisi sermaye birikiminin farklı aşamalarında devletin kendisinin de yeni biçimler almasını-dönüşmesini sağlar. Bu bağlamda, küresel-yerel diyalektiğinde devletin yaşadığı bu dönüşüm Brenner tarafından “devletin yeniden ölçeklendirilmesi” olarak tanımlanmıştır.

Devleti ölçeklendirirken, devlet-sermaye ilişkisini merkeze koyarak, devletin sermaye birikim sürecinde yaşanan krizlerle birlikte yeniden ölçeklendiğini-dönüştüğünü belirtmek doğru bir başlangıç noktası olabilir. Ancak bu dönüşümü analiz ederken sınıf ilişkilerini-çatışmalarını- dışarda tutmak bizi ekonomik-determinist bir noktaya taşır. Bu nedenle, devletin sermaye birikim süreçlerindeki rolü belirlenirken aynı zamanda, devletin kendisinin sınıf içi (örneğin sermaye sınıfının kendisi de homojen bir yapı göstermez: Ulusal-ulus üstü, küçük ve orta ölçekli sermaye-büyük küresel sermaye gibi kendi içerisinde yarışmacı, çatışmalı bir karşıtlık çerçevesinde evrilir) ve sınıflar arası ilişkilerin yaşandığı çatışmalı toplumsal ilişkiler setinin toplamı olduğu gerçeği de dikkate alınmalıdır.

Gerek kapitalist pazar ilişkilerinin yeniden üretilmesinde oynadığı aktif rol, gerekse farklı sınıfsal grupların çatışmalı toplumsal ilişkiler setinin yaşandığı ölçek olması devlet ölçeğinin bağlamını belirlemektedir. Yerel siyasetin bağlamını belirleyen şey ise devlet ölçeğinde yaşanan bu siyasallığın, mekânsal ölçekte somutlaşmasıdır. Feodal beylikler etrafında tanımlı olan yerelliğin kapitalist mekânsal ölçek olarak ulus devletlere evrilmesi süreci bir anlamda yerel siyasal toplumlara kimin katılıp kimin katılmayacağını belirlemesi nedeniyle yerel siyasetin doğasını ve yüzünü dramatik bir şekilde değiştirmiştir. Bu dönüşüm, yerel siyasal topluma giriş-çıkışların üzerindeki denetimleri ortadan kaldırması nedeniyle (çünkü artık ilişkiler ulusal ölçekte belirlenmektedir), bu siyasal alana dahil olan aktörlerin profilini, niteliğini-çeşitliliğini- değiştirmiştir. Başka bir ifade ile yerel siyaset, yerel çıkarlar ile farklı ölçeklerde tanımlanmış çıkarlar arasındaki ittifakların ve çatışmaların mekansallığı olmuştur. Diğer taraftan küreselleşme ile birlikte ulus üstü- ulusal ve yerel ekonomilerin aralarındaki iktisadi ilişkilerin nicelik ve nitelik olarak yoğunlaştığı süreçle birlikte yerel siyasetin alanı daha fazla genişlemiş, bu alana dahil olan aktörlerin sayısı artarken, yerel siyaseti tanımlayan mücadele aksları daha karmaşık bir yapıya evrilmiştir.¹² Bu çerçevede yerel siyaset alanının genişlemesi, bir siyasal özne olan “ulusal” ölçeği edilgenleştirerek siyasetin öznesini yerel ölçeğe kayacak bir dönüşüme neden olmuş mudur?

Küreselleşme ile birlikte yerel siyasetin alanı genişlese dahi bu durumun siyasal bir alan olarak ulusal ölçeğin tamamıyla yok olmasına neden olduğunu söylemek fazla indirgemeci bir tutum olur. Bu yönde bir siyasallığın gerçekleşmesi için öncelikli olarak iktidarın kaynağı olarak ulusal ölçeğin yerel ölçeğe evrilmiş olması gerekir. Başka bir ifade bu durum, ekonomi ve siyasete ilişkin toplumsal alanların düzenlenmesini sağlayan meşruiyet kaynağının dönüşmesini ve yerel ölçeği (içerisinde farklı siyasal aktörlerin ittifaklarının ve çatışmalarının yaşandığı bir alan olarak) ulusal ölçek karşısında, belli bir sınıfın iktidar

¹¹ H.Tarık Şengül, *Kentsel Çelişki ve Siyaset*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2009, s.236-237.

¹² Mustafa Kemal Bayırbağ, “Ölçek Yaklaşımının Kent ve Bölgelerin Yükselişinin Açıklanmasındaki Katkıları Üzerine”, *Praksis*, Yaz 2006, Sayı:15, s.61.

alanı olarak tanımlanmasını gerektirir. Ancak Giddens'in¹³ da altını çizdiği üzere, ulusal ölçeğin yerel ölçek karşısında hala bir iktidar kaynağı olduğunu söylemek mümkündür. Küresel ölçekte, sermayenin serbestliğini güvence altına alan uluslar arası anlaşmaların devletler ölçeğinde gerçekleştiriliyor oluşu, (ulus) devletlerin hala farklı sınıflar arasındaki çatışmalı süreçleri barındırır da iktidar kaynağını burjuva sınıfından alan siyasal-mekansal özne olma durumunu koruduğunu göstermektedir.

Konuyu kapsamı oldukça geniş olan siyasal alan bağlamından kentsel ölçeğe indirgediğimizde, kentsel ölçeğe yapılan fiziki müdahalelerde de "ulusal ölçek" bağlamında alınan kararların hala önemli olduğunu söyleyebiliriz. Swyngedow, Moulaert ve Rodriguez'in 12 Avrupa kentinde yaptığı bir araştırmaya göre özellikle büyük ölçekli kentsel projelerde karar alma süreçlerinde yerel ölçeğin yanında, merkezi yönetimlerin de aktif bir şekilde rol aldığı görülmektedir.¹⁴ Ülkemizde mekana ilişkin fiziki müdahalelerin Çevre ve Şehircilik Bakanlığı nezdinde merkezleştirilmesi ve 3. Havaalanı gibi bir çok büyük ölçekli kentsel projenin "ulusal ölçek karar alma ve yönetme mekanizmaları" çerçevesinde gerçekleştiriliyor olması da bu duruma ilişkin en somut örnek olarak dikkat çekmektedir.

Son tahlilde; buraya kadar yapılan tartışmalar çerçevesinde yerel-ulusal-küresel ölçekleri arasındaki diyalektiği, birbirlerinin karşıtlıkları olarak değil, içerisinde farklı sınıf çatışmalarının olduğu kapitalist yeniden yapılanma sürecinin bir parçası olarak görebiliriz. Tıpkı feodal ilişkilerin yerelliğinin, kapitalist üretim ilişkilerinin kurumsallaşması sürecinde çözülerek kapitalist ulusal ölçeğe evrilmesi sürecinde olduğu gibi aynı kapitalist üretim ilişkilerinin kendi tarihsel rasyonelitesinin bir sonucu olarak yerel-ulusal ve küresel ölçeğin yeniden tanımlanmasına neden olduğunu söyleyebiliriz. Diğer taraftan "ulus ölçeği"nin siyasal bir özne olarak kabaca aşındığını söyleyebiliriz. Ancak, yerelin hala siyasal bir özne olarak kendini var edememesi nedeniyle ulus devlet ölçeği siyasal anlamda aşınır da bir güç merkezi olma durumunu korumaktadır. Nihayetinde kapitalist üretim ilişkilerinin devamlılığını sağlayan devlet yapılanmasının arkasındaki hukuki düzenleme ve bu güç merkezi olma durumudur. Bunun için merkezi devlet-yerel arasındaki siyasal ölçek ilişkileri dönüşüm yaşar, form değiştirir ancak var olmaya devam eder. Başka bir ekonomi-politik alan kurulana kadar bu durum kendisini içindeki çatışmalı ve çelişkili unsurların etkisiyle yeniden üretir...

KAYNAKLAR

- Bayırbağ M.K. (2006). "Ölçek Yaklaşımının Kent ve Bölgelerin Yükselişinin Açıklanmasındaki Katkıları Üzerine", *Praksis*, Yaz 2006, Sayı:15, 49-70
- Bayırbağ M.K. (2010). "Devletin Yeniden Ölçeklenmesi, Dışlanma ve Neoliberalizmin Zamansallığı", Besime Şen, Ali Ekber Doğan (Derleyen), *Tarih, Sınıflar ve Kent*, Dipnot Yayınları, Ankara.
- Brenner N. (2000). "The Urban Question as a Scale Question: Reflection on Henri Lefebvre, Urban Theory and the Politics of Scale", *International Journal of Urban and Regional Research*, C:24, S:2, 361-378.
- Brenner N. (2001). "The limits to scale? Methodological Reflections on Scalar Structuration", *Progress in Human Geography*, , C:25,S:4, 591-614.
- Giddens A. (1985). *Violence and Nation State*, Polity Press, Cambridge.
- Harvey D. (2011). *Umut Mekanları*, Metis Yayınları, İstanbul.
- Harvey D. (2010). *Postmodernliğin Durumu*, Metis Yayınları, İstanbul.
- Swyngedouw E., Moulaert F. and Rodriguez A. "Neoliberal Urbanization in Europe: Large-Scale Urban Development Projects and the New Urban Policy" <http://www.scholars-on-bilbao.info/fichas/antipodeARodriguez.pdf> (05.01.2016)
- Şengül H.T. (2009). *Kentsel Çelişki ve Siyaset*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara

¹³ Anthony Giddens, *Violence and Nation State*, Polity Press, Cambridge 1985.

¹⁴ Erik Swyngedouw, Frank Moulaert and Arantxa Rodriguez: "Neoliberal Urbanization in Europe: Large-Scale Urban Development Projects and the New Urban Policy" <http://www.scholars-on-bilbao.info/fichas/antipodeARodriguez.pdf> (05.01.2016)

ARAŞTIRMA / ARTICLE

Temel Tasarım Eğitimi: Bir Ders Planı Örneği

Basic Design Education: A Course Outline Proposal

Gülsün Pelin Sarıoğlu Erdoğan

Doğuş Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, İstanbul

ÖZ

Türkiye ve Dünyada birçok Mimarlık ve Planlama okulunun ilk senesinde zorunlu Temel Tasarım dersi verilmektedir. 2 ve 3 boyutlu soyut temsil yöntemlerinin öğretildiği bu derste genelde Bauhaus okulunun algı psikolojisinden uyarladığı Gestalt tasarım prensipleri uygulanır ancak bu bağlantı her zaman çok açık değildir. Dersin stüdyo ortamında verilmesi, kritik alma süreci ve jüri değerlendirmesi öğrencilere yabancı gelmektedir. Sezgisel öğretim metodları kullanıldığı için üniversite eğitiminin ilk döneminde öğrencilerin en zorlandığı derslerden biridir. Bu makalede öncelikle Temel Tasarım dersinin yapısı ve işleyisi anlatılmaktadır. Sonra, Bauhaus okulunun yansıması olarak yaygın biçimde devam eden Temel Tasarım dersindeki farklı yaklaşımlar incelenmiştir. Gestalt prensipleri ve ilgili Temel Tasarım terim ve kavramları tartışılmıştır. Etkili bir temel tasarım dersi için bir ders planı örneği verilmiştir.

Anahtar sözcükler: Temel tasarım eğitimi; Gestalt ilkeleri ve uygulamaları.

ABSTRACT

At many architecture and planning schools, in the first year there is a compulsory course on basic design in which fundamentals of abstract representation of reality in 2D and 3D are taught. In general, the basic design course introduces Gestalt theory and its principles of design. Although this is a basic introductory course, the content is usually not properly organized. Links to the theory are generally weak, and it is frequently offered intuitively, leaving students confused in most cases. This article first explores different approaches used in basic design education at a number of universities. Second, the learning process and studio environment are discussed. Finally, an attempt is made to provide a coherent framework for basic design course.

Keywords: Basic design education; Gestalt principles and applications.

Geliş tarihi: 04.05.2015 Kabul tarihi: 29.03.2016

İletişim: Gülsün Pelin Sarıoğlu Erdoğan.

e-posta: pelins@gmail.com

TMMOB
Şehir Plancıları Odası

Giriş

Temel Tasarım, tasarımla uğraşan bütün disiplinler için özgün ve önemli bir derstir. Bu sebeple sadece planlama disiplinini değil, mimarlık, endüstriyel tasarım, iç mimarlık, grafik tasarımı gibi Mimarlık veya Güzel Sanatlar fakültelerinin birçok bölümünü ilgilendirir. Bahsedilen disiplinler arasındaki ölçek ve nihai üründeki farklılıklara rağmen, Temel Tasarım sağlam bir temel oluşturabilmektedir. Tasarım bir çeşit sorun çözme eylemi olarak ele alındığında, Temel Tasarım dersi bu eylemin en temel aracı olan soyut ve kavramsal düşünmeyi öğrencilere vermektedir. Gerçeği ve verilen sorunu analiz etmek, kavramsal olarak parçalarına ayırmak, somut olandan soyut düzleme gelebilmek, fikir üretmek ve sonra tekrar somuta dönebilmek Temel Tasarım ile mümkün olabilmektedir.

Temel Tasarım 1920'lerde Modernizm ve Bauhaus okulunun en temel öğelerinden biri olarak doğmuştur. Bauhaus Nazi Almanyası ile sona erme durumuna geldiğinde, eğitimdeki etkileri yayılarak devam etmiştir (Lloyd Jones, 1969:156). Bauhaus okulu Mimarlık ve ilgili disiplinleri etkili bir biçimde değiştirmiştir. 1870-1950 arasında sanat ve tasarım alanında Türkiye'de Alman nüfuzunun ve Bauhaus'un etkisi çok belirgindir (Artun, 2009). Yürekli (2014) de benzer şekilde Türkiye'de güzel sanatlar etkisinde olan mimarlık disiplininin 1920'ler itibarıyla Bauhaus temelli bir modern mimari anlayışına yöneldiğini belirtmiştir. Bunun mimarlık temel alanına yansımaları I. Ulusal Mimarlık Akımının terkedilmesi ile olmuş ve modern mimarlık hakim hale gelmiştir (Tekeli, 2001:65). Modern Mimarlık anlayışı ve Bauhaus Okulunun günümüzde devam eden başlıca ürünü Temel Tasarım dersi'dir. Türkiye'de ilk kez 1966 senesine ait Mimarlık dergisinde tartışılmıştır (Akış, 2009).

Türkiye ve Dünyada birçok Mimarlık ve Planlama okulunun ilk senesinde zorunlu Temel Tasarım dersi verilmektedir. 2 ve 3 boyutlu soyut temsil yöntemlerinin öğretildiği bu derste genelde Bauhaus okulunun algı psikolojisinden uyarladığı Gestalt tasarım prensipleri¹ uygulanır ancak bu bağlantı her zaman çok açık değildir. Son dönemde temel tasarım dersinde farklı uygulamalar da göze çarpmaktadır. Örneğin Bilgi Üniversitesi'nde hesaplamalı temel tasarım (computational) (Yalınay-Çinici, 2012) uygulanmaktadır. Orhangazi Üniversitesi'nde ise açık alanda temrinler içeren bir temel tasarım uygulaması mevcuttur (İTÜ, 2014).

Temel Tasarım ile ilgili Türkçe alanyazınında daha çok üniversitelerde uygulanan örnekler ve projeler yer almaktadır. Bu durum anlaşılır ve de diğer stüdyo yürütücüleri için yararlı olmakla birlikte, kuramsal ilişkinin her zaman kurulmadığı görülmektedir. Tutarlı bir ders planı için kuramsal çerçeve

ile ilişkinin kurulması stüdyo dersleri için ayrıca önemlidir (Findeli, 2001). Disiplin olarak varolmak ve tasarımın sanat alanından ayrılması kuramsal bağlantıyı gerektirmektedir. Bu makalede amaç hem bir nihai ürün olarak bir ders planı örneği geliştirmek, hem de dersin ve uygulanan temrinlerin kuramsal (Gestalt) bağlantılarını göstermek olacaktır.

Bu makalede öncelikle Temel Tasarım dersinin yapısı ve işleyişi anlatılmaktadır. Sonra, Bauhaus okulunun yansımaları olarak yaygın biçimde devam eden Temel Tasarım dersindeki farklı yaklaşımlar incelenmiştir. Gestalt prensipleri ve ilgili Temel Tasarım terim ve kavramları tartışılmıştır. Etkili bir temel tasarım dersi için yazarın farklı üniversite ve bölümlerde 10 seneyi aşkın bir süredir katıldığı önceki uygulamalardan yola çıkarak bir ders planı örneği verilmiştir. Makale, değerlendirme ve sonuç bölümü ile sona ermektedir.

Temel Tasarım Dersinin Yapısı ve İşleyişi

Türkiye'de Mimarlık ve Planlama okullarına yetenek sınavı ile değil matematik puanı ile öğrenci alınmaktadır. Bu anlayışta yaratıcılığın ve tasarımın öğretilebilir olduğu varsayımı vardır. Bu anlamda öğrencilerin sorun çözme kapasitesi ve analitik düşünce kabiliyeti önem kazanmaktadır. Dersin stüdyo ortamında verilmesi, kritik alma süreci ve jüri değerlendirmesi öğrencilere yabancı gelmektedir. Sezgisel öğretim metodları kullanıldığı için üniversite eğitiminin ilk döneminde öğrencilerin en zorlandığı derslerden biridir. Çubukçu ve Gökçen Dündar (2007) tasarım süreci ve yaratıcılık konusunda öğrencilerin birçoğunun sorun yaşadığını belirtmiştir. ODTÜ Mimarlık bölümündeki eğitimleri ile ilgili düşüncelerini öğrenci bakışıyla değerlendirdikleri yazılarında Yağlı ve Acar (2000), Temel Tasarım dersinde verilen ilk uygulamanın bir kutu rap-tiye, 4 metre don lastiği, bir ampul, 100 x 70 resim kağıdı ve yapıştırıcı kullanarak kıskançlık kavramını 3 boyutlu olarak anlatmak olduğunu belirtmişlerdir.

Günay'a (2007:93) göre, stüdyo ve temel tasarım dersi yazılı metin ve formüllerle çalışmaya alışkın öğrencilere oldukça yabancı gelecek çizgiler, yüzeyler, hacimler, renkler ve dokulardan oluşan soyut bir dünyadır. Ulaşılmaya istenen hedef bina (ya da plan) değil, tam tersine temsilin kendisi mekan üzerine düşünmenin ve düşünce üretmenin (sürecin) bir parçasıdır (Doğan, 2009:34). Bu sebeplerle de diğer derslere göre soyut bir anlatım diline sahiptir. Somut dünyadan toplanan bilgiyi tekrar işleyerek soyut bir görsel anlatıma dönüştürme sürecinde öğrencinin görsel algılamaya ve düşünme becerisi gelişmektedir (Tekel, vd. 2015).

Temel tasarım dersi diğer uygulama ve proje derslerinde olduğu gibi, stüdyo ya da atölye gibi isimler alan büyük sınıflarda

¹ Konuyla ilgili detaylı bilgi için Günay (2007) ve Itten (1975) ayrıca incelenebilir.

verilmektedir. Stüdyo ve atölye kavramları benzetmekle birlikte çok önemli bir farkı içermektedir: Mimarlık stüdyolarında akademisyenlerce yeniden yapma ve düzeltme değil, geliştirme süreci izlenmektedir (Akış, 2009; Lang, 1998). Mimarlık disiplininde genelde kritik verme ve geliştirme anlayışı hakimdir. Dolayısı ile stüdyo Temel Tasarım dersi için daha doğru bir karşılık olacaktır. Ortak mekanda çalışmanın derse etkisi büyüktür. Sosyal etkileşimin öğrenmeyi etkilediği bilinmektedir (Kreijns vd. 2004) ve sinerjik çalışma ortamı temel tasarım eğitiminin en önemli değişkenlerinden biridir. Bu anlamda, Temel Tasarım dersi mekan ve sosyal süreçler arasındaki ilişkiye mikro ölçekte bir örnek olarak değerlendirilebilir: mekan (stüdyo) sosyal süreçleri (öğrenme) etkiler.

Temel tasarım yaparak ve deneyerek öğrenilmektedir. Elleri kullanarak (hands-on) öğrenme yöntemi (Özkar ve Steino, 2012) diğer tasarım stüdyolarında olmasa da Temel Tasarım için esastır. Bu nedenle bilgisayar destekli çalışmalar genelde Temel Tasarım dersinin kapsamı dışında kalmaktadır. Ders anlatımı yerine kavramlar üzerinden tartışma ve düşünce geliştirme, soru sorma Temel Tasarım dersinin belirleyici unsurlarıdır. Temrin sayısının diğer proje derslerinden çok olması bu sürecin gereği olarak değerlendirilmelidir.

Temel Tasarım dersinde kuramsal çerçevenin ve tasarım ilkelerinin genel olarak anlatıldığı ders formatında bölümler de olacaktır. Bu anlatılarda önceki öğrenci çalışmalarından veya farklı tasarım/sanat çalışmalarından örnekler göstermek konusunda karşı görüşler bulunmaktadır. Örneğin, Çubukçu ve Gökçen Dünder (2007)'ye göre, analogiler kurulmasında sakinca bulunmamaktadır ve Temel Tasarım dersinde yaptıkları uygulamada görsel imaj göstermenin yaratıcılığı engellemediği sonuca varılmıştır. Resim ve mimarlık gibi disiplin ya da sanat dallarından örnek göstermek kabul edilebilir olmakla birlikte, önceki dönemlere ait öğrenci çalışmalarından örnek göstermekten özellikle kaçınılmalıdır. Tasarımda tek doğru olduğu yanlışına düşecek öğrencilerin benzer çalışmalar yapması oldukça muhtemeldir. Bunun yerine, önce öğrencinin kendi yaratıcılığını kısıtlamadan deneyimleyeceği bir süreç izlenmeli, daha sonra örnek çalışmalar gösterilmelidir. Böylece öğrenci kendi çalışmasının dışında sorunun nasıl çözüleceğine dair ilave bilgi ile donatılmış olur.

Temel Tasarım Dersinde Farklı Yaklaşımlar

Tüm bilimsel çalışmalarda olduğu gibi üniversitede verilen bir ders olarak Temel Tasarım için de yürütücünün varlık bilimi açısından kişisel konumu, diğer bir deyişle bilgi, gerçek ve meşruiyete karşı tavrı, “ne”yin çalışılacağını belirlemiş olur.² Buna paralel olarak, yürütücünün dünyayı nasıl kavramsallaştırdığı ve onu nasıl analiz ettiğine göre bazı bilgi formlarının,

girdi ve yöntemlerin ders dışında kalacağı varsayılabilir. Bu bilgi kuramı bakış açısı bilgi temsillerinin bilinçli olarak seçildiği bir süreç içerir. Bazı yöntemlerin tercih edildiği, bazı veri kaynaklarının daha sıklıkla kullanıldığı bir çerçeve belirlenmiş olur.

Buradan hareketle Temel Tasarım uygulamalarında ilk yaklaşım farkının soyut-somut tasarım eğitim ekseninde olduğu söylenebilir. Yürütücüler ve bazen de üniversite kurumunun kendisi bu ontolojik düşünce farkını yaratır. Böylece dolaylı olarak bilgi kuramı ve yöntembilim açısından da yaklaşımlar tanımlanmış olur. Mekan (space-soyut) ve çevre (environment-somut) kavramsallaştırmalarına göre bazı okullarda tamamen soyut ve modernist bir anlayış hakimdir. Modernizmde mekan üç boyutlu kartezyen koordinat sisteminde kurgulanmış Öklitçi bir boşluktur. Modern dönemin tasarım araçları mekaniktir fakat bunları kullanmak için duyumotor ve kavramsal eğitim gerekir (Erkal, 2012). ODTÜ Mimarlık ve Planlama bölümleri buna örnek olabilir (Özer, 1966)³.

Özgüner (1966) ODTÜ Mimarlık bölümündeki temel tasarım dersindeki uygulamaları şöyle anlatmıştır:

“Öğrenciye nisbet, ölçek, renk, ritm, denge, ahenk ve düzen gibi kavramlar verilmekte, bilhassa «mekân» (space) üzerinde durulmakta, bunların yanında teknik çizim ve perspektif kuraları öğretilmektedir.”

“Bunları yaparken bilhassa 2 ve 3 boyutlu çalışmalar hazırlanır; şekil, form, malzemenin yüzey dokusu, renk, çeşitli yönlerdeki çizgilerin düzen, ahenk ve dengesi üzerinde çalışılır”.

Özgüner'in (1966) ifadesindeki bu kavramlar Bauhaus okulunun Temel Ders olarak verdiği ders ile paraleldir.

Temel Tasarım dersi daha somut (çevre-environment) odaklı da olabilir. Bazı okullarda çevre ile ilişki, malzeme ve doku gibi kavramlar ile soyuttan ziyade somut dünyadan referanslar baskındır. Örneğin Bursa Orhangazi Üniversitesi'nde, öğrenciler kil, kum atölyeleri ile bu dersi açık alanda düzenlenen çalıştaylarla ve gerçek dünyayla birebir ilişkili yapmaktadır. Öğrenciler doğal malzemeleri tanıyıp, bunlarla tasarım alıştırmaları yapmaktadır (İTÜ, 2014). İTÜ Mimarlık bölümünde 2007-2008 döneminde sahilde kum çalışması yapılmıştır (Dursun vd, 2009). Yine aynı bölümde ‘travma’ olarak adlandırılan yeni nesil temel tasarım dersinde de öğrenciler İstanbul’un çeşitli mahallelerinde yerinde üretim ve anında sergileme yapmaktadır (İTÜ, 2014).

Genel olarak Temel Tasarım dersi tek dönem verilir. Takip eden dönemde Mimari Tasarıma Giriş ya da Planlama Stüdyosu gibi disiplinlerin kendi uygulama dersleri ile devam edilir. Ancak

² Planlama disiplini için Parker ve Doak (2012) incelenebilir.

³ Ancak ODTÜ Mimarlık bölümünde 50 yıllık bu geleneğin yakın dönemde sorgulandığı ve ders içeriğinin değiştirildiği belirtilmiştir (Gürsel Dino, İTÜ, 2014).

İstanbul Bilgi Üniversitesi ve ABD Penn State Üniversitesi gibi bazı okullarda Temel Tasarım iki dönem boyunca verilmektedir.⁴ ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama ve Mimarlık Bölümlerinde de, 2. Dönem dersin ismi Temel Tasarım olmamasına karşın Gestalt ilkelerinin kullanıldığı ve soyut temrinlerin yapıldığı stüdyolar şeklindedir. Yıldız Teknik Üniversitesi ve Doğu Üniversitesinde Mimarlık bölümlerinde Temel Tasarım dersi, stüdyo dersi olarak değil uygulamalı bir ders olarak işlenmektedir.⁵

Bir diğer yaklaşım farklı disiplinler için dersin ortak olarak işlenip işlenmemesinden ortaya çıkar. Temel tasarım dersi Gazi Üniversitesi, ODTÜ ve İTÜ gibi Türkiye'deki eski üniversitelerde planlama, endüstriyel tasarım ve mimarlık gibi bölümleri için ayrı olarak verilmektedir. Son zamanlarda özellikle yeni açılan üniversitelerde ortak temel ders (foundation course) olarak verilmesi yaygın bir uygulamadır. Ancak gerek ortak çalışmanın zorlukları, gerekse disiplinlerin kendi bakış açıları zorluk yaratabilmektedir. Güneş ve Güneş (2015) endüstriyel tasarım disiplini özelinde yaptıkları çalışmada rekabellik (co-competition) olarak bilinen kavram ile bir disiplinin diğer bir disiplinle işbirliğinin sınırlarını çizebileceğini, tarafların işbirliği için gösterdikleri çabanın seviyesini tanımlayabildiğini belirtmiştir. Bu anlamda bazı disiplinler diğer disiplinlerle işbirliği için yoğun bir çaba gösterirken, diğerleri daha tutucu davranarak işbirliğini kapalı davranabilmektedir.

İstanbul Bilgi Üniversitesi'nde Mimarlık, Endüstriyel Tasarım ve İç Mimarlık öğrencileri; İzmir Ekonomi Üniversitesi'nde Mimarlık, Moda ve Tekstil Tasarımı, Endüstriyel Tasarım, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı ve Görsel İletişim Tasarımı Bölümleri; Kırklareli Üniversitesi'nde Mimarlık ve Şehir Planlama Bölümleri (Birlik vd., 2015), Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi (FSMVÜ) ise Mimarlık ve İç Mimarlık bölümleri Temel Tasarım dersini ortak olarak vermektedir. Mersin Üniversitesi'nde de bir sene Şehir ve Bölge Planlama ile Mimarlık bölümleri Temel Tasarım dersini ortak yürütmüştür.⁶

Yaklaşımlar farklılık gösterse de, aslında ders planlarında Temel Tasarım dersinin amacı benzer şekilde kurgulanmıştır: 'öğrencilerin 2 ve 3 boyutlu kompozisyon yapmanın esas olduğunu kavramasına olanak verecek ve düzenleme prensiplerine vurgu yaparak düzen algısının oluşmasını sağlamak' veya 'öğrencilerin soyut düşünce geliştirmelerine, temsil kabiliyetini elde etmelerine, temel tasarım becerileri ve görsel kültür geliştirmeleri için uygun tasarım dili ve tasarım becerileri geliştirmelerine yardımcı olmak'⁷ 'katılımcı öğrencilerin

yaşadıkları çevreyi soyutlama ve kavramsallaştırmayla yeniden değerlendirmesini; şekil, form, renk, desen, örüntü, malzeme, ölçek ve mekân gibi kavramları harmanlayarak, düzenleyerek, değiştirerek tasarım veya organizasyonlar oluşturmasını amaçlayan bir stüdyodur. Dönem içinde yapılacak çalışmalar tasarımsal ilişkileri anlama ve ilişki kurma yetilerini geliştirmeye yoğunlaşır.⁸

Genel olarak temel tasarım dersinde amaç öğrenciye tasarım kültürünü ve tasarım sorunlarını çözerken uygun tasarım dilini kullanmayı öğretmektir. Gestalt ilkeleri bu anlamda tutarlı bir çerçeve sunmaktadır.

Gestalt Prensipleri ve Temel Tasarım Dersinde kullanılan kavramlar

Formun kendisinin estetik kaygılarla değil, uygulamalı tasarım süreçleri ile elde edilmesi gerektiği düşüncesi (Özkar ve Steion, 2012), Bauhaus Okulunun yükselmesiyle 20. yy başında ön plana çıkmıştır. Gropius, (1947)'de tasarımın bir biliminin olup olmadığını sorguladığı yazısında yaratıcılığı geri plana atmamakla birlikte, mimarlık ve ilgili disiplinlerin sanat dallarından farklı olarak objektif bir bilimsel bağlama sahip olduğunu belirtmiştir. Modernist düşüncenin, rasyonel bilimin geliştiği dönemde tasarım dünyasına ait en belirgin değişiklik Gestalt Prensiplerinin geliştirilmesi olmuştur.

Gestalt bir şeyin nasıl biraya getirildiğine işaret eden Almanca bir kelimedir (gestalt)⁹. Merriam Webster Sözlüğündeki İngilizce tanımlamadan¹⁰ yola çıkarak 'parçalarının toplamından elde edilemeyecek bir fonksiyonel bütünlük içeren fiziksel, biyolojik veya psikolojik bir yapı, diziliş veya desen olgusu' olarak açıklanabilir.

Almanya'da Bauhaus Tasarım Okulunda ve Rusya'da Devlet Yüksek Sanat ve Teknik Stüdyolarında Gestalt tasarım prensipleri mimar ve sanatçıların Temel Dersinde (Basic Course) uygulanmıştır (Lang, 1998; Khazanova, 1971). Bugün birçok Temel Tasarım eğitimi bu gelenekten gelmektedir ve yaklaşımın devamı olarak yorumlanabilir.

Tümevarım gibi "aşağıdan yukarıya" temellenen bir kuram olarak Gestalt, algıyı etkileyerek daha üst seviyeki bilişsel süreçlere ulaşır (Soegaard, 2014). Bu anlamda, Gestalt psikolojisi indirgemeci, bileşik olmayan (sadece elemanlardan oluşan) ve

⁴ / <https://stuckeman.psu.edu/arch/undergraduate-courses> (Erişim tarihi: 01.11.2014) <http://www.bilgi.edu.tr/tr/programlar-ve-okullar/lisans/mimarlik-fakultesi/mimarlik/sayfa/dersler/> Erisim tarihi: 01.01.2015

⁵ Bu makalede stüdyoda verilen ve kredisi 8-12 arasında farklılık gösteren TT dersi ile ilişkin bir tartışma yapılmaktadır.

⁶ Benzer şekilde ABD Virginia Tech Üniversitesi Mimarlık Fakültesindeki tüm lisans öğrencileri (mimarlık, endüstriyel tasarım, iç mimarlık ve peyzaj mimarlığı) I. Sınıftaki çalışmalarına ortak temel tasarım dersi ile başlayıp, ikinci sene mesleki dersler ile devam etmektedir.

⁷ Sırasıyla ODTÜ Mimarlık ve Şehir ve Bölge Planlama bölümleri. <http://archweb.metu.edu.tr/programs/undergraduate-programs/bachelor-in-architecture/arch101>

⁸ https://catalog.metu.edu.tr/course.php?course_code=1210101 (Erişim Tarihi: 14.Ocak. 2015)

<http://www.bilgi.edu.tr/tr/programlar-ve-okullar/lisans/mimarlik-fakultesi/mimarlik/sayfa/dersler/> Erisim tarihi: 01.01.2015

⁹ Concise Encyclopedia (<http://www.merriam-webster.com/dictionary/gestalt>) (Online Access on 13 November 2014).

¹⁰ <http://www.merriam-webster.com/dictionary/gestalt> (Online Access on 13 November 2014)

kompozisyona önem vermeyen yaklaşımların yerine bütünlük ve bağlam gibi kavramlarla kendini ilişkilendirir (Soegaard, 2014). Gropius'un¹¹ Manifestosunda belirttiği gibi mimarlar, binanın parça ve bütün olarak karma bir yapıda olduğunu görmeyi ve anlamayı öğrenmelidir. Gözlemlenen dünyanın dışı da öznenin kendisinde de parça ve bütün ilişkisini sorgulamak mümkündür.¹²

Koffka'nın 'Bütün, parçaların toplamından daha farklıdır' (The Whole is other than the sum of its parts) açıklaması Gestalt kuramı için en temel ifadelerinden biridir. Ancak, Heider'e göre İngilizceye 'Bütün, parçaların toplamından daha önemlidir' (The whole is greater than the sum of its parts) şeklinde çevrilmesi Koffka tarafından düzeltilmiş ve bütünün (whole) algı sisteminde bağımsız bir varlık olduğu belirtilmiştir.¹³

Prensipier

Max Wertheimer, Wolfgang Köhler, and Kurt Koffka'nın çalışmaları ile 1930'larda şekillenen Gestalt Kuramı bazı prensipler ile tanımlanır. Bu prensiplerin birbirlerine üstünlüğü temel olarak yoktur ancak bazı tasarımlarda bazıları ön plana çıkabilir.

Yakınlık Prensibi (Law of Proximity): Yakınlık ilkesinin en basıkın hali en küçük aralıklarla gruplama şeklindedir (Wertheimer, 1923). Diğer bir tarifile, bir tasarımın parçaları birbirlerine ne kadar yakın olursa, bunların bir bütün olarak algılanması o kadar kolay olur. Parçaların aynı karakterde olması gerekmez (Bradley, 2014), ancak benzerlik tasarımın gücünü artırabilir.

Süreklilik İlkesi (Law of Continuity): Aklımız boşlukları doldurma eğilimindedir ve izleyicinin algıladığı obje aslında tasarımda sunulandan daha fazla mekansal bilgi içerir (Reification) (Bradley, 2014). Örneğin yeterince yakın konumlandırılmış noktalar bir çizgi olarak algılanabilir. Tamamlama ilkesi olarak da adlandırabileceğimiz bu prensipte göz boşlukları tamamlar ve parçalardan ziyade bütünü algılar.

Benzerlik İlkesi (Law of similarity): Tasarımdaki benzer parçaların beraber görünme ve algılanma eğilimi yüksektir (Wertheimer, 1923). İzleyiciler benzerlikleri farkeder (Bradley, 2014) ve parçaları renk, şekil, büyüklük, doku ve değer açısından gruplama eğilimindedir.¹⁴

Anlaşırlık İlkesi (Law of Pragnanz-Clarity): Gestalt Psikolojisi

aklin görsel çevreyi anlamak için basitleştirdiğini ve biçimlerden oluşan bir kompozisyonda söz konusu şekli en basit ve düzgün geometrilere indirgeme eğiliminde olduğunu söyler (Ching, 2014: 38). İyi şekil (good form) ve basitlik ilkesi¹⁵ olarak niteleyebileceğimiz bu ilke aslında Gestalt'in en temel özelliğidir.

Bu ilke ile doğrudan ilişkili bir başka ilke şekil-zemin (figure-ground) ilişkisini anlatan ilkedir. Bir şekil ortaya çıktığında etrafını saran bir zemin de oluşmuştur. Kişiler bu kompozisyonu algılayarak şekli ya da zemini ön plana alarak algılayabilirler. Ancak her ikisi aynı anda şekil olarak algılanamaz.¹⁶ Temel tasarımda şekil kadar zemin de değerlidir (Günay, 2007). Ön plan ve arka plan (background -foreground) olarak da adlandırılan bu kavram ile temel tasarım aslında objeye (şekle) önem veren sanattan ayrılmış olur.

Temel Tasarım Dersi Kavramları

Bölüm 4.1'de anlatılan Gestalt ilkelerine ek olarak görsel denge (visual balance), düzen, ritm, sözdizimi (syntax) ve anlambilim (semantics), ritm, gönderme çerçevesi, dolu-boş ilişkisi, kompozisyon ve bağlam gibi kavramlar Temel Tasarım dersinde sıklıkla kullanılır. Bir kompozisyon oluştururken bir düzen yaratmak, buradan hareketle tutarlı ve anlamlı bir tasarıma ulaşmak Temel Tasarım için önemlidir (Koffka, 2000). Kompozisyon, öğelerin bir sistem içinde ilkeler bağlamında bir araya getirilmesi olarak tanımlanabilir (Çellek ve Sağocak, 2014: 193). Düzen, en son çalışmada ayırtedilemeyen ancak izleri okunan, kesinlikle soyut, bazen Kartezyen de olabilen bir araçtır (Günay, 2007). Bu düzenin alt ve üst seviyedeki tasarım ilkeleri (low level order-high level order) farklılaşabilir; ancak birbirleriyle ilişkilidir. Aslında dilbilimdeki sözdizimi (syntax) ve anlambilimine (semantics) benzetebileceğimiz bu iki kavram tasarımcıyı yönlendirir.¹⁷ Harflerin bir araya gelip kelime ve cümleleri oluşturması gibi, yapıyı ya da kent planını oluşturan birimler de bir araya geldiğinde bir metin (kompozisyon) oluşturur (Kolb, 1990). Aslında heykeller, resimler, binaların da kendi dilleri vardır ancak onların dili bizimkine benzemez (Tümer, 2008). Tasarımcı düzen yaratarak farklı diller ve tasarımları mümkün kılabilir.

Tasarım sorunları çok net tanımlanmadığı ve doğa bilimlerinde olduğu gibi tek çözümlü olmadıkları¹⁸ için bağlam (context) kavramı önem kazanır. Fransızca problematique¹⁹ kelimesi tasarımın çok çözümlü yapısını işaret eder. Findeli (2001)'ye göre tasarımın sadece ürün –obje olarak kavramsallaştırılması

¹¹ <http://bauhaus-online.de/en/atlas/das-bauhaus/idee/manifest> Erişim Tarihi: 02.11.2015

¹² Aytaç-Dural (2012), İzmir Ekonomi Üniversitesi'nde yaptıkları TT dersinde bu yöntemle öğrencilerin derse beden deneyimlerini kattıklarını belirtmiştir.

¹³ http://www.intropsych.com/ch04_senses/whole_is_other_than_the_sum_of_the_parts.html Dewey'den alınmıştır. Erişim Tarihi:

¹⁴ <https://isolationphotos.wordpress.com/2013/10/05/gestalt-and-art/> Erişim Tarihi 28.04.2015

¹⁵ http://www.intropsych.com/ch04_senses/laws_of_pragnanz.html

¹⁶ http://www.intropsych.com/ch04_senses/gestalt_psychology.html

¹⁷ Argun Evyapan tarafından ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Temel Tasarım Stüdyosunda kullanılan terminoloji.

¹⁸ İngilizce'de "ill defined problem" olarak kullanılmaktadır.

¹⁹ Türkçede sorunsal olarak kullanılmaktadır ancak Türk Dil Kurumu çevirisi çok çözümlü yapısını yansıtmamaktadır.

sından daha öte sosyal, ekonomik, sembolik ve politik sorunların karmaşıklığını içermektedir. Tasarım sorununu tanımlayan koşullara yani bağlama göre tasarım şekillenir ve süreç bağlam bağımlı hale gelir.

Itten'e (1975:98) göre tekrar eden özellikler, nokta çizgi ve alan gibi birimlerin uyumu ritmin konusudur. Düzenli veya serbest olabilir. Tekrar etme, okunurluğu artırır ancak, çeşitlilik ve durağanlık (variety vs. monotony) arasındaki denge önemlidir. Düzen olmadan karmaşıklık akıllarda karışıklığına yol açarken, karmaşık olmayan bir düzen de sıkıcılık yaratır (Arnheim, 1964:1).

Temel Tasarım dersinde her temrin bir kompozisyon olarak ele alınır. Gönderme çerçevesi²⁰ olarak sıklıkla kullanılan (Frame of reference) kavramı bu kompozisyonların sınırlarını belirlerken tasarımın parçalarının verilen alan ya da hacim içerisinde tam olarak uymasına ve bütüncül bir şekilde onu tanımlamasını yardım eder. Bütün tasarımlar bir gönderme çerçevesi içinde yer alır (Günay, 2007).

Tasarımın ilk elemanları boşluğa yerleştirilmeye başlandığında mekan ortaya çıkar (Heidegger, 1969). Dolu-Boş ilişkisi (Solid-plane veya solid-void) tasarımın dolu ve boş olarak adlandıracağımız parçalarının bütünü oluştururken aynı zamanda tekbaşlarına da anlamlı olmasını ifade eder. Yarattıkları değerler keyfi değil, bir kurallar bütünü içinde dağılmalıdır.

Kavramsal Şemalar: Form-işlev ve form-yer ilişkileri

Temel Tasarımda kullanılması ve öğrenilmesi hedeflenen kavramlara ek olarak bir sorun çözme yöntemi olarak kavramsal şema (conceptual diagram) soyuttan somuta geçişte temel araç olarak kullanılabilir. Kavramsal şemalar biliminsanlarının fikirlerini aktarmak için kullandıkları bağlama özel hazırlanmış temsil yöntemidir (Lynch, 1990). Sadece form arayışı yerine işlevin vey ere ait girdilerin de beraberce ele alınabildiği kavramsal şemalar ile I. Sınıf öğrencileri izleyen dönemlerde de tasarım sorunlarını her ölçekte (bina, ürün veya kentsel alanlar) çözebileceklerdir.

Salt form kaygısının ön plana çıktığı formalist²¹ yaklaşımın bağlamı, diğer bir deyişle anlam, yer, tarih ve kültür gibi verileri göz ardı eden yönü böylece törpülenmiş olabilecektir. Forty (2000)'nin çalışmasında belirttiği gibi form ve formalizm tartışmaları temelde form ve işlev arasındaki ilişkiyi anlatmaktadır. Mies van der Rohe (1923)²²'ye göre form değil bina esastır ve form, çalışmanın sonucunda ortaya çıkan bir üründür. Formalizm ve Gestalt'in benzer şekilde uyum (harmony), birlik (unity), iyi form (good form) gibi ilkelere dayanıyor olması formun her iki-

sinde de amaç olduğu anlamına gelmemektedir. Formun amaç değil araç olarak kullanılması Temel Tasarım dersinde yönlendirici olacaktır. Findeli (2001) de benzer şekilde formalist yaklaşımın yönlendirici-zorlayıcı (manipulative) ve nesneye (object) dayalı yapısının Temel Tasarım dersi (doğru şekilde yeniden yapılandırıldığında) ile aşılabileceğini ve Temel Tasarım dersinin bu anlamda en iyi pedagojik araç olduğunu düşünmektedir.

Arnheim (1969)'a göre bütün düşünme eylemi aslında görsel algı içermektedir. Arnheim'in çalışmaları görsel şemalar üretmenin düşünmenin ve sorun çözmenin ilk adımı olarak değerlendirilmesi Norberg-Shulz (1980) tarafından daha da ileri götürülmüş ve çevrenin-(tasarımın gerçekleşeceği parsel, yapı adası ya da alanlar) genius loci kavramı ile ilişkilendirilmiştir. Diğer bir deyişle, plan ve yapıldığı alan (veya bina ve yapıldığı arsa) arasındaki birbirini etkileyen, değiştiren ve bir yapbozun parçaları gibi birbirini şekillendiren güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Castells'in (1996) yıldız mimarlara yönelik eleştirisi o yerin kendine özgü farklılıklarını düşünmeden hemen her yerde benzer etkiye sahip tasarımlar üretmeleri olmuştur.

Temel Tasarım dersi eğer iki dönem uygulanıyorsa yer (site)'in tasarıma dahil edildiği, tam anlamıyla somut bir tasarım yapılabildiği bir çalışma ikinci dönemin final ödevi olarak verilebilir. Bu süreçte kavramsal şemalar gerek "form ve işlev" gerekse "form ve yer" arasındaki bağlantı için kullanılabilir. Tek dönem Temel Tasarım derslerinde görsel şemalar "form ile işlevi" ilişkilendirmek için yine çok önemli bir araç olarak final projesinde sürece dahil edilmelidir. Bu makalede verilen örnek ders planının en ayırdedici özelliği düşünmenin ve onu aktarmanın bir yolu olarak kavramsal şemalara verilen önem olmuştur.

Soyut düşünme ve fikir geliştirme eylemleri izleyen dönemlerde de tasarım stüdyolarında sıklıkla kullanılacaktır. Planlama özelinde bakılırsa, plançuların en genel anlamda süreçleri, gerekçelendirmeleri, ve hareket koşullarını kavramsallaştırma yeteneğine sahip olmaları gerekmektedir (Parker ve Doak 2012:2). Gerçek dünyada tasarım süreci sosyal beklentiler, işlev, bütçe, planlamayla ilgili düzenleyici mekanizmalar tarafından kısıtlanmaktadır (Kaji-O'Grady, 2012). Bunları tasarıma dahil etmeyen bir yaklaşım gerçekçi olmayacaktır. Bu anlamda, birinci sınıfta bu yaklaşımla tanışmak diğer dönemlerde de öğrencilerin stüdyo performansını artıracaktır.

Eleştiriler

Temel Tasarım için Gestalt'in önemli bir yol gösterici olduğu daha önce de belirtilmişti. Özer (1966)' göre: "Temel Dizayn, görüldüğü üzere, çağdaş dünyada hemen her zanaat ve sanat dalında aynı etkililiğe ve geçerliliğe sahiptir.

²⁰ Günay (2007) "frame of reference" kavramını düzen ve gönderme çerçevesi olarak adlandırmaktadır.

²¹ Formalist ve bağlamcı (contextualist) yaklaşımlarla ilgili olarak Kaji-O'Grady (2012) incelenilebilir.

²² <http://eprints.qut.edu.au/67868/2/67868.pdf> Erişim Tarihi: 02.11.2015.

Gözetilmesi gereken husus, «Temel Dizayn»ın soyut bir halde havada kalmaması, aksine esas amaçla daima bağıntılı bulundurulmasıdır. Başka bir deyimle, mimarlık müesseseleri söz konusu olduğunda, «Temel Dizayn»ın mimarî dizaynlamayı hazırlayıcı bir karaktere sahip olması gerekecektir. Bu anlamda yorumlanıp uygulandığı sürece, kaotik ve çözülmüş ortamlarda «Temel Dizayn» kargaşalığa son verebilecek kurtarıcı bir disiplin halinde bakmak herhalde yersiz olmayacaktır”.

Ancak günümüz postmodern dünyasında tıpkı modernizmin kendisi gibi Gestalt ilkeleri ve temel tasarım dersi de sorgulanır hale gelmiştir. Bazı okullarda Gestalt tamamen yadsınmakta, büyük bir kısım okullarda ise bazı değişikliklere ihtiyaç duyulduğu ifade edilmektedir. Korkmaz (2015) örneğin, Bauhaus ve Gestalt’i ortaya çıktığı dönemde oldukça anlamlı bulmakta, ancak günümüz dünyasındaki yerini ise sorgulamaktadır. Mennan (2009:322), Gestalt kuramını tasarım alanının güvenilir bir kaynağı olarak nitelemiştir. Bununla beraber, bu sistemin güçlendirilmesini gerektiğine ve yeni bir estetik kuramı gereksinmesini işaret etmiştir.

Findeli (2001)’in belirttiği gibi tasarım kuramında modernist mantıksal yapıda çözümler olmakla beraber, günümüzde tasarımın uzayan bir ufuk olarak kabul edilmesi ve değerler yaratma eylemi olarak tanımlanması halinde, yine, Bauhaus okulundan yararlanmak mümkündür. Findeli (2001) Moholy-Nagy’nin Institute of Design Chicago’da tüm disiplinlere tam olarak uygun olarak tasarladığı pedagojik Temel Tasarım dersini buna örnek olarak vermektedir. Temel Tasarım dersinin Bauhaus geleneğinde olduğu gibi sadece I. Sınıfta veriliyor olması sebebiyle sonraki tasarım stüdyolarında Temel Tasarım ilişkisini kurulamayışına işaret etmiştir. Ona göre son sınıfa kadar tüm stüdyolara paralel olacak şekilde Temel Tasarım dersi devam etmelidir.

Temel Tasarım dersine yapılan eleştiriler genelde sezgisel uygulama metodları ve net olmayan ölçme-değerlendirme süreci ile ilgili olmuştur. Ancak, pozitivist ana-akım eğitim yöntemlerine sahip olmaması Temel Tasarım dersini yetersiz-etkisiz kılmamaktadır. Karşı argüman olarak dersten ziyade mimarlık, planlama ve tasarım temel alanındaki disiplinlerin ve tasarımın kendisinin karakteristik olarak sezgisel öğretim ve öğrenme süreçlerine sahip olduğu iddia edilebilir. Salvadori (1974: XI) bu özelliği işaret ederek “Mimarlığın öğretilmeyeceğini, ancak öğrenilebileceğini belirtmiştir. Mennan (2009) da karmaşıklık karşısında insan algısındaki yetersizlikler sebebiyle çağdaş görsel araştırmanın psikolojiden, neurobilimlerin sayısal ve bilişsel yaklaşımlarına kaydığını belirtmiştir. Evyapan (2010)’ın şehir planlama eğitiminde görsel düşüncenin geliştirilmesi üzerine yazdığı makalede, temel tasarım amaçlarında öğrenmek yerine ‘bazı temel anlayışlar geliştirmek’ deymi özellikle vurgulanmıştır. Bir diğer eleştiri Temel Tasarım dersinin yaratıcılığı özendirerek yerine onu engellediği şeklindedir (Lloyd Jones, 1969:

156). Ancak, Arnheim (1993)’e göre Temel Tasarım dersinde de sıklıkla kullanılan ve görsel algıyı esas alan zihinsel imgeler mimarlıkta çok önemlidir. Lloyd Jones (1969:159) temel tasarımı başarısız olarak değerlendirse de, Bauhaus ve Gestalt’ın terkedilmesi değil yenilenerek günümüze uyarlanmasını önermiştir. Temel tasarım Özkar (2009:147)’a göre değişmekte ve Bauhaus Okulunun mantıksal pozitivist bağlamından uzaklaşmaktadır; ancak böylece günümüzün etkin birey varlığıyla da tutarlı hale gelmektedir.

Ayrıca Temel Tasarım dersindeki temel geometrik forma aşırı bağıllık eleştirilmiştir (Birlik vd., 2015). Bu eleştiri dolaylı olarak yeni nesil parametrik tasarımlara imkan tanımadığı, bilgisayar kullanımının sınırlı olduğu ve daha çok analog araçların kullanıldığı şeklinde takip eden eleştirileri de işaret etmektedir. Temel geometrik formlara olan bağıllık hem basitten karmaşığa doğru yönelmek hem de öğrenciyi önceden tanıdığı formlar ile soyut düşünmenin verdiği zorluklar karşısında güçlü tutabilmek amacıyla devam etmektedir.

Analog araçların kullanılması tasarımcının yaratıcılığını bilgisayar bilgisi yerine el becerisine bağlamaktadır. Dolayısı ile her iki yöntemde de bireyin tasarlayıp istediği şekilde temsil edemeyeceği tasarımlar olabilecektir.

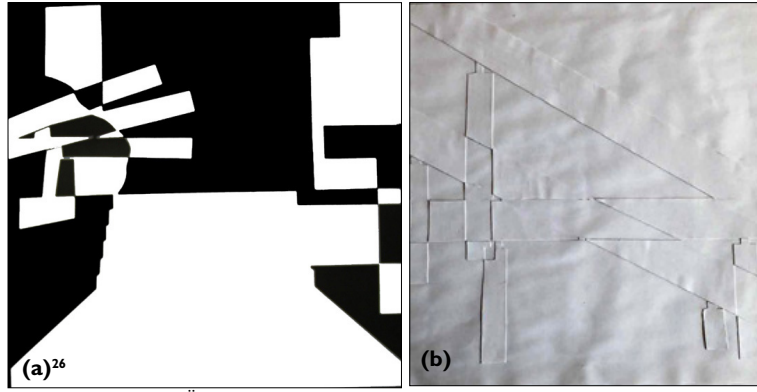
Günay’ın (2007) belirttiği gibi kent biçimini üretirken hem 2 boyutlu olarak plan, hem de 3 boyutlu olarak imar hakları ve mimarlık için Gestalt ilkeleri önemlidir. Gestalt, sadece Modernist yaklaşıma hizmet verecek bir ilkeler bütününden fazlasını içermektedir. Gestalt ilkeleri esas alınarak stüdyo yürütücülerinin farklı anlayışlarına cevap verebilen ders planları oluşturulabilir. Bütün bu eleştirilere rağmen bu makalede Gestalt temelli bir ders planı örneği verilmektedir. Gestalt’ın getirdiği ilkeler geçerliğini devam ettirmekte ve anlam bütünlüğünü korumaktadır.

Bir Ders Planı Örneği: Bauhaus Okulundan Kalanlar

Bu yazıda çeşitli Üniversite ve bölümlerdeki tecrübelerden yola çıkarak Bauhaus okulunda Vorkurs olarak verilen tasarım dersi ile benzer bir akışa sahip ders planı örneği verilmektedir. 2 boyutlu çalışmalar, rölyef, 3 boyutlu çalışmalar ve final projesi olarak kabaca 4 ana temrinden oluşan bu system, Gestalt prensipleri ve Bölüm 4.2’de anlatılan diğer kavramlarla şekillenmektedir.

2 Boyutlu temrinler

Bauhaus okulunun önemli isimlerinden Itten’e göre (1975:62), soyut formlarla yapılan kompozisyon temrinleri düşünmeye ve yeni temsil araçları geliştirmeye yardım eder. Kare-üçgen ve daire gibi temel geometrik formlar ile kare bölünmelerinin yapılması Bauhaus Temel Tasarım geleneğinde vardır (Itten,

Şekil 1. (a,b) ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümünde yapılmış çevrenin 2 boyutlu soyut temsil temrinleri

1975: 69)²³. `Chiaroscuro` olarak adlandırılan karanlık ve ışık arasındaki karşıtlık (Itten, 1975: 16) Temel Tasarım temrinlerinde siyah-beyaz alıştırmalar olarak yer bulmuştur. Göz ve el arasındaki bağı güçlendirmek ve el becerisini geliştirmek Temel Tasarım dersi için önemlidir (Kuloğlu, 2000). İlk temrinler kes-katla-yapıştır gibi analog araçlarla yapılır.

Bu tip soyut temrinlerde simge, sembol veya benzetme kullanılmaması esastır: soyut düşünce ve tasarımı destekler. Temel geometrik formların kullanılması bu anlamda öğrenciyi yönlendirici karakterdedir. Öğrenci temel geometrik formları nasıl kullanacağını öğrendiğinde parametrik-akışkan tasarımlar yapması da daha kolay olmaktadır Sadelik-yalınlık gibi öğelere yakınlık duyması tasarımcının Gestalt'ten ziyade Modernizmle olan ilişkisini gösterir.

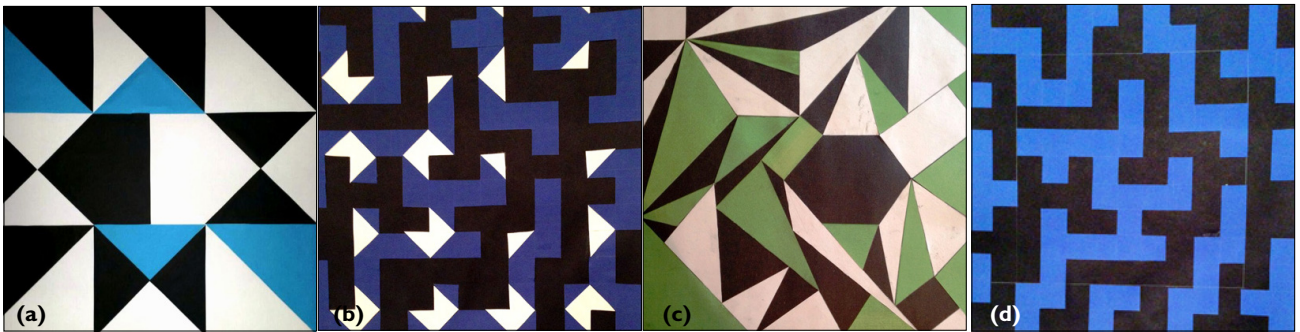
İlk temrinlerde çeşitli kavramların veya çevrenin temsil edilmesi ve soyutlanması,²⁴ bunları yaparken Gestalt prensiplerinin kullanılması tutarlı bir çerçeveye sağlamaktadır.²⁵ Önceki

dönemlerde güven- güvensizlik ve savaş-barış gibi kavramların siyah-beyaz veya beyaz-beyaz kullanarak soyutlanması istenmiştir. Mimar Sinan Üniversitesi'nde üniversiteye giriş sınavı, çeşitli filmlerden çıkarılan kavramlar ve güncel sergiler çeşitli dönemlerde soyutlama temrinlerinde kullanılmıştır (Üstündağ vd., 2014). ODTÜ Şehir Planlama Bölümünde de klasik müzik parçalarının soyutlanması bir temrin olarak verilmiştir.

Bu temrinlerden sonra renk bilgisinin verildiği ve tasarımlara dahil edildiği bir süreç takip edilir. Aynı ayrı veya üst üste gelecek şekilde renk yamaları ile kompozisyon yaratma (Itten, 1975:33) 2 boyutlu temrinlerin bir sonraki aşamasıdır. Renk yıldızı (color star) ya da renk çemberi (color circle) gibi Bauhaus eğitiminde kullanılan şemalar (Itten, 1975:33) temel alınabilir.

Rölyef (kabartma)

İki boyutlu çalışmalardan sonra 3 boyut algısının oluşması için bazen rölyef (kabartma) çalışmaları yapılır. ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümünde çeşitli dönemlerde benimsendiği

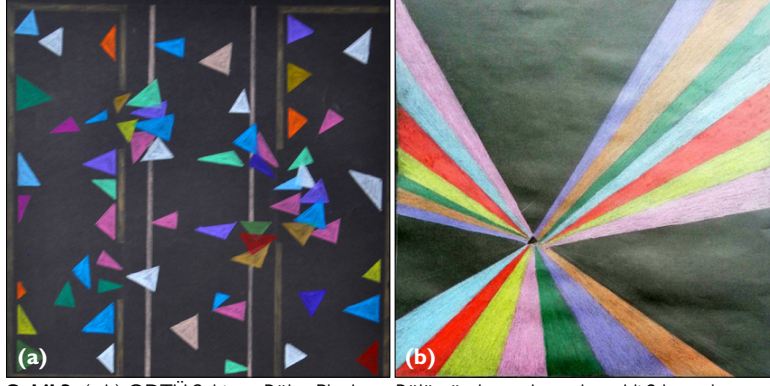
Şekil 2. (a,b,c,d) ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama ve Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi (FSMVÜ) Mimarlık bölümlerinde yapılmış 2 boyutlu temrinlere örnekler. (Ayrıca Bilgi Üniversitesi Mimarlık bölümünde yapılan tangram çalışmasına bakılabilir.) Kaynak: <http://bilgimim.blogspot.com.tr/search/label/tangram> (Erişim tarihi: 9 Ocak 2015) Daha fazla sayıda renk veya bir rengin tonlarını içeren 2B çalışmalar da mümkündür.

²³ Sausmarez (1964:36) çeşitli kare bölünmelerine ait örnekleri kitabında yer vermiştir.

²⁴ Temel tasarım dersini öğrenci gözüyle anlatan Yağlı ve Acar (2000) TT dersinde düzen, algı-soyutlama ve kompozisyon oluşturmayı öğrendiklerini belirtmişlerdir.

²⁵ Ayrıca bakınız Günay (20007).

²⁶ Baykan Günay kişisel fotoğraf arşivinden izin alınarak kullanılmıştır.

Şekil 3. (a,b) ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümünde yapılan çok renkli 2 boyutlu temel tasarım temrinleri²⁷

gibi, rölyef yapmadan, 3 boyutlu temrinlere geçmek bir alternatif olabilir. Kağıt rölyef diye adlandırılan temrinlerde derinlik-yükseklik daha belirsiz olacaktır. Gazi Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümünde dokunsal doku çalışmaları yapılmıştır (Bayraktar vd, 2012).

Bu çalışmada amaç 3. boyuta geçerken tasarımda x ve y boyutlarına ek olarak z boyutunun eklenmesidir. 2 boyutlu çalışmalar temel alınarak, yaratılan tasarım dilinin yeni ilkeler ile 3. boyuta taşınması ve dil birliğinin korunması (ya da yeni bir dil oluşturulması) bu temrinin sorun tanımındadır. Bu aşamada belirginleşmiş bir derinlik oluşturulması beklenmelidir.

3-boyutlu temrinler: Sanal Küp projesi

İki boyutlu çalışmalara basit kare formu ile başlanması gibi 3 boyutlu çalışmalara da sanal bir küp iskeleti üzerinden hacim tasarımı ile başlamak mümkündür. Ancak başka düzgün prizmatik hacimler de temrin konusu olabilir.²⁸ Bu temrinde amaç öğrencinin çizgisel, düzlemsel veya üç boyutlu birimler kullanarak ölçüleri belirli bir boşluk içinde farklı değerlerde hacim yaratma yetisini kazanması; ve dolu boş ilişkisini (solid-void

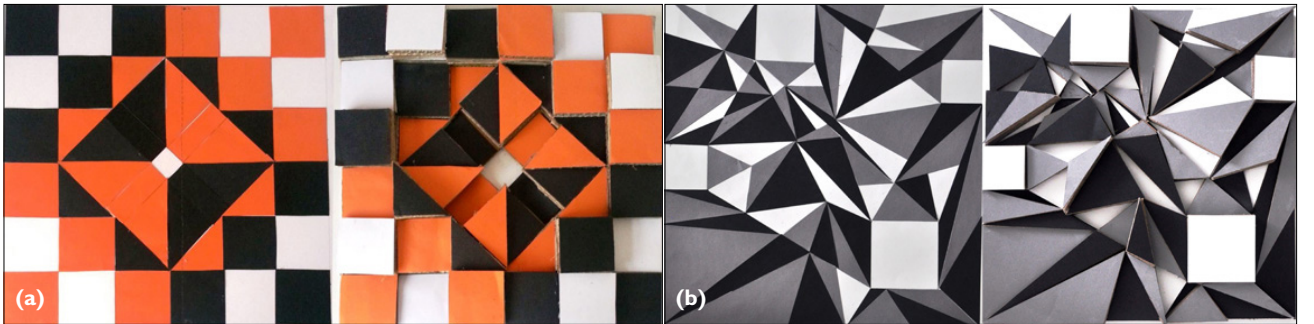
veya plane-void) sorgulayarak 3 boyutlu bir tasarım yapmasıdır. Ahşap çitlerden bir sanal küp iskeleti kullanılabileceği gibi, sınırlayıcı bir çerçeve olmadan da dolu-boş ilişkisi temrini uygulanabilir (Sausmarez, 1964: 38).

Küp temrininde yine form kaygısının baskın olduğu (formalist), işlevden yoksun ve soyut bir tasarım beklenmektedir. Sorun, boyut, konum, kapalılık-açıklık; karanlık-aydınlık gibi niteliklere bağlı olarak farklı değerlerde mekan yaratma becerileri geliştirmek şeklinde tanımlanabilir. Yer yaratma (place creation) bu temrinin hedefleri dışındadır.

Final Projesi

Temel Tasarım dersinin tek dönem ya da iki dönem verilmesine bağlı olarak final projesi sorun tanımı değişiklik gösterebilir. Bu makalede tek dönem Temel Tasarım dersine uygun bir final projesi örneği verilecektir. Final projesinde öğrencilerin form arayışlarına ve hacim yaratma becerilerine işlev sorununu ve ölçel kavramını eklemek önemlidir.

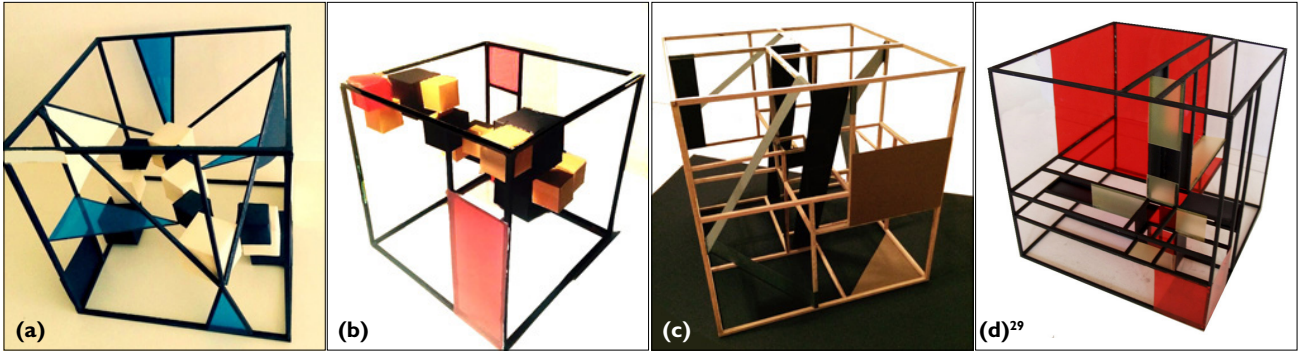
“Fonksiyonlu uygulamalarda öğrenci doğrudan doğruya üç bo-

Şekil 4. (a,b) FSMVÜ Mimarlık Bölümü'nde 2B tasarımlar temel alınarak yapılan kabartma temrinleri

²⁷ Yurtdışı örnekler için Virginia Tech Üniversitesinin çok renkli çalışmaları incelenebilir. <http://archdesign.vt.edu/architecture/b-arch/foundation/slide> (Erişim Tarihi: 15.01.2015)

²⁸ Bu konuda 3 boyutlu soyut çalışmaları ile tanınan Mimar Anne Tyng'in sergisi incelenebilir. Mimarın çalıştığı platonik katılar tek düzgün eşkenarlı ve eş açılı çok yüzlü katılardır ve doğada örneğin kristallerin yapısında bulunurlar. http://www.grahamfoundation.org/public_exhibitions/3902. Erişim Tarihi: 14.01.2015. Küp bu platonik hacimlerin en basitidir.

Şekil 5. (a,b,c,d) ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü ve FSMVÜ Mimarlık Bölümü'nde yapılan çalışmalar

yutlu çalışmalı, elemanlarını tâyin etmeli ve bunlar arasında bir bağıntı kurabilmek için dizayn prensipini uygulayarak dizayna varacağını araştırmalıdır. Bunun sonucu ise, ayrıca grafik olarak ifade edilmelidir.” (Zeren, 1966).

Zeren’in (1966) belirttiği gibi, 3 boyutlu Temel Tasarım temrinleri deneme yanılma yöntemiyle yapılmalıdır. Elemanlar, bunlar arasındaki ilişkiler ve farklı değerlerde hacim yaratma becerileri böylece daha başarılı sonuçlanır. Tasarımın başlangıç aşamasında kavramsal şemalar ile bir yandan form bir yandan işlev beraberce incelenebilir. Görünüş ve kesit gibi çizimlerden farklı olarak kavramsal şemalar tasarımı şekillendirebilir. Kavramsal şema ile sadece “form, işlev ve yer” arasındaki ilişki değil, tasarım süreci (tasarımcının sorunu nasıl ele aldığı, nihai ürüne ulaşmak için hangi aşamalardan geçildiği ve sonuçta nasıl çözdüğü) de anlatılmış olur.

Soyut tasarım yapıldığı gerçeği gözönünde bulundurularak, yaratıklar, süper kahramanlar veya tasarlanmış hayali özneler için mekan kademelenmesi oluşturacak bir temrin tasarlanmalıdır. Mekan kademelenmesinde çok çeşitliliğe gitmeden, nitelikleri itibarıyla okunur ve ayrıştırılabilir, birbiri ile yarışmayan mekanlar yaratmak hedefidir. İhtiyaçlara birebir cevap

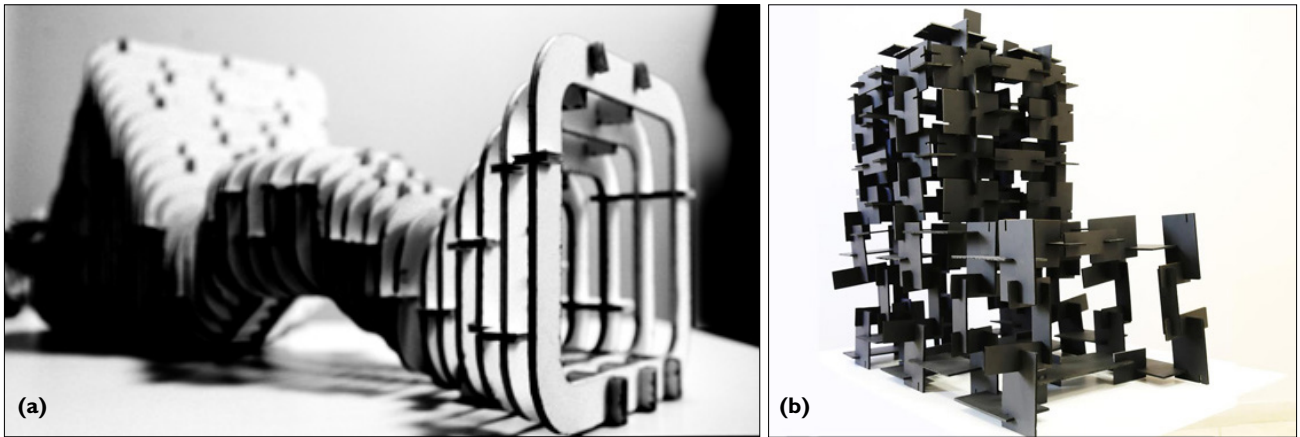
verecek detayda çalışmalar bu temrinin dışındadır. Bu sebeple mekan kademelenmesinde özel, yarı-özel yarı-kamusal ve kamusal gibi kavramsal çerçeve kullanılabilir.

Her ne kadar işlev bu temrine eklenmiş olsa da, kapı, pencere, oda, merdiven gibi gerçek dünyadan çözümler yerine dönem boyunca tartışılan kavramlar ile tasarım sorununun çözülmesi beklenmektedir. Kullanılan terminoloji doluluk-boşluk, mekan kademelenmesi, özel ve ortak alanlar gibi soyut temellidir.

Böyle bir akışa sahip Temel Tasarım dersi için, öneri ders planı Tablo 1’de verilmiştir. Temrinlerin amaçları ve hangi Gestalt ilkeleri ile ilişkilendirildiği, kullanılan malzemeler ve yöntemler, temrin süreleri ve formatlara ilişkin bilgi içermektedir.

Değerlendirme ve Sonuç

Temel Tasarım sanat ve tasarım alanında olduğu gibi planlama ve mimarlık gibi mekansal bilimler için de geçerliliğe sahiptir. Disiplinler arasındaki farklılıklara karşın, uygulamada Temel Tasarım, tutarlı bir çerçevede soyut ve kavramsal düşünmenin öğretilmesinde yardımcı olmaktadır. Alanyazınında örnek

Şekil 6. (a,b)

²⁹ Baykan Günay kişisel fotoğraf arşivinden izin alınarak kullanılmıştır.

Tablo 1. Tek dönemlik bir Temel Tasarım stüdyosu için örnek ders planı

Temrinlerin özellikleri	Amaç	Kavramlar	Malzemeler-Yöntem	Teslim Formatı
2 Boyutlu Soyut Temrinler (5 Hafta)	Gestalt ilkelerinin işlendiği soyut tasarımlar (Örneğin Düzen, Görsel Denge Ritim ve Renk başlıklarında en az 4 teslim)	Benzerlik, gönderme çerçevesi, şekil-zemin, sözdizimi-anlambilimi, anlaşılabilirlik, yakınlık, süreklilik kavramları	Siyah-Beyaz olarak kes yapıştır yöntemi ile Siyah üstüne beyaz, beyaz üstüne siyah veya beyaz üstüne beyaz gibi seçenekleri kullanarak Renk (Siyah – beyaz ve öğrencinin seçeceği bir üçüncü renk kullanılarak Rölyef: Sorun tanımında en fazla yükseklik örneğin 6-7 cm olarak belirlenirse çalışmanın 2. boyutlu olmasının önüne geçilir. Her renk sabit bir yüksekliği temsil edecek şekilde koyulan kurallar ile mekanik bir tasarım yerine daha dinamik tasarım koyarak ve bütüncül bir tasarım anlayışı yakalanmaya çalışılmalıdır. Birimlerin sadece üst üste yerleştirilmesi değil açılı yerleştirmelere de izin verecek bir sorun tanımı yapılabilir.	35x50 Fon Kartonu üzerinde 33x33 cm'lik çerçeve içinde 33x33 cm'lik 2B bir tasarım ve bunu esas alan 33x33 cm'lik bir rölyef teslimi
3. Boyut Algısına Hazırlık (2 hafta)	3. boyuta geçişte derinlik-yükseklik algısının oluşması Sorun tanımı: Siyah-beyaz ve bir renk toplamda en fazla üç renk kullanılan temel geometrik formlarla tasarlanmış 2B çalışma esas alınarak bir kabartma	Benzerlik, gönderme çerçevesi, şekil-zemin, sözdizimi-anlambilimi, anlaşılabilirlik, yakınlık, süreklilik kavramları	Rölyef: Sorun tanımında en fazla yükseklik örneğin 6-7 cm olarak belirlenirse çalışmanın 2. boyutlu olmasının önüne geçilir. Her renk sabit bir yüksekliği temsil edecek şekilde koyulan kurallar ile mekanik bir tasarım yerine daha dinamik tasarım koyarak ve bütüncül bir tasarım anlayışı yakalanmaya çalışılmalıdır. Birimlerin sadece üst üste yerleştirilmesi değil açılı yerleştirmelere de izin verecek bir sorun tanımı yapılabilir.	33x33 cm'lik 2B bir tasarım ve bunu esas alan 33x33 cm'lik bir rölyef teslimi
3 Boyutlu Soyut Çalışma (3 Hafta)	Sorun Tanımı: Çizgisel, yüzeysel veya hacimsel birimler kullanarak küp* hacmi tasarımına geçiş Sadece 2B elemanlar ile veya 2B ve 3B elemanlar (küp, prizma-koni gibi) ile olabilir.	3 boyutlu tasarımda hacim yaratma, dolu- boş ilişkileri, açıklık- kapalılık, ışık-gölge gibi kavramlar	Sanal Küp: Çıttalar taşıma ve tasarım ögesi olarak kullanılabilir. Misina gibi malzemeler ile açılı yerleştirmeler yapılabilir. En fazla 3 renk şartı devam edebilir. Bunlardan birisi şeffaf olduğunda ışık da tasarıma dahil edilmiş olur. Küp projesini ahşap çubuklarla iskelet oluşturarak hazırlanması bazı açılardan önemlidir. Toplam hacmi öğrenci tarafından anlaşılabilmesini sağlar. Öğrenci tasarımını yapmakla yükümlü olduğu hacmi elinde evirip çevirerek tüm yüzeylerden inceleyebilir. Dolu-boş gibi analizlerini daha rahat yapabilir. Ayrıca temelden yükselen, heykel gibi objeleşmiş bir tasarıma gödülmesini önler ^{***} . Çıtasız yapılan küp projelerinde, öğrencinin tüm yüzey, kenar ve köşeleri tanımlamak amacıyla taşıyıcı elemanlara ihtiyaç duyduğu görülmüştür. Bu sebeple çıta olmadığı durumda 3 tane 33x33 cm' lik pleksi veya karton yüzey ile çalışma alanının sınırlarını belirten çerçeve ve oluşturularak 3 boyutlu çalışma yapılabilir. ^{***} Hiçbir desteğin olmadığı 3B çalışmalarda negatif hacim uygulaması ile dolu-boş ilişkisinin kurulması desteklenebilir. ^{***} Tasarımda öğrenciyi yönlendirmesi için müzik, resim veya sinema eserleri kavramsal olarak verilebilir. ^{****} Malzeme Serbest tasarımlarda malzeme (yaprak, ağaç dalı gibi doğal malzemeler veya pipet, sac levha gibi malzemeler), tasarımın önüne geçmekte ve öğrencinin diğer tasarımları kendi projesi ile ilişkili olarak değerlendirmesinde sorun yaratabilmektedir. Kavramsal Şemalar ile form ve işlev ilişkisinin kabaca kurulması: Bu aşamada grup çalışması yapılabilir. Mekan hiyerarşisi: Objeye uygun mekansal hiyerarşisinin neler olabileceği üzerine kavramsal şemalar ile ilgili grup çalışması İş yükünün adli olması için maktin büyüklük sınırlarının belirlenmesi (Ör: yaklaşık 50x50x50 cm = 125.000cm3 bir hacim için her hangi bir prizmatik form olabilir) Mimarlık bölümlerinde bazı durumlarda 1/1 ölçek kullanılmaktadır ^{*****} ancak bunun dışındaki ölçekler, hangi ölçekte hangi detayın gösterileceği şeklindeki bilgileri daha iyi anlatabilmektedir. Yapsal olarak kendini taşıyan bir yapı (structure) oluşturmak mimarlıkta önemli olmakla birlikte planlamada temel bir sorun olarak ele alınmayabilir.	33x33x33 cm'lik ahşap çıttalar ile tanımlanmış bir gönderme çerçevesi hacmi tasarımını
Hacimden Mekana Geçiş (soyut/somut temrinler)	Form tasarımına işlev eklenerek 3boyutlu tasarım yapılması Mekan hiyerarşisinin kurulması, ölçek ve bağlam bu temrinde önemlidir Sorun tanımı: Seçilen bir hayali bir özne için kamusal alan özele giden bir kavramsallaştırma/yaşam alanı tasarımının yapılması	Tasarım prensipleri ile birlikte, işlev-form ilişkisinin ele alınması	Kavramsal Şemalar ile form ve işlev ilişkisinin kabaca kurulması: Bu aşamada grup çalışması yapılabilir. Mekan hiyerarşisi: Objeye uygun mekansal hiyerarşisinin neler olabileceği üzerine kavramsal şemalar ile ilgili grup çalışması İş yükünün adli olması için maktin büyüklük sınırlarının belirlenmesi (Ör: yaklaşık 50x50x50 cm = 125.000cm3 bir hacim için her hangi bir prizmatik form olabilir) Mimarlık bölümlerinde bazı durumlarda 1/1 ölçek kullanılmaktadır ^{*****} ancak bunun dışındaki ölçekler, hangi ölçekte hangi detayın gösterileceği şeklindeki bilgileri daha iyi anlatabilmektedir. Yapsal olarak kendini taşıyan bir yapı (structure) oluşturmak mimarlıkta önemli olmakla birlikte planlamada temel bir sorun olarak ele alınmayabilir.	Soyut bir maket, kavramsal şemalar ve ilgili çizimler
Final Projesi (4 Hafta)				

* Küp en basit düzgen geometrik form olduğu için genelde tercih edilmektedir. Ancak başka prizmatik formlar ile de benzer bir çalışma yapılabilir. Örneğin FSMVU'nda Mimarlık ve İç Mimarlık bölümlerinin ortak dersinde toplam hacim verilerek serbest 3B çalışmalar yapılmıştır. ^{***} ODTU Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nde çıta yaygın olarak küp projesinde kullanılmaktadır. ^{****} FSMVU Mimarlık ve İç Mimarlık için ortak temel tasarım dersinde bu uygulama yapılmıştır. ^{*****} Mersin Üniversitesi'nde Mimarlık ve Planlama ortak Temel Tasarım dersinde küp projesi çalışmanın boş (void) alanlarının anlaşılması için negatif hacim (negative space) uygulaması yapılmıştır. ^{*****} Mimar Sinan Üniversitesi'nde çeşitli sinema filmlerinden çıkarılan kavramlar soyutlama amacıyla kullanılmaktadır. ^{*****} Bilgi Üniversitesi temel tasarım ortak dersinde 1/1 ölçek kullanılmaktadır. ^{*****} 14 haftalık bir dönem ders planında 5 hafta 2B temrinlere ayrılabılır. Bu süre uzun gibi görünse de, teslim sayısı fazla olduğu ve diğer projelere temel sağlayacağı için kısa tutulmamalıdır. Rölyef için 2. sanal küp için de 3 hafta yeterli olabilmektedir.

projelerin anlatıldığı çalışmalar bulunmakla birlikte kavramlar, temrinlerin bu kavramlarla ilişkileri, ve kuramsal bir çerçevenin eksikliği görülmektedir. Türkçe kaynak sıkıntısı da yine önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu makalede, Türkiye'deki mimarlık ve planlama okullarında öğretilen Temel Tasarım dersi yazılı kaynaklar ve uygulama tecrübeleri ile incelenmiş ve örnek bir ders planı geliştirilmiştir (Tablo 1). Kuramsal ilişki ve Gestalt ilkelerinin hangi temrinlerle ilişkili olarak verileceği belirtilmiştir. Yapılan öneri ders planında kavramsal şemalar "form-işlev" ve "form-yer" arasındaki bağlantıyı kurmak amacıyla önemli bir araç olarak dahil edilmiştir. Düşünmenin ve onu aktarmanın bir yolu olarak kavramsal şemalar, sonraki tasarım stüdyolarında sıklıkla kullanılacaktır. Uygulama sosyal süreçleri, mali konuları, yasal düzenlemeleri de içermektedir ve kavramsal şemalar aracılığı ile bu girdiler form ile ilişkilendirilebilir. Sadece form kaygısının ön plana çıktığı yaklaşım yerine anlam, yer, tarih ve kültür gibi verileri içeren tasarımlar böylece yapılabilecektir. Neticede, mimarlar tasarladıkları binanın, planlılar planladıkları kentin kendisinden önce bunları temsil eden plan ve çizimler, kavramsal şemalar üzerinden fikirlerini başkalarına aktarabilmektedirler.

Temel Tasarım eğitiminde çoğunlukla Bauhaus Okulunun geliştirdiği Gestalt ilkelerinin kullanıldığı görülmüştür. Son dönemde, Modernizmin kendisi gibi Gestalt de eleştirilere maruz kalmıştır. Özellikle fazla geometrik bir yapıda olduğu ve yaratıcılığı kısıtlayabileceği, yeni nesil tasarımlara imkan vermeyeceği iddiaları Gestalt'ın güvenilirliğinin sorgulanmasına sebep olmuştur. Ancak, Gestalt ilkeler bütünüdür tutarlılığı ve geçerliliğini devam ettirmektedir. Yeni nesil tasarımlara uyandırılabilir ve bilgisayar ortamında çalışmalara da olanak verebilir şekilde düzenlenebilir. Böylece kuramsal çerçevenin geliştirilmesine de katkıda bulunacaktır. Gestalt'ın tamamen terk edilmesi yerine, tasarım ve kuramsal bağlantının geliştirilerek devam etmesi mümkündür.

Gerek mimarlık gerekse planlama disiplinleri, hesaplama eylemleri içermektedir. Sanat eserlerinin biricikliği (ve aynı şekilde tekrar üretilmiyor) oluşu kıymetli iken, tasarım ve disiplin olmak tam tersini gerektirmektedir. Gestalt'ın tamamen yadsındığı durumda estetik kaygının ve yaratıcılığın ön plana çıktığı, sorun çözmenin ve hesaplamanın ikincil önemde kalacağı bir eğitim varolur. Bu da temel tasarım değil, temel sanat eğitimi demektir.

Dolayısı ile örnek ders planında Gestalt ve temel geometrik formlara olan bağlılık devam ettirilmiştir. Ancak serbest formlar ile de aynı akışa sahip bir ders planı benzer ilkeler esas alınarak geliştirilmesi mümkündür. Gestalt'ın sağladığı ilkeler bütünüdür gerek serbest formlar, gerekse temel geometrik formlar ile uyumlu ve tutarlı olacağı düşünülmektedir. Sonuç

olarak, Gestalt kuramının geliştirdiği ilkeler ve 4.2 ve 4.3 Bölümlerinde anlatılan kavramlar ile şekillenen bir Temel Tasarım dersi, gelecekte de mimarlık, planlama ve tasarım temel alanı disiplinleri için güncelliğini koruyacaktır.

Teşekkür

Bu yazı 1996'dan beri süregelen bir birikimin sonucunda oluşmuştur. Temel Tasarım stüdyosunda senelerce beraber çalışarak bana temel tasarımı yeniden öğreten Prof. Dr. Baykan Günay'a; beni Syntax-Semantics, Stankowski ve temel tasarım ile tanıştıran, daha sonra beraber stüdyo dersinde çalışma fırsatı da bulduğum Doç. Dr. Argun Evyapan'a çok teşekkür ederim. Prof. Dr. Baykan Günay'a kişisel fotoğraf arşivinden bazı fotoğrafları bu makalede kullanmama izin verdiği için ayrıca teşekkür ediyorum. Değerli yorumları ile metnin son haline ulaşmasını sağlayan hakemlere teşekkür ederim. FSMVÜ'nde beraber çalıştığım Prof. Dr. İbrahim Numan, Prof. Dr. Mualla Yıldız, Doç. Dr. Çiğdem Canbay Türkyılmaz, Handan Doğan ve Araş. Gör. Büşra Dilaveroğlu'na teşekkürlerimi iletiyorum. Bu yazıda çalışmalarına yer verdiğim öğrencilerim Burak Akgün, Enes Sivri, Büşra Doğan, Nihal Özdemir, Onur Şahin, Ayşe Gurulkan, Burcu Kaytaran, Fatih Mergen, İlker Alkan, Ramazan Yıldırım, Mehmet Hacısmanoğlu, Batuhan Akın ve Mete Karoğlu'na da teşekkür ediyorum.

KAYNAKLAR

- Akış, T. (2009). Türkiye Mimarlık Akademisinde Mekan Algısı ve Bilimselleşme: 1970'lere Yeniden Bakış. Dosya 17: Mimarlık ve Mekan Algısı, Mimarlar Ankara Odası Şubesi, Ankara, 17-23.
- Arnheim, R. (1993). Sketching and the Psychology of Design. *Design Issues*, 9(2), 15-19.
- Arnheim, R. (1969). *Visual Thinking*. Berkeley:MA: MIT Press.
- Arnheim, R. (1964). *Entropy and Art*. Berkeley, California; University of California Press.
- Artun, A. (2009). Geometrik Modernlik: Bauhaus Enternasyonal ve Türkiye'de Sanat. A. Artun & E. Çavuşoğlu (Eds.), *Bauhaus: Modernleşmenin Tasarımı içinde* (ss.183-199). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bayraktar, N., Görner Tamer, N., Tekel, A., Güner, N., Ceylan Kızıldaş, A. ve Armatlı Köroğlu, B. (2012) Görsel Eğitimde Yaratıcılık ve Temel Tasarım. Ankara: Nobel.
- Bradley, S. (2014). *Design Principles: Visual Perception And The Principles Of Gestalt*. Smashing Magazine. <http://www.smashingmagazine.com/2014/03/28/design-principles-visual-perception-and-the-principles-of-gestalt/> Erişim Tarihi: 12.Ocak.2015.
- Birlik, M., Minsolmaz Yeler, G., Eyyüpoğlu Erşen, A. ve Gündoğdu, M. (2015). Sınırlar Özgürleştirir mi? Bir Mimarlık Fakültesi Temel Tasarım Atölyesi Deneyimi, 9. Uluslararası Sinan Sempozyumu, 21-22 Nisan 2015 Edirne.
- Castells, M. (1996). *The Rise of Network Society*. Oxford: Blackwell.
- Ching, F. D. K. (2014). *Architecture: Form, Space, and Order*. New Jersey: John Wiley & Sons.
- Çeltek, T. ve Sağocak, A. M. (2014). *Temel Tasarım Sürecinde Yaratıcılık*. İstanbul: Grafik Tasarım Yayıncılık.
- Çubukçu, E. ve Gökçen Dünder, Ş. (2007). Can creativity be taught ? An empirical study on benefits of visual analogy in basic design education, *ITU AZ* 4, No 2 67-80.
- Dewey, R. A. *Psych Web*. (n.d.). "The Whole is Other than the Sum of the Parts". http://www.intropsych.com/ch04_senses/whole_is_other_than_the_sum_of_the_parts.html Erişim Tarihi: 21.02.2015.
- Doğan, Ç. E. (2009). Mimarının Görselliği ve Temsil. Dosya 17: Mimarlık ve Mekan Algısı, Mimarlar Ankara Odası Şubesi, Ankara, 32-36.
- Dursun, P., Köknar, S.A., Şenel, A., Kürtüncü, B., Uz Sönmez, F. ve Türkkan, S. (2009). Birinci Sınıf İşler 07-08. İstanbul: İTÜ Geliştirme Vakfı.
- Erkal, E. (2012). Tereminmekan (thereminspace): Dijital Tasarım araçlarına Bir Meydan Okuma. Dosya 29 Hesaplamalı Tasarım, Mimarlar Ankara Odası Şubesi, Ankara, 56-63.
- Evyapan, A. (2010). Şehir Planlama Eğitiminde Görsel Düşüncenin Geliştirilmesi. M. Ersoy (Der.), *Kuruluşundan Bugüne ODTÜ Şehir ve bölge Planlama Bölümü Eğitim Programının Gelişimi içinde* (ss. 619-628). Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliği.
- Farrelly, L. (2012). *Mimarlıkta sunum Teknikleri*. İstanbul: Literatür Yayınları.
- Findeli, A. (2001). Rethinking Design Education for the 21st Century: theoretical, methodological and Etchial Discussion. *Design Issues*, 17 (1), 5-17.
- Forty, A. (2000). *Words and buildings: A vocabulary of Modern Architecture*. London: Thames& Hudson.
- Gropius, W. (1947). Is there a science of Design? Scope of Total Architecture (New York: Collier Books, 1962), 30-43. <https://arch629eldridge.files.wordpress.com/2010/03/wk10-walter-gropius-scope-of-total-architecture.pdf>
- Günay, B. (2007). Gestalt Theory and City Planning Education. *METU Journal of Faculty of Architecture*, 24(1), 93-113.
- Güneş, S. ve Güneş, Ç. (2015). Endüstriyel Tasarım Eğitiminde Disiplinlerarası İşbirliklerin Sınırları, Sanat ve Tasarım Eğitimi Sempozyum ve Çalıştay-Disiplinlerarası Tasarım, 22-27 Nisan 2015, Ankara.
- Gürsel-Dino, İ. (2014). Mimarlık Okulları 1. Sınıf Stüdyosu Buluşması, 19 Aralık 2014, Yayınlanmamış Bildiri Özet Kitapçığı. <https://www.youtube.com/watch?v=ekFoe8qS2nc>
- Heidegger, M. (1969). *Art and Space*. <http://roundtable.kein.org/sites/newtable.kein.org/files/Art%20and%20Space.pdf> Erişim Tarihi: 5. Nisan. 2015.
- Itten, J. (1975). *Design and form: the basic course at the Bauhaus*. Thames and Hudson, London.
- İTÜ, (2014). Mimarlık Okulları 1. Sınıf Stüdyosu Buluşması, 19 Aralık 2014, Yayınlanmamış Bildiri Özet Kitapçığı. <https://www.youtube.com/channel/UC5Hl7EInKux2wrrT7RfyH2g>
- Khazanova, V. (1971). Vkhutemas, Vkhutein. O. A. Shvidovsky (Ed.), *Building in the USSR 1917-1932 içinde* (ss.31-34), New York: Praeger.
- Koffka, K. (2000). Introduction to: "Perception: An introduction to the GestaltTheorie" (1922). <http://psychclassics.yorku.ca/Koffka/Perception/intro.htm> Erişim Tarihi: 5.Mayıs. 2015
- Korkmaz, T. (2015). İTÜ Mimarlık Okulları 1. Sınıf Stüdyosu Buluşması 2 Derdini Getir, İstanbul.
- Kuloğlu, N. (2000). Bir Temel Eğitim Dersi Uygulaması ve Deneyimler. *Mimarlık*, 293, 44-49.
- Lang, J. (1998). Öğrenciler İçin Mimarlığa Giriş: Temel Tasarım Dersini Yeniden Düşünmek. Derleyen: N.Teymur, Aytaç Dural (Eds.), *Temel Tasarım/Temel Eğitim Sempozyumu içinde*, Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını.
- Lloyd, P.J. (1969). The Failure of Basic Design. *Leonardo*, 2(2), 155-160.
- Lynch, M. E. ve Woolgar, S. (1990). *Representation in Scientific Practice*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Norberg-Shulz, C. (1980). *Intentions in Architecture*. Cambridge, MA:MIT Press.
- Özer, B. (1966). Mimarlık Eğitiminde Temel Dizayn: Tarihçe, Felsefe ve Gereksesi. *Mimarlık*, 6-7.
- Özgüner, O. (1966). ODTÜ Mimarlık Fakültesinde Basic Design Uygulamaları. *Mimarlık*, 8, 6.
- Özkar, M. (2009). Soyut Düşünme ve Yapararak Öğrenme: Temel Tasarım Eğitiminin Amerika'daki Başlangıçları. A. Artun & E. Çavuşoğlu (Eds.), *Bauhaus: Modernleşmenin Tasarımı içinde* (ss.135-151). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özkar, M. ve Steino, N. (2012). Shaping design teaching: Exploring form as an agent in design reasoning and pedagogy. M. Özkar & N. Steino (Eds.), *Shaping design teaching: Explorations into the teaching of form içinde* (ss 9-24). Aalborg: Aalborg University Press.
- Parker, G. ve Doak, J. (2012). *Key concepts in Planning*. Sage: London.
- Salvadori, M. G. (1974). *Architecture and People*. Eugene Raskin, Prentice Hall, New Jersey.
- Sausmarez, M. (1964). *Basic Design: the dynamics of visual form*. Studio Vista, London.
- Tekel, A., Görner Tamer, N., Memlük, O. ve Ceylan Kızıldaş, A. (2015). Temel Tasarım Eğitiminde Öğrencilerin Görsel Algı Becerilerinin Gelişim Sürecinin Sorgulanması, Sanat ve Tasarım Eğitimi Sempozyum ve Çalıştay-Disiplinlerarası Tasarım, 22-27 Nisan 2015, Ankara.
- Tekeli, İ. (2001). *Modernite Aşılırken Kent Planlaması*. İmge, Ankara.
- Tümer, G. (2008). *Söylem Üzerine Manifesto*. Mimarlık, Dosya: Söylem ve Mimarlık, 23-24.
- Üstündağ, K., Birik, M. ve Alpan, A. (2014). Planlama Eğitiminde Temel Tasarım. 2007-2014. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Yayınları.
- Yağlı, B. ve Acar, A. (2000). Öğrenci Gözünden Temel Tasarım Eğitimi. *Mimarlık*, 293, Dosya: Temel Tasarım Eğitimi, Mimarlar Ankara Odası Şubesi, Ankara, 66-67.
- Yalınay-Çinici, Ş. (2012). Computation Çevirisi ve Anlaması Kolay Olmayan Dil, Düşünce ve Mimarlık. Dosya 29 hesaplamalı tasarım, Mimarlar Ankara Odası Şubesi, Ankara, 12-18.
- Yürekli, F. (2014, 19 Aralık). Açılış Konuşması, Mimarlık Okulları 1. Sınıf Stüdyosu Buluşması, İstanbul. <https://www.youtube.com/watch?v=iXqx5UrYalE&index=1&list=PLUPOB5L6KAtkqi5kRY3l-0DM-7J4aUiZp>
- Zeren, L. (1966). Mimarlık Öğreniminde Temel Dizayn. *Mimarlık*, 8-9.

ARAŞTIRMA / ARTICLE

Bir Kentsel Tasarım Yarışmasının Süreç Analizi: Edirne/ Selimiye Örneği ve “Tarihi Merkezde Araç Yolu” Tartışması

Analysis of an Urban Design Competition: Case of Edirne/ Selimiye and Discussion of Vehicular Road at a Historic Site

Sertaç Erten

8artı Mimarlık ve Kentsel Tasarım, İstanbul

ÖZ

Bu çalışma, bir yarışma sürecinin analizi üzerinden, kentsel tasarım disiplinine ait en önemli bileşenlerden olan araç-yaya ilişkisi hakkında ne tür söylemler üretildiğini göstermeyi hedefler. Tarihi yapı çevre gibi son derece tanımlı bir bağlam içinde yapılan bu değerlendirme, “yarışma” denen arayüzün kentsel tasarım proje üretim süreçlerini nasıl ve hangi koşullarla biçimlendirdiği ile de ilgilenir. 2009 yılı başlarında Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın, Mimar Sinan’ın yapısı Selimiye Camii’ni 2010 yılı sonuna kadar UNESCO Dünya Mirası Listesi’ne aday olarak girmesi için çalışmalarına başlaması, Edirne Belediyesi’nin Camii yakın çevresini içine alan ve ulusal ölçekli-tek aşamalı bir kentsel tasarım yarışması düzenlemesine aracı olmuştur. Yarışma süreci, yarışmaya giren veya girmeyen ilgili meslek insanları arasında o dönem için hiç beklenmedik büyüklükte bir tartışma platformu yaratmıştır. Bu tür yarışmaların başlıca aktörleri olan mimarlar, şehir plancıları ve peyzaj mimarları, sadece bu yarışmanın içeriğini ve sürecin gelişimini değil, genel anlamda tarihi kent merkezlerinde kentsel tasarım pratiğini sorgulamaya başlamışlardır. Kolokyumda yükselen jüri-yarışmacı krizi, “yolun yer altına alınması” olarak sembolize olan bir konu etrafında dönerken, yaya-arac ilişkisinin tarihi dokulardaki geçmişi ve geleceği de dolaylı olarak masaya yatırılmıştır. Bu araştırma, Selimiye Camii ve çevresi Yarışması örneğine odaklanırken, kentsel tasarım yarışmaları için süreç analizi yapmanın da disiplinin kurumsallaşması adına önemli bir yöntem olduğu önermesini yapar.

Anahtar sözcükler: Kentsel tasarım; yarışma; tarihi kent merkezi; araç yolu; Selimiye Camii; Edirne; Türkiye.

ABSTRACT

This study examines the discourse driven by concepts of the relationship between pedestrians and vehicles, one of the most important components of the discipline of urban design. It also explores how and under what conditions the interface of competition affects the production processes of project and idea within urban design. Edirne-Selimiye Mosque, built by the architect Mimar Sinan between 1568-1574, is considered the architect’s masterpiece, as well as one of the most important structures of Islamic architecture. The Ministry of Culture and Tourism decided to nominate the mosque for the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) World Heritage List in 2010, which created the foundation for a national urban design project competition announced by the Edirne Municipality. An unexpected debate developed among professionals who participated in the competition. Architects, planners, and landscape architects began to question not just the content of the competition, but also the practice of architectural and urban design in a conservation area. Discussion primarily focused on design and planning proposals for a specific vehicular road and the jury’s attitude toward these proposals. While this article focuses on a particular urban design competition, it is suggested that conducting process analyses of competitions will contribute to the institutionalization of the urban design discipline in the country.

Keywords: Competition; Edirne; historic site, urban design; Selimiye Mosque; vehicular road.

Geliş tarihi: 07.07.2015 Kabul tarihi: 25.04.2016

İletişim: Sertaç Erten.

e-posta: sertacerten@8arti.com

TMMOB
Şehir Plancıları Odası

Bu çalışma, kentsel tasarımın ana eylem alanlarından biri olan araç ve yaya ulaşım-dolaşım kararlarına dair tasarım yaklaşımlarını ve bu alandaki olası tartışma konularını Edirne/Selimiye Camii ve Çevresi Kentsel Tasarım Yarışması örneği üzerinden aktarmaya çalışır. Özellikle tarihi yapı çevrelerinde kentsel tasarımın yaya ve araç ilişkisine dair söylediği söz ve aldığı kararlar, kentsel strüktürün ana belkemiğini ve bir anlamda da ideolojisini oluştururlar. “Yarışma” arayüzü ise kentsel tasarım proje üretim süreçlerini nitelik ve nicelik olarak ivmelendiren, biçimlendiren ve onlara yön veren bir eyleyicidir. Buna rağmen kentsel tasarım proje yarışmaları, yarışmaya katılan projelerin sonuç ürünlerine ait görsel belgeler dışında genellikle belgelenmezler. Ödül grubuna giren projeler bir süre kamuoyunun bilgisine sunulur, ilgili meslek dergilerinde ve sosyal medya portallarında yayınlanır ve bu anlamda çoğunlukla birer görsel veri olarak kalırlar. Ayrıca yarışmalar süreç anlamında belgelenmedikleri için daha ziyade anektod bilgilerle bilişsel olarak varlıklarını sürdürürler. Bu anlamıyla yarışmalara dair olan bilgi; birbirinden kopuk, derlenip toparlanmamış ve özellikle sosyal medyada karşılıklı atışmalara dönmüş bir tartışmalar yığındır. Hâlbuki yarışmalarda sonuç ürün dışında, birçok fikir birbiriyle çarpışırken; tasarım alanı sanıldığı gibi final proje ile netleşmiş bir “olay” olarak değil, sürekli evrilen ve devinen dinamik bir süreç olarak karşımıza çıkar. Bu anlamda kentsel tasarım yarışmaları bir disiplinin kurumsallaşması ve disiplinlerarası ilişkilenebilmesi açısından önemli işlevler üstlenirler. Dolayısıyla yarışmaların süreç analizini yapmak bir belgeleme yöntemi olarak önem kazanır.

Bu makalenin amacı, 2010 yılında Edirne Belediyesi’nin düzenlediği “Selimiye Camii ve Çevresi Ulusal Kentsel Tasarım Proje Yarışması” nı ve yarışmanın yarattığı mesleki tartışma zeminini bir süreç olarak analiz etmek, bu yarışmanın nasıl ve neden önemli tartışmalara ortam oluşturduğunu araştırmak ve kentsel tasarım bilgi alanına katkısını sorgulamaktır. Bu bağlamda iki ana araştırma sorusundan bahsedilebilir: Birinci soru, “yarışma” arayüzünün nasıl ve hangi araçlarla kentsel tasarım üretim pratiğini biçimlendirdiğidir. İkinci soru ise, kentsel tasarımın önemli eksenlerinden biri olan araç ve yaya ilişkisinin yarışmalarda hangi söylemlerle vücut bulduğudur.

Edirne-Selimiye örneği, bu tip bir tartışmayı yürütmek için uygun bir vakadır çünkü sahip olduğu tarihi dokusu ve mevcut kentsel ölçeği kendiliğinden bir tartışma zemini hazırlar. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Mimar Sinan’ın 1568-1574 yılları arasında inşa ettiği Selimiye Camiisi ve Külliyesi’ni evrensel kültür mirası olduğunu belgelemek ve kayıtlara geçirmek amacıyla, 2009 yılında UNESCO’ya başvurmuş ve bu başvurunun “yapı ve çevresinin bir bütün olarak ele alınması” ilkesini ger-

çekleştirmek üzere bir kentsel tasarım yarışmasının açılmasına önyak olmuştur. Evrensel bir kültürel miras değerlendirme sistemine dahil olma vizyonu ile başlayan yarışma süreci, yerel kentsel tasarım tartışmaları doğurmuş ve çok farklı boyutlarıyla gündemde kalmıştır. Yarışma, kentsel tasarım disiplini özelinde düşünen ve çalışan mimar, şehir plancısı ve peyzaj mimarları arasında kendi döneminde bir gündem yaratmış, tarihi referansları yüksek kentsel dokularda kentsel tasarım yaklaşımları üzerine farklı bakış açılarının ortaya çıktığı bir platform olmuştur. Özellikle tarihi dokuda “yolun yerin altına alınması”¹ konusu odak bir tartışma konusu olmuş, bunun yanı sıra jüri-yarışmacı arası en önemli iletişim aracı olan şartname ve soru-cevap metinlerinin kentsel tasarım yarışmalarına ve kentsel tasarım tartışmalarına nasıl girdi olduğu konusu ön plana çıkmıştır.

Şartname ve soru-cevap metinlerinin geniş fakat karışık² tartışma ortamları yarattığı yarışmalar son yıllarda çoğalmaktadır. Edirne-Selimiye örneğine en çok benzeyen yarışma, 2009 yılında düzenlenen Denizli Hükümet Konağı ve Çevresi Kentsel Tasarım Yarışması’dır. Edirne’deki yarışma alanı ile benzer büyüklükteki bir alan için yarışmacılardan bir kamu yapısı mimari tasarımı ile çevre düzenlemesi beklenmiştir. Soru-cevap aşamasında, yarışmacılar proje alanının içinde yer alan yollara müdahale edip edemeyeceklerini sormuşlar, jüriden de olur almışlardır. Yarışmada birinci gelen ekip, Denizli kenti için ana arter niteliğinde olan Gazi Mustafa Kemal Bulvarı’nı yerin altına almış, üst kotta öneri mimari yapı ve çevresindeki Cumhuriyet dönemi yapılarını tutan bir dairesel meydan önermiştir. Mimari proje uygulanmış, fakat imar planı çalışmalarında yol hemzemin geçişli ve yer üstünden planlara işlendiği için seçilen projenin temel kentsel tasarım kararı çökmüştür. Bu noktada yarışma projesi bir mimari uygulama projesine ve bir anlamda da sadece bir açık alan tasarım eylemine indirgenmiştir.³ Dolayısıyla kentsel tasarım başlığının içeriği, mimari yapı ve yakın çevresi peyzaj düzenlemesi olarak somutlaşmıştır. Bayraktar v.d. (2006) nin ifadesiyle, “kentsel tasarım, yapı çevre pratikleri ile ilişkisi bağlamında değil, açık alan tasarımı bağlamında ele alınmakta, kentsel tasarımın bütüncül ve kapsayıcı içeriği ihmal edilmektedir.”

Tarihsel bir analiz yapmak istersek, ülkemizde kentsel tasarım yarışmaları 1960’lardan itibaren gündemimize girmiştir. 1980’lere kadar “çevre düzenleme”, “yapı civarı tanzimi” gibi isimlerle açılan yarışmalar, ilk kez 1980 Eskişehir Fuar Alanı Yarışması’nda “kentsel tasarım yarışması” olarak adlandırılmaya başlanmıştır (Çimen, 2010b). Bu tarihten itibaren, “kentsel tasarım” kavramı yarışmalar kurumu yolu ile meşru bir zemine oturmaya başlamıştır (a.g.75). 1970’ler ve 1980’ler aslında

¹ Buradaki ifadede “yol” olarak anılan güzergâh aslen Eski Camii’nin önünden geçen Londra Asfaltı-Talatpaşa Caddesi güzergâhıdır.

² Buradaki “karışık” kelimesi, belli kavramlar etrafında örgütlenmemiş düşünceler dizini anlamında kullanılmıştır.

³ Denizli örneği, benzer tartışmaların diğer yarışmalarda da sürdüğünü göstermek amacıyla verilmiştir. Bu örnek de başka bir araştırma konusudur ve yolun yerin altına alınması kararı o araştırma kapsamında irdelenebilir.

Türkiye’de kentsel tasarımın akademide tartışıldığı ve üzerine konferanslar düzenlendiği bir dönemdir. 1970’li yılların başında İ.T.Ü. Şehircilik Kürsüsü’nde Kentsel Tasarım Birimi kurulmuş, Kemal Ahmet Aru “Yerleşmeler ve Şehirsel Tasarım Uygulamaları” dersini başlatmıştır (Çubuk, 2009). Bahsi geçen Eskişehir Yarışması sırasında, yarışmalarla ilgili yönetmelikler “kentsel tasarım yarışması” açılmasına imkân sağlamadığı halde, akademi ağırlıklı olan jürinin çabası ve etkisiyle yarışmanın isminde kentsel tasarım kullanılmıştır (Çimen, 2010b). Bu yarışmadan bugüne geçen 26 yıl içinde de, yarışmalar önemli tartışma alanları yaratarak kentsel tasarım kuramsal alanına katkılar sunmuşlardır.

Dünya örneklerinde de yarışmaların tasarım alanına bakış açılarını şekillendirdiği ve kentsel tasarımı kurumsallaştırdığı önemli örneklerle rastlamak mümkündür. Bunlardan en bilineni, 1983 yılında Bernard Tschumi’nin kazandığı Paris’teki Parc de la Villette yarışmasıdır. Klasik dönem ve modernist park anlayışının getirdiği “program” kavramını yapıbozuma uğratarak “folie” ler yardımıyla bağımsız ve insanların zamanla kendi programlarını yükleyecekleri strüktürleri tasarlayan Tschumi, kentsel parkların doğal değil kültürel varlıklar olması gerektiği söylemiyle yarışma projesini geliştirmiştir. Bu örnekte elbette yarışmacıları yoğun düşünsel eyleme ve kavramsallaştırmaya sokan yüklü bir şartname olduğunu belirtmek gerekir (Baljon, 1992).

Elbette her yarışma Parc de la Villette örneğindeki gibi paradigmal değişikliklere yol açmaz. Fakat yarışmaların süreçlerini belgelemediğimiz takdirde, kentsel tasarım kuramına olan katkı ya da büyük katkıları görmemiz de olanaksızlaşır. Türkiye’deki yarışmalarda, çok farklı ölçeklerde tartışmalar oluşmakta, hepsi de kendi ölçeklerinde bu bilgi havuzuna katkı koymaktadırlar. Ülkemizde yarışmalar üzerine yapılan tartışmalar ağırlıklı olarak yarışmaların organizasyonel yapısına, jürisine, yönetmeliğine, şartnamesine ve en nihayetinde ortaya çıkan sonuç ürün projelere odaklanmaktadır (Kahvecioğlu, 2011). Örneğin, Birol ve İnce-Güney (2007) in Balıkesir Çamlık Tepesi Yarışması üzerine yaptığı araştırma, ödül alan projelerin kentsel tasarım ilkeleri ve şartnamede sunulan çerçeve bağlamında değerlendirilmesi üzerine odaklanmıştır.

Araştırma, dört ana bölümden oluşur. Birinci bölümde, Selimiye Camii’nin araç yollarıyla ilişkisinin tarihsel bir okuması yer alır. İkinci bölüm, evrensel bir değerlendirme listesine girebilmek için ilgili yerel yönetimin açtığı kentsel tasarım yarışmasının aşamaları ve aktörleri üzerinde durur. Üçüncü bölüm, yarışma sonuçlarının ilanından itibaren filizlenen “jüri-yarışmacı krizi”nin neden ve nasıl ortaya çıktığını, özellikle neden araç yolları çözümleri üzerine yoğunlaştığını inceler. Sonuç kısmında da, yarışmanın Türkiye’deki kentsel tasarım bilgi alanına ne tür katkıları olduğu tartışması yer alır. İnceleme örneği olarak bu yarışmanın seçilmesinin nedeni, hem yarışmanın tarihi kent dokusu bağlamını merkeze oturtması, hem de

yarışmanın ürettiği sorular ve cevapların izleyen dönemdeki yarışmacı ve jüri üyeleri için tasarım yaklaşımları veya tasarım seçme kriterleri anlamında önemli izler bırakması olarak özetlenebilir. Ayrıca, ülkemizde UNESCO Dünya Mirası Listesi’ne girme süreçlerinin arka planına da bir miktar ışık tutmak arzulanmaktadır. Araştırmada temel veri olarak, yarışmaya ait dökümanlar (şartname ve soru-cevaplar), yarışma sonrası yarışma hakkında sosyal medyada yapılan tartışmalar ve forumlar, kolokyum sırasında kolokyum.com tarafından çekilen ve jüri-yarışmacı tartışmaları ile ödül grubuna giren ekip temsilcilerinin video görüntülerinin ses çözümlenmeleri kullanılmıştır.

Selimiye Camii ve yol meselesinin geçmişi

Selimiye, Sultan Selim Han tarafından Mimar Sinan’a sipariş edilmiş ve 1575 tarihinde ibadete açılmış bir cami/külliyeye kompleksidir. Yapı grubunun inşası için yapılan yer seçimi, Edirne’nin işlevsel ve sosyal yaşam olarak ağırlık merkezinin güne kadar süregelen (bugün Kaleiçi olarak adlandırılan) konut alanı ve ticaret merkezinden kuzeye doğru kaymasına neden olmuştur (Ekinci, 2009). Bu süreç, Selimiye’nin inşasından önce, Edirne’nin Bizanslılardan Osmanlı’nın eline geçtikten yaklaşık bir yüzyıl sonra (14.yy sonu-15.yy başları) başlamış, 1403-1414 yılları arası inşa edilen Eski Camii’nin etrafında örgütlenen bedesten, han gibi yapılarla asıl bugünkü tarihi ve ticari merkez oluşmuştur.

Osmanlı döneminde kentsel yaşam, camii ve külliyesi ile tüccarın kentin içine çekecek bedesten, han, hamam gibi yapıların çevresinde cereyan ederdi. Tüm bu sosyal yaşam üreticisi yapılar, bir birleriyle sıkı bir birliktelik içinde yer alırlar, kamusal yaşam yapıları arasındaki dar sokaklardan ziyade, yapıların kendi içlerinde sundukları avlularda örgütlenirdi. Ne var ki, Edirne, modernist planlama süreçleriyle karşılaşmaya başladığı andan itibaren, Selimiye Camii’nin hep “imar plan ve şemalarında tarihsel, mimari, sosyolojik ve etnolojik odak noktası” olması arzulanmıştır (Onur, 1990). Cumhuriyet döneminde yapılan imar planlarında, kentin önemli yol ve caddeleri bu camiye göre çizilmiştir (Şekil 1a,b) (a.g.66).

Kaynaklara göre, Edirne’nin ilk yerleşim planını 1898’de Mehmed Selami çizmiştir (Onur, 1990). 1918 yılında yapılan planda, hem Selimiye hem de Eski Camii ve Üç Şerefeli Camii yapıları sıkı bir doku ile sarılı olarak görülmektedir (Şekil 2). Kent, ilk onaylı imar planına 1940 yılında Alman şehirci Prof. Ernest Egli’nin kent planı ile kavuşmuştur. Plan, anıtsal eserlerin etrafını ilk kez yeşil saha olarak düşünmüş, ve bu yaklaşım uygulanmıştır. Onur (1990:67) a göre Egli’nin planı öngörmektedir ki: “kente giren dört ana yol Sultan Selim Camii etrafı açılarak burada birleşeceklerdir. Kısacası anıtsal eserlerin büyük bir sını ortasında yer alırcasına insan unsurundan uzaklaştırılması düşüncesi, ne yazık ki bu eserlerin yörelerinde yer alan sivil

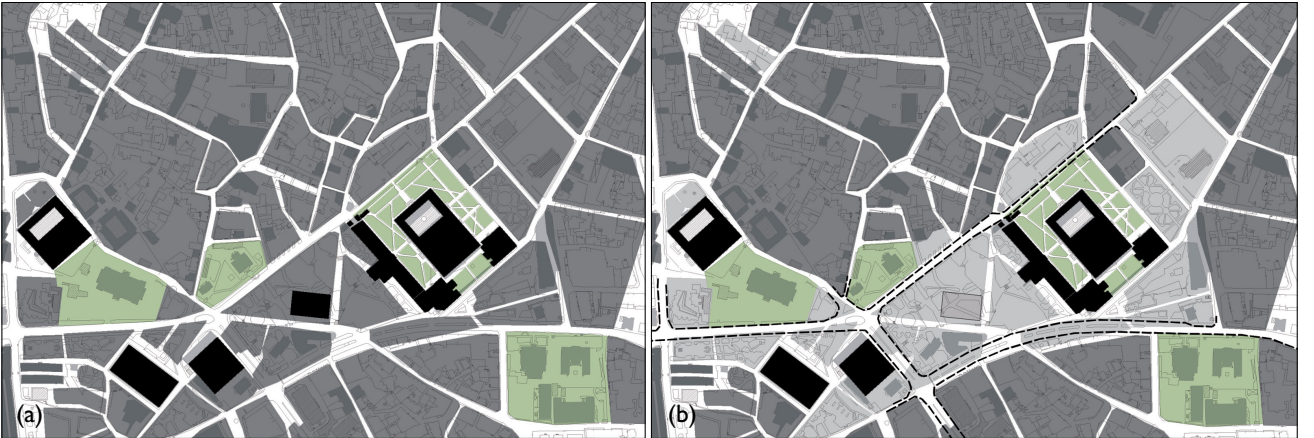

Şekil 1 (a,b). Solda: 19.yy. ve sağda 1950'lerin Edirne kent morfolojisi. Görüldüğü gibi, İstanbul yönünden kente giriş güzergahı, Kaleiçi'nin doğu kenarını tarifleyen Alipaşa Çarşısı'nın güney ucundan gerçekleşirken, 1950 sonrası bu güzergah Selimiye Camii önüne çıkılacak şekilde kuzeye kaydırılmıştır (Londra Asfaltı inşa edilmiştir). Böylece, kentin ana arteri, Selimiye ile Eski Camii arasından geçecek şekilde tarihi çekirdeği ikiye bölmüştür. Selimiye çevresinde yer alan kentsel doku da camii algısının artırılması amacıyla 1950'lerde büyük oranda yıkılmıştır. Kaynak: Özdeş, 1951.

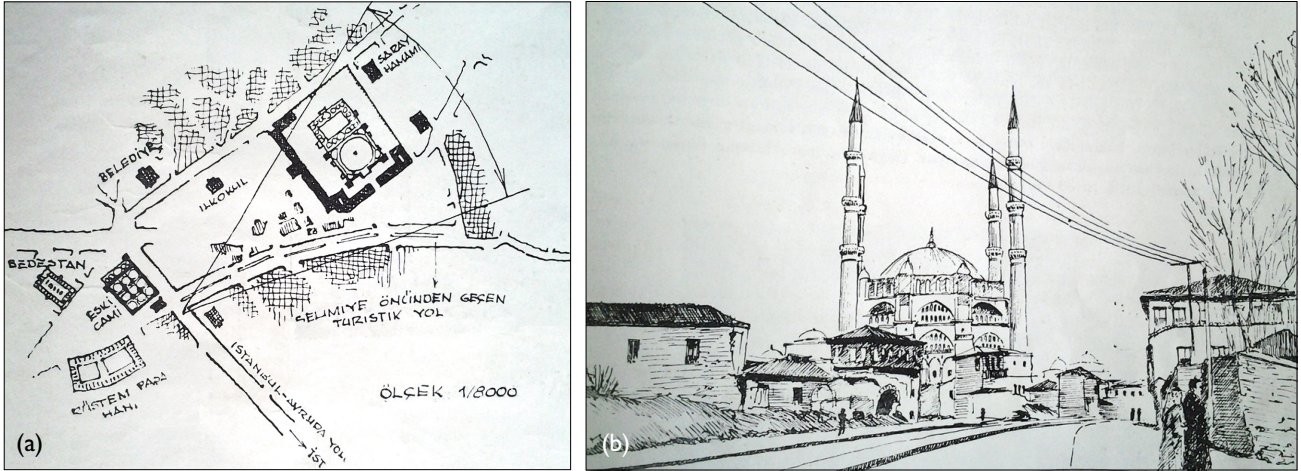
mimari, tamamen zamanla ortadan kalkmış ve bunun sıkıntısı da şimdi görülmeye veya anlaşılmaya başlanmıştır.”

Örneğin, bugün Kıyık Caddesi olarak anılan, tarihi belgelerde de “Turistik Yol” olarak geçen yol, Selimiye Camii'nin güneyindeki morfolojik yapıyı tamamen değiştirmiştir. Bu yolun açılmasıyla, caminin güneyindeki bir yapı adası kamulaştırılmış ve yıkılmış, Eski Camii ile Selimiye arasındaki büyük açıklığın

yaratılmasındaki ilk adım atılmış olmuştur. 1951'de Gündüz Özdeş ve yardımcı ekibinin hazırladığı Edirne İmar Planına Hazırlık Etüdü adlı kitap, Selimiye'nin görünürlüğü ve çevre dokusuyla ilişkisi üzerine önemli yorumlar barındırmaktadır ve dönemin anıt yapıya bakış açısını net bir şekilde sergilemektedir. Özdeş'in çiziminde, o gün için yeni açılan Londra (İstanbul) Asfaltı'nın Eski Camii'ye yaklaşan güney köşesinden Selimiye'ye doğru bir bakı konisi çizilmiş, Turistik yol açıldık-

Şekil 2 (a,b). 1918 ve bugün kentsel doku karşılaştırması. Açık gri renkler anıt yapıları etrafında yıkılan dokuları, kesik çizgili hatlar da zaman içinde açılan araç yollarını göstermektedir. Anıt yapıların ve özellikle Selimiye Camii'nin çevresindeki kentsel dokunun zaman içinde temizlenmiş olduğunu görmek mümkündür.

Şekil 3 (a,b). Gündüz Özdeş'in 1951 tarihli etüdlarında Selimiye Camii'nin iyice algılanabilmesi için yıkılması gereken tekil konutların planda lekeleri ve el çizimi perspektifte de detaylı tasvirleri görünüyor. Kaynak: Özdeş, 1951.

tan sonra Selimiye önünde kalan bir kaç yapının da derhal temizlenmesi gerektiğinden bahsedilmiştir (Şekil 3a,b):

"...Yeni açılan İstanbul Asfaltı, Eski Camii'nin yanından geçmekte ve bu noktadan Selimiye'ye doğru geniş bir yol açılmaktadır. Avrupa turist yolu üzerinde ehemmiyetli bir noktada bulunan Eski Camii'nin İstanbul cihetinde ve pek yakınında bulunan Vakıflar İdaresi ile bir-iki binanın temizlenmesi doğru olacaktır kanaatindeyiz." (Özdeş, 1951).

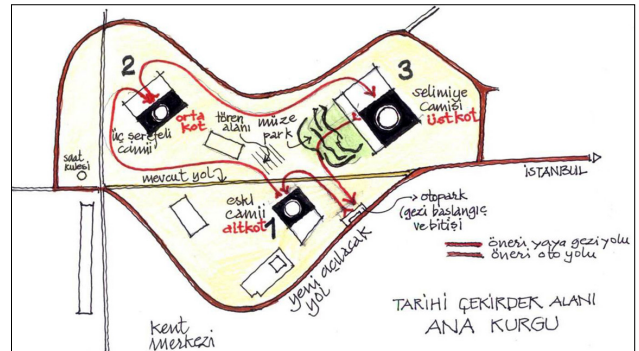
İstanbul-Avrupa Yolu, diğer adıyla Londra Asfaltı, İstanbul'dan başlayarak Edirne'ye kadar giden ve geçtiği güzergahlarda önemli tahribatlarda bulunan bir karayoludur. Dönemin "Batı'ya açılma ve kentleri turistlere gösterme" bakış açısı ile, şehirlerarası trafik bağlantıları kent içinden geçecek şekilde düzenlenmiştir ve 1934 yılında kullanıma açılmıştır. Akçura ve Çapar (1973) a göre, İstanbul'u Avrupa'ya bağlayan bu karayolunun Edirne'yi güneyden veya kuzeyden çevrelemesi veya ortadan katetmesi alternatiflerinden ikinci alternatif Karayollarınca seçilmiş ve uygulanmıştır. 1955 planında Selimiye'nin hemen güneyinden geçen bu 50 m.lik karayolu, 1968 planında Selimiye'nin nispeten uzağından geçirilen 24 m.lik yol biçimini almıştır.

Bu dönemin korumacılık anlayışı, anıt eserlerin saptanması ve bina ölçeğinde koruma kararları getirilmesi şeklinde olduğu için, kent bütününe yönelik bir koruma politikası geliştirilmemiş, anıt eserlerin görünürlüğünü en üst düzeye taşıyacak mekansal tasarım kararları geliştirilmiştir. 1950'lerde Menderes operasyonları ile çevresi temizlenen Eminönü Meydanı ve Yeni Cami örneğinde bu tip uygulamaları çok net görmek mümkündür (Bilsel, Çin Arıcan, 2008). Batılı anlamda bir meydan-anıt ilişkisi yaratma çabası, 1930'larda ülkede hakim olan kentsel mekan kurgulama yaklaşımı olmuştur.

1968 yılında, İller Bankası Selimiye Camii Civarının Tanzimi Ya-

rışması ismiyle bir yarışma açılmıştır. Yarışmada Yurdanur Sepkin ve ekibi birincilik ödülü almıştır (Şekil 4,5). Proje, Selimiye-Üç Şerefeli-Eski Cami üçgenini bir turistik gezi alanı olarak görülen güzergahı da Rüstem Paşa Hanı güneyinden geçirecek oldukça geniş bir alanda yayalaştırma önermiştir. Aracın ve yayanın keskin bir ayrımını öneren ulaşım yaklaşımı, 1950-60 döneminde uluslararası zeminde yükselen yayalaştırma akımının yerele yansımaları halidir. Özellikle 2. Dünya Savaşı sonrası kentlerin yeniden inşasının gündeme geldiği kıta Avrupa'sında, kent merkezlerinde yayalaştırma önemli bir planlama ve tasarım kararı olmaya başlamıştır.

Selimiye Camiisi ve çevresindeki yollara ilişkin fikir üretimleri ilerleyen dönemlerde de devam etmiştir. 1988'de Roma'da düzenlenen "Çevre Planlayıcısı Mimar Sinan" adlı sempozyumda bir bildiri sunan Behruz Çinici, Selimiye'ye ilişkin etüdlarını ve düşüncelerini içeren bir eskiz üretmiştir (Şekil 6). Bu belge-

Şekil 4. Yurdanur Sepkin ve ekibinin 1968 tarihli yarışmada 1. lik ödüllü alan projesinin ana kurgusunu anlatan şema. Buna göre, araç yolları üç önemli anıt yapının çevresinden geçerek yapılar arasındaki alanı yayalara bırakılmaktadır. Keskin bir yaya-araç segregasyonu söz konusudur. Kaynak: Yurdanur Sepkin kişisel arşivi.

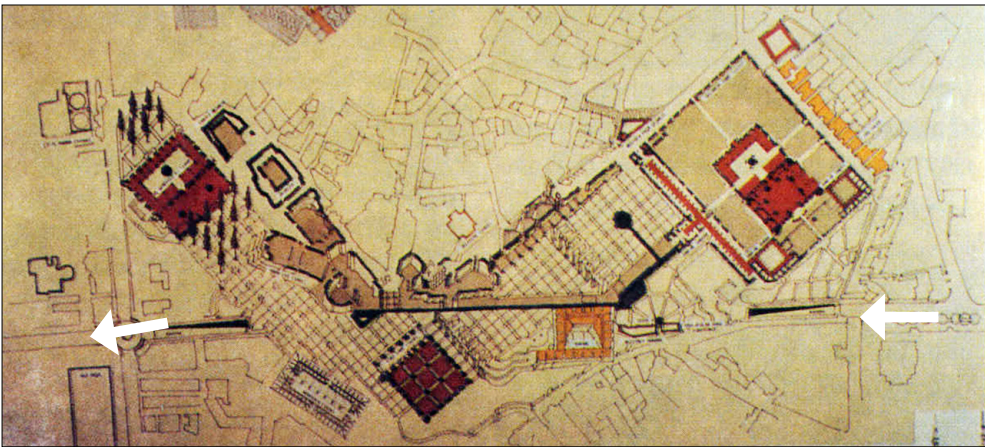

Şekil 5. Yurdanur Sepkin ve ekibinin 1968 tarihli yarışmada 1.lik ödülü alan projesi. Projede, Londra Asfaltı Eski Camii'ye ulaşmadan üç yol ağızı yapmakta, ve tarihi çekirdeği trafikten arındırma Kaynak: Yurdanur Sepkin kişisel arşivi.

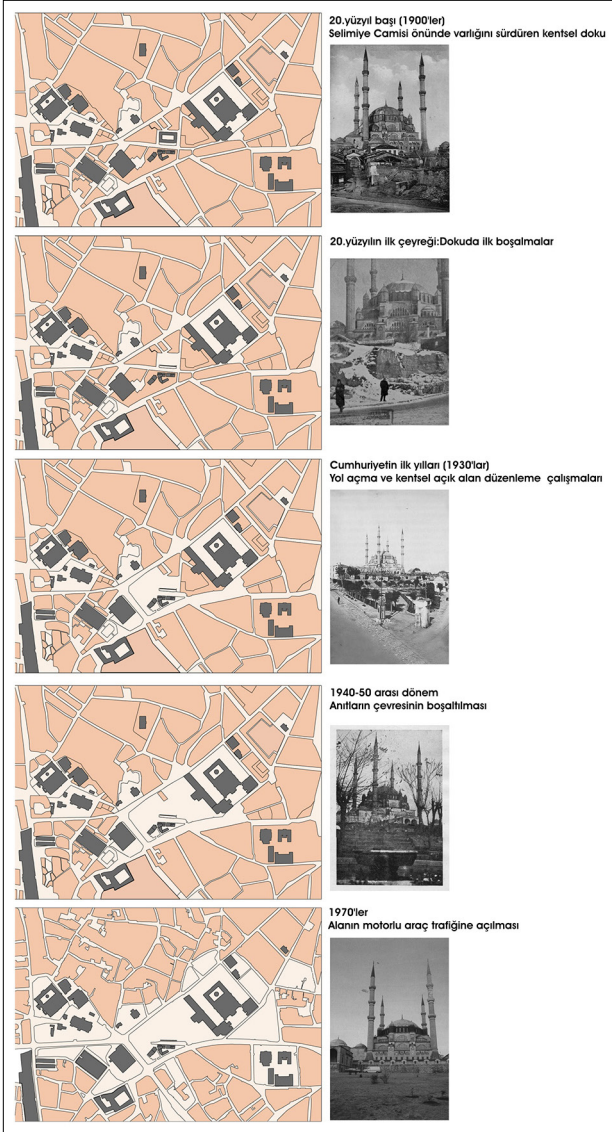
de de, Özdeş'in Turistik Yol olarak nitelendirdiği güzergahtan Talatpaşa Bulvarı'na bir yolu yer altına alma önerisi göze çarpmaktadır. Tüm bu dokümanlardan anlaşılmaktadır ki, Selimiye Camii ve çevresi için tasarımcılar için sürekli bir araç-yaya gerilimi olduğu varsayımı geliştirilmiştir. Tarihi çekirdeği bir yaya bölgesine dönüştürme ve üç önemli anıt yapıyı mekansal olarak birbirine bağlama çabası, mimarların ve plancıların fikirsel egzersiz yaptığı bir konu olmuştur.

Özet olarak, Selimiye Camii odak alınarak tarihi kent merkezinde gerçekleştirilen araç ve yaya sistematığına ilişkin müdahaleler, "anıt yapının algılanabilirliği"ni güçlendirmek adına

özgün kentsel dokuların zaman içinde yok edilmesine neden olmuştur. 20. yüzyılın ilk çeyreğinde, Selimiye'nin güneybatısında yer alan Yemiş Kapanı yıkılmış, ardından Londra Asfaltı ve Turistik Yol projeleri uygulanmış ve Eski Camii'nin kuzeydoğusundaki yapı adaları yıkılarak Yemiş Kapanı'ndan kalan boşlukla birleştirilmiştir. Gündüz Özdeş'in 1951 tarihli plan etüd raporları neticesinde de Selimiye kompleksi güneyinde ve doğusunda kalan yapı adaları yıkılarak Eski Camii-Selimiye arasındaki tüm yapılar açık alana dönüştürülmüştür (Şekil 7). Yaya-araç ilişkisi düşünüldüğünde, 1950'lere kadar Selimiye'ye araçla ulaşmak ön plana çıkarken, 1960 sonrasında araçtan tamamen yalıtılmış kapsamlı bir yayalaştırma projesi

Şekil 6 Behruz Çinici'nin 1988 tarihli eskizi. Oklarla belirtilen noktalardan bitti-çıkması olan bir yolu yer altına alma önerisi görülmektedir. Kaynak: Çinici, 1991.

Şekil 7. Selimiye Camii çevresi'nin yetmiş yıllık geçmişi. Çizimler: Yıldız Salman, Zeren Önsel, fotoğraflar: Edirne Belediyesi arşivi.

gündeme oturmuştur. Bu yaklaşım, Le Corbusier'in şehircilik yaklaşımlarının hakimiyet sürdüğü ve aracın kutsandığı 1930-50'ler ile yayalaştırma projelerinin başlayıp yaygınlaştığı 1960-70ler ile paralellikler gösterir.

Edirne Selimiye Camii ve Çevresi Kentsel Tasarım Proje Yarışması

Edirne Selimiye Camii ve Külliyesi UNESCO Dünya Mirası Listesi adaylık çalışmaları, 2006 yılının Ekim ayında başlamış, 2007 tarihinde yapı grubu "Tentative List" denen ön (geçici) listeye alınmıştır. Adaylık dosyası hazırlanırken bir yandan da Alan Yönetim Planı hazırlanmıştır. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'na 2005 yılında eklenen 5226 sayılı "Alan Yönetimi ile Anıt Eser

Kurulu'nun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanları'nın Belirlenmesine Yönelik Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik" de Alan Yönetimi Planı hazırlanmasını zorunlu kılmıştır. Kentsel tasarım yarışması, UNESCO'nun Alan Yönetim Planı'nın bir eki olarak istediği proje dolayısıyla oluşturulmuştur.

Alan Yönetim kavramı, kökleri 1964 Venedik Tüzüğü'ne dayanan, 1980'lerde geldiğinde çağdaş koruma anlayışının bütünlük koruma amacı içinde vurgusu yapılan bir kavramdır. Türkiye bu kavramla, alan yönetim planları olmadığı için UNESCO Dünya Miras Listesi'ne adaylık başvuruları reddedilen Efes, Mardin gibi aday alanlar ile birlikte tanışmıştır. Gerekli kanun değişiklikleri sonucunda, dünya mirası aday varlıklarının çevresinde koruma alanı etkilenme geçiş bölgesi tarifi yapılması zorunlu kılınmış, ve alan yönetim planı sınırı, bu sınır olarak kabul edilmiştir.

Edirne Belediyesi, hazırlanan Alan Yönetim Planı'nda, alan yönetimini oluşturma sorumluluğu bulunan, aynı zamanda camii ve külliye çevresindeki tüm kentsel projelerin yürütücüsü ve düzenleyecisi olacak kurum olarak tarif edilmiştir (Ekinci, 2009:132). Bu çerçevede, 2009 yılında kentsel tasarım yarışması açılmış, yarışma sürecinden yaklaşık bir yıl sonra da, 27 Nisan 2011 tarihinde Selimiye Camii ve Külliyesi, UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne girmiştir.

Türkiye'de kentsel tasarım yarışmaları: teknik bakış

Kamu kurum ve kuruluşlarının açacağı kentsel tasarım proje yarışmaları, ülkemizde 01/01/2003 tarihinde yürürlüğe giren 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu'nun 23. Maddesine dayalı olarak hazırlanan "Mimarlık, Peyzaj Mimarlığı, Mühendislik, Kentsel Tasarım Projeleri, Şehir ve Bölge Planlama ve Güzel Sanat Eserleri Yarışmaları Yönetmeliği"ne uygun olarak düzenlenirler. Yönetmelikte tarif edilen sekiz yarışma türünden biri olan kentsel tasarım proje yarışmaları, "stratejik planlarla uygulama önceliği belirlenmiş kamusal alanlarda, kent kimliğini belirleyici, kentin doğal, kültürel, tarihi ve sosyal özellikleri ile kullanımları açısından önem taşıyan kesimleri için özel uygulama ayrıntıları içerecek biçimde hazırlanan plan ve projeler ile üst ölçekte kimlik-imaj çalışması, orta ölçekte yapı ve çevresinin bütüncül bir anlayışla tasarlanmasını amaçlayan kitle-açık alan düzenleme çalışması, alt ölçeklerde ise kitlelerarası boşlukların çevresel tasarımını içeren" yarışmalardır (URLI).

Kentsel tasarım yarışmalarında, diğer yarışma türlerinden farklı olarak, mimarlık, planlama ve peyzaj mimarlığı alanlarından gelen insanların birlikte çalışmaları çoğunlukla ön-koşul olarak belirlenir. Bu zorunluluk son dönem yarışmalarında çok keskin zorlamalar barındırmasa da, 2000'li yılların başında açılan hemen tüm yarışmalar bu bir aradalığı bir zorunluluk olarak tarif etmişler ve yarışmaya katılım koşullarından biri haline getirmişlerdir.

Yarışmacılar açısından dört önemli süreç vardır denilebilir.

Bunlardan birincisi, yarışmanın ilanı ile birlikte yayınlanan yarışma şartnamesinin incelenmesidir. Yarışma resmi olarak ilan edildiğinde, yarışmaya katılmak isteyen ekipler şartnameyi inceleyecekler ve yarışmanın konusu, kapsamı, yarışmacılardan istenenler / beklenenler, teslim kriterleri, yarışma takvimi (teslim tarihi, kolokyum tarihi... gibi), projeleri değerlendirecek jüri üyelerinin isimleri ve meslekleri hakkında bilgi edinirler. Yarışmaya konu olan alana ait hâlihazır haritalar, imar planları, eski / mevcut durum fotoğrafları gibi ek dökümanlar genellikle yarışmacılara şartname eki olarak verilir. Yarışmaya girmeye karar verenler, bu dökümanları incelemeye başlar. Böylece, yarışmacı için ikinci süreç olan soru-cevap aşaması başlar. Yarışma şartnamesi ile onun eki olarak verilen teknik dökümanlara daha detaylı bakmaya başlayan yarışmacıların anlayamadıkları veya daha fazla açıklık getirilmesini istedikleri konuları jüriye soru olarak iletirler. Üçüncü süreç, projelerin hazırlanması ve idareye kapalı kimliklerle teslim edilmesidir. Dördüncü süreç de, yarışma sonuçlarının ilanını takip eden ödül töreni ve kolokyum sürecidir. Kelime anlamıyla “bir konuyu tartışmak için yapılan yarı-resmi toplantı” olan kolokyum, yarışmaya katılan, ödül alan veya almayan herkese açık olmasının yanı sıra, yarışmanın düzenlendiği yerleşimde bulunan yerel insanlara ve topluluklara da açık bir toplantıdır.

Edirne-Selimiye yarışması: Yarışma alanı sınırı sorunsal Edirne Belediyesi İmar ve Şehircilik Müdürlüğü tarafından “Selimiye Camii ve Çevresi Ulusal Kentsel Tasarım Proje Yarışması” resmi adıyla yarışmaya çıkarılan alan, kentteki kentsel sit alanının yaklaşık dörtte birini içine almaktadır ve 19 hektarlık bir alanı kapsamaktadır. Proje alanı, tarihsel çekirdek diye tanımlayabileceğimiz; Eski Camii, Üç Şerefeli Camii ve Selimiye Camii üçgeni ve yakın çevresidir (Şekil 8). En başta temel olarak hedeflenen çerçeve, Selimiye Külliyesi'nin çevresinin açık alan düzenlemesi olmakla beraber, daha geniş bir alanda

Şekil 8. 2009 yılında açılan yarışmaya konu olan Edirne kent merkezi ve anıt yapıları gösterir hava fotoğrafı (Edirne Belediyesi, 2009)

süre gelen kentsel açık alan problemlerine de çözüm getiren bir proje elde etmek amacıyla alan geniş tutulmuştur. Jüri üyelerinden Turgay Ateş, kolokyumda çıkan büyük tartışmalar ve jüriye yöneltilen ciddi eleştiriler karşısında bir açıklama yapma gereği duyacak ve kolokyum sırasında şöyle diyecektir: “... Biraz da biz yarışmanın sınırlarını büyüttük galiba. Jürinin de hatası orada oldu. Halbuki belediyenin isteği, selimiyeyle sınırlı bir şeydi. “Bunu toparlayalım, sonra sunalım bir an önce”. Dedik olur mu oyle şey? Yukarıda kent tacı var, aşağıda üç şerefeli var, eski cami, var...” (Ateş, 2010).

Yerel yönetimin en başından beri “bir uygulama projesi” istemesi (Döleneken, 2010), “Dünya Mirası sürecinde yerinde gelip inceleme yapılacağı için belediyenin bir acelesi”nin olması (Ahunbay, 2010), projeler için ayrılan sürenin kısalmasına ve dolayısıyla projelerde her alanın gelişmesinin engellenmesine neden olmuştur. Buradan anlaşılmaktadır ki belediye, UNESCO adaylığını tamamlamak için ivedi yoldan ve alan yönetim planının bir parçası olacak bir belgeye ihtiyaç duymaktadır. Öte yandan jüri, camii ve çevresini içine alan, Eski Camii'yi bu düzenleme alanına katarken Üç Şerefeli Camii'yi dışında bırakan resmi alan yönetimi sınırı yerine, bedesten, Üç Şerefeli ve Ali Paşa Çarşısı'nın kuzey ucunu içine alan daha geniş bir yarışma alanı tarifi yapmıştır (Şekil 9). Bu durum aslında yarışmaya katılan mimar, plancı ve peyzaj mimarları için, tarihi kent merkezlerinde ulaşım çözümleri üzerine düşünme fırsatı tanımış, hatta bunu zorunlu bir durum haline getirmiştir.

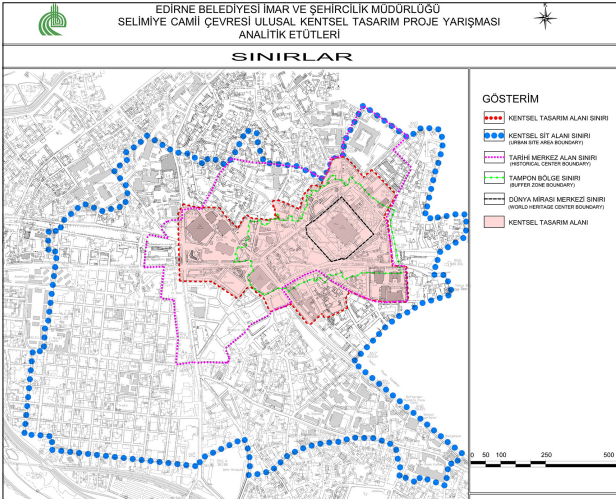
Şartname ve soru-cevapların yarışma tarifi

Yarışmacılardan beklenenler arasında en önemli konunun, “yarışma alanı içinde yer alan yapılar ve kamusal alanların tarihi dokuyu ortaya çıkaracak, mevcut yapı stoğunu cami ile uyumlu hale getirecek, çevresindeki diğer yaya alanları ve tarihi mekânlarla ilişkisini kuracak, söz konusu alanı taşıt trafiği baskısından kurtaracak, alana gelen ziyaretçilerin ulaşımını düzenleyecek, çözümlerin üretilmesi” olacağı belirtilmiştir (Edirne Belediyesi, 2009a). Hemen tüm yarışmacılar proje alanındaki yaya ve araç ulaşım çözümlerini düşünmek zorunda kalmışlardır. Dolayısıyla ulaşım konusu, yarışmayla ilgilenen herkesin hassaslaştığı bir alan olmaya başlamıştır. Şartnamenin bir eki niteliğinde olan soru-cevaplardaki kritik bir soruya verilen cevap, yarışmacı-jüri krizinde yarışmacıların en önemli dayanak noktası haline gelmiştir. Yarışmacıların fikir geliştirme özgürlükleri ile jürinin kendi çizdiği şartname ve soru-cevap çerçevesine aykırı seçimler yapması arasındaki fark sürekli vurgulanmıştır:

“Soru 9: Sit alanlarında alt geçit, yer altı otopark gibi kullanımlar için kazı yapılabilir mi?

Yanıt 9: Kazı yapılamaz.

Bunun neresini tartışıyoruz anlamadım. Çok net. Tekrar ediyorum bu yeraltı çözümünün meşruiyetinin kurulması jürinin problemidir yarışmacının değil (Çimen, 2010a).”

Şekil 9. Yarışmadaki sınırları gösterir harita. Alan yönetim planında belirlenen proje sınırı yeşil çizgi ile, yarışmaya çıkan alan da kırmızı çizgi ile gösterilmiştir (Edirne Belediyesi, 2009)

Mehmet Nazım Özer'e göre bu yarışmada, "yolun güzergahını değiştirmek, yolun trafik akışını kaldırmak ve yolu yer altına almak" gibi üç seçenek arasından tercih yapılması gerekmiştir ve aslında "jüri soru-cevaplarda birçok projenin [...] temel tercihini etkilemiştir" (Özer, 2010).

Yarışma sonrası kriz: "Yolun yer altına alınması" konusu

Yarışma sonrası / Kolokyum öncesi sosyal medya tartışmaları

Kolokyumda yaşanan "yarışmacı-jüri krizi"nin zemini, yarışmanın sonuçları ilanı ve ödül kazanan projelerin sosyal medyadaki mimarlık haber sitelerinde görünür olmasıyla birlikte oluşmaya başlamıştır. Temel tartışma konuları, jürinin kazanan proje seçimleri ile başta belirlediği şartname ve soru-cevap belgelerinin çelişkisidir. Aralarında en fazla öne çıkan konu ise, "yolun yer altına alınması" olarak belleklere yer eden tartışmadır.

Ödül ve masiyon grubuna giren toplam 8 projeden bir tanesi Londra Asfaltı-Talatpaş Bulvarı hattını yolu yerin altına almış, bir tanesi Londra Asfaltı'nın kotunu düşürüp yol üzerinde 5 adet yaya köprüsü önermiştir. İki proje hariç diğer projelerde de araç yollarının süreksizliği, Londra Asfaltı'nın ana arter kademesinden birdenbire yayalaştırılmış mekâna geçmesi, bıçak gibi kesilmesi veya bu kademede bir yolun 90° dönüşler yaparak Kıyık Caddesi'ne bağlanması gibi tasarım ve planlama kararları, yarışmacılarla jüri üyelerini karşı karşıya getirmiştir (Şekil 10).

Kolokyum ve "yolun yer altına alınması" tartışması

Kolokyum, sadece jüri üyeleri ve yarışmaya katılan tasarımcıların değil, aynı zamanda yarışmayı açan kurumun ve yarışmaya

konu olan yerdeki yerel halkın da bir karşılaşması ve çarpışmasıdır. Bu boyutuyla kentsel tasarım alanına katkıları anlamında son derece önemli süreçlerdir denilebilir. Bu yarışmada, kolokyum sırasındaki çarpışmaları yükselten en önemli konu, şüphesiz ki "yolun yer altına alınması" olarak sembolleşen tartışmadır. Jüri üyeleri, kolokyumda yol meselesiyle ilgili gelen sorulara cevap verirken, proje değerlendirmelerinde yol çözümleri / mimari seviye / açık alan düzenlemesi gibi konuları ayrı ayrı değerlendirdiklerini, yolu yerin altına aldığı için proje elemediklerini iletilmişlerdir:

"Bu çok tartışılan yolun yeraltından geçme hadisesi, bu tasarımların değerlendirme kriterleri arasında yoktu bile. Bu kadar farklı disiplinlerin birlikte çalıştığı bir projede, sadece bir yolun yeraltına alınıp alınmaması o projenin elenme kriteriyse, o meslektaşımıza çok büyük haksızlık olur. [...] Çünkü tek bir yönüyle değerlendirilmiyor bir proje. Tasarım süreci de böyle. Farklı disiplinlerin ilgi alanına giren bir sürü konu var. bunların üstünden overall bir şeyi değerlendiriyorsunuz. O çok tartışmaya sebep olan yer altına alma hikâyesine böyle bakmak lazım bence. Orada, o projenin jüri tarafından değerlendirildiği nitelikleri arasında, yolun yeraltına alması yoktu. Yolun yeraltına alınması, o projeye bir avantaj sağlamamıştır. Bu yarışmanın aldığı bir risktir ve kendi insiyatifindedir." (Ersan, 2010).

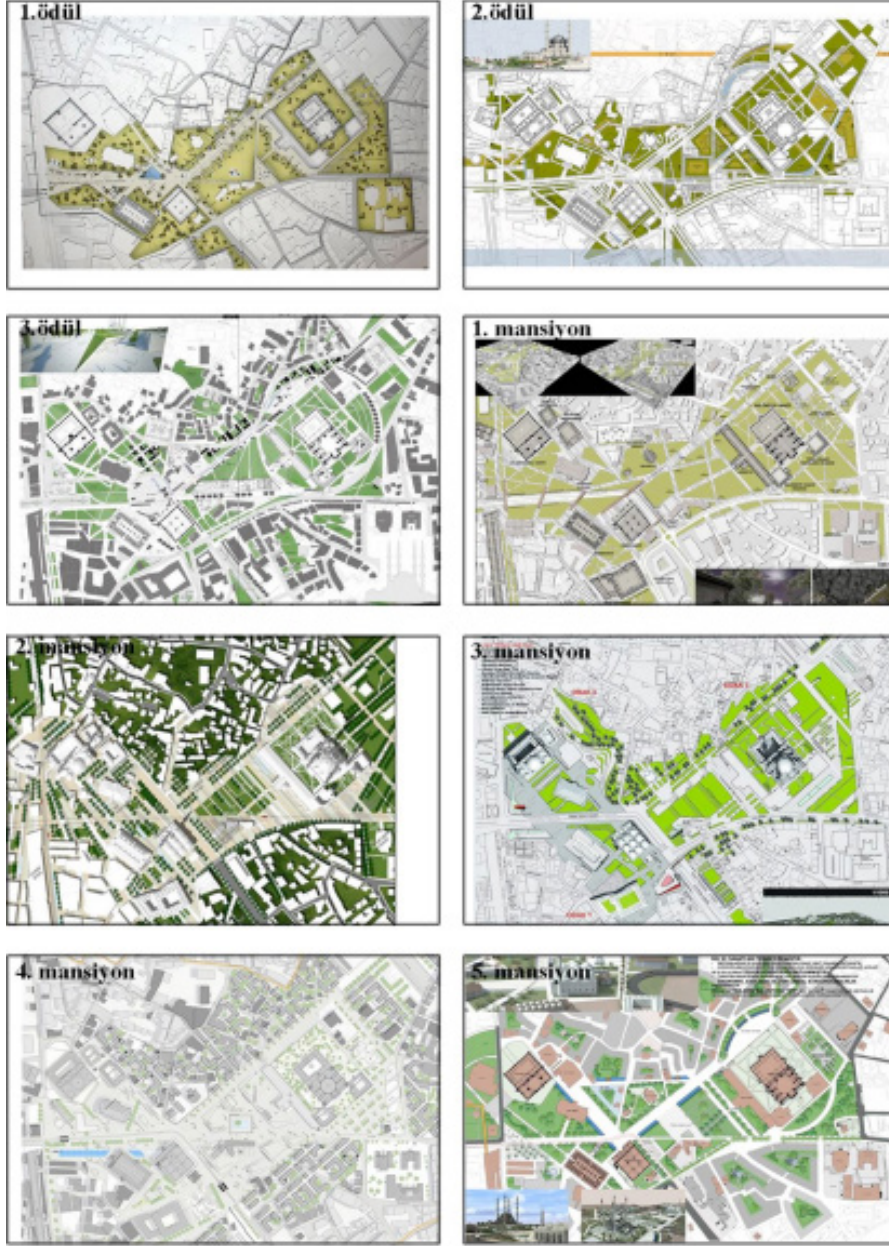
"...yol meselesi ortadan kaldırıldığı anda değerli olan projeler vardır. O anlamdaki projeler de değerlendirme dışı tutulmuş olsaydı, ödül verilecek proje bulunamayabilirdi." (Nalbantoğlu, 2010).

Yani yol çözümlenmeleri, bağlamdan koparılıp projenin diğer bileşenlerinden ayrı değerlendirilmiştir / veya değerlendirme dışı tutulduğu durumlar olmuştur. Bu tutuma karşı kolokyum salonunda tansiyon yükselmiş ve karşılıklı atışmalar hakim olmuştur.

Jüri üyelerinden bir tanesi kolokyumun bitimine doğru, bu yarışmanın salt bir bina projesi olmayacağı gibi bir yol çözümü projesi olmadığını da söylemiştir (Ateş, 2010). Dolayısıyla tartışmanın merkezi kolokyum sırasında "yol" meselesinden kentsel tasarım disiplininin içeriğinin ne olduğuna doğru kaymaya başlamıştır.

Sonuç: Krize iyi taraflarından bakmak

Yol tartışması, kentsel tasarım disiplini açısından önemlidir. Çünkü "yol", bu alanda iş üreten kişilerin veya ekiplerin mekâna ve kente dair paradigmalarının okunabileceği önemli bir kentsel bileşendir. 1950 ve 60'ların "anıt yapıları görünür kılmak adına çevresini temizlemek ve ana arterleri yakınlarından geçirmek" eylemi bugüne gelirken, "anıtları birbirlerine katıksız ve sorgusuz bağlamak, tek mekânda yüzen anıtlar kurucusu yaratmak" eylemine evrilmiştir. 1950'lerin araç kutsayıcı

Şekil 10. Yarışmada ödül grubuna giren 8 projeye ait 1/500 vaziyet planları (www.kolokyum.com arşivi).

kentsel müdahaleleri bu yarışma döneminde de aracı halinin altına süpürme yöntemiyle “yekmekan” yaratma reflekslerine dönüşmüştür. Tarihi çevrelerde kentsel tasarım projesi, bu yarışmada tarihi çevreleri yaşatmak olarak değil; tarihi çevredeki anıt-yapıları katıksız ilişkilendirmek ve bunun uğruna, arkeolojik alan olmasına aldırmadan ve de Edirne kentinin araçla kurduğu mevcut alçakgönüllü ilişkiye bakmadan metropoliten battı-çıktı metodlarını tasarımın merkezine koymak şeklinde vücut bulmuştur.

Tüm bu eleştirilere rağmen Selimiye Yarışması, Türkiye’deki kentsel tasarım yarışmaları tarihinde önemli bir dönüm nok-

tası olmuştur. Kolokyumda yapılan tartışmalar ve ortaya çıkan kriz, sonraki yarışmalar için bir referans haline gelmiştir. Bu durumu en iyi özetleyen saptamayı kolokyum sırasında Sinan Omacan yapmıştır:

“İzmir’de bir opera yarışması açıldı. Bu yarışmanın sonuçları açıklandıktan hemen sonra soru-cevapları var, 100 kadar soru var, 20 tanesi aşağı yukarı şöyle geliyor: “jüri, sorunun cevabına uyacak mıdır? Jüri şartnameye uyacak mıdır? Jüri şartnameyi ciddiye alacak mıdır? Jüri sözünde duracak mıdır?” Bu, çok açık bir şekilde bu yarışmanın sonuçlarının bir yansıması. Bu sadece Edirne’yle ilgiliyle bir şey değil. Yarışma kurumunun ör-

selenmesi söz konusu. Elbette ki her zaman bir beklenmedik öneri jüri tarafından değerlendirmeye alınabilir, ama yolu yerraltına almanın nesi beklenmedik bir öneri?" (Omacan, 2010).

Bu araştırmadaki tüm bu belgeleme bize şunu göstermektedir: Bu yarışma boyunca yapılan tartışmalar, hem yarışmalar kültürüne hem de kentsel tasarım alanına –sanılanın aksine– önemli katkılar yapmıştır. Birincisi, bu alanda çalışan tasarımcılara kent üzerine (özellikle de kentin işleyişi – dolaşım alanları üzerine) daha çok düşünme zemini açmıştır. Araç ve yayanın birlikteliğinin olabirliği konusu tasarımcıların hassasiyet duymaya başladıkları bir konu olmuştur. İkincisi, tarihi referansları güçlü yerleşimlerde “kentsel tasarım yapmak” eyleminin ne olduğunu kimi yarışmacılara sorgulatmıştır.

Bu noktada, araştırmanın ana sorularına da yanıt vermek gerekebilir. Birinci sorumuz olan, “yarışma” arayüzünün nasıl ve hangi araçlarla kentsel tasarım üretim pratiğini biçimlendirdiği sorusuna verebileceğimiz yanıt şu olabilir: Üretici aktör diyebileceğimiz yarışmacı, bir yarışma ile şartname ve soru-cevaplar dediğimiz iki ana belge üzerinden ilişki kuruyor ise, bu iki aracın içeriğinin kentsel tasarım üretim pratiğini etkilediğini iddia edebiliriz.⁴ Bu etkinin görünürleşmesi veya fark edilmesi de yarışma sürecinin fiilen bittiği kolokyum⁵ ortamında ortaya çıkıyor diyebiliriz, ki Edirne-Selimiye örneğinde bunu açıkça görürüz.

İkinci sorumuz olan, kentsel tasarımın önemli eksenlerinden araç/yaya ilişkisinin yarışmalarda hangi söylemlerle vücut bulduğu sorusuna da şunu ekleyebiliriz: Kentsel tasarımın kabul gören tanımlarından biri, mimarlık, peyzaj ve planlama ara kesitinde yer alan bir disiplin olduğudur. Fakat kentsel tasarım yarışmalarında proje üreten ekip kompozisyonlarında, özellikle mimarlar ve peyzaj mimarlarının ağırlıklı olduğu bilinmektedir.⁶ Dolayısıyla yarışmalarda şehircilik yaklaşımları eksik kaldığında araç-yaya ilişkisi veya benzeri kentsel çözümler, biçimsel tasarım kararlarının gölgesinde kalabilmektedir.

Son yıllarda kentsel tasarım yarışmaları, kentsel tasarım disiplini içinde kendisine daha fazla yer açan bir alt araştırma alanı olmaya başlamıştır. Hem üretilen proje miktarı, hem de bunlar üzerine yapılan tartışmalar, disiplinin genelini etkiler pozisyona geçmiştir. Fakat halen yarışmaların hikayeler olmaktan çıkması, kuramsal bilgiye dahil olması, kentsel tasarım disiplini kapladığı alanın tartışılması gerçekleşmemiştir. Çünkü yarışmalar, strüktürlü bir tartışmanın aktörü olamamaktadır. Tek bir yarışmayı mercek altına almak elbette bütüne dair genel yargılar üretmeyi beraberinde getirmez. Yine de yarışma süreçlerini,

yarışmalarda üretilen söylemlerle ve tartışma konularıyla bir bütün olarak analiz etmek ve belgelemek, yarışmaların kentsel tasarım alanına olan kuramsal ve pratik katkılarını görmemiz açısından önemlidir. Ayrıca yarışmaların, sonuç ürün odaklı tartışılarak yüzeysel bir zeminde asılı kalmalarına alternatif bir okumaya konu olmaları da genel kentsel tasarım bilgi alanına anlamlı bir katkı sağlayacaktır.

Teşekkür

Araştırmam için gerekli olan video arşivlerini benimle paylaşan kolokyum.com yürütücüleri İnanç Eray ve Evren Başbuğ'a teşekkür ederim. Ayrıca 1968 yılında düzenlenen İller Bankası Selimiye Camii Civarının Tanzimi Yarışması'nda 1.'lik ödülü alan Yurdanur Sepkin'e, arşivini tarayıp bana yarışma projesi görsellerini iletmesi için özel teşekkürlerimi iletirim.

⁴ Şartname ve soru-cevap ile ilgili detaylı açıklamalar, 2.bölüm altındaki ilk alt başlık olan “Türkiye’de kentsel tasarım yarışmaları: teknik bakış” altında yapılmıştır.

⁵ Bu kavram da aynı alt başlık altında açıklanmıştır.

⁶ 1990-2000 yılları arasında, isminde “kentsel tasarım” geçen 7 adet yarışma açılmıştır. Bu yarışmaların hemen hepsinde hem jüri hem de yarışmacılar mimar kökenli tasarımcılardır. Bu tablo, 2000 li yıllarla başlayan kentsel tasarım yarışmaları ivmelenmesiyle değişmiş, eşit bir dağılım olmasa da mimar/peyzaj mimarı ve şehir plancısı kompozisyonları ekip ve jürilerde yer almaya başlamıştır (detaylı bilgi için bkz. Çimen, 2010b).

KAYNAKLAR

- Ahunbay, Z. (2010). www.kolokyum.com video arşivi
- Aşkun, İ.Y. (2010). www.kolokyum.com video arşivi
- Ateş, T. (2010). www.kolokyum.com video arşivi
- Bayraktar, N., Kaplan H., Tekel A. (2006) Yarışma Süreçleri ve Uygulama Örnekleri Üzerinden Kentsel Tasarım Tartışmaları. Mimarlık, Sayı: 329, Mimarlar Odası, Ankara. Online erişim: <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=42&RecID=1049>
- Baljon, L. (1992) Designing Parks, An examination of contemporary approaches to design in landscape architecture, based on a comparative design analysis of entries for the Concours International: Parc de la Villette Paris 1982-83. Architacure & Natura Press, Amsterdam. Online erişim: <http://edepot.wur.nl/200964>.
- Bilsel, C., Çin Arıcan, T. (2008). Eminönü Meydanı ve Çevresi Tarihi Kent Mekânının Başkalaşımı. Kentsel Tasarım kuramları ve biçim-bilim yöntemleri ile bir mekânsal çözümleme çalışması. Mimar.ist, Sayı:29, Güz 2008.
- Çimen, D. (2010a). #1206 no'lu 01.04.2010 tarihli entry, erişim tarihi: 05.05.2012. http://kolokyum.com/yazi/920/selimiye_camii_cevresi_ulusal_kentsel_tasarim_proje_yarismasi_sonuc_lari_aciklandi#morecomment
- Çimen, D. (2010b). Urban Design Competitions as Discursive Practice in Turkey: 1980-2009. Doktora tezi, ODTÜ, Ankara.
- Çinici, B. (1991). Selimiye'nin Ürbanistik konumu üzerine düşünceler. Ege Mimarlık 02/1991.
- Çubuk, M. (2009). Sunuş bildirisi. 4. Uluslararası Kentsel Tasarım Kongresi, 27-28 Mayıs 2009, MSGSÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İstanbul.
- Döleneken, K. (2010). www.kolokyum.com video arşivi
- Edirne Belediyesi (2009a). Selimiye Camii Çevresi Ulusal Kentsel Tasarım Proje Yarışması Şartnamesi. Edirne.
- Edirne Belediyesi (2009b). Selimiye Camii Çevresi Ulusal Kentsel Tasarım Proje Yarışması Sorular ve Yanıtları. Edirne.
- Ekinci, Y. (2009). Tarihi Çevre Korumanın Yönetimsel Boyutu ve Yerel Yönetimlerin Sorumlulukları: Selimiye Camii Alan Yönetimi Örneği. Yüksek Lisans Tezi. Trakya Üniversitesi, Edirne.
- Ersan, O. (2010). www.kolokyum.com video arşivi
- Biol, G. ve İnce-Güney, Y. (2007). Kentsel Tasarım Yarışmalarında Yerel Değerler: Balıkesir Çamlık Tepesi Yarışması, Mimarlık, sayı:333, Mimarlar Odası, Ankara.
- Kahvecioğlu, H. (2011). Kent, Kentsel Tasarım, Yarışma. Planlama, sayı:2011/1-2, Şehir Plancıları Odası, Ankara.
- Nalbantoğlu, O. (2010). www.kolokyum.com video arşivi
- Omacan, H.S. (2010). www.kolokyum.com video arşivi
- omerselcuk (2010). #41 no'lu 25.03.2010 tarihli entry, Erişim tarihi: 05.05.2012. <http://www.mimarlikforumu.com/showthread.php?t=24181&page=3>,
- Onur, O. (1990). Edirne Kent Planı'nın geçirdiği evrelere kısa bir bakış. Mimarlık (90/2:64-67). online erişim: <http://dergi.mo.org.tr/dergiler/4/296/4188.pdf>
- O Yılmaz (2010). #59 no'lu 08.07.2010 tarihli entry, erişim tarihi: 05.05.2012. <http://www.mimarlikforumu.com/showthread.php?t=24181&page=4>
- Özdeş, G. (1951). Edirne İmar Planına Hazırlık Etüdü. İTÜ İstanbul.
- Özer, M. N. (2010). #1186 no'lu 31.03.2010 tarihli entry, erişim tarihi: 05.05.2012. http://kolokyum.com/yazi/920/selimiye_camii_cevresi_ulusal_kentsel_tasarim_proje_yarismasi_sonuc_lari_aciklandi#morecomment
- URL1: http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.4716&so_urceXmlSearch=proje&MevzuatIliski=0

ARAŞTIRMA / ARTICLE

Estetik Refah Kavramı Bağlamında Ankara Esenboğa ve Konya Kent Giriş Kapılarının Değerlendirilmesi

Evaluation of Ankara Esenboğa and Konya Urban Entrance Gates in the Context of Aesthetic Welfare

Ayşe Tekel, Sezen Aslan

Gazi Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Ankara

ÖZ

Estetik refah kavramı estetik yargı kavramı ile doğrudan ilintili bir kavramdır. Estetik yargılar nesne ve öznenin etkileşimi sonucu ortaya çıkmaktadır. Estetik yargılama sürecinde nesnenin özellikleri ve bireyin nesneye yüklediği anlam belirleyici rol oynamaktadır. Pozitif estetik yargılar ile değerlendirilen nesnelere, bireyde tatmin edici estetik deneyimler oluşturmada; bireye özel bir tür refah sağlamaktadır. Bu refah da estetik refah olarak tanımlanmaktadır. Kentsel yapı çevre içerisinde estetik refahın sağlanması, kentsel yaşam kalitesini arttırmaktadır. Çalışmada nesnenin özellikleri ve nesneye yüklenen anlamın estetik yargıları nasıl etkilediği, Esenboğa ve Konya kent giriş kapıları örneğinde irdelenmektedir. Ayrıca; kent giriş kapılarının pozitif estetik deneyim yaratıp yaratmadığı, estetik refah sağlama potansiyelinin bulunup bulunmadığı tartışmaya açılmaktadır. Çalışmanın sonuçları kent giriş kapılarının nesnel özellikleri, kapılara yüklenen anlam açısından negatif değer taşıdığını; negatif estetik değer yargıları ürettiğini, dolayısıyla estetik refah sağlama potansiyellerinin bulunmadığını ortaya koymaktadır. Kamusal mekânda yer alan her bir öğenin estetik refah sağlayacak nitelikte olması gereği ve bunun ancak nesnenin fiziksel özellikleri ve nesneye yüklenen anlamın ürettiği pozitif estetik yargılar ile oluşacağı vurgulanmaktadır.

Anahtar sözcükler: Estetik refah; estetik deneyim; Ankara kent kapıları.

ABSTRACT

The concept of aesthetic welfare is directly related to aesthetic judgment. Aesthetic judgments are the result of interaction between object and subject. The properties of and meanings given to objects play a decisive role in the process of aesthetic judgment. Objects evaluated with positive aesthetic judgments create a satisfying aesthetic experience and provide a special kind of welfare to individuals. That welfare is defined here as aesthetic welfare. Providing aesthetic welfare in the urban built environment increases the quality of urban life. This study examines how physical properties and meanings of the Esenboğa and Konya entrance gates to Ankara affect aesthetic judgments. In addition, it is discussed whether or not the gates create a positive aesthetic experience or have the potential to provide aesthetic welfare. The results of the study reveal that objective characteristics of the gates have negative values in the context of attained meaning given to the gates, produce negative aesthetic judgments, and demonstrate no provision of welfare or aesthetic potential. It is emphasized that each element in the public space should be capable of providing aesthetic welfare, a condition that is only possible when physical properties and meanings of objects create positive aesthetic judgments.

Keywords: Aesthetic experience; aesthetic welfare; urban entrance gates in Ankara.

Giriş

Yapılı çevre içerisinde yer alan ve estetik değeri olan her bir öge, o topluma pozitif estetik deneyimler sunmak açısından büyük bir potansiyele sahiptir. Bu tür öğeler onu kullanan, ona maruz kalan bireylerde duyuşsal ve estetik bir deneyim oluşturmaktadır; bu deneyimler kullanıcılara özel bir tür refah sağlamaktadır. Bu refah da estetik refah olarak tanımlanmaktadır. Cuthbert (2006), estetik açıdan tatmin edici deneyimi; hoş giden duyuşsal deneyimler, memnun edici fiziksel bir yapı ve tatmin edici sembolik çağrışımlar olarak tanımlamaktadır. Estetik değeri olan nesnelere tatmin edici estetik deneyimler sunmakta; bu noktada estetik değeri neyin oluşturduğu sorusunun yanıtı önem kazanmaktadır. Nesnenin estetik değerini nesne ve özne etkileşimi sonucu oluşan estetik yargılar belirlemekte; estetik yargılama sürecinde nesnenin fiziksel özellikleri ve bireyin nesneye yüklediği anlam belirleyici rol oynamaktadır.

Birçok kuramcı estetik değerin nesnenin biçimsel özelliklerine bağlı olduğunu savunmaktadır. Wittgenstein (1958), nesnenin estetik değerini fiziksel özellikleri ile sınırlı tutmaktadır. Beardsley (1982), estetik değeri 'nesnenin gücü' olarak tanımlamaktadır. Berlyne (1974), nesnenin estetik değerinin fiziksel özelliklerine, elemanların bir araya geliş kalitesine dayandığını belirtmektedir. Ergün (2010), estetik olarak nitelendirilen nesnenin özelliklerini dışsal ve içsel olarak ikiye ayırmakta; içsel niteliklerin başında nesnenin anlatım gücünün yüksek olmasının geldiğini, dışsal niteliklerinin ise orantı, simetri ve uyum kavramına referans ile sorgulanması gerektiğini vurgulamaktadır.

Bu zamana kadar yapılan pek çok çalışmada nesnede var olan denge ve orantının (Birkhoff, 1933; Arnheim, 1974; Gombrich, 1995; Höge, 1995; Locher, 2003) nesnenin estetik değerini pozitif etkilediği ortaya konmaktadır. Nesnede var olan orantının (Arnheim, 1974; Birkhoff, 1933; Gombrich, 1995), netliğin (Gombrich, 1995; Solso, 2003) farklılık ve benzerliğin (Hekkert ve Van Wieringen, 1990; Hekkert ve diğerleri, 2003; Berlyne, 1971), karmaşık veya basitliğin (Moshagen ve Thielsch, 2013) benzerlik ya da farklılığın (Berlyne, 1970, 1971, Hekkert ve van Wieringen, 1990; Hekkert ve diğerleri, 2003, Solso, 2003) nesnenin estetik değerini etkilediği bilinmektedir.

Birkhoff (1933) ve Eysenck (1941), bir nesnenin estetiğinin sadelik ve karmaşıklık olmak üzere iki faktöre dayandığını belirtmektedir. Nesnedeki sadelik ya da süslemenin ölçüsü ile ilgili Hekkert (2003) insanların etkinin büyüklüğü konusunda uzlaştıkları sürece, sonucun estetik çekiciliği konusunda anlaşacaklarını ifade etmektedir. Berlyne (1974) orta uyarılma potansiyeli olan nesnelere, algılayan kişide maksimum tatmin edici etkiyi yarattığını, çok düşük veya çok yüksek uyarma po-

tansiyeli olan nesnelere ise hoş algılanmadıklarını belirtmektedir. Nasar da (1994) benzer şekilde nesnede var olan ılımlı uyarma potansiyelinin pozitif estetik deneyim üreteceğini vurgulamaktadır (Tekel, 2016:150).

Kimi kuramcılar nesnenin estetik değerinin belirlenmesinde nesnenin özelliklerinden ziyade bireyin nesneye yüklediği anlamın önemli olduğu vurgulamaktadır. Hancoks (2005), sadece anlam ve görünüm açısından tutarlı nesnelere estetik değere sahip olduklarını belirtmekte, bu nesnelere sembolik değerlerinin de olduğunu ifade etmektedir. Abercrombie (1984), anlamın, duygular ile ilgili olduğunu belirtmekte, Eaton (1995) duyguların sosyal olarak yapıldığını iddia etmektedir. Duygular şekillenmesinde toplumun değerleri önemli rol oynamaktadır. İnam (1992) anlamın tasarlanana anlamak için kilit kavram olduğunu belirtmekte; anlam vermenin çeşitli basamakları, içerdiği öğelerin ilişkilerinden doğan karmaşık bir düzeni olduğunu ifade etmektedir. Nesnenin estetik anlamı nesnenin bireye verdiği haz ile ölçülmektedir. İnam (1992), her nesnenin bir belleği olduğunu belirtmekte, nesnenin ortamında yerini bulması ve nesnenin belleği ile algılandığını ifade etmektedir. Birey nesnenin belleğinden yoksunsa nesneyi bir şeye benzeterek algılamakta ve anlamlandırmaktadır. Richardson (1980), nesnelere anlamlarını, bireysel hisleri içermenin ötesinde, bireylerin ona gösterdikleri tepkinin bir yorumu olarak nitelendirmektedir. Blau (1980) de, anlamın, biçimin bir soyutlaması olduğunu; biçimin özelliklerden, anlamın ise değerlerden oluştuğunu ifade etmektedir.

Beardsley'e (1970) göre estetik değerler toplum tarafından yaratılmakta, toplumda estetik açıdan değerli kabul edilen öğelerin toplamı da estetik zenginliği oluşturmaktadır. Mattila (2002), kentte estetik değerlerin ağırlıklı kent yöneticileri tarafından belirlendiğini; kentin yöneticilerin estetik beğenileri doğrultusunda şekillenmesinin yanlış olduğunu belirtmektedir. Mattila (2002) bu durumun yöneticiler tarafından siyasi bir konu haline getirildiğini de vurgulamaktadır.

Literatürdeki kavramsal arka planı oluşturan tanımlama ve yorumlamalar incelendiğinde, bazı temel hususların ön plana çıktığı görülmektedir. Nesnenin estetik değerini temelde nesnelere sahip oldukları biçimsel özellikler ile nesneye yüklenen anlam oluşturmaktadır. Estetik değeri olan nesnelere, tatmin edici estetik deneyim oluşturmaktadır. Bu nedenle nesnenin estetik deneyim yaratma potansiyelinin sorgulanmasında her iki yaklaşımın da göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Kavramsal arka plan, birçok yazar tarafından çeşitli uygulamalar ile de desteklenmektedir. Bu uygulamalarda biçimsel ve anlamsal yaklaşımlardan birine ağırlık verilebildiği gibi, her iki yaklaşımdan ortak olarak da faydalanılabilmekte ve anlamlı sonuçlara ulaşılabilmektedir.

Çalışmada Ankara'da 'estetik değer' yaratmak iddiası ile ger-

çekleştirilen kent giriş kapılarından Esenboğa ve Konya kent giriş kapıları, fiziksel özellikleri, kapılara yüklenen anlam ve estetik yargı bağlamında sorgulanmakta; kapıların estetik refah sağlama potansiyelleri tartışmaya açılmaktadır. Çalışmanın sonuçları kapıların biçimsel özellikleri ve kullanıcıda oluşturduğu anlam açısından negatif değer taşıdığını, kullanıcıda negatif estetik yargı ürettiğini, dolayısı ile estetik refah sağlamadığını ortaya koymaktadır.

Yöntem

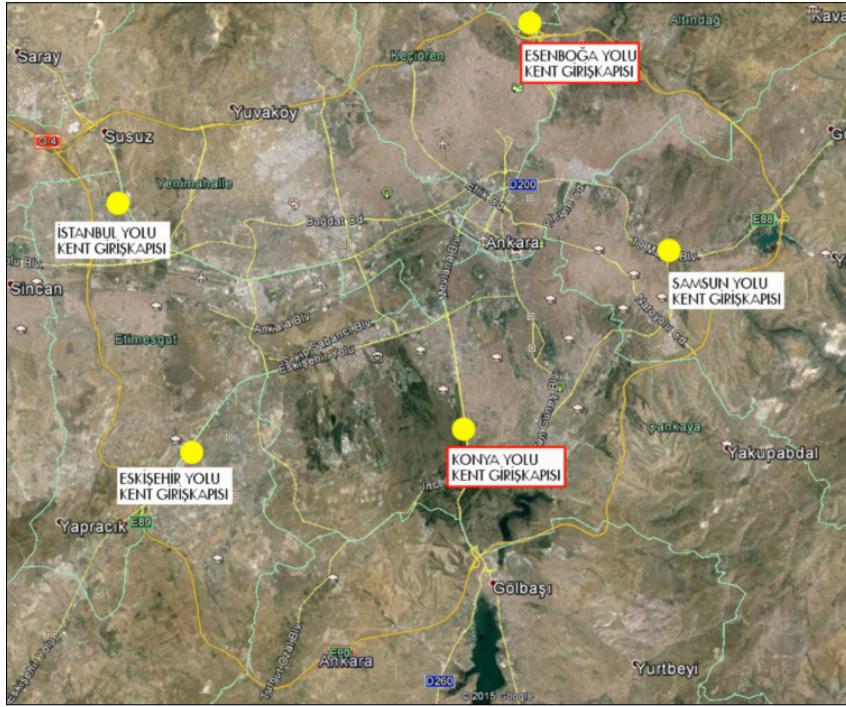
Çalışmanın amacı; nesnenin özellikleri ve nesneye yüklenen anlamın estetik yargıları nasıl etkilediğini Esenboğa ve Konya kent giriş kapıları örneğinde irdelemek, kent giriş kapılarının pozitif estetik deneyim yaratıp yaratmadığını, estetik refah sağlama potansiyelinin bulunup bulunmadığını tartışmaya açmaktır.

Ankara kent giriş kapılarının yapımı, 2007 yılında gündeme gelmiştir. Ankara Büyükşehir Belediyesi (2007) tarafından yapılan yazılı açıklamalarda kent girişlerinin tarihsel ve sembolik değerlerini yitirdiği belirtilerek, girişlerinin tanımlanması amacıyla sembolik değeri de olan kent kapılarının gündeme getiril-

diği belirtilmiştir. Ankara'ya girişlerin yapıldığı yollar üzerinde, kent içerisinde konumlandırılan kent giriş kapılarının kent bütününde estetik değer yaratmak için yapıldığı savunulmuştur (ABB, 2007). Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı, kent giriş kapılarının gerçekleştirilme amacını Ankara Büyükşehir Belediyesi resmi internet sitesinde '...başkentin hafızalara kazınmış sembollerine yenilerini eklemek, başkente estetik değer katmak' olarak belirtmiştir. Kent giriş kapıları, Ankara metropoliten alan sınırı içerisinde beş farklı noktaya yapılmıştır. Bu kapılar Samsun, Esenboğa, Eskişehir, İstanbul ve Konya giriş kapısı olarak tanımlanmıştır. Samsun Giriş Kapısı, Mamak'tan Kayaş istikametinde Kayaş'a 2 km mesafede; Esenboğa Giriş Kapısı, Havaalanı yolu üzerinde Avrupa Birliği Parkı önünde; Eskişehir Giriş Kapısı, Eskişehir yolu üzeri Başkent Üniversitesi girişinde; İstanbul Giriş Kapısı, Göksoy Parkın Çevre yolu tarafında ve Konya Giriş Kapısı ise Konya istikametinde Oran Kavşağına gelmeden Cevizlidere önünde konumlandırılmıştır (Şekil 1).

Beş kent giriş kapısı (Şekil 2), Ankara metropoliten kent bütünü sınırı içinde konumlandırılmıştır.¹

Ankara metropoliten alan sınırları içerisinde gerçekleştirilen

Şekil 1. Kent giriş kapılarının konumları (Kaynak: Google Haritalar)

¹ Eşik, geçiş ve denetim noktası anlamında kullanılan 'kapı' kavramı, geçmişte kentlerde yerleşim alanlarının içi ve çeperi arasındaki farkın görece sabit bir gelişme sınırı ile belirlenmesi amacı ile kullanılmıştır. Özellikle koruma duvarları ile çevrili antik kentlerde kent kapısı, hem işlevsel hem de sembolik önem taşımıştır. Kent kapıları Avrupa ortaçağ kentlerinde gümrük kontrol noktaları ile buna bağlı büyük kent pazarlarının kurulduğu yerlerde konumlandırılmış ve lonca örgütlenmeleri için merkez işlevi görmüştür. Kent kapıları ile birlikte inşa edilen kuleler, kent girişleri için nirengi noktası olarak tanımlandığı gibi, seçkin ailelerin yerleştiği konaklama işlevine hizmet etmiştir. Kent kapıları savunma amaçlıdır. Birçok kent kapısı yapıldığı dönemlerde ve sonrasında sembolik önemini korumuş ve kentsel doku ile bütünleşmiştir. Günümüzde kent kapıları yeni kent formlarına uyumunu kaybetmiş; kent kapılarının fonksiyonlarından biri olan, kent sınırı belirleme, yeni kent formlarında gerçek dünya üzerinde değil, harita üzerinde belirlenmeye başlamıştır (Çalışkan, 2010:95-110).

Samsun Kent Giriş Kapısı

İstanbul Kent Giriş Kapısı

Eskişehir Kent Giriş Kapısı

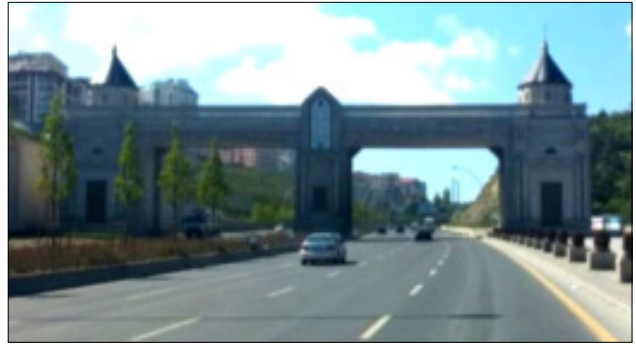

Konya Kent Giriş Kapısı

Esenboğa Kent Giriş Kapısı

Şekil 2. Ankara Kent Giriş Kapıları (Kaynak: URL-1)

Konya Yolu Kent Giriş Kapısı

Esenboğa Yolu Kent Giriş Kapısı

Şekil 3. Esenboğa ve Konya Kent Giriş Kapıları (Kaynak: Kişisel Arşiv)

5 farklı kent giriş kapısının fiziksel özellikleri de birbirlerinden farklıdır. Örnek incelemesinin amacı, bu farklılıkların nesnenin fiziksel özelliklerini, nesneye yüklenen anlam ve estetik değer yargılarını nasıl etkilediğini karşılaştırmalı olarak ortaya koymaktır.

Örneklem seçilen kent giriş kapıları fiziksel çevrenin, duyguları nasıl etkilediğini anlamak için geliştirilen tekniklerden biri olan semantik diferansiyel ölçeği kullanılarak; biçimsel özellikleri (organizasyon), anlam ve değerlendirme alt başlıkları altında gruplanan birbirine zıt sıfat çiftleri üzerinden sorgulanmıştır (Tablo 1). Sıfatların belirlenmesinde literatürdeki kavramsal çerçeve ve benzer çalışmalar referans alınmıştır (Hershberger, 1988; Moshagena ve Thielsch, 2010; Nasar, 1983; Nasar ve Julian, 1985).

Tablo 1. Uygulamada Kullanılan Sıfat Çiftleri

ORGANİZASYON	ANLAM	DEĞERLENDİRME
Dengeli/Dengesiz	Mantıklı-Mantıksız	Güzel-Çirkin
Uyumlu -Uyumsuz	Tanımlı-Tanımsız	Çekici-İtici
Düzenli-Düzensiz	Yeni-Eski	Hoş-Tuhaf
Basit-Karmaşık	Özel-Sıradan	İyi-Kötü
Özgün-Yaygın	Derin-Yüzeysel	Keyifli-Keyifsiz
Hareketli-Monoton	Sembolik-Sembolik Değil	Kalıcı-Geçici

'Organizasyon', 'Anlam' ve 'Değerlendirme' kategorileri altında gruplanan sıfat çiftleri, 5 kademeli değerlendirme ölçeği kullanılarak, sorgulanmıştır.² Örneklem seçilen kent giriş kapıları en az 3 yıldır Ankara'da ikamet eden, söz konusu kent kapılarını görmüş, 20-55 yaş aralığındaki 50 kişi tarafından değerlendirilmiştir. Katılımcılardan 20'si planlama, tasarım ve mimarlık temel alanında doktorası olan mimar ve şehir planacılarındandır; 30'u lisans düzeyinde şehir planlama ve mimarlık alanlarında eğitim alan öğrencilerden oluşmuştur. Katılımcılar basit tesadüfi örneklem yöntemi ile seçilmiştir. Çalışmada katılımcılara Esenboğa Yolu ve Konya Yolu üzerinde yer alan 2 kent giriş kapısının proje ve uygulanmış hallerinin resimleri gösterilerek (Şekil 3), her biri için ayrı ayrı değerlendirme yapılmaları istenmiştir. Tüm katılımcıların 3 alt başlığa göre yaptıkları değerlendirmelerin sayısal değerleri ortalama alınarak her bir sıfat çifti için tek bir değere indirgenmiştir. Kapıların organizasyon ilkelerinin (biçimsel özelliklerinin) tespiti objektif olması ve uzmanlık gerektirmesi nedeni ile bu değerlendirmelerde yalnızca 20 kişilik uzman grubun yanıtları dikkate alınmıştır.

Bulgular

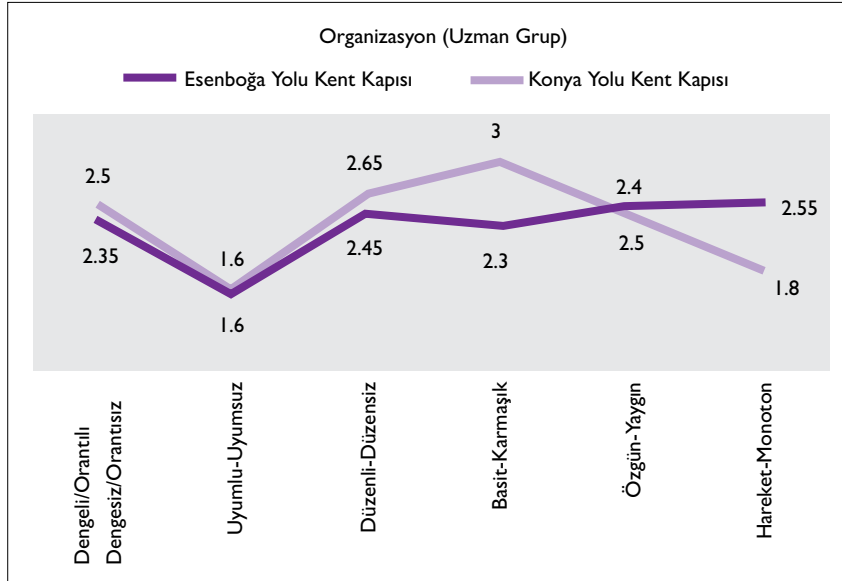
Örneklem seçilen kent giriş kapılarının organizasyon ilkelerine (biçimsel özelliklerine) ilişkin uzman değerlendirme sonuçları Şekil 4'te verilmiştir. Grafikte her iki kapının puanları ayrı gösterilmiştir.

Konya kent giriş kapısı biçimsel özellikleri açısından ortalama değerlerin çok altında değerler olarak negatif olarak değeri-

lendirilmiştir. Uzmanlar biçimsel özellikleri açısından Konya kent giriş kapısını 2,5 değeri ile orantısız, 1,6 değeri ile çok uyumsuz, 2,65 değeri ile düzensiz, 3 değeri ile karmaşık, 2,5 değeri ile yaygın, 1,8 değeri ile çok monoton olarak değerlendirilmiştir. Esenboğa kent giriş kapısı ise biçimsel özellikleri açısından 2,35 değeri ile orantısız, 1,6 değeri ile çok uyumsuz, 2,45 değeri ile düzensiz, 2,3 değeri ile çok karmaşık, 2,4 değeri ile yaygın, 2,5 değeri ile monoton olarak değerlendirilmiştir. Esenboğa ve Konya kent giriş kapılarının biçimsel özelliklerinin değerlendirmeleri birbirleri ile karşılaştırıldığında, birçok ilke de benzerlik gösterdikleri; basitlik ve karmaşıklık, hareketlilik ve monotonluk ilkeleri açısından farklı değerlendirildikleri görülmüştür. Esenboğa kent giriş kapısı, Konya kent giriş kapısına göre daha basit ve monoton olarak değerlendirilmiştir. Fiziksel özellikleri açısından literatürde tartışılan denge, uyum, düzen, basitlik, özgünlük ve hareketlilik kavramlarına referans ile değerlendirilen kent giriş kapıları başarısız bulunmuştur.

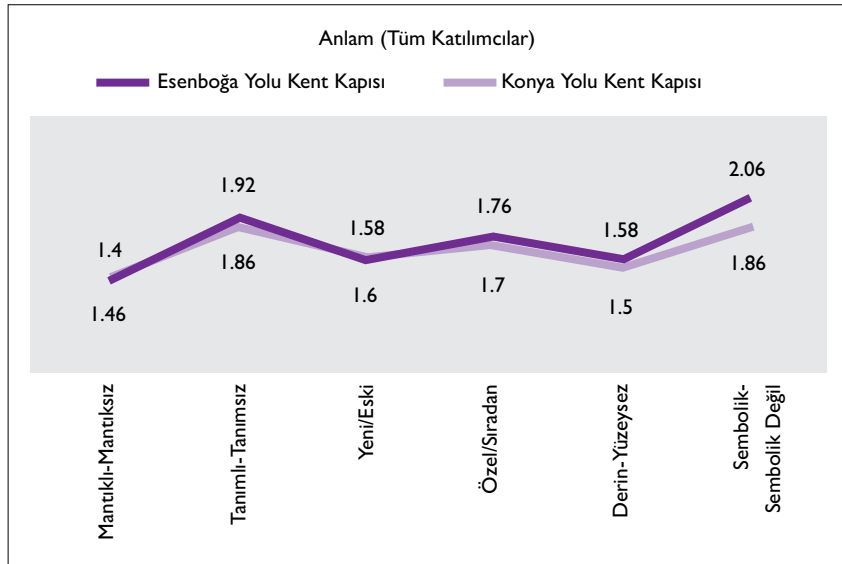
Örneklem seçilen kent giriş kapıları sahip oldukları biçimsel özelliklerinin yanı sıra kullanıcıların kapılara yüklediği anlama referans ile de sorgulanmıştır. Bu sorgulamanın yapılmasında tüm anket katılımcılarının görüşlerine yer verilmiştir. Şekil 5'te her iki kent giriş kapısı için 'Anlam' kategorisine giren sıfatlara tüm kullanıcılar tarafından verilen ortalama puanlar gösterilmiştir.

Örneklem seçilen kapılar biçimsel özellikleri açısından bazı değişiklikler göstermelerine karşın, kullanıcıların kapılara yükledikleri anlam açısından neredeyse aynı değerlendirilmiştir. Kullanıcıların anlam kategorisindeki sıfat çiftlerinden tümüne

Şekil 4. Uzman grubun 'Organizasyon' ilkelerine verdiği ortalama puanlar

¹ Örneğin 'Güzel-Çirkin' sıfat çifti ele alındığında 1 puan 'Çok çirkin', 2 puan 'Çirkin', 3 puan 'Kararsızım', 4 puan 'Güzel' ve 5 puan 'Çok güzel' yargılarını içermiştir.

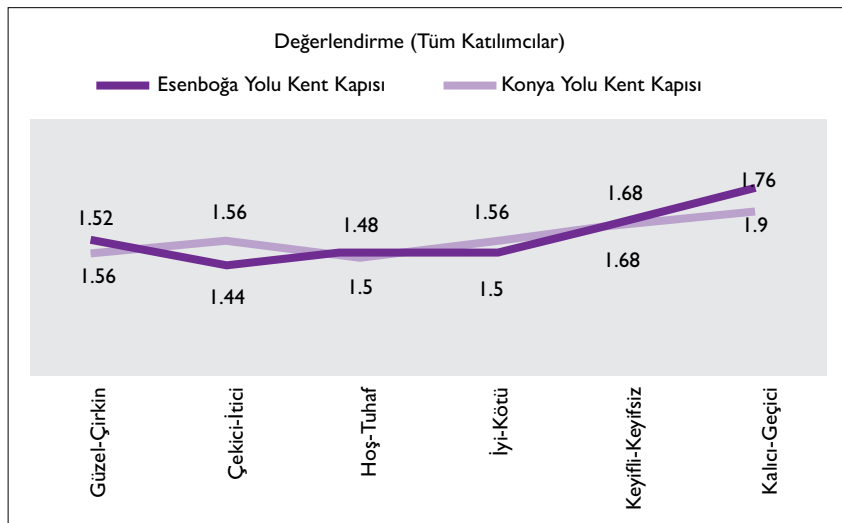
Şekil 5. Katılımcıların 'Anlam' İlkelerine Verdiği Ortalama Puanlar

negatif değer vermişlerdir. Sıfatlara verilen ortalama puanlar incelendiğinde her iki kapının onlara maruz kalan kullanıcılar için bir anlam oluşturmadığı görülmüştür. Kullanıcılar kapıları mantıksız, tanımsız, eski, sıradan, yüzeysel ve sembolik değeri olmayan sıfatları ile değerlendirmiştir. Kullanıcıların anlam kategorisindeki değerlendirmelerinin, organizasyon ilkeleri kategorisindeki değerlendirmelerden daha negatif olduğu görülmüştür.

Kent giriş kapılarının kullanıcıda oluşturduğu estetik yargı 'değerlendirme' kategorisindeki sıfat çiftleri ile sorgulanmıştır.

Şekil 6'te her iki kapı için tüm katılımcılar tarafından 'Değerlendirme' kategorisine giren sıfatlara verilen ortalama puanlar verilmiştir.

Her iki kapı için neredeyse tüm puanların 1 ile 2 arasında oluşu değerlendirmelerin genel olarak olumsuz yargı içerdiğini göstermiştir. Sıfatlara tek tek bakıldığında her iki kapının da kullanıcılar tarafından çirkin, itici, tuhaf, kötü, keyifsiz ve geçici olarak değerlendirilmiş olduğu dikkat çekmiştir. Estetik yargıların ortalama değerinin kullanıcıların kent kapılarına verdikleri anlam değerine yakın olduğu görülmüştür.³

Şekil 6. Katılımcıların 'Değerlendirme' İlkelerine verdiği ortalama puanlar

³ Esenboğa Kent Kapısı'nın Organizasyon ilkelerinin ortalama değeri 2,2 anlam ilkelerinin ortalama değeri 1,5 ve değerlendirme ilkelerinin ortalama değeri ise 1,7'dir. Konya Kent Kapısının Organizasyon ilkelerinin ortalama değeri 2,3 anlam ilkelerinin ortalama değeri 1,5 ve değerlendirme ilkelerinin ortalama değeri ise 1,6'dir.

Tartışma ve Sonuç

Kentsel yapı çevre içerisinde yer alan her bir öge bireyde olumlu ya da olumsuz estetik bir deneyim oluşturmaktadır. Pozitif estetik deneyimler bireye özel bir tür refah sağlamakta; bu refah da estetik refah olarak tanımlanmaktadır. Estetik değeri olan nesnelere bireye pozitif estetik deneyim yaşatmaktadır. Kimi kuramcılar estetik değeri nesnenin fiziksel özellikleri, kimi kuramcılar ise bireyin nesneye yüklediği anlama referans ile sorgulamaktadır. Gerçekte nesnenin estetik değerini nesne ve özne etkileşimi sonucu oluşan estetik yargılar belirlemektedir. Estetik yargılama sürecinde gerek nesnenin fiziksel özellikleri, gerekse bireyin nesneye yüklediği anlam belirleyici rol oynamaktadır.

Fiziksel açıdan değerlendirildiğinde nesneyi oluşturan elementlerin bir araya geliş kurgusu ile nesnenin taşıdığı denge, uyum, düzen, sadelik, hareketlilik, özgünlük gibi özellikler; nesnenin estetik değerini etkilemektedir. Estetik değeri nesnenin fiziksel özellikleri üzerinden değerlendirdiğimizde, örneklem seçilen kent giriş kapılarının birçok sorunu bünyesinde barındırdığı görülmektedir. Fiziksel açıdan Konya kent giriş kapısı, Denge, uyum, düzen, sadelik, hareketlilik ve özgünlük niteliklerine referans ile sorgulanan kapılar; bu niteliklerin tümü açısından kullanıcılar tarafından negatif değerlendirilmektedir. Esenboğa giriş kapısına nazaran daha olumlu olarak değerlendirilmekte; Konya kent giriş kapısının basitlik ve karmaşıklık konusunda katılımcıların kararsız oldukları görülmektedir. Söz konusu nitelikler içerisinde uyum açısından her iki kapının da en negatif değeri aldığı görülmektedir. Uyum, literatürde görsel tutarlılık ve düzen duygusu olarak ifade edilmektedir. Yapılan değerlendirme sonucunda örneklem seçilen kent giriş kapılarının bütünde görsel bir tutarlılık oluşturmadığı, bunun da kapıların estetik değerini olumsuz etkilediği görülmektedir.

Tasarlanana anlamak için kilit kavram olan 'anlam' nesnenin estetik değerinin belirlenmesinde belirleyici rol oynamaktadır. Nesnenin estetik anlamı nesnenin bireye verdiği haz ile ölçülmektedir. Bireyin nesneye yüklediği anlam olumlu ise nesne için verilen karar da olumlu olmaktadır. Kullanıcıların örneklem seçilen kent giriş kapılarını tanımlamada ağırlıklı olarak "mantıksız, tanımsız, eski, sıradan, yüzeysel, simgesel açıdan değersiz" sıfatlarını tercih etmeleri, kent giriş kapılarının kullanıcılarda negatif anlam ürettiğini ortaya koymaktadır. Nesnenin simgesel değeri, estetik beğenide önemli rol oynamakta; pozitif sembolik çağrışımlar, bireyde pozitif estetik değerlendirmelere neden olmaktadır. Kullanıcılar, örneklem seçilen kent giriş kapılarının simgesel değerinin bulunmadığını ve kapıların kalıcı olmadıklarını belirtmektedir. Kullanıcıların yapmış oldukları bu değerlendirmelerin kapıların estetik değerlendirme sonuçlarına da yansıtıldığı görülmektedir.

Fiziksel özellikleri ve içerdikleri anlam bakımından ağırlıklı ola-

rak negatif değerlendirilen kent giriş kapıları, kullanıcıların estetik yargılarına göre de negatif yönde değerlendirilmişlerdir. Bu durum, kullanıcıların örneklem seçilen kent giriş kapılarını "çirkin, itici, tuhaf, kötü, keyifsiz ve geçici" sıfatları ile değerlendirmiş olmaları sonucu tespit edilebilmektedir. Kent giriş kapılarının estetik yargı değerlendirme sonuçlarının anlama ilişkin değerlendirme sonuçları ile paralellik göstermesi; bu örnekte estetik yargının oluşumunda anlamın daha belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır. Çalışmadan elde edilen veriler, kentte estetik değer katmak ve sembol yaratmak gibi iddialar ile gerçekleştirilen kent giriş kapılarının gerek fiziksel nitelikleri gerekse kullanıcıların kapılara yükledikleri anlam açısından olumsuz değer taşıdığını, rahatsız edici bir estetik deneyim oluşturduğunu, dolayısı ile estetik refah sağlama potansiyellerinin bulunmadığını göstermektedir.

Moughtin (1999), kentlere imge kazandırmak, kentleri daha hatırlanabilir kılmak ve kamusal alan olarak yapılandırmak amacıyla kentlerin süslenebildiklerini belirtmektedir. Ancak bunu yaparken kamusal mekânda estetik deneyimin nesnesi olan her bir ögenin hem fiziksel özelliklerinin, hem de içeriğinin estetik değer oluşturması gerekmektedir. Çünkü sadece estetik değeri olan nesnelere bireyde haz ve tatmin edici estetik deneyimler oluşturabilmekte; bu da kentsel yaşam kalitesinin artmasına katkı koymaktadır. Toplum tarafından estetik olarak anlamlı görünen bu nesnelere, toplumsal belleğin oluşumuna da destek vermektedir.

KAYNAKLAR

- Abercombric. S. (1986). *Architecture as Art*, Harper and Row, Publishers, New York.
- Arnheim, R. (1974). *Art and Visual Perception: A Psychology of the Creative*, Eye University of California Press, Berkeley.
- Beardsley, M. C. (1970). "The Aesthetic Point of View" *Metaphilosophy* (1)1: 39-58.
- Beardsley, M. C. (1982). *The Aesthetic Point of View*, Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Berlyne, D.E. (1970). Novelty, Complexity, and Hedonic Value. *Percept Psychophys.* 8, 279-286.
- Berlyne, D.E. (1971). *Aesthetics and Psychobiology*. East Norwalk, CT: Appleton-Century-Crofts.
- Berlyne, D.E. (1974). *Studies in the New Experimental Aesthetics*, New York, John Wiley and Sons.
- Blau, J. (1980). 'A Framework of Meaning in Architecture', *Sign-Symbols and Architecture*, 333-366.
- Birkhoff, G.D. (1933). *Aesthetic Measure* Harvard University Press, Cambridge.
- Cuthbert, A.R. (2006). *The Form of Cities, Political Economy and Urban Design* Oxford, UK: Blackwell Publishing.
- Çalışkan, O. (2010). Urban Gateway: Just a Symbol, or More?, *Urban Design*, 15(1): 91-122.
- Eaton, M.M. (1995). The Social Construction Of Aesthetic Response, *British Journal of Aesthetics*, 35(2): 95-107.
- Ergün M. (2006). Estetik. Sanat Felsefesi, 1-14, (<http://www.egitim.aku.edu.tr/sanاتفelsefesi.pdf>)
- Eysenck, H. (1941). The Empirical Determination of An Aesthetic Formula. *Psychological Review* 48, 83-92.
- Gombrich, E.H., (1995). *The Story of Art* Phaidon, London.
- Hancock, P. (2005). Uncovering the Semiotic in Organizational Aesthetics, *Organization* 12 (1): 29-50.
- Hershberger, R. G. (1988). A Study of Meaning and Architecture, in *Environmental Aesthetics: Theory, Research, and Applications*, (Ed. Jack L. Nasar) Cambridge: Cambridge University Press, 175-94.
- Hekkert, P., Van Wieringen, P.C., (1990). Complexity and Prototypicality as Determinants of The Appraisal of Cubist Paintings, *British Journal of Psychology* 81, 483-495.
- Hekkert, P., Snelders, D., Van Wieringen, P.C. (2003). Most Advanced, Yet Acceptable: Typicality and Novelty as Joint Predictors of Aesthetic Preference in Industrial Design, *British Journal of Psychology* 94, 111-124.
- İnam, A. (1992). Yaşanacak Bir Mekan Tasarlamak, *Ankara Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi*, 14, 177-188.
- Mattila, H. (2002). Aesthetic Justice and Urban Planning: Who Thought to Have the Right to Design Cities?, *GeoJournal*, 58, 131-138.
- Moshagena M., Thielsch, M. (2010). Facets of Visual Aesthetics, *International Journal of Human-Computer Studies*, Volume 68, Issue 10, 689-709.
- Moughtin, C., Oc, T., Tiesdell, S. (1999). *Urban Design: Ornament and Decoration*, Oxford, Architectural Press, Second Edition.
- Nasar, J. L. (1983). Adult Viewers' Preferences in Residential Scenes A Study of the Relationship of Environmental Attributes to Preference. *Environment and Behavior*, 15(5): 589-614.
- Nasar, J.L. (1994). Urban Design Aesthetics: The Evaluative Qualities of Building Exteriors, *Environment and Behaviour*. 26(3): 377-401.
- Nasar, J. L., Julian, D. (1985). Effects of labelled meaning on the affective quality of housing scenes, *Journal of Environmental Psychology*, 5(4): 335-344.
- Richardson, M. (1980). Culture and The Urban Stage, *Human Behavior and Environment: Advances in Theory and Research*, 4: 209-241.
- Sadalla, E. K., Sheets, V. L. (1993). Symbolism in Building Materials Self-Presentational and Cognitive Components, *Environment and Behavior*, 25(2): 155-180.
- Solso, R.L. (2003). *The Psychology of Art and The Evolution of the Conscious Brain*, MIT Press, Cambridge.
- Tekel, A. (2015). Tekel, A. (2015), Estetik Yargı ve Estetik Yargıyı Etkileyen Faktörler, *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 16 :149-157.
- Wittgenstein, L. (1958). *Philosophical Investigations*. Basil Blackwell Ltd, Oxford.

İNTERNET KAYNAKLARI

- URL -1: <http://www.ankara.bel.tr/haberler/giris-kapilari-ankaranin-sembolu-olacak/#.VYAV9fntLM>, Son Erişim Tarihi: 24.06.2015
- URL -2: <http://www.arkitera.com/haber/19823/ankara-kent-kapilari-ile-ilgili-basin-duyurusu>, Son Erişim Tarihi: 24.06.2015
- URL -3: http://www.arkitera.com/gorus/470/ankara-kent-kapilari-neyin-zaferi_, Son Erişim Tarihi: 24.06.2015

ARAŞTIRMA / ARTICLE

Mekanın Fiziksel ve Algısal Niteliğinin Yürünebilirliğe ve Mekanda Yürümeden Duyulan Memnuniyete Etkisi: Ankara Atatürk Bulvarı Örneği

Effect of Physical and Perceptual Quality on Walkability and Walkers' Satisfaction: Case Study of Atatürk Boulevard in Ankara

Ayşe Tekel,¹ Yasemin Özalp²

¹Gazi Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir Bölge Planlama Bölümü, Ankara

²Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Mekansal Planlama Genel Müdürlüğü, Ankara

ÖZ

Yürünebilirlik; yapı çevrenin, yayaaların güvenli ve konforlu şekilde belli noktalara ulaşmasını sağlayacak; görsel anlamda ilgi çekici, nitelikli, yürümeyi destekleyip teşvik edecek bir yapı sunmasıdır. Literatürde yürünebilirliği etkileyen faktörlerin neler olduğu tartışılmakta, iki temel faktörün yürünebilirliği etkilediği belirtilmektedir. Bunlar; kentsel yapı çevrenin fiziksel ve algısal niteliği (tasarım ölçütleri) ile bireysel tepkiler olarak ifade edilmektedir. Çalışmada mekanın fiziksel ve algısal niteliğinin yürünebilirliğe, mekanda yürümekten duyulan memnuniyete etkisi Ankara Atatürk Bulvarı örneğinde sorgulanmaktadır. Çalışmanın sonuçları mekânın fiziksel ve algısal niteliği ile mekânda yürümekten duyulan memnuniyet arasında doğrusal bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Mekanın fiziksel ve algısal niteliği arttıkça mekanda yürümekten duyulan memnuniyette artmaktadır. Atatürk Bulvarı örneğinde yapılan çalışmanın sonuçları mekanın konforlu ve güvenli olmasının ve mekanın algısal kalitesinin yürümekten duyulan memnuniyeti ağırlıklı olarak etkilediğini ortaya koymaktadır.

Anahtar sözcükler: Mekan algısı; yürünebilirlik; Atatürk Bulvarı.

ABSTRACT

Walkability is defined as when the built environment provides a safe and comfortable means for pedestrians to reach certain points as well as a visually attractive walk. The literature discusses various qualities that make an area walkable, and underlines that physical and perceptual quality significantly affect walkability. Described in the present study is an investigation of the relationship between the physical and perceptual quality of Atatürk Boulevard in Ankara and the satisfaction of those walking there. The results of both surveys were compared. The study's conclusion is that there is a linear relationship between the physical and perceptual quality of an area and the satisfaction of those walking there. The pleasure felt through walking is increased when the physical and the perceptive quality of the space is higher. The result of the study made on Atatürk Boulevard present that the comfort and the security of a space and the perceptive quality of a space affect the pleasure of walking.

Keywords: Atatürk Boulevard; space perception; walkability.

Geliş tarihi: 26.11.2015 Kabul tarihi: 02.05.2016

İletişim: Dr. Ayşe Tekel.

e-posta: sezensavran@gmail.com

TMMOB
Şehir Plancıları Odası

Giriş

Yürünebilirlik, kentsel yapı çevrenin fiziksel özellikleri ve bireysel tepkileri içeren nesne-özne etkileşiminde gerçekleşen bir olgudur (Pikora vd. 2003). Southworth'a (2005) göre yürünebilirlik yapı çevrenin, yayaaların güvenli ve konforlu şekilde belli noktalara ulaşmasını sağlayarak; görsel anlamda ilgi çekici vistalar sunarak, yürümeyi destekleyip teşvik edecek bir yapı sunmasıdır.

Literatürde yürünebilirliği etkileyen faktörlerin neler olduğu tartışılmakta, mekanın fiziksel ve algısal niteliği ile bireysel tepkilerin yürüme eylemini etkileyen temel faktörler olduğu belirtilmektedir (Ewing, vd., 2006; Rapaport, 1990). Rogers (2011), Frank ve arkadaşlarının (2010) yaptıkları çalışmada, yürünebilir yaşam alanlarının planlanması ve tasarımında mekanın fiziksel ve algısal niteliğinin önemine dikkat çekilmektedir. Benzer şekilde Pikora, Giles-Corti, Bull, Jamrozik ve Donovan (2003) yürünebilirliği etkileyen faktörleri, kentsel yapı çevrenin fiziksel özellikleri ve bireysel tepkiler olarak ikiye ayırmakta; bu faktörlerin yürünebilirlik üzerindeki etkilerinin belirlenebilmesi için de hem nesnel hem de öznel ölçümlere başvurulması gerektiğini belirtmektedirler (Şekil 1).

Fiziksel çevre faktörleri içerisinde işlevlerin/kullanımların çeşitliliği, bağlantılar, konfor ve güvenlik yürünebilirliği önemli ölçüde etkilemektedir.

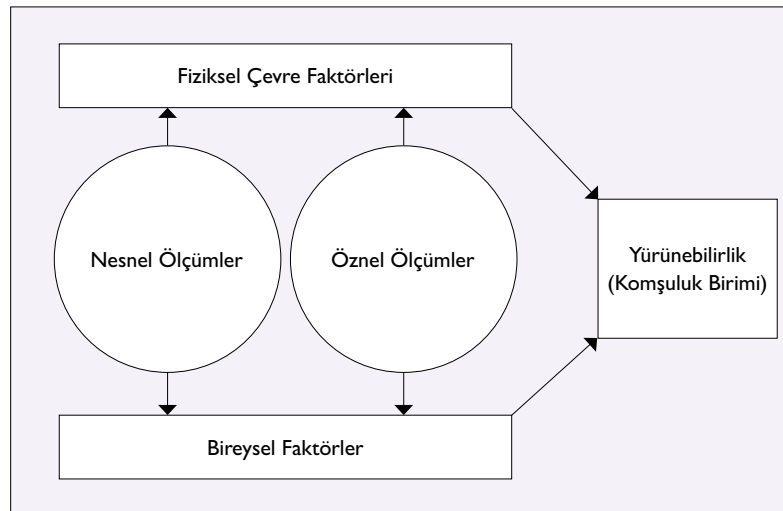
Yürünebilirliğin gerçekleşmesinde yürümeyi teşvik eden tasarım ile birlikte, yürüme mesafesindeki kullanımlar (dükkânlar, kafeler, rekreatif faaliyetler vb.) ve bu kullanımlardaki çeşitlilik önemli rol oynamaktadır. Joh, Nguyen ve Boarnet'in (2012) yapmış oldukları çalışmada mekânda ticari işlevlerin bulunma-

sının yürümeye olan talebi arttırdığı; benzer şekilde Handy ve Clifton'ın (2001) yaptıkları çalışmada, mahallede ticari fonksiyonların varlığının, yürümeyi teşvik etmede kuvvetli bir etmen olduğu belirtilmektedir. Bunun dışında pek çok çalışmada da ticari ya da karma kullanıma, açık alanlara yakın yaşayanların o bölgelere uzakta yaşayanlara oranla daha fazla yürüdükleri tespit edilmiş bulunmaktadır.

Bağlantılar mekânın geçirgenlik derecesini ortaya koymakta; geçirgenlik ise hareket kolaylığının bir ölçümü olarak ifade edilmektedir. Bağlantılar kamusal mekânda hareket seçeneği ve kolaylığı sağlaması nedeniyle yürünebilirliği etkilemektedir. Erişilmesi gereken yere en kısa yoldan erişim yaya hareketini kolaylaştırmaktadır. Yayanın hareketini uzaklıklar sınırlandırmaktadır. Kuntay'a (2008) göre yaya 500 m uzaklığa %80 oranında rahatça gidebilmekte, uzaklık arttıkça bu oran azalmaktadır. Jacobs (1993), kentsel cadde bağlantılarının en fazla her yaklaşık 90 metre arayla olmasını önermektedir. Alexander, Ishikawa ve Silverstein (1977) ise yaya yolu geçitlerinin 60 ile 90 metre ara ile yapılması gerektiğine dikkat çekmektedir.

Yürünebilirliği etkileyen temel unsurlardan bir diğeri mekânın sağladığı konfor düzeyidir. Yürürken bireyin kendini rahat hissedebilmesi için mekânın belirli fiziksel özellikler taşıması gerekmektedir. İklim koşullarından korunmaya yardımcı elemanların varlığı¹, trafik durultma elemanlarının varlığı, kaldırım genişliği, sokak peyzajı vb. öğeler yürüme mekanının konfor düzeyini belirlemekte ve yürünebilirliği etkilemektedir.

Bireyin yürürken kendini güvende hissetmesi yürünebilirliği pozitif etkileyemektir. Jacobs'un (1961) "Sokaktaki Gözler" (Eyes on the Street) ve Newman'ın (1972) "Savunulabilir Mekân" (Defensible Space) çalışmalarında güvenlik için yaya

Şekil 1. Yürünebilirlik (Pikora ve diğerleri, 2003)

¹ İklim koşullarından korunma, konforu sağlayan temel bir unsurdur. Çok sıcak iklime sahip ülkelerde, kentsel kamusal mekânda güneşten korunmaya yardımcı gölge elemanlarının kullanımı; soğuk iklime sahip ülkelerde ise güneşten faydalanmayı artırıcı tasarımlar yürünebilirliği pozitif etkilemektedir.

ölçeğinde mekanların varlığının önemi vurgulanmaktadır. Bu konuda yapılan çalışmaların çoğunda yapı çevrenin fiziksel özelliklerinin, suçu azaltan ya da artıran temel etmen olduğu belirtilmektedir. Suç oranları yürüme seyahatleri üzerinde oldukça güçlü bir etkiye sahip bulunmaktadır. Alfonzo (2005), güvenliğin sağlanması için fiziksel nezaketsizlik ve suç korkusuna neden olacak kentsel tasarım uygulamalarından kaçınılması gerektiğini, arazi kullanımındaki çeşitliliğin ve insan yoğunluğunun güvenlik duygusunu arttıracaklarını belirtmektedir.²

Mekânın algısal niteliği de yürünebilirliği önemli ölçüde etkilemektedir. Ewing ve diğerleri (2006), yürünebilirliği etkileyen mekânın algısal niteliğine ilişkin bileşenleri; okunabilirlik ve zihinde canlandırma, kapalılık, insan ölçeği, saydamlık ve karmaşıklık alt başlıkları altında irdellemektedir. Okunabilirlik, mekânın zihinde canlandırılmasına yardımcı olan nitelikler; özellikler olarak tanımlanmaktadır (Herzog ve Leverich, 2003; O'Neill, 1991). Zihinde canlandırma ise mekânı farklı, hatırlanabilir ve unutulmaz yapan nitelik olarak ifadelendirilmektedir. Fiziksel elemanlar ve düzenlemeler, farklı duyumlar ve uzun soluklu etkiler yaratarak mekânı hatırlanabilir kılmaktadır (Ewing ve diğerleri, 2006). Karakteri olmayan mekânların zihinde canlandırılma nitelikleri de bulunmamaktadır. Tarihi yapılar, referans noktaları, panorama ve vistaların varlığı mekânın özgünlüğü, mekânın okunaklılığını ve zihinde canlandırılmasını kolaylaştırmaktadır. Mekânsal kurgunun karmaşıklığı ve işaret öğelerinin tanımlanabilirliği okunabilirlik derecesini değiştirmektedir. Bir yerin okunabilirliği; oryantasyonu ve yön bulmayı kolaylaştıran sokak ve yaya yollarının, referans noktası olacak fiziksel elemanların varlığı ile arttırılabilmektedir. Okunabilirlik mekânda güvenlik ihtiyacının karşılanması bağlamında önem taşımakta ve yürünebilirliği etkilemektedir.

Kapalılık, sokak ve diğer kamusal mekânların; binalar, duvarlar, ağaçlar ve diğer fiziksel elemanlar ile görsel olarak tanımlanmasının derecesini ifade etmektedir. Mekânı tanımlayan dikey elemanların ve bu elemanlar arasındaki yatay boşlukların oranı kapalılık kalitesini belirlemektedir³ (Ewing ve diğerleri, 2006). İnsan ölçeği, mekânı tanımlayan fiziksel öğelerin boyut, yapı ve oranlarının, kullanıcılar tarafından algılanabilir derecede olmasını ifade etmektedir. İnsan ölçeği, yapı çevrede birçok değişkene bağlı olduğundan ötürü net bir ölçüsü bulunmamaktadır. Ewing ve diğerleri (2006) insan ölçeğini etkileyen bileşenleri birincil ve ikincil derece etkili bileşenler olarak ikiye ayırmaktadır. Sokak genişliği, sokağı çevreleyen binaların yüksekliği ve sokağın uzunluğunun birincil derece önemli değişkenler; cephe düzenlemeleri, peyzaj elemanları, kent mobilyaları ve

sokak yapısının da (daralan, kıvrılan vb) ikincil derece önemli değişkenler olduğu belirtmektedirler. Özcan ve arkadaşlarının (2003) yaptığı çalışmada yürüme mekanının insan ölçeğinde olmasının bu mekânda yürüyen bireyleri pozitif yönde etkilediği belirtilmektedir. Saydamlık, sokaktan veya sokağın köşesinden, bir başka kamusal mekanın girişi ve bu mekândaki aktivitelerin potansiyel kullanıcılar tarafından görülebilmesi, algılanabilir olmasını ifade etmektedir. Duvarlar, pencereler, kapılar ve bina girişleri, parmaklıklar ve peyzaj elemanları saydamlığı etkileyen fiziksel unsurları oluşturmaktadır. Karmaşıklık, bir yerdeki görsel zenginliği ifade etmekte ve fiziksel çevredeki çeşitlilik ile ölçülmektedir.

Literatürdeki kavramsal arka planı oluşturan tanımlama ve yorumlamalar incelendiğinde, bazı temel hususların ön plana çıktığı görülmektedir. Mekânın fiziksel niteliği özelinde değerlendirildiğinde, mekândaki kullanımların çeşitliliği, mekânın geçişlilik (bağlantılar) ve konfor düzeyi, mekânın güvenli olması; mekânın algısal niteliği özelinde değerlendirildiğinde mekânın okunabilirlik ve zihinde canlandırılabilirlik düzeyi, mekânın kapalılık kalitesi, mekânın insan ölçeğinde olması, saydamlığı ve karmaşıklığı (çeşitlilikten doğan düzen), yürünebilirliği etkilemektedir.

Yöntem

Çalışmanın amacı mekânın fiziksel ve algısal niteliği ile yürümeden duyulan memnuniyet arasındaki ilişkinin sorgulanmasıdır. Çalışmanın temel varsayımı mekânın fiziksel ve algısal niteliği arttıkça, mekânda yürümeden duyulan memnuniyetin de artacağı yönündedir.⁴

Çalışmada Atatürk Bulvarı örneklem alan olarak seçilmiştir. Atatürk Bulvarı fiziksel ve algısal niteliği birbirinden farklılaşan güzergahları üzerinde barındırmakta ve bu özelliği çalışmanın varsayımlarını test etme imkanı sunmaktadır. Atatürk Bulvarı algısal ve fiziksel niteliği farklılaşan dört parçaya irdelenmektedir. Bu parçalar Sıhhiye Kavşağı-Kızılay Kavşağı, Kızılay Kavşağı-Akay Kavşağı, Akay Kavşağı-Kuğulu Kavşağı, Kuğulu Kavşağı-Çankaya Caddesi Kavşağı olarak sıralanmaktadır.

Sıhhiye Kavşağı-Kızılay Kavşağı güzergâhının uzunluğu 1 km olup saatte ortalama 4-5 km hız ile 15 dakikada yürünebilmektedir. Güzergâh boyunca eğim %1, kaldırım genişliği 6 ile 10 metre arasında değişmektedir. Güzergâh üzerinde 3 yaya üst geçidi, 8 hem zemin geçit, 7 metro istasyonu alt geçidi bulunmaktadır. Güzergâhta toplam 31 toplu taşıma durağı yer

² McDonald'ın (2008) yapmış olduğu bir çalışmada şiddet suçunun yürüme davranışı üzerinde belirgin negatif etkisinin olduğu belirtilmekte; Satariano ve diğerlerinin (2010) yapmış oldukları çalışmada ise mahallesini güvensiz algılayan yaşlıların güvenli algılayanlara oranla yürümek için daha az zaman ayırdıkları ifade edilmektedir.

³ Spreiregen'e (1965) göre mekânda kapalılık hissinin oluşabilmesi için mekânı tanımlayan dikey elemanlar ile bu elemanlar arasındaki yatay boşluğun oluşturduğu düzlemde açının minimum 30 derece olması gerekmektedir. Bu açıdan düşük açılarda mekânda kapalılık hissi oluşmamakta, 45 dereceden büyük açılarda ise klostrofobik düzeyde kapalı alanlar oluşmaktadır.

⁴ Çalışma bu yönü ile literatürdeki benzer çalışmalardan farklılaşmaktadır.

almaktadır. Güzergâh 6 taşıt kesişim noktası içermekte, sokak bağlantıları arasındaki mesafe ortalama 115 metre, yaya geçitleri arasındaki mesafe de ortalama 120 ile 135 metre arasında değişmektedir. Güzergâh üzerinde sol tarafta 23, sağ tarafta 27 adet olmak üzere toplam 50 adet bina yer almakta, bunlardan 46 tanesini (sağ tarafta 25, sol tarafta 21) ticaret yapıları, 4 tanesini (sağ tarafta 2, sol tarafta 2) idari yapılar oluşturmaktadır. Binaların yüksekliği 8-10 kat arasında değişmektedir. Güzergâhta Abdi İpekçi Parkı ve Danıştay Parkı (Zafer Parkı) olmak üzere iki park yer almaktadır (Şekil 2).

Kızılay Kavşağı-Akay Kavşağı Güzergâhının uzunluğu 850 m olup saatte ortalama 4-5 km hız ile 10 dakikada yürünebilmektedir. Güzergâh boyunca eğim %2,5, kaldırım genişliği 5 ile 15 metre arasında değişmektedir. Güzergâh üzerinde 3 yaya üst geçidi, 7 hem zemin geçit, 4 metro istasyonu alt geçidi, 2 yaya alt geçidi bulunmaktadır. Güzergâhta toplam 15 toplu taşıma durağı yer almaktadır. Güzergâh 7 taşıt kesişim noktası içermekte, sokak bağlantıları arasındaki mesafe ortalama 190 metre, yaya geçitleri arasındaki mesafe 120 ile 138 metre arasında değişmektedir. Güzergâh üzerinde sol tarafta 5 adet, sağ tarafta 27 adet olmak üzere toplam 32 adet bina bulunmakta, bunlardan 19 tanesini (sağ tarafta) ticaret yapıları, 8 tanesini (sağ tarafta 5, sol tarafta 3) idari yapılar oluşturmaktadır. Binaların yüksekliği 10-11 kat arasında değişmektedir. Güzergâhın

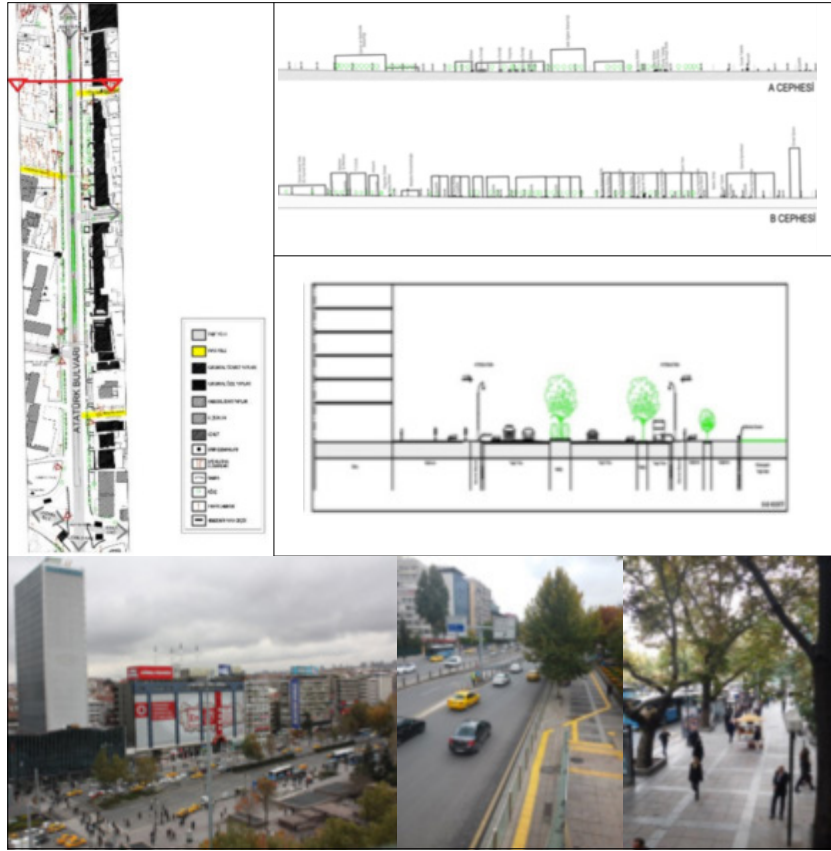
başlangıç noktasında kent bütününde önemli bir düğüm noktası olan Güvenpark yer almaktadır (Şekil 3)

Akay Kavşağı-Kuğulu Kavşağı güzergâhının uzunluğu 1,5 km olup saatte ortalama 4-5 km hız ile 15 dakikada yürünebilmektedir. Güzergâh boyunca eğim %4, kaldırım genişliği 3 ile 10 metre arasında değişmektedir. Güzergâh üzerinde 4 hemzemin yaya geçidi bulunmaktadır. Güzergâhta toplam 6 toplu taşıma durağı yer almaktadır. Güzergâh 7 taşıt kesişim noktası içermekte, sokak bağlantıları arasındaki mesafe ortalama 400 metre, yaya geçitleri arasındaki mesafe 130 ile 140 metre arasında değişmektedir. Güzergâh üzerinde sol tarafta 11, sağ tarafta 39 adet olmak üzere toplam 50 adet bina bulunmakta, bunlardan 30 tanesini (sağ tarafta) kurumsal-özel yapılar, 16 tanesini (sağ tarafta 11, sol tarafta 5 elçilik binası) idari yapılar, 1 tanesini eğitim kurumu, 3 tanesini sosyo-kültürel içerikli yapılar oluşturmaktadır. Binaların yüksekliği 6-7 kat arasında değişmektedir. Güzergâhta Meclis Parkı ve Kuğulu Parkı olmak üzere iki park yer almaktadır (Şekil 4)

Kuğulu Kavşağı-Çankaya Caddesi Kavşağı güzergâhının uzunluğu 1,2 km olup saatte ortalama 4-5 km hız ile eğimden dolayı 12 dakikada yokuş aşağı inilebilmekte, 22 dakikada yokuş yukarı çıkılabilmektedir. Güzergâh boyunca eğim %9, kaldırım genişliği 2 ile 6 metre arasında değişmektedir. Güzergâh üzerinde 2 hemzemin yaya geçidi bulunmaktadır. Güzergâh tek

Şekil 2. Sihhiye Kavşağı-Kızılay Kavşağı güzergâhı kesit, görünüş ve görünümleri

Şekil 5. Kuşulu Kavşağı-Çankaya Caddesi Kavşağı güzergâhi kesit, görünüş ve görünüşleri

yön olması nedeniyle sadece sağ tarafında 3 toplu taşıma durağı yer almaktadır. Güzergâh, 7 taşıt kesişim noktası içermekte, sokak bağlantıları arasındaki mesafe ortalama 160 metre, yaya geçitleri arasındaki mesafe de 280 ile 300 metre arasında değişmektedir. Güzergâh üzerinde sol tarafta 13, sağ tarafta 8 adet olmak üzere toplam 21 adet bina bulunmakta, bunlardan 2 tanesini (sol tarafta) kurumsal ticaret yapıları, 7 tanesini (sağ tarafta) idari yapılar, 1 tanesini (sol tarafta 3 adet bina) eğitim yapısı, 9 tanesini (sol tarafta 8, sağ tarafta 1) konut oluşturmaktadır. Binaların yüksekliği 5-6 kat arasında değişmektedir. Güzergâhta Seğmenler Parkı ve Gülbahçe Parkı olmak üzere iki park yer almaktadır. (Şekil 5)

Mekânın fiziksel ve algısal niteliğinin yürümeden duyulan memnuniyete etkisi iki etaplı bir süreç takip edilerek ortaya konulmaktadır. İlk etapta örneklem seçilen dört parçanın fiziksel ve algısal niteliği nesnel veriler üzerinden uzman görüşlerine referans ile belirlenmektedir.⁵ Güzergâhların fiziksel ve algısal kalitesinin tespiti uzmanlık gerektirdiğinden, bu değerlendirmeler uzmanlara uygulanan anket aracılığıyla belirlenmektedir. Toplam 32 uzman (21 şehir plancısı ve 11 mimardan oluşan) bu dört parçanın fiziksel kalitesini işlev/kullanım çeşitliliği, bağlantılar, konfor ve güvenlik; algısal kalitesini okunabilirlik

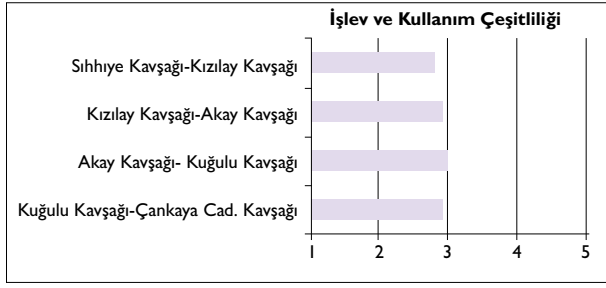
ve zihinde canlandırma, kapalılık, insan ölçeği, saydamlık ve karmaşıklık alt başlıkları altında gruplanan toplam 74 soruya verdikleri yanıtlar ile belirlemektedir. Uzmanlar örneklem seçilen dört parçanın fiziksel ve algı kalitesini 5'li likert ölçeği kullanılarak değerlendirilmektedir.

İkinci etapta; her dört güzergâhta yürüyen ve basit tesadüfi örneklem yöntemi ile seçilen toplam 88 kullanıcı ile anket yapılarak, kullanıcıların güzergâhlarında yürüme eyleminden duydukları memnuniyet 5'li likert ölçeği (hiç keyifli değil, az keyifli, orta keyifli, keyifli, çok keyifli) kullanılarak sorgulanmaktadır. Daha sonra mekanın fiziksel ve algısal niteliğine ilişkin değerlendirmeler ile kullanıcıların mekanda yürümekten duydukları memnuniyete ilişkin veriler, SPSS 20 programında ki-kare analiz modeli kullanılarak karşılaştırılmaktadır.

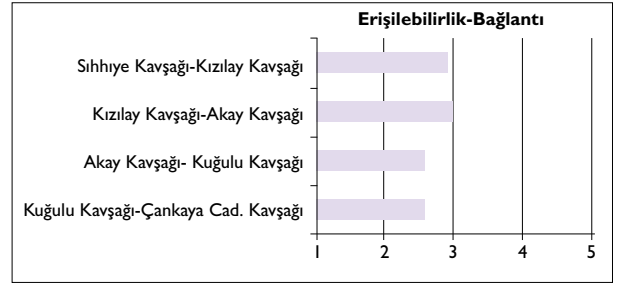
Bulgular

Çalışma alanına ait 4 güzergâhın fiziksel niteliği 'işlev ve kullanım çeşitliliği, bağlantılar, güvenlik ve konfor' alt başlıkları altında irdelenmiştir. Uzmanların fiziksel kalite bileşenlerinin her birine ilişkin yapmış oldukları değerlendirme sonuçları Şekil 6'da verilmiştir.

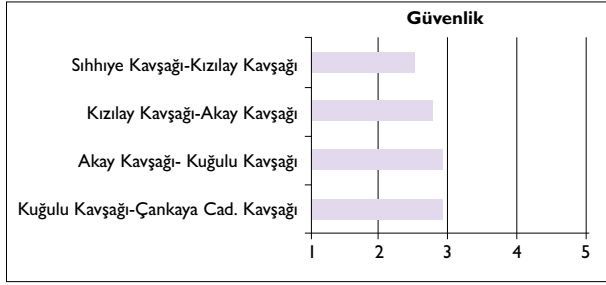
⁵ Uzmanlar değerlendirmelerini; nesnel veriler, mekândaki kullanımların, ulaşım sisteminin, kentsel donatı elemanlarının yer aldığı planlar, güzergâh kesitleri, silüetleri, güzergâhtan çekilen fotoğrafların ve maket görüntülerinin yer aldığı görseller üzerinden gerçekleştirmiştir.

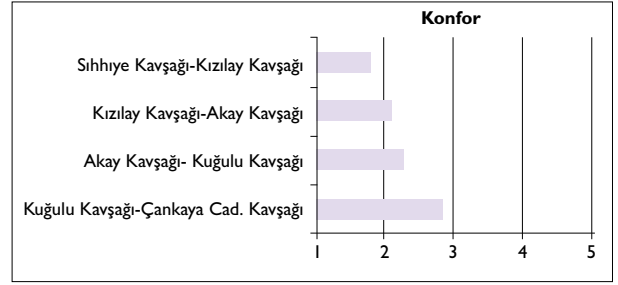
1 Çok Kötü, 2 Kötü, 3 Orta, 4 İyi, 5 Çok İyi

1 Çok Kötü, 2 Kötü, 3 Orta, 4 İyi, 5 Çok İyi

1 Çok Kötü, 2 Kötü, 3 Orta, 4 İyi, 5 Çok İyi

1 Çok Kötü, 2 Kötü, 3 Orta, 4 İyi, 5 Çok İyi

Şekil 6. Güzergehlarda Fiziksel Kalite Bileşenlerinin Değerlendirilmesi

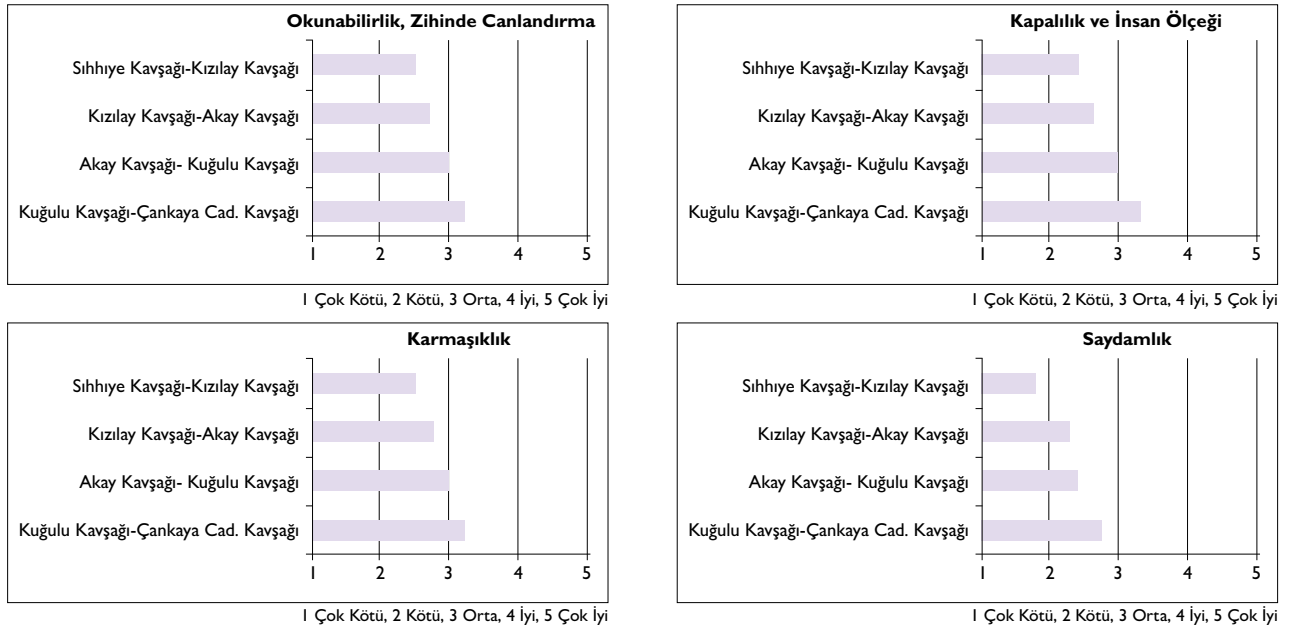
Bu değerlendirme sonucunda tüm güzergahlar içerisinde işlev ve kullanım çeşitliliği açısından Akay Kavşağı-Kuğulu Kavşağı, erişilebilirlik ve bağlantı düzeyi açısından Kızılay Kavşağı-Akay Kavşağı, güvenlik ve konfor açısından Kuğulu Kavşağı-Çankaya

Caddesi Kavşağı güzergahının diğer güzergahlara nazaran daha başarılı olduğu görülmüştür.

Çalışma alanındaki dört güzergahın fiziksel kalitesine ilişkin

Tablo 1. Güzergehlarnın fiziksel niteliğine ilişkin genel değerlendirme (oransal)

Sıhhiye Kavşağı-Kızılay Kavşağı			Kızılay Kavşağı-Akay Kavşağı		
Fiziksel kalite			Fiziksel kalite		
Uzman görüşü	n	%	n	%	
Çok Kötü	0	0,0	1	3,1	
Kötü	10	31,3	4	12,5	
Orta	18	56,3	22	68,8	
İyi	4	12,5	5	15,6	
Çok İyi	0	0,0	0	0,0	
Toplam	32	100,0	32	100,0	
Akay Kavşağı -Kuğulu Kavşağı			Kuğulu Kavşağı-Çankaya Cd.Kavşağı		
Fiziksel kalite			Fiziksel kalite		
Uzman görüşü	n	%	n	%	
Çok Kötü	0	0,0	0	0,0	
Kötü	10	31,3	6	18,8	
Orta	19	59,4	23	71,9	
İyi	3	9,4	3	9,4	
Çok İyi	0	0,0	0	0,0	
Toplam	32	100,0	32	100,0	

Şekil 7. Güzergâhlarda Algısal Kalite Bileşenlerinin Değerlendirilmesi

uzmanların yapmış olduğu genel değerlendirme sonuçları Tablo 1'de verilmiştir.

Tüm güzergâhlar ağırlıklı olarak orta düzeyde kaliteli olarak

değerlendirilmiştir. Yapılan değerlendirmeye göre fiziksel kalite açısından en kaliteli güzergâhın Kızılay Kavşağı-Akay Kavşağı güzergâhı olduğu, bunu sırası ile Kuğulu Kavşağı-Çankaya Cd. Kavşağı, Sihhiye Kavşağı-Kızılay Kavşağı ve Akay Kavşağı-Kuğu-

Tablo 2. Güzergâhların algısal kalitesine ilişkin genel değerlendirme (oransal)

Sihhiye Kavşağı-Kızılay Kavşağı			Kızılay Kavşağı-Akay Kavşağı		
Algısal kalite			Algısal kalite		
Uzman görüşü	n	%	n	%	
Çok Kötü	0	0,0	0	0,0	
Kötü	17	53,1	8	25,0	
Orta	12	37,5	23	71,9	
İyi	3	9,4	1	3,1	
Çok İyi	0	0,0	0	0,0	
Toplam	32	100,0	32	100,0	
Akay Kavşağı -Kuğulu Kavşağı			Kuğulu Kavşağı-Çankaya Cd.Kavşağı		
Algısal kalite			Algısal kalite		
Uzman görüşü	n	%	n	%	
Çok Kötü	0	0,0	0	0,0	
Kötü	4	12,5	1	3,1	
Orta	21	65,6	21	65,6	
İyi	7	21,9	10	31,3	
Çok İyi	0	0,0	0	0,0	
Toplam	32	100,0	32	100,0	

Tablo 3. Tüm güzergâhların fiziksel ve algısal kalitesi ile kullanıcı memnuniyeti arasındaki ilişki**Sihhiye Kavşağı-Kızılay Kavşağı**

Yürüme memnuniyeti			Fiziksel kalite		Algısal kalite		Uzman görüşü
	N	%	n	%	n	%	
Kullanıcı görüşü							
Hiç Keyif Almıyorum	5	22,7	0	0,0	0	0,0	Çok Kötü
Az Keyifli	4	18,1	10	31,3	17	53,1	Kötü
Orta Keyifli	9	40,9	18	56,3	12	37,5	Orta
Keyifli	4	18,2	4	12,5	3	9,4	İyi
Çok Keyif Alıyorum	0	0	0	0,0	0	0,0	Çok İyi
Toplam	22	100,0	32	100,0	32	100,0	Toplam
	p=0,001<0,05 ¹				p=0,001<0,05		

Kızılay Kavşağı -Akay Kavşağı

Yürüme memnuniyeti			Fiziksel kalite		Algısal kalite		Uzman görüşü
	N	%	n	%	n	%	
Kullanıcı görüşü							
Hiç Keyif Almıyorum	6	27,3	1	3,1	0	0,0	Çok Kötü
Az Keyifli	1	4,5	4	12,5	8	25,0	Kötü
Orta Keyifli	5	22,7	22	68,8	23	71,9	Orta
Keyifli	9	40,9	5	15,6	1	3,1	İyi
Çok Keyif Alıyorum	1	4,5	0	0,0	0	0,0	Çok İyi
Toplam	22	100,0	32	100,0	32	100,0	Toplam
	p=0,006 <0,05				p=0,020<0,05		

Akay Kavşağı-Kuğulu Kavşağı

Yürüme memnuniyeti			Fiziksel kalite		Algısal kalite		Uzman görüşü
	N	%	n	%	n	%	
Kullanıcı görüşü							
Hiç Keyif Almıyorum	5	22,7	0	0,0	0	0,0	Çok Kötü
Az Keyifli	0	0,0	10	31,3	4	12,5	Kötü
Orta Keyifli	8		36,4	19	59,4	21	65,6
Keyifli	7	31,8	3	9,4	7	21,9	İyi
Çok Keyif Alıyorum	2	9,1	0	0,0	0	0,0	Çok İyi
Toplam	22	100,0	32	100,0	32	100,0	Toplam
	p=0,001<0,05				p=0,001<0,05		

Kuğulu Kavşağı-Çankaya Cd. Kavşağı

Yürüme memnuniyeti			Fiziksel kalite		Algısal kalite		Uzman görüşü
	N	%	n	%	n	%	
Kullanıcı görüşü							
Hiç Keyif Almıyorum	3	13,6	0	0,0	0	0,0	Çok Kötü
Az Keyifli	0	0,0	6	18,8	1	3,1	Kötü
Orta Keyifli	2	9,1	23	71,9	21	65,6	Orta
Keyifli	10	45,5	3	9,4	10	31,3	İyi
Çok Keyif Alıyorum	7	31,8	0	0,0	0	0,0	Çok İyi
Toplam	22	100,0	32	100,0	32	100,0	Toplam
	p=0,001<0,05				p=0,001<0,05		

¹ Sonuçlar yorumlanırken anlamlılık düzeyi olarak 0,05 kullanılmış olup; p<0,05 olması durumunda anlamlı bir farklılığın/ilişkinin olduğu, p>0,05 olması durumunda ise anlamlı bir farklılığın/ilişkinin olmadığı belirtilmiştir.

lu Kavşağı güzergahlarının izlediği görülmüştür.

Çalışma alanına ait 4 güzergahın algısal kalitesi 'okunabilirlik-zihinde canlandırma, kapalılık, insan ölçeği, saydamlık ve karmaşıklık' alt başlıkları altında irdelenmiştir. Uzmanların algısal kalite bileşenlerinin her birine ilişkin yapmış oldukları değerlendirme sonuçları Şekil 7'de verilmiştir.

Okunabilirlik ve zihinde canlandırma, kapalılık, insan ölçeği, karmaşıklık ve saydamlık açısından Kuşulu Kavşağı-Çankaya Caddesi Kavşağı güzergahının diğer güzergahlara nazaran daha başarılı olduğu görülmüştür. Güzergahların algısal kalitesine ilişkin uzmanların yapmış olduğu genel değerlendirme sonuçları Tablo 2'de verilmiştir.

Algısal kalitesi en güçlü güzergahın Kuşulu Kavşağı-Çankaya Cd. Kavşağı güzergâhı, algısal kalitesien zayıf güzergâhın ise Sıhhiye Kavşağı-Kızılay Kavşağı güzergâhı olduğu görülmüştür.

Tüm güzergâhlarda kullanıcıların mekânda yürümekten duydukları memnuniyet (keyif alma durumu) ile mekânın fiziksel ve algısal kalitesine ilişkin değerlendirme sonuçları arasındaki ilişkilerin sorgulandığı ki-kare analiz sonuçları Tablo 3'te verilmiştir.

Mekânda yürümekten duyulan memnuniyetin en yüksek olduğu güzergâhın Kuşulu Kavşağı-Çankaya Cd. Kavşağı güzergâhı olduğu görülmüştür. Bu güzergâhının algısal kalitesinin de diğer güzergâhlara oranla daha iyi olduğu saptanmıştır. Bu güzergah fiziksel kalite bileşenleri içerisinde yer alan konfor ve güvenlik açısından da diğer güzergahlara nazaran daha olumlu değerlendirilmiştir.

Kuşulu Kavşağı-Çankaya Cd. Kavşağı ile Kızılay Kavşağı -Akay Kavşağı güzergâhlarında mekânın fiziksel kalitesi birbirlerine yakın değerlendirilmiş ancak Kuşulu Kavşağı-Çankaya Cd. Kavşağı güzergâhının algı kalitesinin yüksek olmasının bu güzergâhta yürümekten duyulan memnuniyeti etkilediği görülmüştür.⁶ Benzer şekilde Sıhhiye Kavşağı-Kızılay Kavşağı ile Akay Kavşağı-Kuşulu Kavşağı güzergâhları mekânın fiziksel kalitesi açısından orta düzeyde başarılı olarak değerlendirilmiş, ancak Akay Kavşağı-Kuşulu Kavşağı'nın algısal kalitesinin yüksek olmasının bu güzergâhta yürümekten duyulan memnuniyeti olumlu yönde etkilediği saptanmıştır.

Sonuç

Literatürdeki tartışmalara göre mekanın fiziksel ve algısal kalitesi ile bireysel tutum ve davranışlar yürünebilirliği etkileyen temel faktörlerdir. Çalışmanın sonuçları mekânın fiziksel ve algısal kalitesinin yürüme davranışı üzerinde etkisi olduğu-

nu doğrulamakta; mekânın fiziksel ve algısal kalitesi artıka mekânda yürümekten duyulan memnuniyette artmaktadır. Atatürk Bulvarı üzerinde yürümekten duyulan memnuniyeti mekânının algısal kalitesinin daha fazla etkilediği görülmektedir. Yürümekten duyulan memnuniyetin en yüksek olduğu güzergâhta mekânın algısal kalitesinin de yüksek olduğu izlenmektedir. Bu güzergâhın fiziksel kalite ölçütleri arasında yer alan konfor ve güvenlik ölçütü açısından da en başarılı güzergâh olarak değerlendirildiği görülmektedir. Bu sonuçlar mekanın algı kalitesinin, konfor düzeyi ve güvenliğinin mekânda yürümek duyulan memnuniyeti önemli ölçüde etkilediğini ortaya koymaktadır.

Kentsel kamusal mekân planlama ve tasarımında yürünebilirliğin ve yürümekten duyulan memnuniyetin artırılması için mekânın fiziksel ve algısal kalitesinin de dikkate alınması gerekmektedir. Mekânın konfor ve güvenlik düzeyini arttıracak fiziksel düzenlemelerin yapılması; mekânda karma kullanımlara yer verilmesi, mekânın erişebilirlik ve geçirgenlik düzeyinin artırılması yürünebilirliği pozitif yönde etkilemektedir. Benzer şekilde mekanın algısal niteliği de yürünebilirliği etkilemekte; mekanın kapalılık kalitesi, okunabilirlik, zihinde canlandırma ve saydamlık düzeyi yürümekten duyulan memnuniyeti etkilemektedir. Ülkemizde henüz bir tartışma gündemi oluşturmamış olan yürünebilirlik kavramının mekanın fiziksel ve algısal niteliğini de göz önünde bulundurularak ele alınması gerekmektedir.

⁶ Kuşulu Kavşağı-Çankaya Cd. Kavşağı güzergâhında mekânın fiziksel kalite bileşenleri içerisinde konfor ve güvenliğin diğer güzergâhlara oran ile daha yüksek değerde olması dikkat çekmiştir.

KAYNAKLAR

- Abu-Obeid, N. (1998). Abstract and Scenographic Imagery: The Effect of Environmental Form on Wayfinding, *Journal of Environmental Psychology*, 18 (2):159-173.
- Alexander, C., Ishikawa, S., Silverstein, M. (1977). *A Pattern Language: Towns, Buildings, Construction*, USA: Oxford University Press.
- Alfonzo, M. A. (2005). To Walk or Not to Walk? The Hierarchy of Walking Needs, *Environment and Behavior*, 37 (6): 808-836.
- Eraydın, Z. (2007). *Building a Legible City: How Far Planning is Successful in Ankara*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Ewing, R., Handy, S., Brownson, R. C., Clemente, O., Winston, E. (2006). Identifying and Measuring Urban Design Qualities Related to Walkability, *Journal of Physical Activity and Health*, 3 (1): 223-240.
- Frank, L. D., Sallis, J.F., Saelens, B., Leary, L., Cain, K. L., Conway, T.L. (2010). The development of a Walkability Index: Application to the Neighborhood Quality of Life Study, *Br J Sports Med*, 44 (13): 924-933.
- Handy, S., and Clifton, K. (2001). Local Shopping As a Strategy for Reducing Automobile Travel, *Transportation*, 28: 317-46.
- Hekkert, P., Van Wieringen, P.C. (1990). Complexity and Prototypicality as Determinants of The Appraisal of Cubist Paintings, *British Journal of Psychology* 81: 483-495.
- Herzog, T.R., and Leverich, O. L. (2003). Searching for Legibility, *Environment and Behavior*, 35: 459-477.
- Hunt, M. (1984). Environmental Learning Without Being There, *Environment and Behavior*, 16 (3): 307-334.
- Jacobs, A.B. (1993). *Great Streets*. UC Berkeley: University of California Transportation Center.
- Jacobs, J. (1961). *The Death and Life of Great American Cities*. New York: Vintage.
- Kuntay, O. (2008). *Yaya Mekânı*. Ankara, Gazi Üniversitesi Vakfı: İlke Yayınevi.
- Lynch, K. (1960). *The Image of the City*. Cambridge, MA: Joint Center for Urban Studies.
- McDonald, N.C. (2008). The Effect of Objectively Measured Crime on Walking in Minority Adults, *American Journal of Health Promotion*, 22 (6): 433-36.
- Nasar, J. (1994). Urban Design Aesthetics: The Evaluative Qualities of Building Exteriors, *Environment and Behavior*, 26 (3): 377-401.
- Newman, O. (1972) *Defensible Space: People and Design in the Violent City*, London: Architectural Press.
- O'Neill, M. J. (1991). Evaluation of a Conceptual Model of Architectural Legibility, *Environment and Behavior*, 23 (3): 259.
- Özcan, Z., Bayraktar, N., Görer, N., Tekel, A. (2003). 'Kente Dair Bir Çözümleme: Sokaklar İlk Yıl Şehir Planlama Atölyesi Deneyimi', *Journal of Gazi University Engineering and Architecture Faculty*, 18 (2):17-30.
- Pikora, T., Giles-Corti, B., Bull, F., Jamrozik, K., and Donovan, R. (2003). 'Developing a Framework for Assessment of the Environmental Determinants of Walking and Cycling', *Social Science and Medicine*, 56(8): 693-703.
- Rapoport, A. (1990). *History and Precedent in Environmental Design*, New York: Plenum Press.
- Rogers, S. H., Halstead, J. M., Gardner, K. H., Carlson, C. H. (2011). 'Examining Walkability and Social Capital as Indicators of Quality of Life at the Municipal and Neighborhood Scales', *Applied Research in Quality of Life*, 6(2): 201-213.
- Satariano, W., Ivey, S. L., Kurtovich, E., Kealey, M., Hubbard, A. E., Bayles, C., Bryant, L., Hunter, R., Prohaska, T. (2010). 'Lower Body Function, Neighborhoods, and Walking in An Older Population', *American Journal of Preventive Medicine*, 38 (4): 419-28.
- Southworth, M. (2005). Designing the Walkable City, *Journal of Urban Planning and Development*, 131(4): 246-257.
- Spreiregen, Paul D. (1965). *Urban Design: The Architecture of Towns and Cities*, New York: McGraw-Hill.

ARAŞTIRMA / ARTICLE

Yeni Yasal Düzenlemelerle Kentsel Dönüşüm

New Regulations and Urban Renewal

Hatice Selcen Seydioğulları

Seydioğulları Harita Mühendislik ve Planlama Hiz. Taah. ve Tic. Ltd. Şti., Antalya

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, ülkemizde kentsel dönüşüm sürecini yeni yasal düzenlemeler perspektifinden ele alarak değerlendirmektir. Bu amaçla çalışmada öncelikle kentsel dönüşümün çok kısa olarak ne olduğu, Dünya’da ve Türkiye’deki kentsel dönüşümün tarihsel gelişimi üzerinde durulmakta; ikinci olarak kentsel dönüşüm ile ilgili geçmişte yapılan yasal düzenlemeler ve günümüzde yürürlükte olan yeni yasal düzenlemeler incelenmekte ve son olarak da bu iki boyut, eleştirel biçimde ele alınmaktadır.

Anahtar sözcükler: Kentsel dönüşüm; dünyada ve Türkiye’de kentsel dönüşüm; yeni yasal düzenlemeler.

ABSTRACT

The aim of this study is to examine and evaluate the process of urban transformation in Turkey based on new legislation. The article provides a brief of description of the historical development of urban renewal in the world as well as in Turkey. Secondly, it examines regulations related to urban renewal from the past as well as new regulations currently in force and, finally, both of these aspects are analyzed.

Keywords: Urban regeneration, Urban renewal in the world and in Turkey, New regulations.

Geliş tarihi: 21.05.2013 Kabul tarihi: 12.05.2016

İletişim: Hatice Selcen Seydioğulları.

e-posta: seydiogullari_sel@hotmail.com

TMMOB
Şehir Plancıları Odası

Giriş

Hızla gelişen kentleşme süreci ülkemizin önemli sorunlarının başında gelmektedir. Bu süreç özellikle kentlerimizin merkez bölgesindeki eski konut dokularının ve korunması gerekli kültürel mirasın olumsuz etkilenmesine neden olmuş ve böylece kültürel mirasın yoğun olarak bulunduğu alanlar, gerek eskimleri ve bakımsız kalmaları, gerekse yoğun olarak denetimsiz bir şekilde iskan edilmeleri ve kullanılmaları nedeniyle toplumun can ve mal güvenliğini tehdit eder duruma gelmiştir.

Bu düşünceden hareketle, kentin eskiyen dokularını ve yerleşim alanlarını, kültürel miras değerini korumak, koruma/kullanma dengesini sağlayarak sosyal donatı alanlarını büyütmek ve sağlıklılaştırmak, otopark sorununu çözümüne kavuşturmak, günümüz konforu ve kullanım şartlarını içeren konut, ticaret, kültür, turizm ve sosyal donatı alanları oluşturmak, tarihi ve kültürel dokuyu geleceğe taşımak amacıyla restore ederek kullanmak, böylelikle kentlerin merkez alanlarının sağlıklı bir şekilde iskân edilerek şehrin güvenliğini tehdit eden denetimsiz bölgeler olmaktan çıkarıp yenileştirmek ve günümüz gereklerine uygun olarak kullanılabilir hale getirmek amacıyla bu alanları “kentsel dönüşüm ve gelişim alanı” ilan etmek ve bu alanlarda uygulama yapmaya imkân vermek gerekliliği ortaya çıkmıştır.¹

Genel bir çerçevede içinde, kentsel dönüşüm, farklı nedenlerden ötürü zaman süreci içinde eskimiş, köhnemiş, yıpranmış ya da kimi durumlarda terk edilmiş, vazgeçilmiş kentsel dokunun, günün sosyoekonomik ve fiziksel koşulları göz önünde tutularak değiştirilmesi dönüştürülmesi, ıslah edilmesi ve yeniden canlandırılarak kente kazandırılması olarak ifade edilebilir (Işıkkaya, 2008: 43).

Kentsel yenileme projeleri, “yaşanabilir sağlıklı kentlerin oluşturulması” genel hedefiyle birlikte;

- Kaçak yapılaşmış alanların dönüştürülmesi,
- Doğal afetlerle doğrudan etkilenecek olan sakinli alanlarda yer seçmiş konut veya başka kullanım alanlarının dönüştürülmesi,
- Kent içinde kalan kullanımı sakinli çalışma alanlarının dönüştürülmesi,
- Kent içinde niteliksiz, sağlıksız alanların ve yaşanabilir kent standartları dışında kalan alanların dönüştürülmesi,
- o İşlevini yitirmiş tarihi mekânların, koruma alanlarının dönüştürülmesi, konularını içerir.

Dinamik bir yapıya sahip olan kentlerde dönüşüm süreçleri farklı zaman dilimlerinde farklı şekillerde gelişmekte olup, birçok ülkede bu dönüşümlere koşturarak farklı zamanlarda farklı müdahale biçimleri ortaya çıkmaktadır. Tüm bu müdahalelerin temelinde de kentlerde ortaya çıkan bozulmanın gi-

derilmesi yatmakta olup, Türk kentlerinde de 1950’li yıllardan başlayarak hızlı bir kentleşme süreci yaşanmıştır. 1980’lere gelindiğinde ise İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük kentlerde hızlı kentleşmenin yanı sıra kentsel dönüşüm de önem kazanmaya başlamıştır.

Kentsel dönüşüm ile ilgili olarak Avrupa ve Amerika’daki kentlere bakıldığında son yüzyılda farklı dönüşüm süreçlerinin yaşandığı gözlenmektedir. 1940’ların ikinci yarısında özellikle Avrupa kentlerinde, savaşın yarattığı yıkım nedeniyle yeniden yapılandırma önem kazanmıştır. 1950’lerde uydu kentlerin ortaya çıkması ile kentte yaşayan nüfusun bir bölümü buralarda yerleşmiştir. Bu nüfusun kent merkezinde boşalttığı konut alanları ise daha düşük gelir grupları tarafından kullanılmış ve bir taraftan da çöküntü alanları ortaya çıkmıştır. 1960’larda kent merkezlerinde canlandırma çabaları sürerken kent çevresinde de gelişmeler devam etmektedir. 1950’li ve 60’lı yılların önemli bir özelliği de kent merkezindeki çöküntü alanlarının tamamen yıkılarak yenilenmesidir. 1970’lerde ise sanayi ve merkez fonksiyonları da merkezden uzaklaşmaya başlamış, yeni alt merkezlerin oluşması ile de eski kent merkezlerinde çöküntü alanlarının oluşumu hızlanmıştır. Bu dönemde eski kentsel alanlarda yenileme daha geniş kapsamlı olarak gerçekleştirirken konut alanlarında da sosyal ve fiziksel rehabilitasyon önem kazanmıştır. 1980’lere önemli bir dönüm noktası olmuş, yeni gelişen servis sektörü ile birlikte büyük kent merkezleri yönetim merkezi olarak tekrar önem kazanmıştır. Bu gelişmeye koşturarak yeniden geliştirme süreci ön plana çıkarken merkez kullanımının yanında kent merkezindeki konut alanlarının önemi de giderek artmıştır (Uzun, 2006: 49). Kent merkezindeki dönüşüm 1990’larda devam ederken yeni müdahale biçimleri de ortaya çıkmıştır. 1970’lerde sanayinin kent dışına çıkması ile boşalan sanayi alanları kent ekonomisine katkı sağlanması hedeflenerek yeni işlevler kazandırılarak dönüştürülen, merkezdeki çöküntü alanları da hem bireysel girişimlerle hem de yerel yönetimler eliyle yenilenmeye başlamıştır. Bunlarla birlikte özellikle kent merkezindeki çöküntü alanlarında yaşanan kentsel problemleri kapsamlı bir yaklaşımla ele alan, alanın ekonomik, sosyal, fiziksel ve çevresel yapısının uzun vadeli olarak iyileştirilmesini hedefleyen kentsel dönüşüm projeleri büyük önem kazanmıştır.

Bu yazıda Türkiye’de kentsel dönüşüme yönelik özellikle son yıllarda yapılan yasal düzenlemelerin kısa bir değerlendirilmesi yapılmaktadır.

Kentsel Dönüşümün Tarihsel Gelişimi

“Kentsel Dönüşümün Tarihsel Gelişimi” başlıklı bu bölümde Kentsel Dönüşüm’ün tarihsel gelişimi Dünya’da ve Türkiye’de olmak üzere iki kısımda anlatılmıştır.

¹ TC. BAŞBAKANLIK, Kanunlar ve Kararlar Genel Müdürlüğü, 21.02.2005 tarihinde kararlaştırılan “Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Kanunu Tasarısı”, 2005.

Dünya'da Kentsel Dönüşümün Tarihsel Gelişimi

1850'li yıllarda Avrupa'da ve Kuzey Amerika'da kırsal alanlardan, kentlere yoğun göçler gerçekleşmiş ve bu kentlerde artan nüfusun etkisi ile çeşitli sağlık sorunları, yerleşim sorunları, ekonomik ve sosyal sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu sorunlar zamanla kentlerde ciddi çöküntülere yol açmıştır. Bunun üzerine 1870-1880 arasında Avrupa'da tüm metropollerde geniş kapsamlı kent planları ile modern merkezler yaratılmaya başlanmıştır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra ise Avrupa'da yıkılan kentlerin yeniden inşa edilmesi, islah edilmesi, canlandırılması zorunluluğu ortaya çıkmış ve kent planları daha da önem kazanmıştır (Demirkıran, 2008: 12).

I. Dünya Savaşı'ndan büyük bir yıkımla çıkan Avrupa'daki kentlerde savaştan sonra ortaya çıkan kentsel çöküntü, hükümetleri bu konuda çözüm arayışına yöneltmiştir. Öte yandan, Kuzey Amerika'da ve Avrupa'da bozulmuş olan yaşam koşullarını iyileştirebilmek için kentsel dönüşüm projeleri geliştirilmeye başlanmıştır. Önceleri bu uygulamalar Amerika'da "siyahları yerinden etme hareketi" olarak algılanmıştır. Kentlerde yaşayan insanların gelirleri farklı olduğu için kentlerin değişik bölgelerine yerleşmişlerdir. Bu durum hem mekânsal anlamda farklılaşmaya hem de sosyal anlamda ayrılmaya neden olmuştur. II. Dünya Savaşı biter bitmez Batı Avrupa ülkeleri, Almanya, Fransa, Belçika, Hollanda yıkılmış bütün tarihi kentlerini yeniden inşa etmişlerdir (Koçak ve Tolanlar, 2008: 401). Kent planlarının önemlerinin artması kentsel dönüşüm alanında ABD, Almanya, İngiltere ve Fransa'da bilinçli çalışmaların yapılmasını sağlamıştır. ABD, "New Heaven" kentini yenilemek için, Almanya, II. Dünya Savaşı'nın ve Hitlerin izlerini silmek için, İngiltere Sanayi Devrimi'nin etkisi ile oluşan işçi kentlerini yaşanabilir kentlere dönüştürmek için, Fransa, ülkesindeki isyanları önlemek ve kontrol altına almak için kentsel dönüşüm projeleri oluşturmuşlardır.

Dünyadaki kentsel dönüşüm bazı yazarlar tarafından dönemlere ayrılarak incelenmiştir. Bunlardan bazıları kentsel dönüşümün gelişimini dört farklı döneme ayırmışlardır:

o Şehirlerin yeniden yapımı ve Endüstrileşme: Avrupa'da Sanayi Devrimi sonrasında oluşan işçi kentlerinin durumu ve yaşam koşullarının kötülüğü 1910-1940 yılları arasında tartışılmaya başlanmış ve bu tartışmalar kentsel dönüşümün fikri alt yapısının oluşmasına neden olmuştur (Demirkıran, 2008: 12).

o Şehirlerin savaş sonrası yeniden inşası ve sanayinin desantralizasyonu: 1940-1960 yılları arasındaki dönemi kapsamaktadır. 1950'li yıllarda savaşın yaraları sarılmaya çalışılırken "Buldozer Dönemi" olarak adlandırılan bu dönemde, işçilerin barınması için inşa edilen ve "slum" denilen sefalet yuvalarının tamamen

yıkılması ile ilk yenileme eylemleri başlamıştır. Bu dönemde tüm bir alanın yıkılıp yerine her şeyi ile yeni bir şehrin inşa edilmesi politikası izlenmiştir. İlk kent yenileme eylemlerinin 1950'lerde sefalet yuvaları diye adlandırılan gecekonduların temizlenmesiyle başladığı bilinmektedir.

o Sanayinin Desantralizasyonu ve Fiziki Müdahaleler: 1960-1980 yılları arasındaki bu dönemde, bir alanın tamamen yıkılıp yerine yenisinin yapılmasının maliyetinin ağır olmasından dolayı rehabilitasyon uygulamaları² yaygın olarak kullanılmıştır.

o Şehirlerin Yeniden Yapılandırılması: 1980 sonrasında büyük konut alanlarında yaşanan sorunlar nedeniyle yeni kent yenileme konuları ortaya çıktığı ve kentsel dönüşüm politikalarının üretildiği, yenileme yaklaşımlarının; ekonomik, mekânsal ve sosyal açıdan ele alındığı bir dönem olmuştur (Demirkıran, 2008: 13).

1981 yılında, Avrupa Konseyi, "Urban Renewal" adlı bir kampanya başlatmıştır. Ancak bu ifadenin, yıkıp yeniden yapma anlamı içermesinden duyulan endişe ile kampanyanın adı "Urban Renaissance" olarak değiştirilmiştir.

1970'lere kadar kamu kaynakları ile desteklenen kentsel dönüşüm projelerinin içerikleri, finansmanları ve organizasyonları dünya ekonomik bunalımı ve neoliberal ekonomik politikaların benimsenmesi ile değişime uğramıştır. 1980'lerden bu yana Avrupa ve Amerika'da kentsel dönüşüm projelerinde devlet, sivil toplum, özel sektör ortaklıkları ağırlık taşımaktadır. Bunun birinci nedeni, neoliberal ekonomik sistemin gelişimine bağlı olarak pek çok ülkede kamu kaynaklarının zayıflaması, özelleştirmeler ve böylelikle sosyal devlet anlayışından uzaklaşılmasıdır.

Ancak, 1980 sonrasında izlenen bu gayrimenkul eksenli, kamu-özel sektör ortaklı kentsel yeniden canlandırma politikalarıyla hedeflenen ekonomik gelişmenin giderek kentin yoksun ve yoksul bölgelerinde yaşayanlar da dahil olmak üzere toplumun tüm kesimlerine yansıtacağı varsayılmışsa da sonuç hiç de beklendiği gibi olmamış ve gayrimenkul eksenli bu dönüşüm modeli kentlere güvenilir, istikrarlı ve sürdürülebilir bir ekonomik dönüşüm ortamı sağlayamamıştır (Yasin ve Şahin, 2013).

1990 sonrasında günümüze, çoğunlukla başvurulan kentsel dönüşüm yöntemi kentsel canlandırma olup, bu dönemin temel özellikleri ve kentsel dönüşüm uygulamalarında benimsenen ana politikalar şu şekilde sıralanabilir;

- Kamu ve özel sektörün yanı sıra, gönüllü kuruluşların ve toplumun değişik kesimlerinin kentsel dönüşüm süreçle-

² "İkinci Dünya Savaşı sonrasında kentler, kapitalist ekonomi sistemi doğrultusunda gelişme göstermiş, sermaye birikimine ve bölgesel endüstriye bağlı kentsel gelişim nedeniyle, merkez dışına taşınarak boşa-ılan kent içi endüstri alanlarının rehabilitasyonu ve sosyal konut programları önem kazanmıştır".

rine katılımının sağlanması,

- Yerel yöntemlerin etkin olması,
- 1980'lerde kentsel dönüşümde kentsel alanların fiziksel ve ekonomik boyutlarına vurgu yapılırken, bu yıllarda dönüşümün kentsel alanların fiziki, ekonomik, toplumsal ve çevresel boyutlarıyla bütünlük olarak ele alınması,
- Ekonomik, toplumsal ve çevresel kaynakların etkin ve verimli kullanımını sağlayacak kentsel dönüşüm politikalarının uygulanması amacıyla, kent merkezlerinin yeniden canlandırılması, kentsel genişlemenin ve yayılmanın sınırlandırılması,
- Çok işlevli kentsel alanların ve sürdürülebilir ulaşım tekniklerinin geliştirilmesi,
- Doğal ve tarihi mirasın korunması (Yasin ve Şahin, 2013).

Özellikle 1992 Rio Dünya Zirvesi ile birlikte kentlerin çevre üzerindeki olumsuz etkileri ele alınmış, çöküntü bölgelerindeki kentsel yenileme ve dönüşüm faaliyeti, kentsel bir politikaya dönüştürülmüştür (Işıkkaya, 2008: 47).

Türkiye'de Kentsel Dönüşümün Tarihsel Gelişimi

Türkiye'de kentsel dönüşümün tarihi Osmanlı'ya kadar uzanmakla birlikte, Osmanlı'da ilk olarak mülk topraklarının kişilere devredilmesi ve Batı ülkelerinin ihtiyaç duydukları hammadelerin sağlanabilmesi, tarımsal altyapı ve tarımda mülkiyet ilişkilerinin düzenlenmesi amaçları doğrultusunda 1838 Ticaret Anlaşması, 1839 Tanzimat Fermanı, 1859 Islahat Fermanı ve 1858 Arazi Kanunnamesi çıkartılmıştır.

Cumhuriyet'in ilanından 25 yıl sonra ise, Marshall Yardımları'nın etkisi ile gelişen süreçte Ankara'ya yoğun göçler başlamıştır. Ankara'ya göçlerin başlaması ile gecekondulaşma başlamış ve zamanla altyapı ve planlanmadan yoksun bu gecekondular bölgeleri büyük sorun haline gelmiştir. Gecekondular bölgelerinin sorun haline gelmesi üzerine Türkiye'de ilk kez 1948 yılında "Ankara'da Belediye ve Devlete Ait Arsaların Mesken Yapacaklara Tahsisi Hakkında 5218 Sayılı Kanun" çıkartılmıştır. Bu kanunun başkent Ankara'ya özgü oluşu ise; 1932 tarihli Jansen Planı ile belli bir öngöründen yola çıkılarak planlanan başkent Ankara, bu yasadaki önce kimi plan tadilatları ile zaten baskı altına alınmıştır. Bu plana göre gelişmesi planlanan Ankara daha ilk yıllarda çeşitli baskılardan dolayı plandan uzaklaşmıştır. Plan 1935 yılında yenilenmiş ve kapsamı genişletilmiştir (Demirkan, 2008).

Kentlerdeki değişim ve dönüşüme bakıldığında 1950lerde başlayan hızlı bir kentleşme sürecinin ardından Avrupa ve Amerika kentlerinde gözlenen değişimlerin gerçekleştiği görülmektedir. Ancak Türkiye'de farklı süreçler eş zamanlı olarak da ortaya çıkmaktadır. 1950'li yıllarda sanayileşme ile birlikte hızlanan kentleşme süreci beraberinde özellikle yoğun göç alan Ankara, İstanbul, İzmir gibi kentlerin kontrolsüz bir

biçimde büyümesini getirmiştir. Kentlerdeki kontrolsüz gelişimin önemli etkenlerinden biri de hızlı kentleşmeye cevap verecek yeterli konut sunumunun olmaması nedeni ile gelişen gecekondular alanları olmuştur.

1959 yılında "7367 Sayılı Kanun" ile hazineye ait arsaların belediye sınırları içerisinde olanların imar izninin olup olmadığına bakılmaksızın karşılıksız belediyelere geçmesine karar verilmiştir.

Kentsel dönüşüm uygulamalarının yasal sürecinde gecekondulara kamu hizmetlerinin götürülmesi ancak 1963 yılında 327 Sayılı kanun ile olabilmıştır. Bu kanunun 18. maddesi ile kullanma izni bulunmayan yapılara bir kez olmak üzere kent hizmetlerinin götürülmesi öngörülmüştür. Ankara'da gecekondular ile düzenli yapıların birbirlerine yakın olmaları nedeniyle İkili İmar Düzenine geçilmiştir ve 1965'te uygun görüldüğü takdirde aynı kişiye ya da farklı kişiye ait bir gayrimenkulün üzerine kat çıkılmasına izin veren "634 Sayılı kat Mülkiyeti Kanunu" ile 1966 yılında çıkartılan "775 Sayılı Gecekondular Kanunu" ile Birbirine çok yakın olan gecekondular ile düzenli yapılar için "6785 Sayılı Eski İmar Kanunu"ndan ayrı bir düzenleme getirilmiş ve ikili imar düzeni meşrulaştırılmıştır (Demirkan, 2008). 1970'lerde büyük kentlerde bir taraftan kentleşme devam ederken bir taraftan da uydu kentler oluşmaya başlamıştır. 1980'lere gelindiğinde ise, kentleşme hızı azalırken kent merkezlerinin ve gecekondular alanlarının dönüşümü, sanayi alanlarının kent dışına çıkması gibi oluşumlar kentlerde de gözlemlenmeye başlamıştır.

Türkiye'de dönüşümlerin gerçekleştiği diğer bir alan ise kent içindeki sanayi yapılarının yenilenerek ticari ve kültürel kullanımları ve kimi zaman da konut kullanımı barındırması söz konusudur. Diğer ülkelerden farklı olarak Türkiye'de özellikle 1999 Marmara depreminden sonra deprem riski taşıyan yapılaşma alanlarının bu riske karşı önlemlerin alınarak söz konusu olmuştur ve bu doğrultuda İstanbul'da dönüşüm projeleri uygulanmıştır.

Türkiye'de kentsel dönüşüm daha yoğun olarak gecekondular alanlarında gerçekleşmektedir. Gecekondular alanlarının dönüşüm sürecinde 1984 yılında çıkartılan 2981 sayılı "İmar Ve Gecekondular Mevzuatına Aykırı Yapılara Uygulanacak Bazı İşlemler ve 6785 Sayılı İmar Kanununun Bir Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun" başlıklı af kanunu önemli bir rol oynamıştır. Bu kanun ile gecekondular alanları için ıslah imar planı yapma imkânı ortaya çıkarken kentsel dönüşüm projelerinin de oluşması dolaylı olarak sağlamıştır. Ayrıca 1984 yılında "Toplu Konut Kanunu" yürürlüğe girmiştir (Ersoy, 2005).

1980'lerin sonunda ıslah imar planlarının yanı sıra dönüşüm projeleri de yerel yönetimlerin uygulamaları arasında yer almaya başlamıştır. Bu projelere ilk örnek Ankara Dikmen

vadisindeki gecekondulu alanı için hazırlanan “Dikmen Vadisi Kentsel Dönüşüm Projesi”dir. Bu proje alanın ekonomik, fiziksel ve çevresel yapısının uzun vadeli olarak iyileştirilmesini hedefleyen kapsamlı bir kentsel dönüşüm projesi olarak tasarlanmıştır. Zaman içinde hem Dikmen Vadisi Kentsel Dönüşüm Projesinde hem de diğer kentsel dönüşüm projelerinde yerel yönetimlerin kentsel rantlardan yararlanma hedefi ön plana çıkarak kentsel dönüşümün sosyal ve fiziksel hedefleri göz ardı edilmeye başlanmıştır.

1990’lardan sonra daha önce “Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Kanunu Tasarısı” olarak TBMM Başkanlığına sunulan, ancak gerekçeleri, esasları, kapsamı, maddeleri, dili ve sunumu açısından, düzenlenme amacıyla çeliştiği için konuyla ilgili kurumlar tarafından eleştirilen tasarı, sadece isim değişikliğiyle yasalâşarak, “Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun” şeklinde Haziran 2005’de yürürlüğe girmiştir.

2000 sonrasındaki dönemde konut, turizm ve ticaret eksenli dönüşüm uygulamaları ön plana çıkmıştır. Özel amaçlı uygulamalar ve küreselleşme sonucu yeni yasaların ortaya çıktığı kentsel dönüşüm faaliyetleri ön plandadır.

Kentsel Dönüşüme İlişkin Yeni Yasal Düzenlemeler

Ülkemizde, kentleşme sürecine idarenin müdahalesi bakımından önemli gelişmeler, 1960 yılından sonra yaşanmıştır. Bu kapsamda, İstanbul’da Marmara Bölge Planlama Örgütü kurularak Doğu Marmara Bölge Planı hazırlanmaya başlanmış ve tüm ülke için hazırlanan Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda ilk kez kentleşme stratejileri saptanmıştır (Ayhan, 2013).

1950-1980 yılları arasında, ruhsatsız konut alanlarına yönelik üç dönüşüm sürecinin yaşandığı söylenebilir. İlk süreç, sağlıklılaştırma olarak adlandırılabilir, gecekondulu mahallelerine altyapı hizmetlerinin götürülmesi ve yeni kurulacak gecekondulu yerleşimleri için düzgün ve düşük yoğunluklu alanların gecekondulu islah alanı olarak planlanmasıdır. İkinci tür dönüşüm, kent çeperindeki gecekondularının kendi sınırlı olanaklarıyla çok katlı binalar inşa etmesi ve bu yapılarla taşınması şeklinde gerçekleşen yeniden yapılandırma sürecidir. Üçüncü dönüşüm süreci ise, büyüyen kentin çeperinde orta ve üst gelir grubuna konut üretim talebi doğrultusunda, mevcut gecekonduların bedel ödenerek kentin diğer alanlarına taşınmalarının sağlanması ve bu yerleşim alanlarının büyük inşaat şirketleri tarafından geliştirilmesiyle oluşmuştur. Bu tür gecekondulu dönüşüm süreci özel sektör girişimiyle yapılan kentsel yenileme olarak nitelendirilebilir (Ayhan, 2013).

Ülkemizde planlama gündemi, 2000’li yıllardan başlayarak kentsel dönüşüm üzerinde odaklanmıştır. 2004 yılından son-

ra devreye giren yeni yasalar, ülkenin kentsel dönüşüm üzerine olan tüm söylemlerinin değişmesi sonucuna yol açmıştır. Türkiye’de, planlama süreçlerine ilişkin mevzuatın temelini, 3194 sayılı imar kanunu, 5393 Sayılı Belediye Yasası, 5216 sayılı Büyükşehir Belediyeleri Yönetim Yasası, 2981 Sayılı İmar Affı Yasası gibi planlamayı yönlendiren yasalar oluşturmaktadır. Ayrıca 302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu, 5273 sayılı “Arsa Ofisi Kanunu ve Toplu Konut Kanununda Değişiklik Yapılması İle Arsa Ofisi Genel Müdürlüğünün Kaldırılması Hakkında Kanun”, 5162 sayılı Toplu Konut Kanunu’nda ve Genel Kadro ve Usulü Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Eki Cetvelinin Toplu Konut İdaresi Başkanlığı’na Ait Bölümünde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, 5226 Sayılı Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu İle Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, 5366 Sayılı Yıpranan Tarihi Ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması Ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun kentsel dönüşüm ile ilgili yapılan yasal düzenlemelerdir (Tablo I).

1950’li yıllarda sanayileşme ile birlikte İstanbul, İzmir, Bursa ve Ankara gibi kentler yoğun göç alarak kontrolsüz bir büyüme süreci içine girmişlerdir. Bu büyümeye karşılık verecek planlı alan ve konut sayısının bulunmaması gecekondulaşmaya sebep olmuştur. 1970’lerde hızlı kentleşme devam ederken uydu kentler oluşmaya, 1980’lerde ise kentleşme hızı azalırken kent merkezine ve gecekondulu bölgelerinin dönüşüm kavramı gündeme gelmiştir.

Kentlerin çöküntü alanı haline gelmesinin önemli nedenlerinden biri de çöküntü alanlarının gecekondulaşmasıdır. Tek başına sebep olmamakla birlikte çarpık kentleşme tarihi ve kültürel alanların yok edilerek düzensiz yapılaşma ve bunun sonucunda bu alanların demografik ve sosyal olarak etkilenmesi sonucunda çöküntü haline gelmesinde gecekondulaşma çok önemli bir etkidir (Saraç, 2014).

Gecekondulu Kanunu, mevcut gecekonduların islahı, tasfiyesi, yeniden gecekondulu yapımının önlenmesi ve bu amaçlarla alınması gereken tedbirleri düzenlemektedir. Kanunla belediyelere gecekondulu önleme bölgeleri oluşturma, bu bölgelerde vakıflara ait malların idare adına tesciline, gecekondulu islah ve tasfiye sahaları içinde bulunan veya bu kanun hükümleri dairesinde yeniden teşkil edilecek önleme bölgeleri içine rastlayan özel mülkiyetteki arazi ve arsaları ve bunlar içerisinde yapı veya sair herhangi bir tesis bulunduğu takdirde bu yapı ve tesisleri, kanunun amacına uygun olarak kullanılmak şartıyla, İmar ve İskan Bakanlığı’nın izni ile sahipleriyle anlaşarak satın alınmasına veya kamulaştırılmasına imkan sağlanmaktadır (Yasin, 2005; I 14).

1966 yılında yürürlüğe giren kanun, o tarihten günümüze, ne mevcut gecekonduların tasfiyesini ne de yeni gecekonduların inşasını engelleyememiştir. Aslında, söz konusu kanunun, kent-

Tablo I. Geçmişte Bugüne Kentsel Dönüşüm ile İlgili Yapılan Yasal Düzenlemeler

Kanun No	Kanun Adı	Kabul Tarihi	Amacı
Kanun No: 7367	Hazineden Belediyelere Devredilecek Arazi ve Arsalar Hakkında Kanun	21 Temmuz 1959	Kanunun esas amacı devlet ait arsaların belediyelere bedelsiz devri ve bu arsaların kentsel arsa üretiminde kullanılmasıdır. Yasa ile 6188 sayılı yasa devlet ait arsaların ve belirtilen ilgili diğer arsaların bedelli devir hükümleri kaldırılmıştır.
Kanun No: 634	Kat Mülkiyeti Kanunu	23 Haziran 1965	Tamamlanmış bir yapının kat, daire, iş bürosu, dükkan, mağaza, mahzen, depo gibi bölümlerinden ayrı ayrı ve başlı başına kullanılmaya elverişli olanları üzerinde, gayrimenkulün maliki veya ortak malikleri tarafından, bu kanun hükümlerine göre, bağımsız mülkiyet hakları kurulabilir. Yapılmakta veya ileride yapılacak olan bir yapının, birinci fıkrada yazılı nitelikteki bölümleri üzerinde, yapı tamamlandıktan sonra geçilecek kat mülkiyetine esas olmak üzere, arsa maliki veya arsanın ortak malikleri tarafından, bu kanun hükümlerine göre irtifak hakları kurulabilir (Url-5).
Kanun No: 775	Gecekondu Kanunu	20 Temmuz 1966	Mevcut gecekonduların ıslahı, tasfiyesi, yeniden gecekondu yapımının önlenmesi ve bu amaçlarla alınması gereken tedbirler hakkında bu Kanun hükümleri uygulanır (Url-6).
Kanun No: 1164	Arsa Üretimi ve Hakkında Kanun	29 Nisan 1969	Bu Kanunun amacı; arsaların aşırı fiyat artışlarını önlemek üzere tanzim alışı ve satışı yapmak; konut, sanayi, eğitim, sağlık ve turizm yatırımları ve kamu tesisleri için arazi ve arsa sağlamaktır.
Kanun No: 2985	Toplu Konut Kanunu	02 Mart 1984	Konut ihtiyacının karşılanması konut inşaatını yapanların tabi olacağı usul ve esasların düzenlenmesi, memleket şart ve malzemelerine uygun endüstriyel inşaat teknikleri ile araç ve gereçlerin geliştirilmesi ve Devletin yapacağı desteklemeler (..) bu Kanun hükümlerine tabidir (Url-7).
Kanun No: 2981	İmar Affı Kanunu	24 Şubat 1984	Bu Kanunun amacı; imar ve gecekondu mevzuatına ayrılarak inşa edilmiş ve inşa halindeki bütün yapılar hakkında uygulanacak işlemleri düzenlemek ve bu işlemlere dair müracaat, tespit, değerlendirme, uygulama ve duyuru esaslarını ve ilgili diğer hususları belirlemektir (Url-9).
Kanun No: 3194	İmar Kanunu	03 Mayıs 1985	Bu Kanun, yerleşme yerleri ile bu yerlerdeki yapılaşmaların; plan, fen, sağlık ve çevre şartlarına uygun teşekkülünü sağlamak amacıyla düzenlenmiştir (Url-10)
Kanun No: 5104	Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Kanunu	04 Mart 2004	Bu Kanunun amacı, kuzey Ankara girişi ve çevresini kapsayan alanlarda kentsel dönüşüm projesi çerçevesinde fiziksel durumun ve çevre görüntüsünün geliştirilmesi, güzelleştirilmesi ve daha sağlıklı bir yerleşim düzeni sağlanması ile kentsel yaşam düzeyinin yükseltilmesidir (Url-11).
Kanun No: 5162	Toplu Konut Kanununda ve Genel Kadro Ve Usulü Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Eki Cetvellerin Toplu Konut İdaresi Başkanlığına Ait Bölümünde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun	05 Mayıs 2004	13.12.1983 tarihli ve 190 sayılı Genel Kadro ve Usulü Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin eki (I) sayılı cetvelin Toplu Konut İdaresi Başkanlığına ilişkin bölümünde yer alan "Dış İlişkiler Dairesi Başkanı" unvanı "Strateji Geliştirme Dairesi Başkanı" olarak değiştirilmiştir.
Kanun No: 5216	Büyükşehir Belediyesi Kanunu	10 Temmuz 2004	Bu Kanunun amacı, büyükşehir belediyesi yönetiminin hukukî statüsünü düzenlemek, hizmetlerin plânlı, programlı, etkin, verimli ve uyum içinde yürütülmesini sağlamaktır.
Kanun No: 5226	Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma	14 Temmuz 2004	Kanunu İle Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 3 üncü maddesinin; (a) bendinin (1) numaralı alt bendi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir, (3) numaralı alt bendine "kent kalıntıları" ibaresinden sonra gelmek üzere "kültür varlıklarının yoğun olarak bulunduğu sosyal yaşama konu olmuş veya" ibareleri ile aynı bende (7), (8), (9), (10), (11) ve (12) numaralı alt bentler eklenmiş, (b) bendinin (3) numaralı alt bendi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.
Kanun No: 5273	Arsa Ofisi Kanunu ve Toplu Konut Kanununda Değişiklik Yapılması ile Arsa Ofisi Genel Müdürlüğünün Kaldırılması Hakkında Kanun	08 Aralık 2004	29.4.1969 tarihli ve 1164 sayılı "Arsa Ofisi Kanunu"nun adı "Arsa Üretimi ve Değerlendirilmesi Hakkında Kanun" olarak değiştirilmiştir ve 1164 sayılı Arsa Ofisi Kanunu ile kurulan Arsa Ofisi Genel Müdürlüğü, teşkilâtı ile birlikte kaldırılmıştır.

Kanun Tasarısı	Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Kanunu Tasarısı	21 Şubat 2005	Bu kanunun amacı, büyükşehir belediyeleri sınırları içindeki ilçe ve ilk kademe belediyeleri ve il belediyelerince, eskiyen ve özelliğini kaybetmiş kent bölgelerinin, kentin gelişimine uygun olarak yeniden inşa ve restore edilmesi, konut alanları, ticaret alanları, turizm ve kültür alanları ve sosyal donatı alanları oluşturulması, deprem risklerine karşı tedbirler alınması veya kentin tarihi ve kültürel dokusunun korunarak yenilenmesidir.
Kanun No: 5302	İl Özel İdaresi Kanunu	22 Şubat 2005	Bu Kanunun amacı; il özel idaresinin kuruluşunu, organlarını, yönetimini, görev, yetki ve sorumlulukları ile çalışma usul ve esaslarını düzenlemektir.
Kanun No: 5393	Belediye Kanunu	03 Temmuz 2005	Bu Kanunun amacı, belediyenin kuruluşunu, organlarını, yönetimini, görev, yetki ve sorumlulukları ile çalışma usul ve esaslarını düzenlemektir.
Kanun No: 5366	Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun	17 Kasım 2005	Amacı, yıpranan ve özelliğini kaybetmeye yüz tutmuş; kültür ve tabiat varlıklarını koruma kurullarınca sit alanı olarak tescil ve ilan edilen bölgeler ile bu bölgelere ait koruma alanlarının, bölgenin gelişimine uygun olarak yeniden inşa ve restore edilerek, bu bölgelerde konut, ticaret, kültür, turizm ve sosyal donatı alanları oluşturulması, tabii afet risklerine karşı tedbirler alınması, tarihi ve kültürel taşınmaz varlıkların yenilenerek korunması ve yaşatılarak kullanılması ile ilgili esas ve usulleri düzenlemektir.
Kanun Tasarısı	Dönüşüm Alanları Hakkında Kanun Tasarısı	22 Haziran 2006	Bu kanunun amacı, imar planı bulunsun veya bulunmasın kentsel ve kırsal tüm alanlarda bilim, teknik, sanat ve sağlık kurallarına uygun olarak, afetlere ve kentsel risklere duyarlı yaşam çevrelerinin oluşturulması için veya fiziki köhneme ve sosyal ve teknik altyapının yetersiz ve niteliksiz olduğu alanların iyileştirme, tasfiye, yenileme ve gelişimini sağlamak üzere dönüşüm alanlarının tespitine ve dönüşümün gerçekleştirilmesine dair her türlü iş ve işlemler ile ilke ve esasları belirlemektir(URL-4).
Kanun No: 5998	Belediye Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun (73. Madde)	17 Haziran 2010	Belediye, belediye meclisi kararıyla; konut alanları, sanayi alanları, ticaret alanları, teknoloji parkları, kamu hizmeti alanları, rekreasyon alanları ve her türlü sosyal donatı alanları oluşturmak, eskiyen kent kısımlarını yeniden inşa ve restore etmek, kentin tarihi ve kültürel dokusunu korumak veya deprem riskine karşı tedbirler almak amacıyla kentsel dönüşüm ve gelişim projeleri uygulayabilir. Bir alanın kentsel dönüşüm ve gelişim alanı olarak ilan edilebilmesi için yukarıda sayılan hususlardan birinin veya bir kaçının gerçekleşmesi ve bu alanın belediye veya mücavir alan sınırları içerisinde bulunması şarttır. Ancak, kanunun mülkiyetinde veya kullanımında olan yerlerde kentsel dönüşüm ve gelişim proje alanı ilan edilebilmesi ve uygulama yapılabilmesi Bakanlar Kurulu kararına bağlıdır (Url-8).
Kanun No: 6306	Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun	16 Mayıs 2012	Bu Kanunun amacı; afet riski altındaki alanlar ile bu alanlar dışındaki riskli yapıların bulunduğu arsa ve arazilerde, fen ve sanat norm ve standartlarına uygun, sağlıklı ve güvenli yaşama çevrelerini teşkil etmek üzere iyileştirme, tasfiye ve yenilemelere dair usul ve esasları belirlemektir.
Kanun No: 6360	On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun	06 Aralık 2012	Aydın, Balıkesir, Denizli, Hatay, Malatya, Manisa, Kahramanmaraş, Mardin, Muğla, Tekirdağ, Trabzon, Şanlıurfa ve Van illerinde, sınırları il mülki sınırları olmak üzere aynı adla büyükşehir belediyesi kurulmuş ve bu illerin il belediyeleri büyükşehir belediyesine dönüştürülmüştür.
Kanun No: 6360	On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun	12 Kasım 2012	12 Kasım 2012 tarihinde kabul edilen 6360 sayılı kanun 06 Aralık 2012 tarihinde değiştirilerek On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi Ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması İle Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun olmuştur.

lerin özellikle plansız yapılaşma sorununu çözümüne yönelik önemli bir kanun olduğu söylenebilir. Uygulamada, şehirlerin konut sorununun hala devam ettiği, kaçak yapılaşma, başkalarına ait arsalarda veya yapı kurallarına aykırı bina inşası gibi hukuka aykırı eylemlerin engellenemediği görülmektedir.

Gecekondu alanlarının dönüşüm sürecinde 1984 yılında çıkarılan 2981 sayılı İmar ve Gecekondu Mevzuatına Aykırı Yapılara Uygulanacak Bazı İşlemler ve 6785 sayılı İmar Kanununun Bir Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun, gecekondu dönüşüm sürecine yönelik atılmış ilk adım özelliği taşımaktadır. Söz konusu kanun ile gecekondu alanları için İslah İmar Planları yapılmasına neden olsa da, sonuçta gerçekleştirilen planlarla fiziksel dönüşümler gerçekleştirilmiştir. Gecekondu alanlarında kat sayısının artmasını, gecekondularının alınıp, satılmasını ve müteahhitlere verilmesini mümkün kılmıştır. Ancak bu kanunda gecekondu probleminin sadece mülkiyet ve tapu konularının yapılaşma kurallarına göre ele alınması ile çözülebileceği öngörüsünün bulunması ıslah imar planları ile gecekondu alanlarının ekonomik, sosyal, fiziksel ve çevresel yapısının uzun vadeli olarak iyileştirilmesini olanaksız kılmıştır (Yasin, 2005: 114).

Söz konusu kanun, bir imar affı kanunudur. Bu nedenle, kentsel dönüşüm aracı olmaktan uzaktır. Kentlerin çevresinde oluşan hukuka aykırı yapılara, fiilen oluşmuş şehirlere meşruiyet kazandırmanın ötesinde bir işlevi olmamıştır.

02.03.1984 tarih ve 2985 Sayılı Toplu Konut Kanunu ile Konut ihtiyacının karşılanması konut inşaatını yapanların tabi olacağı usul ve esasların düzenlenmesi, memleket şart ve malzemelelerine uygun endüstriyel inşaat teknikleri ile araç ve gereçlerin geliştirilmesi ve Devletin yapacağı desteklemeler bu kanun ile düzenlenmeye gidilmiştir. 2985 Sayılı Toplu Konut İdaresi Kanunu ile TOKİ'ye "gecekondu alanlarının dönüştürülmesinde, tarihi dokunun yenilenmesinde, konut ve sosyal alanların üretilmesinde görevlendirilmiştir. 6306 Sayı kanun da TOKİ'ye afet ve deprem amaçlı bazı görevler yüklemektedir. Bu kanunla; ferdi ve toplu konut kredisi verilmesi, köy mimarisinin geliştirilmesine, gecekondu alanlarının dönüşümüne, tarihi doku ve yöresel mimarinin korunup, yenilenmesine yönelik projelere kredi verilmesi ve kredilerde faiz sübvansiyonu yapılması, toplu konut alanlarına arsa temin edilmesi, araştırma, turizm alt yapıları, konut alt yapıları, okul, karakol, ibadethane, sağlık tesisleri, spor tesisleri, postane, çocuk parkları, benzeri tesisler ve konut sektörü sanayini teşvik için yatırım ve işletme kredisi verilmesi, iş ve istihdam yaratmak üzere esnaf ve sanatkârlara ait işyerlerine ve küçük sanayi teşebbüslerinin kredi yoluyla desteklenmesinin sağlanması, afet mahallerinde konut yapımının teşvik ve desteklenmesi gibi görevler verilmiştir (Saraç, 2014).

2004 yılında çıkartılan 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi

Kanunu'nda, Büyükşehir Belediyelerine de kentsel dönüşüm ve gelişim projelerini uygulama yetkisi verilmiştir.

Bu dönemdeki yasal düzenlemelere 2004 yılında çıkartılan 5104 sayılı "Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Kanunu" ilk örnek olarak verilebilir. Bu kanunda amaç "... Kuzey Ankara girişi ve çevresini kapsayan alanlarda kentsel dönüşüm projesi çerçevesinde fiziksel durumun ve çevre görüntüsünün geliştirilmesi, güzelleştirilmesi ve daha sağlıklı bir yerleşim düzeni sağlanması ile kentsel yaşam düzeyinin yükseltilmesidir." şeklinde tanımlanmış ve fiziksel bir dönüşüm öngörmüştür (Url-1).

Kentsel dönüşüm projelerinin temel hedefleri göz önünde bulundurulduğunda projenin sadece fiziksel bir dönüşüm öngördüğü ortaya çıkmaktadır. Bu eksikliğin yanı sıra, bir kentin belirli bir alanı için bir dönüşüm kanunu çıkarılması ile de kentin planlanması ve gelişimi açısından olumsuzluklar içeren parçacı yaklaşımların da önü açılmıştır.

"Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Kanunu Tasarısı" amaç ve kapsamı, tasarının genel gerekçesinde şu şekilde açıklanmıştır: "Kent'in eskiyen dokularını ve yerleşim alanlarını, kültürel miras değerini korumak, koruma/kullanma dengesini sağlayarak sosyal donatı alanlarını büyütmek ve sağlıklılaştırmak, otopark sorununu çözüme kavuşturmak, günümüz konforu ve kullanım şartlarını içeren konut, ticaret, kültür, turizm ve sosyal donatı alanları oluşturmak, tarihi ve kültürel dokuyu geleceğe taşımak amacıyla restore ederek kullanmak, böylelikle kentlerin merkez alanlarının sağlıklı bir şekilde iskan edilerek şehrin güvenliğini tehdit eden denetimsiz bölgeler olmaktan çıkarıp yenileştirmek ve günümüz gereklerine uygun olarak kullanılabilir hale getirmek amacıyla bu alanları kentsel dönüşüm ve gelişim alanı ilan etmek ve bu alanlarda uygulama yapmaya imkan vermek."

Ancak, tarihi, kültürel ve tabiat varlıklarının yenilenmesi amacıyla, 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun kabul edildiğinden, tasarının ilgili hükümlerinin çıkarılması gerekmektedir. Tasarının önemli bir kısmını oluşturan kültür ve tabiat varlıklarının yenileştirilmesi ayrı bir yasa ile düzenlenmesinin, yasama yöntemi olarak doğru olmadığı söylenebilir. Kentsel dönüşüm, tanım ve kapsam itibarı ile tarihi, kültürel ve tabiat varlıklarının yenilenmesini de içerdiğine göre, bunların da aynı yasa kapsamında bir bütün olarak düzenlenmesi yararlı olacaktır.

Yasa tasarısına yöneltilen eleştirilerden biri de, üst ölçekli planlar ile kentsel dönüşüm projeleri arasındaki bağın düzenlenmemiş olmasıdır. Tasarıda, proje sınırları içindeki tüm taşınmazların, kanunun yürürlüğe girdiği tarihten önce mevzuata uygun olarak yapılmış ve onaylanmış herhangi bir ölçek ve

türdeki imar planı kapsamında kalsalar dahi, bu kanun hükümlerine tabi olacağı ifade edilmiştir. Ancak, tasarı, proje alanıyla sınırlı olmak üzere, üst ölçekli imar planlarını etkisiz kılmakta ise de, projenin tamamlanmasından sonra yapılacak imar uygulamaları konusunda bir düzenleme bulunmamaktadır.

Tasarı, şehirlerin sadece fiziksel sorunlarını dikkate almaktadır. Kentsel dönüşümün, sosyal ve ekonomik boyutuna ilişkin hiçbir düzenlemeye yer verilmemiştir.

2005 yılında yürürlüğe giren diğer bir kanun ise 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültür El Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun'dur. Bu kanunun amacı "...yıpranan ve özelliğini kaybetmeye yüz tutmuş; kültür ve tabiat varlıklarını koruma kurullarınca sit alanı olarak tescil ve ilan edilen bölgeler ile bu bölgelere ait koruma alanlarının, bölgenin gelişimine uygun olarak yeniden inşa ve restore edilerek, bu bölgelerde konut, ticaret, kültür, turizm ve sosyal donatı alanları oluşturulması, tabii afet risklerine karşı tedbirler alınması, tarihi ve kültürel taşınmaz varlıkların yenilenerek korunması ve yaşatılarak kullanılmasıdır (Url-2)." Burada belirlenen amacın tarihi kent dokularını kapsayan kentsel dönüşüm projelerinin amaçları ile uyduğu görülmektedir. Ancak bu yasada da yıpranan ve özelliğini kaybetmiş kent bölgelerinin nasıl ve hangi ölçütlere göre belirleneceği açıklanmamaktadır. Bunun yanı sıra bu yasa ile Kentsel Sit Alanı kararlarının ve koruma amaçlı imar planlarının bütünlüğünün bozulması da söz konusudur.

Kentsel alanların dönüştürülmesi ve yenilenmesi ile ilgili, 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5393 sayılı Belediye Kanunu uygulamada büyük bir açılım sağlamıştır. Bu kanunun 73'üncü maddesi ile Belediyelere, kentin gelişimine uygun olarak eskiyen kent kısımlarını yeniden inşa ve restore etme, konut alanları, sanayi ve ticaret alanları, teknoloji parkları ve sosyal donatılar oluşturma, deprem riskine karşı tedbirler alma veya kentin tarihî ve kültürel dokusunu korumak amacıyla kentsel dönüşüm ve gelişim projeleri uygulama yetkisi tanınmıştır. Böylece belediye, kentin gelişimine uygun olarak eskiyen kent kısımlarını yeniden inşa ve restore etme; konut alanları, sanayi ve ticaret alanları, teknoloji parkları ve sosyal donatılar oluşturmak, deprem riskine karşı tedbirler almak veya kentin tarihî ve kültürel dokusunu korumak amacıyla kentsel dönüşüm ve gelişim projeleri uygulayabilir (Çağla Ve İnam, 2009). Bir yerin kentsel dönüşüm ve gelişim proje alanı olarak ilân edilebilmesi için; "o yerin belediye veya mücavir alan sınırları içerisinde bulunması ve en az elli bin metrekare olması şarttır" ifadeleri yer almaktadır. Bu maddede kentsel dönüşüm projelerinin uygulanabileceği alanlar görece olarak kapsamlı bir şekilde tanımlanmış olsa da bir alanın kentsel dönüşüm ve gelişim proje alanı olarak ilan edilebilmesi için sadece alan büyüklüğüne yönelik sayısal bir kısıtlama getirilmiştir. Belediye Kanunu, özel mülkiyetteki taşınmazların yıkım ve kamulaştırmada anlaşma yolunun esas olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca eskiyen kent kısımlarının hangi

kriterlere göre ve kimin tarafından belirleneceği ile ilgili bir hüküm bulunmamakla birlikte, 2004 yılında çıkarılan Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nda ise Büyükşehir Belediyeleri'ne de kentsel dönüşüm ve gelişim projeleri uygulama yetkisi verilmiştir.

2006 yılında kabul edilen "Dönüşüm Alanları Hakkında Kanun Tasarısı"nın genel gerekçesinde 1950'lerden bu yana süregelen hızlı ve sağlıksız kentleşme eğilimi, bölgeler arası gelişme farkları, orman, kıyı ve tarım alanları, su havzalarının yerleşime açılması gibi sağlıksız kentleşme özelliklerinden, bu sorunlara çözüm olarak geçmişte geliştirilmiş olan öneriler ve bunların yetersizliklerinden (gecekonduları yıkma, yerine yenisini yaptırmama, dar gelirliilerin arsa edinmelerini sağlamak vb.) söz edilmektedir. Bu Kanunun amacı, "İmar planı bulunsun veya bulunmasın kentsel ve kırsal tüm alanlarda bilim, teknik, sanat ve sağlık kurallarına uygun olarak, afetlere ve kentsel risklere duyarlı yaşam çevrelerinin oluşturulması için veya fiziki köhneleme ve sosyal ve teknik altyapının yetersiz ve niteliksiz olduğu alanların iyileştirme, tasfiye, yenileme ve gelişimini sağlamak üzere dönüşüm alanlarının tespitine ve dönüşümün gerçekleştirilmesine dair her türlü iş ve işlemler ile ilke ve esasları belirlemektir".

Tasarı'daki önemli bir eksiklik ise, dönüşüm alanlarının belirlenmesi ve uygulanması aşamasına katılımı sağlayacak hükümlere yer verilmemiş olmasıdır. Ülkemizde, idari karar alma sürecine katılıma ilişkin genel bir düzenlemenin de bulunmadığı dikkate alındığında, kentsel dönüşüm ve gelişime ilişkin karar alma ve uygulama sürecine halkın ve ilgili kuruluşların katılımının sağlanmasının ne kadar önemli olduğu daha açık anlaşılabilir. Ayrıca, birden çok idarenin görev ve yetki alanına giren projelerin ne şekilde uygulanacağı, çıkacak yetki sorunlarının ne şekilde açılacağı da açıklanmamıştır. Sonuç olarak tasarının bu haliyle eksik, üzerinde yeterince çalışılmamış, kentsel dönüşümü her yönüyle kapsayan bir kapsam ve nitelikte olmadığı söylenebilir.

Kentsel Dönüşüm ve Belediye Yasası'nın 73.maddesi Yasama Meclisinin kabulü ile değişikliğe uğramış ve bu değişiklik 24.06.2010 gün ve 27621 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu değişiklik ile 73. maddesinin eski halindeki sıralamaya baktığımızda, "eskiyen kent kısımlarının yeniden inşa ve restore etmenin" birinci amaç olduğunu, bunu takiben konut, sanayi, ticaret alanı ve teknoloji parkları oluşturmanın geldiği, deprem riskine karşı tedbir almanın ise üçüncü sırayı oluşturduğu görülmüştür. Tarihi ve kültürel yapıyı korumak en son sırada yer almıştır. Yasanın 73. maddesinin yeni halinde ise, "konut, sanayi, ticaret alanı ve teknoloji parkları oluşturmanın" birinci sıraya taşındığını, bunu "kamu hizmeti alanları, rekreasyon alanları, her türlü sosyal donatı alanları oluşturmanın" takip ettiği görülmüştür. Bunları takiben, "eskiyen kent kısımlarını yeniden inşa ve restore etmek" ve arkasından "tarihi ve kültürel dokuyu korumak" gelmiş,

depremle ilgili tedbirler ise son aşamada yer almıştır.

Aynı zamanda yürürlüğe giren Belediye Yasasının 73. maddesindeki değişikliğe baktığımızda yeni halinde yer alıp, eski yasada yer almayan hükümlerden biri; “Ancak, kamunun mülkiyetinde veya kullanımında olan yerlerde kentsel dönüşüm ve gelişim proje alanı ilan edilebilmesi ve uygulama yapılabilmesi Bakanlar Kurulu kararına bağlıdır” hükmüdür. Bu hüküm yerinde ve doğru bir hükmüdür. Böylece kamuya ait alanlara ilişkin karar hükümetin kontrolünde olacaktır.

Ayrıca 3 Temmuz 2005 tarihinde kabul edilen “Özelleştirme Uygulamalarının Düzenlenmesine ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” da bu yaklaşımın kıyı, sahil şeridi ve dolgu alanlarındaki yansımaları olarak hayata geçirildi ve içinde kurvaziyer limanın yanı sıra turizm amaçlı alışveriş merkezleri ve konaklama üniteleri yapımını mümkün kılan ve üst ölçekli planlamadan tümüyle bağımsız bir Galataport tartışmasını gündeme taşımıştır.

24 Temmuz 2008 tarihinde Torba Yasa ile Haydarpaşa Limanı ve Haydarpaşa Garı dâhil bu bölgede Dünya Ticaret Merkezi ve Kurvaziyer Limanı adı altında; otel, mega yat limanı, marina ile eklentileri olan diğer tesislerin yapılması için özelleştirme idaresine yetki verilmiştir.

2011 yılında depreme karşı konutları güçlendirme ve riskli bölgeleri başka yerlere taşımayı öngören yasal değişiklikler için harekete geçilmiştir. Çevre ve Şehircilik Bakanlığının koordinasyonunda önce kentsel dönüşüm yasasının hazırlanmasına karar verilmiş, bununla beraber, yürürlükte iki yasa revize edilerek dönüşüm altyapısının hazırlanmasına karar verilmiştir. Van’da meydana gelen 7,2 şiddetindeki depremin ardından, deprem riski taşıyan bölgelerdeki binaların taşınması veya güçlendirilmesiyle ilgili çalışmalar yapılma karar verilmiştir. Bununla beraber Mekânsal Planlama Genel Müdürlüğünün yürüttüğü çalışma çerçevesinde, deprem riski taşıyan yerlerde “acele kamulaştırma” uygulamasına yönelik hükümler yer almıştır. Kentsel dönüşüm yasasına paralel olarak, yürürlükteki “Kat Mülkiyeti Ve İmar Affı Kanun”larında da değişiklik yapılmış ve yasadaki “kat maliklerinin tamamının izni” hükmü kaldırılarak, “çoğunluğun kararı” şeklinde değiştirilmiştir. Sel ve heyelan riski taşıyan bölgeler içinde; kentsel dönüşüm uygulamaları sadece fay hatları üzerindeki yapılarla sınırlı kalmayacak, sel ve heyelan riski altındaki yerleşim alanlarını da kapsamış ve bina dökümleri çıkarılmaya başlanmıştır.

6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkındaki kanunun Uygulama Yönetmeliği 4 Ağustos 2012 Cumartesi tarihli 28364 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Bu yönetmeliğin amacı; “riskli alan ve rezerv yapı alanlarında gerçek ve özel hukuk tüzel kişilerinin mülkiyetinde bulunan taşınmazların ve riskli alan dışında bulunan riskli yapıların değerinin hesaplanmasına, idare ile taşınmaz sahipleri arasında yapılacak anlaşmaya, riskli alan ve rezerv yapı alanları ile riskli alan dışında bulunan riskli yapıların bulunduğu alanlarda yapılacak planlamaya, riskli yapıların tespitine, bu tespite karşı yapılacak itirazlara ve bu itirazların değerlendirilmesinde görev alacak teknik heyetlerin teşkiline ilişkin usul ve esasları belirlemektir (Url-3). “

Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun Tasarısının yasalaşmasıyla, afet riski altındaki alanlar ile bu alanlar dışındaki riskli yapıların bulunduğu arsa ve arazilerde, sağlıklı ve güvenli yaşama çevrelerini oluşturmak üzere iyileştirme, tasfiye ve yenilemelere dair esasları düzenlenmekte olup, riskli yapıların tespiti, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından hazırlanmaya başlanmıştır. Yönetmelikte belirlenen çerçevede, öncelikle yapı malikleri veya kanuni temsilcilerince, masrafları kendilerine ait olmak üzere, Bakanlıkça lisanslandırılan kurum ve kuruluşlara yaptırılacaktır. Hazine dışındaki kamu idarelerinin mülkiyetinde olan taşınmazlar da TOKİ’ye veya belediyeye bedelsiz devredilebilecektir. Tahsis ve devir tarihinden itibaren 3 yıl içinde ve gerekli görülen hallerde bakanlığın talebi üzerine, Maliye Bakanlığı’na uzatılan süre içinde amacına uygun kullanılmadığı tespit edilen taşınmazlar, bedelsiz olarak ve resen tapuda Hazine adına tescil edilecek veya önceki maliki olan kamu idaresine devredilecektir. Yenileme alanları; İl Özel İdarelerinde İl Genel Ve Belediye meclislerinin üye tam sayısının salt çoğunluğunun kararıyla belirlenecek, Yenileme alanlarıyla ilgili alınan kararlar, Çevre ve Şehircilik Bakanlığının teklifiyle Bakanlar Kurulu’na sunulacaktır.

Kamu hizmeti için ayrılan alanlar hariç olmak üzere; yenileme alanı sınırları içinde toplu yapı olarak sınırları imar ve parselasyon planlarında belirlenmek kaydıyla, yapıyı veya yapısız imar parsellerine belediye veya İl Özel İdaresi ve diğer ilgili kurullar tarafından tasdik edilen mimari projelere uygun olarak, toplu yapı olarak tek bir kat mülkiyeti tesis edilebilecektir.

Belediyeler ve İl Özel İdareleri; bu alanlar içindeki parsel maliklerinin sosyal altyapı ve tesisleri, ortak kullanım yerleri, sosyal tesis ve hizmetlere ilişkin alanları kullanma ve yararlanma şartları ile masraflarına katılma usullerine ilişkin işletme projeleri hazırlayarak tapu sicilinin beyanlar hanesinde belirtmelerini isteyebilecek; belediyelerin, kamunun mülkiyetinde ve kullanımında olan yerler için kentsel dönüşüm kararları, Çevre ve Şehircilik Bakanlığının teklifi üzerine Bakanlar Kurulunca alınacaktır.

Kentsel Dönüşüm ve Belediye Yasası’nın 73.maddesi Yasama Meclisinin kabulü ile değişime uğramasıyla deprem riskine karşı önlemin alınması son sırada yer almaktaydı. Afet Riski

Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun Tasarısının yasallaşmasıyla birlikte devlet bu alanda önceliğin olması gerektiğine karar vermiştir.

Kentsel dönüşüme ilişkin mevzuat düzenlemeleri de uygulamalar ölçüsünde tartışılan, özellikle meslek odaları (TMMOB Şehir Plancıları (SPO), Mimarlar Odası (MO), YAYED gibi) ve akademisyenler tarafından eleştirilen bir konu olmuştur. Ülkemizde mevcut yasal düzenlemeler ve koordinasyon eksikliği, kentsel dönüşüm uygulamaları karşısında ortaya çıkan en önemli güçlüklerdendir. Konuya ilişkin bazı yasal düzenlemelerin varlığına ve son dönem yerel yönetim yasaları kapsamında konuya ilişkin önemli düzenlemeler yapılmış olmasına rağmen bunların yeterli olmadıkları görülmektedir.

Eleştirilerin ana odakları şu şekilde sıralanabilir (Genç, 2013); Bu bir sermaye/mülk transferi tasarısıdır; inşaat sektörünü zengin etme amacındadır. Kamu yararına hizmet etmekten uzaktır. “Deprem risklerinin azaltılması” yapılanları meşrulaştırmak için kullanılmaktadır.

Dönüşüm sadece ekonomik boyutları ile ele alınmakta, ortaya çıkaracağı sosyal sorunlar göz ardı edilmektedir. Rantı yüksek bölgelerde dönüşüm daha hızlı olacak, bu da bölgeler arası adaletsizlikleri, yerlerinden edilen ev sahipleri, kiracılar ve esnaf nedeniyle yeni eşitsizlikler yaratacaktır; soylulaştırma ile yeni sınıfsal ve mekansal ayrımlar ortaya çıkacaktır. Bölge halkının yıllardır yaşadıkları yerlerden zorla tahliye edilmelerine, işlerini kaybetmelerine, borçlandırılmalarına, sosyal, ekonomik ve kültürel hak ihlallerine maruz kalmalarına ve insan hakları mağduriyetlerine yol açarak, yıllarca kurdukları ilişkilerinin yok olmasına yol açacaktır. Boşaltılan tüm bu yerlerin yerine lüks konut ve alışveriş merkezleri yapılarak; rantı inşaat şirketleri, yerel ve merkezi idareler tarafından paylaşılacaktır.

Evleri dönüşüme konu olan vatandaşların yasanın getirdiği maliyetleri karşılama güçleri genellikle yoktur. Kiracılar için geliştirilen çözüm önerileri yeterli değildir.

- Kendine has özellikleri bulunan alanlar için o özelliklere uygun düzenlemeler/dönüşüm projeleri geliştirilmemiştir.
- Dönüşüm ile oluşan değer farkının nereye nasıl aktarılabacağı, kamu yararına nasıl hizmet edeceği açık değildir.
- Dönüşümü denetleyen ve yönlendiren kurumsal ve yasal düzenlemelerin gerekli şekilde kurulmadığı, planlama yaklaşımlarının ise genellikle dönüşümün gerisinden geldiği ve dünyadaki uygulama süreçleri yeterince sorgulanmadan kopyalanarak alınan projelerin Türk planlama sistemine eklendiği izlenmektedir.
- Kentsel dönüşüm süreci ile ilgili olarak vatandaş yeterince bilgilendirilmemekte; meslek odaları ve üniversitelerin katılımı sağlanmamaktadır.

- Zorla el konulan özel mülkiyet ve hazine arazilerinin kullanımına yönelik yapım işleri, mal ve hizmet alımları şeffaflıktan uzak davetiye usulü ile ihale edilmektedir. Kamu kaynaklarının ihale edilmiş biçimi, iktidara yakın kişi, kurum ve kuruluşlara pazar açıldığı endişesi yaşanmaktadır.

Eleştirilerin önemli bir bölümü de 6306 sayılı yasa hükümlerine ilişkindir (Genç, 2013).

Yard. Doç. Dr. Cenk Şahin'e göre “5366 sayılı “Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun” ile 5393 sayılı “Belediye Kanunu”nun 73. maddesindeki özel düzenlemelerden farklı olarak çok daha kapsamlı ve ayrıntılı bir kentsel dönüşüm uygulaması öngören ve bu haliyle “Türkiye’de başlatılmış en büyük imar hareketi” olarak nitelenen 6306 sayılı “Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkındaki Kanun”, başta mülkiyet olmak üzere, birçok temel hak ve özgürlüğün ihlal edilmesi sonucunu doğuracak müdahaleler öngören, yetki ve usul saptırmalarına davetiye çıkartabilecek, kamu yararına yönelik olmaktan çok, rant amaçlı uygulamalara zemin hazırlamaya müsait ve neredeyse bütün maddeleri bakımından eleştiriye açık bir yasal düzenlemedir. Ayrıca Şahin, anılan Kanun’un, şehircik biliminin ortaya koyduğu bilimsel ilke ve esaslara uygun, temel hak ve özgürlüklerin korunmasına saygılı, Hukuk Devletine yakışan bir yasal düzenleme olmadığı yönündedir” (Şahin, 2013).

Seyit Rasim Doru’ya göre ise “6306 sayılı Kanun’da da 644 sayılı KHK gibi Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’na “radikal” yetkiler verilmiş ve Bakanlık, Kanun uygulamasında adeta kumanda merkezi niteliğini almıştır. Bu kanun ile Bakanlık, özellikle yerel idarelerin yetkilerine de sahip olmuş ve neredeyse her alanda her türlü uygulamayı yapabilecek yetkiye sahip kılınmıştır. ... Kentsel dönüşüm yapılırken de dönüşümün yapıldığı yerlerin sadece fiziksel koşullarının düzeltilmesi değil, ekonomiksosyal çevrelerinin korunması, tarihi-kültürel mirasın yenilenmesi, korunması, canlandırılması, yeni alanlar elde edilmesi gibi diğer boyutları da göz önünde bulundurularak bu dönüşüm yapılmalıdır. Yoksa çok sayıda lüks bina yapılması kentsel dönüşümün amaçlarından biri değildir ve olmamalıdır. Yine, yapıların değerinin artırılması ve vatandaşın daha fazla kazanmasının sağlanması amaç olmamalıdır. Vatandaş mağdur edilmeden ve kimseye haksız çıkar sağlanmadan söz konusu alanların yapı stokunun yenilenmesi, kentsel dönüşümün amaçlarından biri olarak yerine getirilmelidir” (Doru, 2013).

Bu meslek odalarına göre; 5393 sayılı Belediye Yasasında belirtilen 50.000 nüfus ölçütü ve 50.000 metrekare ölçütlerinin dönüşüm alanını belirlemede esas kabul edilmesi, dönüşüm alanı kararının belediye meclisinde verilmesi, uzmanlara danışılmaması gibi konular sorun oluşturabilecek unsurlardır (Genç, 2008: 124).

1580 sayılı belediye kanunu ve 3194 sayılı İmar Kanununda, dönüşüm projelerinin uygulanması konusu açık ifadelerle tanımlanıp, belediyelere yetki verilmemişken, 5393 sayılı Belediye Kanunuyla (m.73) belediyelere dönüşüm projeleri ile ilgili olarak tam yetki verilmiş ve deprem riskli alanlarda müdahale imkânı tanınmıştır. Ancak kanun, kentsel dönüşüm sürecinin nasıl olacağını açık bir biçimde tanımlanmamış olması, sadece kentsel dönüşüm projelerinin uygulanmasında kamulaştırma yönteminin nasıl kullanılacağı belirtilmesi nedeniyle eksiklikler taşımaktadır (Genç, 2008: 124).

5366 sayılı kanunda da dönüşüm alanlarını belirleme kriterleri tanımlanmamış, bu süreçte il özel idareleri ve belediyelerin proje uygulama, denetim gibi süreçlerdeki yetki ve sorumlulukları detaylı biçimde ele alınmıştır. Bu durum, uygulamada bu birimler arasında yetki karmaşası ortaya çıkarmaktadır (Genç, 2008: 124).

2985 sayılı Toplu Konut Kanunu da kentsel dönüşüm proje alanlarının belirlenmesi ve örgütlenme modelinin nasıl oluşturulacağına yanı sıra sosyal boyutunun nasıl ele alınacağına dair bir düzenleme getirilmemiştir (Genç, 2008: 124).

Bunlar içinde en çok eleştirilene, Dönüşüm Alanları Hakkında Kanun Tasarısıdır. Uygulamaya ve mevzuata yönelik söz konusu eleştiriler, şu başlıklar altında toplanabilir (Genç, 2008: 124);

Tasarı bütüncül planlama anlayışı ile örtüşmemektedir (SPO).

- Tasarı çözümden ziyade rant amaçlıdır ve yeni sorun alanları ortaya çıkarmaktadır. Örneğin, önceden tek gecekonduya sahip olanlar, birden çok konut sahibi olabilmekte, kaçak yapılaşma teşvik edilebilmektedir. Tasarı, bir bakıma imar affi olmadan rant ve oy kaygısı ile dönüşüm alanları yaratmaktadır (rant amaçlı tasfiye). Tasarı bu anlamda imar affinin bir türüdür (SPO, MO).

- Tasarı, toplumsal fayda, sosyal adalet, kentsel bütünlük ve kentsel esenlik kavramlarının uzağındadır. Tasarı bilime ve kamu yararına aykırı kullanım kararlarının artmasına, yerel demokrasi adına çıkarların kollanmasına; halka ait kamusal gücün özel girişime terk edilmesine, yatırımcılara ayrıcalıklı teşvikler verilmesine neden olabilecektir (SPO, MO).

- Tasarı planlamaya değil, finansal çevrelerin yönlendirdiği kentsel projelere dayanan bir kentsel gelişmeyi öngörmektedir. Kentsel dönüşüm kavramı, kent / peyzaj değerlerinin belirlendiği anlamdan çok finansal olarak arazi geliştirme anlamında kullanılmaya başlanmıştır ve ülkemizde özellikle peyzaj alanları olan bölgelerde yoğunlaşmıştır (SPO).

- Tasarı hazırlanırken meslek odaları ve üniversitelerle birlikte çalışılmamıştır (MO).

Sonuç ve Öneriler

Türkiye'nin planlama gündemi, 2000'li yıllardan başlayarak kentsel dönüşüm üzerinde odaklanmıştır. 2004 yılından sonra devreye giren yeni yasalar, ülkenin kentsel dönüşüm üzerine olan tüm söylemlerinin değişmesi sonucuna yol açmıştır. Türkiye'de, planlama süreçlerine ilişkin mevzuatın temelini, 3194 sayılı İmar Kanunu, 5393 sayılı Belediye Yasası, 5216 sayılı Büyükşehir Belediyeleri Yönetim Yasası, 2981 sayılı İmar Affı Yasası gibi planlamayı yönlendiren yasalar oluşturmaktadır. Son dönemlerde ülkemizde yapılan yeni yasal düzenlemelerle birlikte kentsel dönüşüme olan ilgi artmakla beraber, plan ve projelerin yasal bir çerçeve ve aynı zamanda yerel yönetimlerin ve halkın katılımını arttırmak hedeflenmiştir. Ancak yasal düzenlemelere bakıldığında bu katılımlarla ilgili gerekli süreci içermediği görülmektedir. Katılım ve toplumsal uzlaşma, örgütlenme, kurumsal/toplumsal kapasite geliştirme ve sosyal programlar oluşturma konusunda gerekli adımlar atılmamıştır. Katılımcı yöntemlerle alınmayan kararlar, sivil toplum kuruluşlarını ve meslek odalarını harekete geçirmektedir. Yani dönüşümün sosyal boyutları ve dönüşüm sürecine katılım ile ilgili olarak da herhangi bir düzenleme de getirilmemektedir. Dönüşüm uygulamaları esas hedeflerinden sapmıştır; bir rant aracı olarak algılanmaktadır. Dönüşüm projeleri aynı zamanda belli kişiler tarafından rant aracı olarak kullanılmasını engellemek için, gerek yapılacak yasal düzenlemelerde gerekse projelerde, haksız kazançları engelleyecek hükümlere yer verilmelidir.

Ayrıca kentsel dönüşümle ilgili yasaları incelediğimizde kentsel dönüşüm sürecini detaylı bir şekilde kapsayan yasa bulunmamaktadır. Alanların belirlenmesi ile ilgili kurallar ve ilkeler yetersiz kalmıştır. Mevcut düzenlemelerin, birden çok idareyi yetkili kılması, kentsel dönüşümün sadece belli alanlarını düzenlemesi nedeniyle uygulamada, şehrin bütüncül bir şekilde yenilenmesi ve dönüştürülmesini zorlaştırmaktadır. Örneğin 3194 sayılı İmar Kanunu kentsel dönüşüm uygulamaları için esas referans kaynaklarından biri olmasına rağmen, kentsel dönüşüm uygulamalarının ölçeğinin nasıl ve ne şekilde uygulanacağı, uygulama süresinin ne olacağı, uygulama alanında olması gereken teknik ve sosyal koşullar gibi verilerin ne olacağına dair bilgilerin eksikliği nedeniyle yetersiz kalmaktadır.

“Kentsel Dönüşüm” uygulamalarının çöküntü alanı haline gelmiş alanların yine kente kazandırılmaya çalışıldığı, fiziki olarak eskisinden daha güzel ve sağlam konutlar yapıldığından bahsedilmiştir. Yapılan araştırmalarda çoğunlukla konut memnuniyetinin sağlandığı gözlemlendiği belirtilmiştir. Bunlar kentsel dönüşümün olumlu yanlarıdır. Ancak yapılan uygulamalarda başlangıçtaki iyi niyet ve amaçlananların aksine kısa vadeli politik amaçlar ve rant kaygısı ön plana çıkarılarak maalesef amacından saptırılmıştır. Bir başka kaygı ise ülkemizde kentsel dönüşümün hukuki ve diğer altyapı düzenlemeleri ile hızlı

çözüm yöntemleri benimsenmiş gibi gözükmekte ise de uygula-malarda önemli hukuksuzluklara neden olacağı aşikârdır. Özellikle “mülkiyet hakkı,” “konut ve barınma hakkı,” “iyi bir çevrede yaşama hakkı” (örnekleri çoğaltabiliriz.) gibi birçok temel hakka müdahale edilmesine neden olacağı potansiyelini taşımaktadır.

Mevzuat açısından incelediğimizde; kentsel dönüşüm, öncelik- le üst ölçekli sosyal ve ekonomik programlar içinde düzenlen- mesi gereken bir konudur. Ülkemizin, planlamaya yönelik ve birbiri ile örtüşmeyen mevzuatı tek çatı altında toplayıp “Plan- lama Yasası” oluşturulmalıdır. Ayrıca yeni yasal düzenlemeler sonucu halen mülkiyet sorunlarına tam olarak çözüm bulu- namamakla birlikte kentsel dönüşüm uygulamalarında sorun yaşan-makta ve mülkiyet haklarının yeniden düzenlenmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Kentsel dönüşüm yapılırken de dönüşü- mün yapıldığı yerlerin sadece fiziksel koşullarının düzel-tilmesi değil, ekonomik-sosyal çevrelerinin korunması, tarihi-kültürel mirasın yenilen-mesi, korunması, canlandırılması, yeni alanlar elde edilmesi gibi diğer boyutları da göz önünde bulunduru-larak bu dönüşüm yapılmalıdır. Yoksa çok sayıda lüks bina yapılması kentsel dönüşümün amaçlarından biri değildir ve ol- mamalıdır. Yine, yapıların değerinin artırılması ve vatandaşın daha fazla kazanmasının sağlanması amaç olmamalıdır. Vatan- daş mağdur edilmeden ve kimseye haksız çıkar sağlanmadan söz konusu alan-ların yapı stokunun yenilenmesi, kentsel dö- nüşümün amaçlarından biri olarak yerine getirilmelidir.

Planlama açısından incelediğimizde; Kentsel politikaların amaçlarını yaygınlaştırmada önemli katkıları bulunan kentsel dönüşüm politikaları, geniş kapsamlı ve üst ölçekli planlama politikalar içerisinde ele alınmalıdır. Kentsel dönüşüm planla- ma ve tasarımda bütüncüllüğü ve sürdürülebilirliği yakalama- lı, bunu yaşam kalitesini arttırıcı tedbirlerle bağdaştırmalıdır. Esas amacın yaşam kalitesini arttırmak olduğu unutulmamalı- dır ve bunlar yasalarımızda eksik olup, yeni yasal düzenleme- lerle desteklenmelidir. Yapılacak kentsel dönüşüm projelerin- de master planı gibi 1/100.000 planına uyum sağ-lama, çevre düzeni ve deprem riski bulunup bulunmadığı dikkat edilmeden ve burada yaşayanların görüş ve talepleri alınmadan, bu konu ile ilgili STK'larının görüş ve öneri-leri alınmadan hazırlanması ve uygulamaya konulmasıdır. Kamusal yarar gözetilmeden top- lumsal katılım ve şeffaflık olmadan kısa vadeli politik menfaat- ler gözetilerek veya getirim kaygısıyla hareket edilerek yapıla- cak kentsel dönüşüm proje ve uygulamaları kentsel dönüşüme neden olan düzensiz kentleşmenin meydana gelmesindeki yönetici-lerin düştüğü hataya günümüz yöneticilerinin de düş- mesine neden olabilecek önemli bir potansiyel içermektedir. Kısacası; Kentsel dönüşüm konusunda farklı kanuni düzenle- meler arasında, mimarlık ve şehirciliğin uzmanlık alanları ara- sında bütünlük sağlanmalıdır (örneğin, İmar mev-zuatı ve afet kanunu gibi),

Parçalı düzenlemelerle sorumsuzluk zinciri yaratmak yerine tek bir yasa bütünlüğü altında çözümler üretilmeli; sosyo-eko- nomik ve hatta kalkınma planları açısından da üstünde ciddi- yetle durulması gereken bir anlayış sergilemelidir.

Kentsel dönüşüm sadece fiziki yenilemeyi değil, kapsamlı bir sosyokültürel programı, yerel kalkınma programını da içermeli, kapsamlı bir dönüşüm programının parçası ola-rak katılımcı yaklaşımlara olanak verecek biçimde hayata geçirilmez.

Dönüşüm projelerinde tek tip standart uygulamalar yerine ye- relin özgünlüğünü ön pla-na çıkararak projeler yapılmalıdır.

KAYNAKLAR

- Ayhan, F. (2013). Kentsel Dönüşüm Hukuku (Kentsel Dönüşüm Kavramı Ve Tarihsel Gelişimi). İstanbul Üniversitesi S.S.ONAR İdare Hukuku ve İlimleri Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, s: 87, No: 2013/1, İstanbul.
- Çağla, H. ve İnam Ş. (2009). Yerel Yönetimler Öncülüğünde Yapılan Kentsel Yenilenme Proje Uygulamaları Üzerine Bir İnceleme, TMMBO Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası, 12. Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı, 11-15 Mayıs, Ankara.
- Demirkıran, S. (2008). Türkiye'de Kentsel Dönüşüm Uygulamalarında Yerel Yönetimlerin Rolü: Bursa Büyükşehir Belediyesi Örneği, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Edirne.
- Doru, S.R. (2013). Kentsel Dönüşüm Hukuku (Kentsel Dönüşüm Kavramı Ve Tarihsel Gelişimi). İstanbul Üniversitesi S.S.ONAR İdare Hukuku ve İlimleri Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, s: 157, No: 2013/1, İstanbul.
- Ersoy, M. (2005). Yeni İmar Yasası Hazırlanması Sürecinde Plan Uygulama Araçlarının Önemi. TMMBO Şehir Plancıları Odası, "Yeni İmar Kanununa Doğru: Şehircilik, Plan-lama ve İmar Üzerine Yeni Yaklaşımlar" Sempozyumu, 18 Mart, Ankara.
- Genç, F. (2008). Türkiye'de Kentsel Dönüşüm: Mevzuat ve Uygulamaların Genel Görünümü. Celal Bayar Üniversitesi, İ.İ.B.F Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 15:1, Manisa.
- Genç, F.N. (2013). Gecekonduyla Mücadeleden Kentsel Dönüşüme Türkiye'de Kentleşme Politikaları. Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1 (Sf: 15-30), Aydın.
- İşıkkaya, D. (2008). Kentsel Çöküntü Bölgelerinin Örgütlenmesi ve Yeniden Kullanımı, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.
- Koçak, H. ve Tolanlar, M., (2008). Kentsel Dönüşüm Uygulamaları (Aydın ve Afyonkarahisar Örnekleri), Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F Dergisi, Afyonkarahisar.
- Saraç, M. (2014). Kentsel Dönüşüm ve Gelişimi, Sosyal Boyutu, Kentsel Dönüşümden Doğan Hukuki Sorunlar. Çankaya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Özel Hukuk Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- TC. Başbakanlık, Kanunlar ve Kararlar Genel Müdürlüğü, 21.02.2005 tarihinde kararlaştırılan "Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Kanunu Tasarısı", 2005.
- TMMOB Şehir Plancıları Odası Bursa Şubesi, 2008. Kentsel Dönüşüm Ve Bursa Raporu, Bursa.
- Uzun, N., 2006. Yeni Yasal Düzenlemeler ve Kentsel Dönüşüme Etkileri. TMMBO Şehir Plancıları Odası, Kentsel Dönüşüm Sempozyumu, 18 Kasım, Ankara.
- Yasin, M., 2005. Kentsel Dönüşüm Uygulamalarının Hukuki Boyutu. TBB Dergisi, S: 60.
- Yasin, M., ve Şahin, C., 2013. Kentsel Dönüşüm Hukuku. İstanbul Üniversitesi. S.S. ONAR İdare Hukuku ve İlimleri Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, No: 2013/1, İstanbul.

İNTERNET KAYNAKLARI

- URL-1: <http://www.toki.gov.tr/docs/mevzuat/5104Sayilikanun.pdf>.
- URL-2: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5366.pdf>
- URL-3: http://www.jcofizik.org.tr/resimler/ekler/a22e09303e02936_ek.pdf?tipi=1&turu=H&sube=0
- URL-4: <http://www2.tbmm.gov.tr/d22/1/1-1225.pdf>
- URL-5: <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/385.html>
- URL-6: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.775.pdf>
- URL-7: <http://www.toki.gov.tr/docs/mevzuat/2985Sayilikanun.pdf>
- URL-8: <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5998.html>
- URL-9: http://www.spo.org.tr/mevzuat/mevzuat_detay.php?kod=31
- URL-10: <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/711.html>
- URL-11: <http://www.siyamiozkan.org/mevzuat/1350.html>

ARAŞTIRMA / ARTICLE

İzmir'de Neoliberal Kentleşme Eğilimleri Kapsamında Lüks Konut Üretiminde Yeni Yaklaşımlar: Folkart Konut Projeleri

New Approaches to Luxury Housing Construction in Izmir in the Context of Neoliberal Urbanization: Folkart Housing Projects

Eylem Bal,¹ Didem Akyol Altun²

¹Dokuz Eylül Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İzmir

²Dokuz Eylül Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, İzmir

ÖZ

1970'lerle birlikte dünya genelinde hakim bir paradigma haline gelen neoliberalizmin sermaye birikimi yaratma sürecinde yönünü çevirdiği en temel alanlardan birisi kent ve kentsel politikalar olmaktadır. Bu kapsamda, Türkiye'de 2000'li yıllarla birlikte, neoliberal kentsel politikaların kentsel alanda somut çıktılarla birlikte çok daha belirgin hale geldiği bir kentleşme evresinin içinden geçilmektedir. Söz konusu süreçte çok sayıda kentsel yatırım gündeme gelmekte, lüks konut üretimise bu alanda ön sıraları almaktadır. Bu bağlamda, İstanbul kökenli bir firma tarafından, İzmir'de hayata geçirilen ve neoliberal kentleşme süreçleri ile güçlü bağlar kuran üç proje dikkati çekmektedir. Bu çalışma, İzmir kentinde, neoliberal kentleşme eğilimleri ekseninde güçlü ve öncül sinyaller veren Folkart Konut Projelerini, kentsel bağlamda kentleşme pratiği çerçevesindeki yer seçim kararları; mimari bağlamda tasarım konsepti ve simgesel değeri; ekonomik bağlamda proje maliyetleri, kira ve satış bedelleri; sosyolojik bağlamda hitap ettiği sınıfsal yapı, kullanıcı grubu, kapalılık ve güvenlik durumu açısından değerlendirerek, bu projelerin neoliberal yeniden yapılanma süreci ile olan ilişkisini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar sözcükler: Neoliberal politikalar; neoliberal kentleşme; lüks konut; İzmir; folkart konut projeleri.

ABSTRACT

Cities and urban policy are central to the theory of neoliberalism and its process of capital accumulation, which has become a dominant paradigm all over the world since the 1970s. Turkey in the 2000s is in a phase of urbanization in which neoliberal urban policies are becoming more visible in the form of concrete outputs. Many new urban investments are being made, and luxury housing projects are at the forefront. The aim of this study is to evaluate three projects in Izmir created by an Istanbul firm. Folkart Construction housing projects have drawn attention as symbols of the neoliberal urbanization process in Izmir. The criteria to be used are decisions made regarding location and urbanization practices; design concept and symbolic value in the architectural context; and project costs, rent, and sale prices in the economic context. In addition, the study will examine the projects' appeal to certain classes and other groups, their security level, and controlled access in the social context in order to analyze these projects in relation to the neoliberal reconstruction process.

Keywords: Folkart housing projects; Izmir; luxury housing; neoliberal policies; neoliberal urbanization.

Geliş tarihi: 20.06.2015 Kabul tarihi: 17.05.2016

İletişim: Didem Akyol Altun.

e-posta: didem.akyol@deu.edu.tr

TMMOB
Şehir Plancıları Odası

Giriş

Günümüzde iktisadi, siyasal, toplumsal ve mekansal süreçlerin gerek teorik çerçevesi gerekse de uygulama süreçleri üzerine açıklama, yorum ve tespitler yapılırken öne çıkan en temel kavramlardan birisi kaçınılmaz olarak neoliberalizm olmaktadır. “Neoliberalizm, kendisine yönelik eleştirilerin üzerinde yoğunlaştığı şekilde bir dizi iktisat politikasından, hatta bir ideolojiden ibaret değildir, bunun da ötesinde bugün içinde yaşadığımız karmaşık küresel dünyanın yönetimiyle ilgili bir stratejidir” (Munck, 2007). Bireycilik, piyasa liberalizmi, dışa açıklık ve devletin küçültülmesi ilkelerini temel alan neoliberalizm, bu ilkeler doğrultusunda bir kalkınma modelini savunmaktadır (Ataay, 2007). Bu kapsamda öne çıkan en temel unsurlar, serbest piyasa ekonomisi, özelleştirme, deregülasyon ve serbest sermaye hareketleri olarak belirginlik kazanmaktadır. Bu doğrultuda, devlet ve sermaye arasındaki ilişki yeniden tanımlanmış; rol paylaşımı, devletin ekonomiye yönelik müdahalelerinin azaltılmasından çok bu müdahalelerin sermaye lehine yeniden düzenlenmesi biçimini almıştır (Öniş, 2009). Dolayısıyla devlet sermayenin hareket kabiliyetini kolaylaştıran düzenlemeleri yapan, ona karşı değil onunla birlikte çalışan düzenleyici bir rol edinmiştir. Jessop neoliberalizmin birçok boyutu olduğunu, yeniden yapılanmayı ekonomi politikaları, sosyal politikalar, politik karar mekanizmaları ve uygulamanın öncül formlarında görmenin mümkün olduğunu söylemektedir (Jessop, 2008). Neoliberalizmin yakın ve sıkı bir ilişki içinde olduğu en temel kulvarlardan birisi ise kentsel politikalar ve kent toprakları olarak öne çıkmaktadır. Kentsel politikalar ve kent mekanı neoliberal politikalarla yeniden yapılandırılmakta ve neoliberalizmin uygulamadaki öncül formları, kendisini kent mekanında da dolaylı ve doğrudan yollarla ortaya koymaktadır.

Hakim neoliberal ideoloji, zenginliğin kaynaklarının biçim değiştirmesine ve dünyanın metalaşmasına neden olmaktadır (İnsel, 2008). Bugün söz konusu bu metalaşma sürecinin en temel öznelerinden birisi kentler olarak belirginleşmekte ve kentsel mekan bu doğrultuda yeniden yapılandırılmaktadır. Kentler, gayrimenkul odaklı büyüme ekseninde önemli bir dönüşüm göstermekte; bu kapsamda farklı ölçeklerdeki kentsel arsa, yapı, alan ve bölgeler, büyük bir kentsel pazarda alınıp satılabilen, üzerinden değer elde edilip rantta konu olan birer mala dönüşmekte; böylece kentsel alan belirgin bir biçimde metalaşmaktadır. Bu bağlamda, mekansal organizasyon neoliberal politik stratejilerin seferberliği için bir altlık, bir mekanizma ve bir arenadır (Brenner, 2002). Neoliberal süreçte rekabet temel bir erdem haline gelmekte ve firmalar, kentler, bölgeler ve ulusların arasındaki rekabet önem kazanmaktadır (Kozanoğlu 2008). Neoliberal kentsel politika deneyimlerinin amacı, elit tüketim uygulamaları ve piyasa odaklı büyüme için bir arena olarak kent mekanını harekete geçirmektir (Brenner, 2002). Swyngedouw vd., neoliberal yeniden yapılanmaya eşlik eden neoliberal kentleşmenin hedeflerini; konut ve emlak sektörle-

rinde piyasa güçlerinin rolünün artırılması, kentsel kamusal ve sosyal hizmetlerin özelleştirilmesi, kentsel mekanın biçimlendirilmesinde elitlerinin rolünün artırılması biçiminde ifadedilmektedir. (Swyngedouw, 2003) Bu kapsamda Brenner ve Theodore ise, yapı çevre ve kentsel formun dönüşümünde, büyük ölçekli mega projelerin inşasına, kapalı konut siteleri ve kentsel adacıkların yaratımına ve sosyo-mekansal kutuplaşmanın şiddetlendirilmesine dikkat çekmektedir. (Brenner, 2002) Neoliberal politikalar, kentin belirli sınıflar lehine gelişimini desteklemekte, sınıflar arası ayrışmayı güçlendirmekte ve bu noktada kentteki sosyal adalet olgusu tehlikeye düşmektedir.

Bu kapsamda Türkiye'ye bakıldığında, 1980 yılı sonrasında neoliberal politikaların etkin bir biçimde benimsendiği ve 1980 yılının kentsel mekânın bu politikalar çerçevesinde yeniden yapılandırılması yönünde önemli bir kırılma noktası niteliği taşıdığı görülmektedir. Bu bağlamda, 1980'lerden 2000'lere kadar uzanan süreç, neoliberalizmin kentsel alandaki güçlü temellerinin atıldığı, öncül bir neoliberal kentleşme evresi olarak belirginlik kazanmakta, 2000'li yıllar ise bir önceki dönemde temelleri atılan neoliberal politikaların, kentsel mekân üzerinde oldukça görünür hale gelen somut mekansal çıktılarının alındığı, Türkiye'nin esas neoliberal kentleşme evresi olarak öne çıkmaktadır. (Bal, 2011) Neoliberal politikalar eksenindeki 2000'li yıllarla birlikte, sermayenin kentsel pazarda oldukça etkin bir rol edindiği ve özellikle büyük kentlerde büyük sermaye yatırımı gerektiren projeler üretilmesi yoluyla kentsel mekanın sermayenin talepleri ve yönelimleri doğrultusunda önemli bir dönüşüme uğradığı görülmektedir. Türkiye'de 1980 öncesinde kentsel alanın yapılandırılması işi ağırlıkla küçük girişimciye kalırken, 1980 sonrası dönemde kentin büyük sermaye ile büyük parçalar halinde yapılandırıldığı gözlenmektedir. (Tekeli, 2009) Önceki dönemlerde kentsel rantlar devlet gözetimi altında olabildiğince geniş kesimlere aktarılırken yakın dönemde kentsel ranttan pay almak isteyen çok sayıda yeni aktörün devreye girdiği görülmektedir. (Işık, 2009) Bu noktada kentleşme sürecinde rol oynayan gruplara bakıldığında, daha önce kentleşme süreçlerinde sınırlı rol almış olan büyük ölçekli sermaye gruplarının ilgisini kentlere çevirdiği gözlenmektedir. (Şengül, 2009) Kentsel rantlar eskiden daha yaygın bir şekilde dağıtılmakta iken, sermayenin devreye girmesi ile kentsel rantlar hem daha spekülatif bir hale gelmiş hem de bu rantlara büyük sermaye grupları tarafından el koyulmaya başlanmıştır. (Çavuşoğlu, 2004) 1980 öncesi dönemde devletin kentsel politikalar ve planlama alanındaki etkin rolü, 1980 sonrasında dönüşüm yaşamış ve sermaye, güçlü bir aktör olarak öne çıkmaya başlamıştır. Kentsel alan üzerinde, sürecin temel iki aktörü olan devlet ve sermaye arasındaki rol paylaşımı, 2000'li yıllarda neoliberal politikalara paralel biçimde esas şeklini almış ve devlet, sermayenin kentsel alana müdahalesine olanak sağlayacak yasal düzenlemeleri yapan ve ona hareket kabiliyeti sağlayan düzenleyici bir konum edinmiştir. (Bal, 2011) Gayrimenkul odaklı büyüme ekseninde kentsel alandaki yatırımlardan elde edilen

rant, sermayenin kazandığı yetkinlik doğrultusunda temel bir girdiye dönüşmüştür. Bu kapsamda, 1980 öncesinde kentsel rant devletın kentsel alandaki politika ve yatırımlardaki etkin rolüne paralel olarak, toplumsal sınıfların geneline dağılıyor-ken; 1980 sonrasında ve özellikle 2000'li yıllarla birlikte belirli gruplar lehinde dağılmaya başlamıştır. Dolayısıyla kentsel mekânın belirlenmesinde sermayenin hakimiyeti güçlü bir biçimde ortaya çıkmıştır. (Şengül, 2009) 2000'li yıllarda kent mekânı, neoliberal kentsel politikaların odağına yerleşerek, neoliberal yeniden yapılanma süreçlerinde sermaye birikimi oluşturma-daki en karlı alanlar haline gelmiştir.

Kentin, büyük sermaye yatırımı gerektiren üst ölçekli kentsel projelerin hayata geçirildiği en karlı ve verimli alan olarak belirginlik kazandığı bu süreçte lüks konut alanları¹ (korunaklı siteler/rezidanslar) neoliberal kentsel politikaların kentteki en temel somut çıktılarında birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. (Brenner, 2002, Bal, 2011) Lüks konut, çeşitlenen konut talebi çerçevesinde kent çeperlerinde ağırlıklı doğal niteliği olan tarım, sit, orman ve havza alanları üzerinde yer seçen az katlı, geniş metrekaresi kapalı konut siteleri, kent merkezinde ise konum avantajı olan alanlarda çok katlı konut toplulukları ya da rezidans olarak adlandırılan yüksek konut kuleleri biçiminde yaygınlaşmıştır. Bu çerçevede Türkiye'de özellikle 2000'li yıllarla birlikte İstanbul'un neoliberal kentsel politikaların somut mekansal izlerinin en etkin şekilde izlendiği yer haline geldiği ve kentte sayıları giderek artan bir biçimde çok sayıda lüks konut projesinin yükseldiği gözlenmektedir. (Bal, 2011) Buna paralel olarak domino etkisi ile diğer büyük kentlerde de bu yönde bir hareketliliğin ortaya çıktığı ve İzmir'de de kent çeperlerinden sonra kent merkezinde de büyük ölçekli lüks konut üretiminin öncül örneklerinin gündeme gelmeye başladığı izlenmektedir. Bu çerçeveden hareketle, İzmir'de İstanbul kökenli Folkart Yapı firması tarafından 2000'lerin üçüncü çeyreğinden sonra hayata geçirilen üst ölçekli üç lüks konut projesi dikkati çekmektedir. Çalışma kapsamında Folkart firması tarafından üretilen lüks konut projelerinin seçilmesinin temel nedeni, Türkiye'nin 2000'li yıllardaki kentleşme süreçlerinde hakim hale gelen neoliberal kentsel politikalarla, İzmir kentinde yüksek uyum becerisi gösteren öncül örnekler olmalarıdır. Söz konusu projeler; öncelikle kent geneli için yüksek bütçeli yatırım bedelleri ile -buna paralel olarak- yüksek satış ve kira değerleri, üretici firmanın İzmir dışı ulusal ve büyük ölçekli bir yapı firması oluşu, projelerin neoliberal politikalarla uyumlu plan kararları ile hayata geçirilmesi, oldukça güçlü ulaşım bağlantıları üzerinde ve diğer büyük ölçekli kentsel yatırımlara yakın yer seçimleri, ünlü mimarlarla geliştirilen dikkat çekici mimari projeleri, üst gelir gruplarından oluşan kullanıcı profilleri bağlamında 'kent merkezinde neoli-

beral yeniden yapılanma süreçleri ile uyumlu öncül örnekler' olarak göze çarpmakta ve bu çerçevede incelenmeye değer hale gelmektedirler. Firmanın gerçekleştirdiği konut projeleri, yukarıda sıralanan niteliklerin yanı sıra projelerin gösterişli tanıtımları ve medyada yer alma biçimleri ile de kentteki mevcut lüks konut üretim pratiklerinden sıyrılmaktadır. Öte yandan, her bir projenin kendi yakın çevresinde de benzer gelişimleri harekete geçirdiği rahatlıkla gözlenmektedir. İzmir, neoliberal politikaların daha sınırlı ve yavaş adımlarla somutluk kazandığı bir kent olarak öne çıkmaktadır. Yakın döneme kadar, İzmir'li büyük yerel sermaye gruplarının büyük ölçekli kentsel yatırımlar kapsamında daha çok İstanbul'a yöneldiği; kentte konut üretimi yapan ulusal ya da yerel sermayenin ise gerek alan, gerekse birim sayısı açısından küçük ölçekli projeler ürettiği gözlenmektedir. (Akyol Altun, 2010) Öte yandan kentteki üst ölçekli planların İstanbul'da olduğu gibi neoliberal kentleşme süreçlerinin önünü açacak ölçüde güçlü radikal kararlar içermediği bilinmektedir. Ancak 2000'lerin ortalarından itibaren İzmir'de plan kararları bağlamında dönüşümler yaşanmaya başlamış ve özellikle son birkaç yıl içerisinde sermayenin yönelimleri ile bu yöndeki somut çıktılar görünür hale gelmeye başlamıştır. Dolayısıyla Folkart firmasının gerçekleştirdiği konut projeleri bu kapsamda lokomotif bir rol üstlenen öncül somut çıktılar olarak öne çıkmaktadır. Söz konusu projelerin neoliberal kentsel politikalarla konut üretiminin bağını ortaya koyan parametreler içinde plan kararları, yer seçimine ilişkin tercihler ve yakın çevredeki kullanımlar kentsel bağlam; ünlü mimarlarla birlikte çalışma, görkemli ve dikkat çekici tasarım kararları mimari bağlam; ön yatırım maliyeti ve konut satış bedelleri ekonomik bağlam; kullanıcı profili ise sosyolojik bağlam başlığı altında toplanabilir. Bu doğrultuda bu çalışma, neoliberal kentsel politikaların daha sınırlı ve yavaş adımlarla ilerlediği İzmir kentinde, İstanbul kökenli bir sermaye grubuna ait bir yapı firması tarafından hayata geçirilen üç lüks konut projesini, söz konusu kentsel politikaların izlerinin okunduğu kentsel, mimari, ekonomik ve sosyolojik bağlamlar temelinde ele alarak bu projelerin neoliberal yeniden yapılanma süreci ile olan yakın ilişkisini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

İzmir'de Lüks Konut Alanlarının Gelişimi

İzmir Türkiye'nin batısında Ege Denizi kıyısında yer alan, ülkenin üçüncü büyük metropol kentidir. Uzun yıllar boyunca körfez etrafında gelişen İzmir kentindeki konut alanları gelişimine bakıldığında, 1960'lı yıllardan başlayarak 1980'lere gelene kadar, önce gecekonduyla, daha sonraları ise yapsatçı konut üretimi ve toplu konutlarla, dört yöndeki ulaşım aksları boyunca bir yayılım gözlenmektedir. 1990'lar, yazlık siteler ve kent çeperindeki konut üretiminin görece arttığı, 2000'ler ise neoliberal ekonomik politikalar paralelindeki yeni sermaye bi-

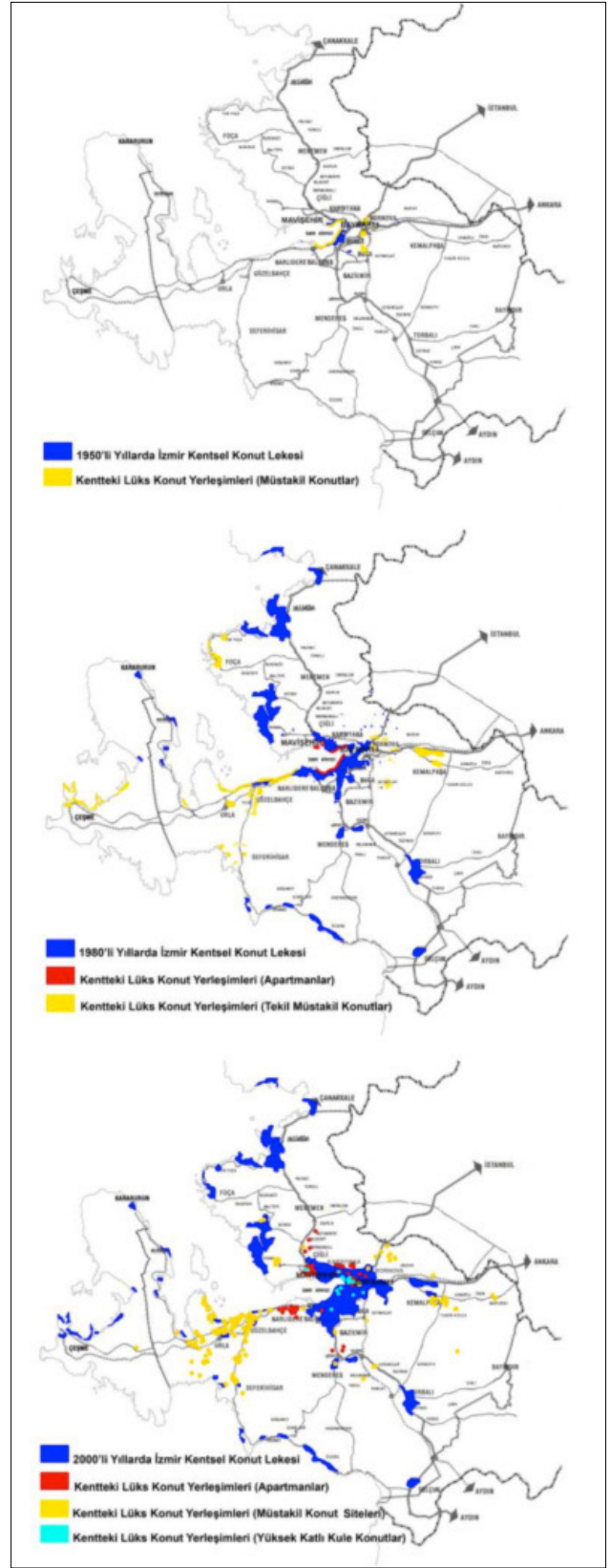
¹ Lüks konut, bilimsel çerçevede tanımlanması zor, zamana göre ya da bireysel tercihler doğrultusunda değişebilen, birçok farklı parametrelere bağlı bir kavramdır. Keleş (2010, İmge Yayınları, Ankara), Kentleşme Politikası adlı kitabında lüks konutu pahalı yapı gereçleri ile yapılmış, içindeki ailenin gereksinimlerine kıyasla çok büyük ve alışlagelmiş kolaylıklardan fazlasına sahip konutlar olarak tanımlar. Bu yazı kapsamında da lüks konut ifadesi, Türkiye'de üst gelir grubuna hitap edecek bedellerle konut piyasasına sunulan, standart bir konut üretiminden ayrılan nitelik, malzeme ve donanımlara sahip konutlara işaret etmektedir.

rikimi rejiminin taleplerinin İzmir'de belirgin olarak hissedildiği yıllar olarak öne çıkmaktadır. Gayrimenkule yapılan yatırımın en fazla kâr getiren alan haline gelmesi, İstanbul'un başı çektiği büyük projelerin önemli bir ayağı olan lüks konut projelerinin yaygınlık kazanması, kentteki üst ölçekli farklı plan kararları, İzmir'de de inşaat sektörünün bu yönde hareketlenmesinde etkili olmuştur.

İzmir kenti için lüks konut bölgeleri, kentin tarihsel gelişim süreci boyunca farklılıklar göstermektedir. Cumhuriyet öncesi dönemde, limandaki ticarete bağlı olarak gelişen aristokrat sınıf, Levantenler ve kentin Müslüman zenginleri ağırlıkla Alsancak-Kordon boyu ve kıyı hattında oturmaktadırlar. Bunun yanı sıra 19. yüzyılda demiryolunun yapılmasıyla ulaşılabilir hale gelen Bornova, Buca, Karataş, Güzelyalı, Göztepe gibi daha çeper bölgelerde de köşkler bulunmaktadır. (Atay, 1978) Cumhuriyet'in ilanının ardından 'modernleşme' idealinin karşılık bulduğu kübik, rasyonel hatlara sahip villa ve aile apartmanları prestijin, seçkinliğin sembolü olmuştur. 1950'li yıllarda ise, ülke genelinde hâkim olan yap-sat konut üretimine paralel olarak, kıyı hattını kaplayan az katlı bahçeli konutlar ile aile apartmanlarının yıkılarak 7-8 katlı apartmanlara dönüştüğü ve yüksek gelir grubunun talebini çektiği görülmektedir. Bu dönemde Alsancak Kordon boyunun yanı sıra, Mustafa Kemal Sahil Bulvarı'nın inşasıyla gelişen batı aksı üzerindeki Göztepe, Güzelyalı bölgesinde ve Karşıyaka'da, kıyı hattı boyunca lüks apartmanlar hızla artmıştır (Şekil 1).

90'lı yıllarda büyümeye devam eden kent merkezinde, kentin karmaşası ve sıkışıklığın getirdiği problemlerle karşı karşıya kaldığı; bu doğrultuda kent dışında yaşam taleplerinin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu eğilim çerçevesinde lüks sayılabilecek ilk konut örnekleri, kentin çeperinde kırsal niteliği ağır basan alanlarda ya da köylerin yakınlarında, üst gelir grubu tarafından tekil olarak inşa edilen ve kalıcı yaşamı hedefleyen ikincil/üçüncül konut örnekleri (kır, dağ, bağ, çiftlik evleri) şeklinde görülmüştür. (Karadağ, 1988) Ancak bu dönemde çeperdeki konut faaliyetleri içinde en etkili olanı, inşaat mühendisi Özer Yapan'ın batı aksındaki Sahilevleri bölgesinde gerçekleştirdiği, müstakil konutlardan oluşan yerleşim dokusudur. Batı'daki örneklerden esinlenen ve bahçeli ev konseptini temel alan bu uygulamalar, yoğun talep sonucu, kısa süre içinde artarak kalıcı yerleşimlere dönüşmeye başlamışlardır. Söz konusu girişimi, yalnızca Narlıdere'yi değil İzmir'deki lüks konut gelişimini de derinden etkileyen ve çeperdeki kapalı konut sitelerine temel oluşturan bir ilk olarak değerlendirmek mümkündür. (Akyol Altun, 2010)

Öte yandan 1994 yılında Çeşme Otobanı'nın kullanıma açılmasıyla, batı aksında parçalı bir biçimde gelişen konut inşaatlarının sayısı önemli oranda artmıştır. (Güner, 2006) Bu arter üzerinde yer alan Sahilevleri, Narlıdere, Güzelbahçe, Seferihisar, Zeytinalanı, Çeşmealtı, Urla gibi 1950'lerin küçük say-

Şekil 1. İzmir Kent Bütününde Lüks Konut Alanlarının Yıllara Göre Gelişimi (yazarlar tarafından oluşturulmuştur)

fiye yerleşimleri, büyük çoğunluğu lüks konutlar içeren kapalı site uygulamalarına sahne olmuşlardır. 2000'lerde ise benzer nitelikte az katlı lüks konut siteleri, kuzey aksında Sasalı, Menemen ve doğu aksında Kemalpaşa'da olmak üzere üst gelir grubundan üst-orta gelir grubuna yayılan bir derecelenmeyle üretilmişlerdir (Şekil 1).

Lüks konut alanları için kent merkezindeki süreç ise, 90'lı yılların sonlarında daha dar gelirli aileleri hedef alan ve kamu tarafından üretilen toplu konut uygulamalarının azalmasıyla başlamıştır. Bu dönemden itibaren özellikle Karşıyaka ve Çiğli bölgesi önemli bir dönüşüme sahne olmuştur. Lüks konutun kamu ortaklığında üretilen erken örnekleri olan Atakent (1986-1989) ve Venedik Evleri (1988)'nin ardından fonksiyonel ve mekansal çeşitlilik açısından daha zengin olanaklar sunan Mavişehir Konutları'nın üretimine başlanmış, çok katlı blokların ve tripleks villaların bir arada gözlendiği bu alan, kentin üst gelir grubunun taşındığı bir lüks konut alanı haline gelmiştir.

Bölge özellikle içerdiği alışveriş merkeziyle kentli için önemli bir yenilik olarak rağbet görmüş ve geniş kitleleri kendine çekmiştir. Ancak bu konut alanı 2000 yılı sonrasında, 1999 depreminin de etkileriyle bataklık zeminden kaynaklanan endişelerin varlığı, kuşların üreme alanlarının ve doğal ekosistemin zedelenmesi yönündeki haberlerle popülerliğini kaybetmeye başlamıştır. Ayrıca, tünel kalıp yöntemi ile üretilen konutların monoton bir biçimde tekrar eden tek tip tasarım anlayışını ürettikleri; konutların ve peyzajı zayıf kalan konut çevrelerinin mekânsal ve estetik kullanım değerlerinin yetersiz kaldığı anlaşılmıştır. (Sayar, 2006) Ancak bu dönemde, başta Emlak Bankası tarafından gerçekleştirilen uygulamalarla, Mavişehir-Çiğli bölgesinde arsa spekülasyonunun arttığı, bölgenin ciddi bir rant alanı haline dönüştüğü ve aradaki boşlukların dolarak Karşıyaka'nın Çiğli'ye bağlandığı gözlenmektedir. (Sayar Y, 2004, Sayar Y, 2006)

2000'lere gelindiğinde kentte özel sektörün yanı sıra devlet kurumlarının da lüks konut üretiminde devreye girdiği görülmektedir. Bu dönemde Mavişehir bölgesindeki yoğunlaşmanın yanı sıra, Aydın Otobanı'nın tünellerle Çanakkale doğrultusuna, Çiğli'ye ve Mavişehir'e bağlanmasıyla, çevreyolunun kuzeyindeki dağların ardındaki oldukça engebeli ancak manzaralı vadilerde dahi, lüks konut siteleri inşa edilmiştir. Benzer bir gelişim Narlıdere'de ancak daha üst gelir grubuna yönelik ola-

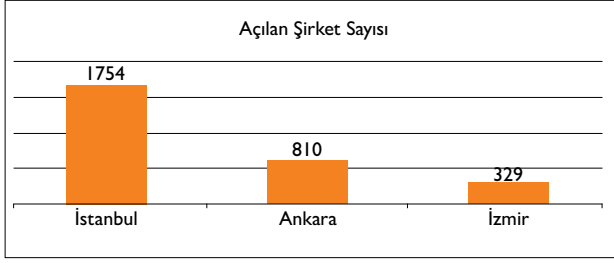
rak yaşanmış; lüks donanımlı, büyük boyutlu, yüzme havuzu, tenis kortu, ortak kullanım ve dinlenme alanları, otopark ve özel güvenlik sistemleri olan az katlı ve daha yaygın bloklardan oluşan apartmanlar ya da apartman toplulukları inşa edilmeye başlamıştır. Bu örneklerle paralel bir gelişme ise kent merkezinde, Alsancak'ta ve Bayraklı bölgesinde gerçekleştirilen "rezidans" tipi yüksek katlı gökdelenlerle yaşanmıştır. Bu doğrultuda ülkenin diğer büyük kentlerine paralel şekilde İzmir'de de, önceki dönemden farklı olarak "kapalılık", "güvenlik" ve "ayrışma" kavramlarının lüks konut tanımının içine dahil olma-ya başladığı görülmektedir. (Akyol Altun, 2010, Çıkiş, 2009)

Özetle, kentteki lüks konut alanlarının tarihsel süreç boyunca, kıyı yönelimli geliştiğini ve körfezin bir cazibe merkezi olarak bu tip konut üretimini az ya da çok katlı olarak çevresinde topladığını söylemek mümkündür. İzmir, 1990'ların ortalarında başlayan ve 2000'li yıllarla birlikte değişen bir lüks konut arzına ve sunumuna tanık olmuştur. Bu dönemde ulusal ölçekte somut uygulamalarla etkin hale gelen neoliberal politikalar çerçevesinde, İzmir'de de özel sektör sunumunun ağırlık kazandığı ve lüks konut sunumundaki arayışların da farklılaştığı görülmektedir. Bu tarihten önce İzmir kenti için lüks konut, kıyı şeridi boyunca bitişik nizam apartmanlardan ve kentin çeperindeki sınırlı sayıda müstakil villadan ibaretken; 1990'ların ortalarından itibaren yavaş yavaş daha büyük ölçekli firmaların konut pazarına girdiği ve çoğunluğu güvenli olan lüks konut sitelerinin üretildiği gözlenmektedir.² Kentin çeper bölgelerinde az katlı, kent merkezinde ise çok katlı olarak gelişen lüks konutlar ağırlıklı kapalı siteler şeklinde üretilmekte ve "güvenlik" konusu ülkenin diğer büyük kentlerinde olduğu gibi İzmir'de de gittikçe artan oranda konut pazarında yer edinmektedir. Bu lüks konut alanlarının, çeperde Urla ve Seferihisar bölgesinde, merkezde ise Mavişehir ve Narlıdere'de yoğunlaştığı; Bayraklı bölgesinin ise yeni kent merkezi planı çerçevesinde son dönemdeki güncel konut projelerinin çekim merkezi haline geldiği görülmektedir (Şekil 1). Buradan da görüldüğü üzere, az katlı konut üretimine dair gelişim çeperde ve Batı aksı üzerinde yoğunlaşmışken; çok katlı apartman tipi konutlar kent merkezi ve yakın çevresinde yer almakta, kule tipi yüksek konut üretilimleri ise Alsancak ve Bayraklı bölgesinde konumlanmaktadır.

Öte yandan İzmir kentindeki konut üretimi, neoliberal politikalar çerçevesindeki bir rekabet ortamı içinde gelişmekle birlikte, İstanbul ya da Ankara gibi Türkiye'nin diğer büyük kentleriyle yarışacak oranda olmamıştır.³ Kentte mevcutta ti-

² Çamyuva Konutları (Özer Yapan İnşaat, 1994), Egeli Evleri (Egeli İnşaat, 1995), Sefaköy (Taner&Öner Gövs İnşaat, 1997) ilk örnekler olarak verilebilir [17]

³ Lüks konut sitelerinin ağırlıklı sunum biçimi olan kapalı sitelere ve İzmir ve İstanbul'daki konut sitelerine ilişkin çeşitli çalışmalarda elde edilen veriler bu görüşü destekleyici bir argüman olarak gösterilebilir. 2010 yılı itibarıyla İzmir kent çeperlerinde yer alan lüks konut sitesi sayısı 300 civarında ve içerdikleri konut sayıları 7-300 arasında değişirken [17]; 2011 yılı itibarıyla İstanbul'daki lüks konut sitesi sayısının 1000'e yakın ve içerdikleri ortalama konut sayısının 30 ile 6000 arasında değişmesi [10] bunu destekler niteliktedir. Benzer şekilde İzmir'de 2001 yılı ve sonrası yapılan binaların oranının %15,4 (İstanbul'da %17,9, Ankara'da %34,2) ile üç büyük kent arasında en düşük seviyede olması konut yatırımlarının ölçeği hakkında fikir vermektedir [24]. Buna ek olarak İzmir kentinin ülkenin diğer büyük kentleri arasındaki yerine dair daha detaylı bir tartışma için bakınız. Altınçekiç, F. ve Göksu, S. (1995). Kentsel mekânın üretimini anlamada toplumsal merkezli sermaye birikim süreci yaklaşımının sağladığı olanaklar - 2. Planlama, (1995/3-4), 62-67; Göksu, S. (1996). İzmir'de kumdan kaleler. Birikim, (86-87), s.116.; Akyol Altun (2010). Kent Çeperlerindeki Az Katlı Konut Topluluklarının Kullanıcı-Mekân İlişkisi Bağlamında Değerlendirilmesi: İzmir Örneği. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi / Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Bölümü İzmir, s.223-230.

Şekil 2. 2014 yılında üç büyük kentte, inşaat alanında açılan şirket sayısı ve sermayeleri, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, 2014 yılı Kurulan/Kapanan Şirket İstatistikleri [22]

caret odasına kayıtlı 29366 konut inşaatıyla ilgili firma bulunmaktadır. (İzmir Ticaret Odası Kayıtları, 2015) Bunların içinde lüks konut inşaatıyla ilgili etkin faaliyet gösteren yerel ölçekli firmaların, gerçekleştirdikleri konut sunumlarının yatırım hacminin küçük olduğu, kısıtlı sayıda uygulama gerçekleştirdikleri ve bunların da az sayıda konut birimi içerdikleri görülmektedir. (Bal, 2009) Kent dışından firmaların konut inşaatına yönelik faaliyetleri ise kısıtlıdır.⁴ Üç büyük kentte 2014 yılı itibarıyla açılan şirket sayıları ve sermayeleri incelendiğinde de İzmir kentinin inşaat yatırımlarından aldığı pay açıkça anlaşılmaktadır (Şekil 2).

Folkart Narlıdere, Folkart Mavişehir ve Folkart Bayraklı Projeleri

İzmir’de kentin özellikle 2000’li yıllardaki lüks konut üretiminde öne çıkan temel bölgelerinde, Folkart Yapı firması tarafından üretilen konut projeleri, Türkiye’de 2000’li yıllarda odağa yerleşen neoliberal kentsel politikalarla, yüksek uyum becerisi gösteren öncül örnekler olarak belirginlik kazanmaktadır. ‘Hayat Buna Değer’ sloganıyla yola çıkan Folkart Yapı, ilaç sektöründe 1953’ten itibaren etkinliğini sürdüren bir aile şirketi olan Saya Grup’un inşaat firmasıdır. Firmanın temel hedefi, İzmir’de lüks konut alanında “markalaşmak” olarak ifade edilmektedir. Bu doğrultuda firma tüm projeleri kapsamında, tasarımından uygulamasına kadar alanında isim yapmış kişi ve kurumlarla çalışma düşüncesini geliştirmiştir. (Sül, 2012) Firmanın İzmir’i seçme nedeni Folkart yönetim kurulu başkanı Mesut Sancak tarafından “İzmir’deki A plus konut ve ofis açığı”⁵ olarak tanımlanmaktadır.⁶

Folkart firması İzmir genelinde 3 adet lüks konut projesi üretmiştir: Folkart Narlıdere (2006-2008), Folkart Mavişehir (2009-2011) ve Folkart Towers (2011-2014) (Şekil 3). Çalışma kapsamında her proje kapsayıcı neoliberal politikalar temelinde

Şekil 3. Folkart konut projelerinin kent içindeki konumu (yazarlar tarafından oluşturulmuştur)

⁴ Bu anlamda Mesa Group tarafından gerçekleştirilen Mesa Urla Evleri (1999), Akşan Yapı tarafından tamamlanan 35.Sokak (2010) yabancı kökenli bir firma olan Tre İnşaat tarafından uygulanan Olive Park Evleri (2005) gibi tekil örneklerden bahsetmek mümkündür.

⁵ “A plus konut” ve “A plus ofis” ifadelerinin, özellikle 2000 sonrası süreçte, üst ölçekli konut/ofis üreten firmalar tarafından projenin daha prestijli olduğu algısını yaratmak amacıyla üretilmiş bir kullanım olduğu gözlenmektedir.

⁶ Şahin, M. (2014, 5 Mart). İzmir’de Yapılamayanı Yaptı Kısa Sürede Markasını Zirveye Taşdı, Ege Telgraf Gazetesi, http://www.egotelgraf.com/index.php?view=article&id=1995%3Aizmirde-yapilamayan-yapti-kisa-surede-markasi-zirveye-tad&option=com_content&Itemid=117, Erişim Tarihi 5 Şubat 2015

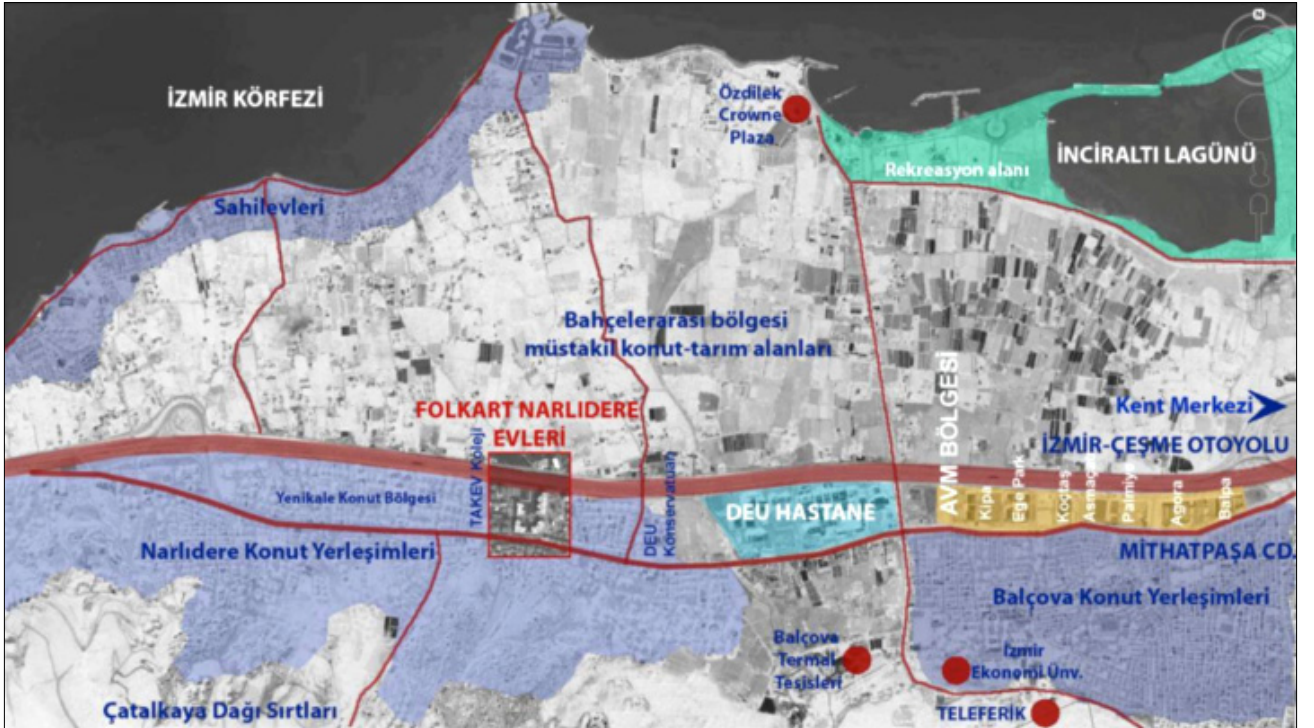
kentsel bağlamda, kentleşme pratiği çerçevesindeki yer seçim kararları, mimari bağlamda, tasarım konsepti, sembolik değeri, ekonomik bağlamda, proje maliyetleri, kira ve satış bedelleri ve sosyolojik bağlamda, hitap ettiği sınıfsal yapı, kullanıcı grubu, kapalılık ve güvenlik durumu açısından değerlendirilmiştir.

Çalışmada yöntem olarak, her üç projeye ilişkin bilgiler ve görüşler Folkart Proje Müdürü Elzem Sül ile yapılan detaylı görüşmeler, proje katalogları, www.folkartyapi.com.tr internet sitesinden elde edilmiştir. Çalışmanın ana kurgusu kapsamındaki haberler için öne çıkan gazete haberlerinden yararlanılmıştır. Folkart Narlıdere ve Folkart Mavişehir projelerinin tasarım kararlarına ilişkin bilgilerde ise mimar Emre Arolat'ın görüşlerinden (Arolat, 2007, www.emrearolat.com) faydalanılmıştır.

Neoliberal Kentleşme Eğilimleri Temelinde Projelerin Kentteki Yer Seçim Kararları

Folkart Yapı firmasının, ürettiği her üç projedeki yer seçim kararlarını kentin neoliberal kentleşme eğilimleri çerçevesinde aldığı görülmektedir. Firmanın İzmir'deki ilk konut üretimi olan Folkart Narlıdere Evleri, kentin batı aksında yer alan Narlıdere ilçesi sınırları içindedir. Narlıdere'de, özellikle 2000'li yıllarla birlikte İlica ve Yenikale mahallerinde kentte orta-üst ve üst gelir gruplarının konut taleplerinin belirgin bir şekilde yoğun-

laştığı görülmektedir. Neoliberal kentleşme pratiğinin kentteki en somut çıktılarında olan az katlı korunaklı lüks konut sitelerinin yer seçtiği Sahilevleri bölgesi burada bulunmaktadır. İlçeye kentin batı aksındaki sıra sıra dizilmiş büyük alışveriş merkezleri sınır teşkil etmektedir. Öte yandan bölge, batıda kentin en güçlü turizm bölgesi üzerinde büyük ölçekli yatırımlar ve kentsel projelerle yapılandırılan Çeşme Marina ve Alaçatıport'a ulaşımdaki geçiş aksı üzerinde yer almaktadır. Folkart Narlıdere projesinin doğusunda büyük bir tıp kampüsüne dönüşen Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi ve Agora, Palmiye, Asmaçatı, Egepark, Koçtaş Yapı Market, Özdilek gibi büyük alışveriş merkezleri, kuzeyinde ise az katlı lüks konut sitelerinin yer seçtiği Bahçelerarası bölgesi, kentteki güçlü bir neoliberal proje olarak öne çıkan İnciraltı Turizm Merkezi, kentin en güçlü ulaşım akslarından birisi olan İzmir-Çeşme Otoyolu ve güçlü manzara etkisiyle İzmir körfezi bulunmaktadır. Tüm bu nitelikleri, firmanın inşa edeceği ilk konut projesi için büyük sermaye yatırımı ile markalaşabilmek adına Narlıdere'yi tercih etmesinde önemli etkenler olarak değerlendirmek mümkündür (Şekil 4). Söz konusu proje, 1/1000 ölçekli Narlıdere Uygulama İmar Planı kapsamında, konut kullanımına ve emsal 1.5- hmax. 24.80 olan yapılaşma koşullarına sahiptir.⁷ Proje inşa sürecinden sonra, ortak alanlarda yapı adalarının arasından geçen kamuya ait bir caddenin kapatıldığı gerekçesiyle davaya konu olmuş; sonrasında söz konusu yol açılarak kamuya terk edilmiştir.⁸

Şekil 4. Folkart Narlıdere Evleri'nin kent içindeki konumu (yazarlar tarafından oluşturulmuştur)

⁷ Söz konusu bilgiler Narlıdere Belediyesi İmar ve Şehircilik Müdürlüğü'nden alınmıştır.

⁸ Folkart Narlıdere Evleri'nin arasındaki kamuya ait yol yeniden halkın kullanımına açıldı. (2011, 16 Eylül). Cumhuriyet, <http://www.cumhuriyetarsivi.com/katalog/4131/sayfa/2011/9/16/3.xhtml>, Erişim Tarihi 1 Ağustos 2015

Şekil 5. Folkart Mavişehir Konutkule'nin kent içindeki konumu (yazarlar tarafından oluşturulmuştur)

Folkart Yapı'nın İzmir'deki ikinci konut üretimi olan Folkart Mavişehir Konutkule, kentin kuzey aksında yer alan Karşıyaka ilçesi'nde Mavişehir bölgesindedir. Bölge, 1990'ların ikinci yarısından sonra orta-üst ve üst gelir gruplarının konut talepleri çerçevesinde şekillenerek ve hızla yapılaşmıştır. Mavişehir, aynı zamanda, sayıları her geçen gün artan Egepark, Kipa, Carrefour gibi büyük alışveriş merkezlerinin, büyük ölçekli özel hastane ve okullar ile lüks spor merkezlerinin yer seçtiği bir bölgedir. Proje alanı, üst gelir grubuna yönelik konut bloklarından oluşan sitelerin ve büyük alışveriş merkezlerinin yoğun olduğu bir bölgede, ana cadde üzerinde ve çevreyoluna oldukça yakın bir noktada konumlanmaktadır. Söz konusu proje, 1/1000 ölçekli Çiğli Kıyı Kesimi Uygulama İmar Planı kapsamında, TMI koşuluna (isteğe bağlı konut/ ticari kullanımlar) ve emsal 1.5-hmax. serbest olan yapılaşma koşullarına sahiptir.⁹ Konut kulesi, güneybatı yönünden ise İzmir Körfezi manzarasına açılmaktadır (Şekil 5). Proje kat karşılığı üretilmiş olup, 7 daire arsa sahibine aittir.

Firmanın Narlıdere Folkart projesininin ardından, Mavişehir'de de bir proje üretme isteği, bu semtin, hedeflenen kitlenin konut talebi açısından son derece aktif bir bölge olması ve oluşturulmak istenen markayı daha kalıcı hale getirme amacını akla getirmekte; firmanın, kentin orta-üst ve üst gelir gruplarının yer seçtiği bu en temel iki alanda proje üretmek sektör içindeki yerini ve eğilimini sağlamlaştırmaya çalıştığını düşündürmektedir.

Firmanın üçüncü konut projesi Folkart Bayraklı Towers, ne-

oliberal kentleşme açısından diğer projelerden bir adım daha öne çıkan nitelikler göstermektedir. Folkart Bayraklı Towers projesinin mevcut yapılaşma koşulları ile yapımına olanak veren plan kararları, kentin 2003 yılında planlama gündemine giren ve neoliberal yeniden yapılanma süreçleri ile uyumlu hedefler içeren, "İzmir Yeni Kent Merkezi Nazım İmar Planı" başlıklı planı ile mümkün olmuştur. Bu plan kararlarına zemin oluşturan ilk izler ise, 1978 tarihli İzmir Nazım Planı'na dayanmakta olup, söz konusu planda ilk kez Bayraklı'nın yeni bir kent/aktivite merkezi olarak belirlenmesi kararı yer almaktadır. 2000'li yıllardaki mevcut "İzmir Yeni Kent Merkezi Nazım İmar Planı'nda", Liman arkası-Salhane ve Turan bölgesi; iş alanları, tali iş merkezleri, turizm alanları, karma kullanımlar, resmi tesis alanı, belediye hizmet alanı ve rekreatif alan gibi kullanımları içermektedir. Folkart Bayraklı Towers, İzmir körfezinin en iç noktasında, Bayraklı ilçesi sınırları içindeki Salhane bölgesinde yer almaktadır (Şekil 6). Bölge, kentin güçlü ulaşım bağlantıları üzerinde yer almaktadır. Projenin inşa edildiği ve Tütün, Tütün Mamulleri Tuz ve Alkol İşletmeleri A.Ş.'ye (TEKEL) ait olan ve tütün depolarının bulunduğu arsa, İzmir Ortak Girişim Grubu (İOGG) tarafından 36 milyon 800 bin TL bedelle Özelleştirme İdaresi'nden satın alınmış ardından da 2010 yılında söz konusu arsanın tamamını Folkart Yapı devralmıştır. Arsanın elde edilmiş biçiminin, neoliberal kentleşmenin en güçlü araçlarından olan özelleştirme kapsamında olması dikkat çekicidir.¹⁰ Konut-ofis ve alışveriş birimlerinden oluşan karma bir kullanım olarak kurgulanan Folkart Towers projesinin yer seçim kararı, İzmir Yeni Kent Merkezi Nazım İmar Planı ile yakından ilişkilidir. Süreç içinde söz konusu pla-

⁹ Söz konusu bilgiler Çiğli Belediyesi İmar ve Şehircilik Müdürlüğü'nden alınmıştır.

¹⁰ Yapar, F. (2010, 28 Nisan). Folkart'tan Bayraklı'ya 200 Milyonluk Yatırım. Yeni Asır; http://www.yeniasir.com.tr/kenthaberleri/2010/04/29/folkarttan_bayrakliya_200_milyon_tllik_yatirim, Erişim Tarihi 1 Aralık 2014

Şekil 6. Folkart Bayraklı Towers'ın Kent İçindeki Konumu (yazarlar tarafından oluşturulmuştur)

na ilişkin başta meslek odaları olmak üzere çeşitli çevrelerin itirazları gelişmiş ve bu kapsamda plan kararlarının uygulamaya geçirilmesinde duraksama ve gecikmeler yaşanmıştır. Bu kapsamda, Folkart Bayraklı projesinin 1/5000 ölçekli nazım imar planı ve 1/1000 ölçekli uygulama planı Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı bünyesinde, Özelleştirme Yüksek Kurulu'nun kararı ile 2008 yılında onaylanmıştır. Söz konusu proje alanına plan kapsamında merkezi iş alanı (MİA) ve park alanı kullanımları getirilmiş ve merkezi iş alanında taks 0.40, kaks 3.50 olarak belirlenmiştir. Merkezi iş alanında her türlü ticaret, çarşı, büro, iş hani, ticari depolama, banka, sigorta, çok katlı mağaza ve eğlence yerleri, konut ve çok katlı taşıt parkı yer alabilmekte ve bu kullanımlardan bir ya da bir kaç aynı parsel içinde bulunabilmektedir.¹¹ Projenin, gerek planı üstelenen ilgili idare, gerekse de getirilen kullanım ve yapılaşma koşulları temelinde neoliberal kentleşme ile oldukça güçlü bağlar kurduğu açıktır. Folkart Bayraklı Towers (2011-2014) Salhane bölgesindeki gelişimin karma kullanım düzeyindeki ilk örneğini teşkil etmektedir.

Projenin yapımına Nisan 2011'de başlanmış olup, A ve B bloklarından oluşan projenin A bloğunda 2014 Mart ayında, B bloğunda ise 2014 Eylül ayında yaşam başlamıştır. Proje alanı batıda kent merkezini kuzey aksına bağlayan ve kentin en güçlü ana akslarından birisi olan Altinyol, güneyde doğu aksını kent merkezine bağlayan Ankara Caddesi ile çevrilidir. Parselin bu-

lunduğu köşe, bir yandan da Bornova ilçe merkezinden gelen güçlü ve yoğun bir iç aks olan Sakarya Caddesi'ne açılmaktadır. Ayrıca projenin çevresinde Smyrna Antik Kent Merkezi, hemen karşısında İzmir körfezi ile Uluslar arası İzmir Limanı ve yeni kent merkezi planı sonrası yükselmeye başlayan diğer kullanımlar yer almaktadır. Alanın çevresi, yakın zamana kadar atıl durumda olan depolar, sanayi üretim alanları ile sarılı iken, yeni kent merkezi planı ile değişen plan kararlarının ardından -Folkart Towers'ın da kazandırdığı ivme ile-, alanda sıkı bir inşa faaliyetinin geliştiği görülmektedir. Özellikle güneyde bulunan İzmir Adliyesi'nin etrafında yoğunlaşan az katlı ofis bloklarının yanı sıra son birkaç yıl içinde "plaza" olarak tabir edilen çok katlı iş merkezlerinin, alışveriş merkezi, ofis, rezidans ve konut içeren benzer çok katlı örneklerin sayısı arttığı görülmektedir. Bu bölgede inşaatı henüz devam eden, yüksek yatırım bedellerine sahip Ege Perla (170 milyon \$), Mistral Tower (300 milyon dolar), Bayraklı Tower (50 milyon dolar), Novus Ventus (50 milyon dolar) buna örnek gösterilebilir.

Proje, kentin coğrafi olarak orta noktasında Avrupa'nın en yüksek beşinci ikiz kuleleri olarak ulaşım bağlantıları açısından son derece önemli bir kesişim noktasında İzmir'in en somut ve belirgin 2000'li yıllara özgü kentleşme pratiği olarak yükselmekte ve simgesel bir nitelik taşımaktadır.

¹¹ Söz konusu bilgiler Bayraklı Belediyesi İmar ve Şehircilik Müdürlüğü'nden alınmıştır.

Neoliberal Kentleşme Eğilimleri Temelinde Projelerin Mimari Nitelikleri

Folkart Narlıdere Evleri, Yaklaşık 40.000 m²'lik bir parsel üzerinde 4 bloktan oluşan 3+1, 4+1, 5+1 ve 6+1 (dubleks) daire seçeneklerine sahiptir. Projede ayrıca, açık/kapalı yüzme havuzları, sauna, tenis kortu, basketbol sahası, spor salonu, sinema salonu, bilardo ve masa tenisi, kuru temizleme hizmeti, kuaför, market gibi sosyal kullanım alanları yer almaktadır. Projedeki blokların dış cephesinde, projeyi İzmir'deki diğer tüm lüks konut projelerinden farklı kılan çelik kafes strüktür kullanılmıştır. Gridal bir ızgara, çapraz taşıyıcılar ve aralarındaki dev zakkum saksılarından oluşan dokusu ile çelik kafes strüktür, bir yandan doğal havalandırmayı sağlarken diğer yandan konut bloğunu, iç cadde tarafındaki taşıt yolundan fiziksel ve sosyal olarak yalıtılmaktadır. Bu kafes aynı zamanda, doğal havalandırmanın sağlanması, yeşil dokunun yapının içine taşınması gibi konulara gönderme yapmakta, ekolojik eğilimlerle de ilişkilendirilmekte ve projenin kentli tarafından 'farklı' olarak algılanmasını sağlayan temel bir nitelik olarak öne çıkmaktadır.. Projede marka düzeyinde her türlü lükse yer verilerek tüm dış cephede Termowood ahşap kaplama kullanılmış; apartman hollerinde 1200 ağacın bulunduğu bir ekolojik atrium hedeflenmiş; bunlara ek olarak yine iç hollerde zeminde mikroklimatik serinlik havuzlarına yer verilmiş; teraslarda cam panelli jakuziler, ankastre ürünler, mutfak tezgahları, banyo dolapları ve soyunma odalarının dünyaca ünlü ve oldukça pahalı markalar kullanılmıştır.¹²

Hedefi lüks konutta marka olmak olan firma, projenin mimarı için de sektördeki en ünlü isimlerden birisi olan Emre Arolat'ı (EAA-Emre Arolat Architects) seçmiştir. Emre Arolat ülkemizde neoliberal kentleşmenin somut çıktılarından olan büyük sermaye yatırımı gerektiren pek çok projeye imza atmış mimarlardan birisidir. Bu projeler arasında en belirgin olanlarını; Zorlu Grubu bünyesindeki İstanbul'da Zincirlikuyu'daki Zorlu Center, Ataşehir'de Varyap için hazırlanan alışveriş ve kültür merkezi, İstanbul'un merkezi lokasyonlarından biri olan Etiler'deki Makyol firmasının otel projesi, Bayraklı'da İş GYO

olarak sıralamak mümkündür.¹³ Folkart Narlıdere Evleri'nin de içinde olduğu bir portfolyo ile Arolat Mimarlık Ofisi'nin aldığı ödül dahi projenin tanıtımına ve firmanın arzuladığı prestije katkı koyan bir unsur olarak görülmüş ve reklam kampanyasında kullanılmıştır. Folkart Narlıdere'de mimara konsept ve tasarımla ilgili herhangi bir müdahalede bulunulmamış ve oldukça yüksek bir bütçe olanağı tanınmıştır. Bu noktada projenin mimarı da projenin çizildiği gibi uygulandığını, işçilik ve kalite açısından özenli yaklaşıldığını belirtmektedir. (Arolat, 2008) Arolat, projenin ana hedefini, bölgedeki mevcut konut dokusundan farklılaşan iddialı bir yaklaşım geliştirmek, standart apartman plan şemalarından farklı bir mekânsal kurgu yaratmak olarak ifade etmektedir. Bu doğrultuda sürekliliği kesilmiş balkonlar yerine, konutlar arası görsel ilişki sunan, ön ve yan cepheleri saran geniş amorf teraslar ile farklı bir konut önerisi getirmeye çalışılmıştır. İzmir'in geleneksel alışkanlıklarının içinde var olan çiçekli balkonlara, yeşil ve su içinde yaşam pratiklerine atıfta bulunulmuştur. Tasarımın eğrisel dalga formu, deniz manzarasından ve rüzgarından maksimumda yararlanabilme hedefiyle şekillenmiştir. (Arolat, 2008) Plan organizasyonuna bakıldığında sıradanın dışına çıkmayı başaran bir apartman holü kurgusuna karşın, konut planlarında alışılmış olanın dışına çıkılmadığı görülmektedir. (Erkarıslan, 2009) Öte yandan projenin genel mimari ve tasarımsal özellikleri, iç ve dış mekanda kullanılan lüks markalar, mimari proje için ünlü ve ödüllü bir mimarın seçilmesi gibi yanlarıyla lüks konut grubu içinde kendisine belirgin bir pozisyon edindiği görülmektedir (Şekil 7).

Folkart Mavişehir Evleri, 15.000 m²'lik parsel üzerinde, 22 katlı, 3+1 tek katlı ve 4+1 dubleks dairelerden oluşan bir projedir. Bu projede de Folkart Narlıdere'de olduğu gibi mimar Emre Arolat ile çalışılmıştır. Arolat (2007), etraftaki tekrar eden apartman bloklarından oluşan kapalı sitelerden farklı olarak, "bir parselde tek defaya özgü bir biçimde var olan, bir anlamda biricikleşen ve kendi kişisel 'aurasından' beslenme durumunda olmasına karşın yakın çevredeki yapısal örüntüden tamamen kopmayan yalın bir yapı" tasarlanmasının ana hedefi olduğunu belirtmektedir. (Arolat, 2007) Bu durum mimarın, bir taraftan

Şekil 7. Folkart Narlıdere Evleri (E.Arolat arşivinden izinle)

¹² Şahin, M. (2007, 4 Ağustos). İzmir'e 200 milyon dolarlık yatırımla ultra lüks konutlar inşa ediyorlar. Yeni Asır, <http://arsiv.yeniasir.com.tr/ya2007/08/04/index.php3?kat=ekon&sayfa=ekon1&bolom=gunluk>, Erişim Tarihi: 1 Aralık 2014

¹³ <http://www.emrearolat.com/medya/interviews/dev-projelerin-mimari/?lang=tr>, Erişim Tarihi: 1 Aralık 2014

Şekil 8. Folkart Mavişehir Evleri (E.Arolat arşivinden izinle)

yapının çevresiyle bütüncül bir çizgi yakalamaya çalışırken aynı zamanda diğer projelerden ayrışma hedefini ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda proje yalın bir mimari tavırla ele alınırken gerek havuz katında, gerekse konutların iç mekanlarında, mekanlar arası görsel ve fiziksel ilişkiyi sağlayan galeri boşlukları ile bahçeli müstakil evlerde zaman zaman denenilen ancak kent içi konutta pek rastlanmayan bir mekansal kurguyu barındırmaktadır. Kütle, arkadlı bir yol ile ana caddeden koparılarak, yeşil alan ve havuzlarla desteklenen bir peyzajın içinden geçerek giriş almaktadır. Yapıda konutların dışında 13.katta kapalı yüzme havuzu, 14. katta sauna ve fitness, ve 15. katta gezinti ve seyir terası ve 137 m²'lik açık yüzme havuzu bulunmaktadır (Şekil 8). Dairelerde Control 4 akıllı ev otomasyon sistemi yer almakta olup, bu sistem ile daire sahipleri müzik, televizyon, elektrik ve iklimlendirmeyi evden ve evin dışından kumanda edebilmektedir.

Folkart Towers Projesi, 27.000 m²'lik bir alanda, 200 metre yüksekliğinde ve 46 katlı iki kuleden oluşmakta ve projede toplam 653 birim yer almaktadır. Proje bünyesinde, rezidans, ofis, alışveriş alanları ve spor kompleksinden oluşan karma bir yapıyı barındırmaktadır. Kulelerde, 80-220 m² arası büyüklüklerde, 1+1, 2+1, 3+1, 4+1 toplam 164 adet konut ve 60-1170 m² arası büyüklüklerde 9 tipte 210 adet ofis bulunmaktadır. (Sül, 2012) Bodrum ve zemin katta otoparklar, giriş katında

cafe-restaurant ve alışveriş birimlerinden oluşan Folkart çarşısı bulunmakta, yapının 5. 6. ve 7. katlarında açık ve kapalı havuzları, fitness, sauna, tenis basketbol kortları, SPA, Kids Club, 18. katta cafe, seyir ve dinlenme amaçlı özel kat terası yer almaktadır. Rezidans alanlarında ise, 24 saat rezidans ev ve oda servis hizmetleri (24 saat danışma, konsiyerj, 24 saat acil sağlık ve ambulans hizmeti, 24 saat temizlik ve teknik kadro hizmeti, housekeeping, ev-posta-gazete servisi, alışveriş yardımcısı, bulaşık-çamaşır-ütü servisi, sekreteryaya, araç yıkama, vale parking) verilmektedir. (www.folkarttowers.com)

Folkart Towers İzmir'in en yüksek, Türkiye'nin ikinci ve Avrupa'nın beşinci en yüksek ikiz kulesi olarak yüksekliği ve üçüncü boyutuyla öne çıkmaktadır. Bu kapsamda proje; 46 katlı 200 metre yükseklikte 2 kule ile körfezin orta noktasından ezici bir üstünlükle yükselmekte, kentin neredeyse tüm noktalarından görülebilen görkemli ve dikkat çekici mimarisi ile, İzmir'de neoliberal kentleşmenin lüks konut alanındaki en güçlü simgesi olarak yerini almaktadır. Bu, İzmir kenti için tartışmasız radikal bir değişimdir (Şekil 9).

Proje şimdiden, İzmir yeni kent merkezinde simgesel bir nitelik kazanmış durumdadır¹⁴ (Şekil 10). Folkart Towers, firmanın diğer iki projesinden farklı olarak Mimar Mehmet Yağcıoğlu tarafından tasarlanmıştır.

Şekil 9. Folkart Bayraklı Towers'ın kent silüetindeki görünümü [35]

¹⁴ Folkart Towers Artık İzmir'in En Yüksek. (2013, 18 Nisan). <http://www.yeniasir.com.tr/emlak/2013/04/18/folkart-towers-artik-izmirin-en-yuksegi>, Erişim Tarihi: 5 Şubat 2015.

¹⁵ Folkart yine ilk 50'de tek İzmirli. (2012, 25 Eylül). <http://www.egepostasi.com/haber/Folkart-yine-ilk-50-de-tek-izmirli/1463>, Erişim Tarihi: 5 Şubat 2015

Şekil 10. Folkart Bayraklı Towers (Folkart Bayraklı Towers) [32]

Neoliberal Kentleşme Eğilimleri Temelinde Projelerin Ekonomik Bağlamdaki Nitelikleri

Ekonomist dergisinin yaptığı ankete göre, Folkart Yapı Türkiye'nin 50 konut markasının içine İzmir'den giren tek firma olarak öne çıkmaktadır.¹⁵ Folkart Yapı'nın projeler için çekilen reklam filmleriyle projelerin tanıtımlarına da önemli bir bütçe ayırdığı görülmektedir.

Firma, Folkart Towers'ın ön cephesine büyük dijital reklam panoları yerleştirmiştir. Bu da yine firmanın kent silüetinde oldukça hakim bir noktada ve yükseklikte yapılaşan projesinin tanıtımı ve görünürlüğü için kullandığı yüksek bütçeli yollar- dan birisi olarak dikkat çekmektedir. Firma, yerli bir sinema filmi olan Gece filmine sponsor olmuş ve çekimlerde Folkart Towers'ın önünde sahnelere yer verilmiştir.¹⁶ Öte yandan sadece projelerine ilişkin iddialı reklamlarla değil; kentin gündemine ilişkin konular, etkinlikler, kurum-kuruluş, ihtiyacı olan bireylere yönelik bağışlar ve sosyal projelerle de firmanın gündemde kalma uğraşları hissedilmektedir. "Folkart Yapı'nın KSK'ye Desteği 200bin TL", "Folkart Kupası Yat Heyecanı", "Folkart'tan İzmir'in Tarihine Işık Tutan Kitap", "Folkart'tan Engellilere Ulaşım Desteği", "Folkart'tan Çocuklarımızı Destek" gibi haber başlıkları buna örnek verilebilir. (<http://www.folkart.com.tr/index.php/basin/>)

Tüm bunlar, firmanın farklılaşmak, markalaşmak ve lüks konut piyasası içinde güçlü bir yer edinme yönündeki çabasını destekler niteliktedir.

Folkart yapının ilk projesi olan Folkart Narlıdere Konutları'nın

yatırım bedeli 110 milyon dolar olup projedeki tüm konutların satışı tamamlanmıştır. Konutlar ilk olarak Euro üzerinden satışa çıkarılmış ancak satışlar daha sonra Euro'daki dalgalanma nedeniyle Türk Lira'sına dönüştürülmüştür. El değiştiren konutlar içinde 2015 itibarıyla fiyatlar, 850.000 ile 1.700.000 TL. arasında (ortalama m² fiyatı: 3541-4722 TL) değişmektedir. Konutlarda çok küçük bir grup kirada oturmaktadır. Kira bedelleri ise 4.500 TL. civarındadır. Yaşamın başladığı projede toplam 168 konutta doluluk oranının %90 olduğu bilinmektedir. (Sül, 2012)

2007 yılında inşaatı başlayan ve yatırım bedeli yaklaşık 15 milyon dolar olan Mavişehir konutlarının da satışı tamamlanmış olup, 2015 yılı itibarı ile güncel satış fiyatları, 900.000 ile 1.600.000 TL. arasında (ortalama m² fiyatları: 3461-4383 TL) değişmektedir. Konutlarda küçük bir grup kirada oturmakta olup kira bedelleri 4.000 TL. civarındadır. 2011 yılında yaşamın başladığı projede doluluk oranı %70'dir.

Ön yatırım bedeli 150 milyon dolar olan Bayraklı Towers'da satışa çıkmasının ardından bir yıl gibi kısa bir süre içerisinde ilk bloktaki kullanımların %95'i satılmıştır. Yaşamın kısa bir süre önce başladığı yapıda konutların 2015 yılı itibarı ile satış fiyatları, 567.000 ile 1.400.000 TL. (ortalama m² fiyatı 4450-6363 TL), kira bedelleri ise 2000-7250 TL. arasında değişmektedir. Ofislerin satış fiyatları ise, 425.000 ile 1.500.000 TL., kira bedelleri 1200-20000 TL. arasında değişmektedir.¹⁷

Her üç projede de kullanıcı grubu ağırlıklı 45-55 yaş aralığında, yaklaşık %80'i İzmirli, kalan kesimi ise İstanbullu ya da yabancı uyruklu olan üst gelir grubundaki iş adamları, şirket

¹⁶ İzmir Plato Oldu. (2014, 24 Temmuz). <http://www.yeniasir.com.tr/sarmasik/2014/07/24/izmir-plato-oldu>, Erişim Tarihi: 5 Şubat 2015

¹⁷ Bu veriler www.hurriyetemlak.com, www.sahibinden.com sitelerinden Şubat 2015 itibarıyla derlenmiştir.

Tablo 1. Uygulamada kullanılan sıfat çiftleri

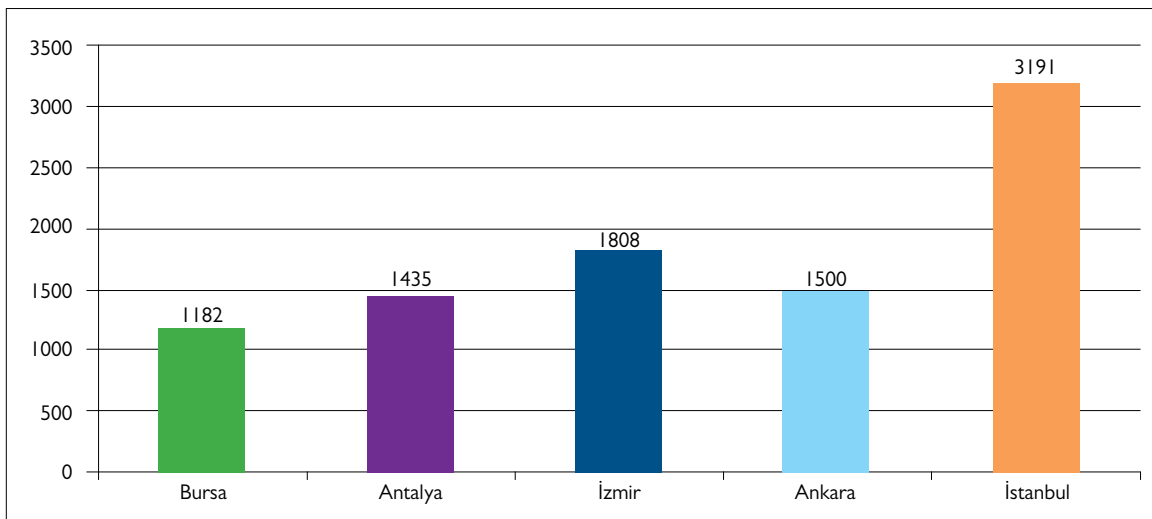
Ekonomik Veriler	Folkart Narlıdere	Folkart Mavişehir	Folkart Bayraklı Towers
Ön yatırım bedeli	110 milyon \$	15 milyon \$	150 milyon \$
Satılık Konut bedelleri	850.000-1.700.000	900.000-1.600.000	567.000-1.400.000
Kiralık Konut bedelleri	4.500	4.000	2000-7250
Ortalama metrekare fiyatı	3541-4722	3461-4383	4450-6000

sahipleri, üst düzey firmaların önemli kademelerinde çalışan beyaz yakalılar ile yine bu gelir düzeyindeki avukat, doktor ve sanatçı gibi meslek sahipleri oluşturmaktadır. (Sül, 2012) Mevcut projelerdeki doluluk oranları ve henüz tamamlanmadan dahi Folkart Towers'ın önemli bir bölümünün satışının bitmiş olması, kullanıcı grubunun markayı ve markanın getirdiği prestiji odağa aldığı kanıtlar niteliktedir. Mavişehir'deki konut kule, diğer iki projeye göre daha mütevazı olmasına rağmen benzer fiyatlara sahiptir. Bu da kullanıcı grubu için "marka ve prestij" kavramlarının ne denli önemli olduğuna işaret eden unsurlardan biridir.

Özetle, Narlıdere, Mavişehir ve Bayraklı'daki her üç projedeki konut birim fiyatlarının, İzmir'de kent merkezinde yer alan ve üst gelir grubuna yönelik diğer konut birim fiyatları içinde oldukça yüksek değerlerde oldukları görülmektedir (Tablo 1). Aralık 2014 itibarıyla İzmir kentindeki satılık konutların ortalama metrekare fiyatının 1.808 TL olduğu düşünüldüğünde (Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Şubat 2016 Konut Fiyat Endeksi) Folkart projelerinin 3.500 ile 6.000 TL arasında değişen metrekare bedelleri, kentin geneli için yüksek değerlere karşılık gelmektedir. Fiyatların bu denli yüksek olması, firmanın diğer projelerden farklılaşma ve bu konut piyasasında bir marka yaratma hedefine ulaştığını göstermektedir. Öte yandan metrekare fiyatları ve yıllık artış oranlarında Karşıyaka

(2.000 TL, %11), Narlıdere (2947 TL, %27), Bayraklı (2000 TL, %11) ilçelerinin önde geldikleri görülmektedir. Bu durum, Folkart Yapı'nın ürettiği konut projelerinin, lüks ve pahalı konut üretimi konusunda, diğer yatırımcı firmaların eğilimleri üzerinde etkili olduğu ve lüks konut piyasasını etkilediği savını destekleyici verilerden birisi olarak değerlendirilebilir.

İzmir kenti Türkiye genelinde değerlendirildiğinde ise, 2014 yılı sonu itibarıyla, yeni konut fiyat endeksi değerlerindeki artışta ve konut birim fiyatlarında ikinci sırada gelmekle birlikte İstanbul ile arasında önemli bir fark bulunmaktadır. (Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Şubat 2016 Konut Fiyat Endeksi) (Şekil 11). Buna göre, ülke genelinde neoliberal politikaların etkilerinin en güçlü şekilde görüldüğü kent olan İstanbul'da 3.000 TL'lere ulaşan konut metrekare fiyatlarına bakıldığında, İzmir kentindeki projelerin gerek yatırım hacmi, gerekse mimarisi ve mekânsal kurgusu açısından İstanbul'daki projelerle kıyaslanamayacağı açıktır. Ancak hızla ivme kazanan gayrimenkul sektöründeki hareketlenme ve konut fiyatlarına ilişkin durum, kentin her geçen gün daha büyük ölçekteki yatırımları çektiğine ve neoliberal politikaların kentsel etkilerinin giderek güçlendiğine işaret etmektedir. Folkart Yapı'nın kentte ürettiği lüks konut projelerinin, bu yapılanma üzerinde öncül ve tetikleyici bir etkiye sahip olduğu açıktır.

Şekil 11. Beş büyük ilin ortalama satılık konut metrekare fiyatları, TL [34]

Şekil 12. Folkart Narlıdere'de çelik kafesin yoldan görünümü [36]

Neoliberal Kentleşme Eğilimleri Temelinde Projelerin Sosyolojik Bağlamdaki Nitelikleri

Her üç projenin sosyolojik bağlamdaki nitelikleri, sosyal ayrışma, güvenlik önlemleri, kullanıcı profili ve yaşam biçimi temelinde ele alınmıştır. Bu kapsamda, Folkart Narlıdere Evleri'nin sosyolojik bağlamda öne çıkan en temel özelliği, yapının yola bakan cephesinde örülmüş olan çelik zırh olarak belirginlik kazanmaktadır. Söz konusu çelik zırh, içerideki yaşantının dışarıyla olan görsel ve fiziksel ilişkisini belirgin bir biçimde kesmektedir (Şekil 12). Çelik kafes, devasa ölçeği ile yaşam kompleksinin kentten ayrışma etkisini kuvvetlendirmektedir. Öte yandan yapı adalarının arasından geçen, güneydeki taşıt yoluna paralel ara cadde, dört konut bloğunun yerleştiği parseli ikiye ayırmakta ve bu yolun her iki tarafında 24 saat çalışan güvenlik birimleri yer almaktadır. Başlangıçta bariyerlerle kapatılan ve kamuya ait olan bu yol, meslek odalarının itirazları doğrultusunda bariyerler kaldırılarak yeniden kentlinin kullanımına açılmıştır. Güvenlik önlemi olarak alanda sürekli dolaşan gezici güvenlik elemanlarının yanı sıra bina ve dairelere iris tarama sistemi ve parmak izi ile girilmektedir. Sitedeki sosyal kullanıcı profiline bakıldığında, oturanların üst gelir grubuna mensup ve ağırlıklı bir bölümünün sanayici işadamlarından oluştuğu görülmektedir. Süreç içinde beyaz yakalılar ve hizmet sektöründe çalışan kentteki ünlü doktor ve avukatların da konut edindikleri görülmektedir. Site sakinlerinin yaşları 45-55 yaş aralığında olup, ağırlıklı çekirdek ailelerden oluşmaktadır. Kullanıcıların ortalama %80'i İzmirli olup, geriye kalan %20'lik dilimi ise, İstanbullu ve yabancı uyruklular oluşturmaktadır. (Sül, 2012)

Mavişehir bloğunda, Projenin kullanıcılarının büyük bir bölümünü şirket sahipleri oluşturmaktadır. Kullanıcıların ortalama %90'ı İzmir'li, %10'u ise İstanbul'lu ve yabancı uyruklulardan oluşmakta olup, 45-55 yaş aralığındaki bireyler ile çekirdek aile yapısı öne çıkmaktadır. (Sül, 2012) Yüksek güvenlik önemleri ile korunan projede, kapıda 24 saat güvenlik yer almakta,

site dışından girişler denetim altında tutulmakta ve dairelere girişte ise parmak izi ve iris tarama sistemi yer almaktadır.

Bayraklı Towers'da ise projenin karma bir kullanıma sahip olması, projeyi satın alan kullanıcı grubunun da çeşitlenmesine yol açmakta ve bu gruplar ağırlıklı sanayici işadamları ile üst gelir grubundaki beyaz yakalılar ve hizmet sektöründe çalışan meslek gruplarından oluşmaktadır. Kullanıcıların büyük bölümünü İzmir'liler oluşturmakta olup, İstanbul'dan da önemli bir talebin varlığı göze çarpmaktadır. Bu yelpazenin içinde ağırlıklı İzmir'de şubelerini açmak isteyen firmalar öne çıkmaktadır. Kullanıcıların %70'ini İzmir'liler, %30'unu ise ağırlıklı İstanbul'lular ve yabancı uyruklular oluşturmaktadır. Projedeki 2+1 ve 1+1 dairelere paralel olarak, kullanıcı grubu içinde ağırlıklı çekirdek aileler ve yalnız yaşayan bireyler bulunmaktadır. (Sül, 2012) Güvenlik önlemleri olarak ise ofis ve konut girişleri farklılaştırılmış, kule girişinde kartlı giriş, parmak izli daire girişine ek olarak 24 saat güvenlik, ana lobide güvenlik kontrol sistemi, kapalı devre kamera sistemi ve araç tanıma sistemi mevcuttur.

Bu kapsamda Narlıdere, Mavişehir ve Bayraklı projelerinin kullanıcı grubunu ağırlıklı sanayici, iş adamları ve beyaz yakalılar gibi kentin üst gelir grupları oluşturmakta ve bu grupların lüks konut anlayışı içinde, kendilerini kentin diğer gruplarından yüksek güvenlik önlemleri ile ayıran böylesi projelere yoğun ilgi gösterdiği görülmektedir.

Sonuç

İzmir yakın döneme kadar neoliberal kentleşme süreçlerinin daha gerisinde ve uzağında bir kent niteliği gösterirken, 2000'li yıllarla birlikte, bu yöndeki kentsel politikaların İzmir kentine de nüfuz etmeye başladığı ve bu kapsamdaki büyük sermaye yatırımı gerektiren somut çıktılarının ağırlıklı 2010 sonrası süreçte daha fazla görünür hale geldiği izlenmektedir. Sermayenin kendisine karlı alanlar arayışında lüks konut, bu kapsamdaki temel yatırımlardan birisi olarak belirginlik kazanmaktadır. Çalışma kapsamında incelenen Folkart Yapı'nın İzmir'de ürettiği üç temel lüks konut projesine bakıldığında, bu projelerin kentin neoliberal kentleşme ile kurduğu bağın bu alanla yüksek uyum becerisi gösteren, öncül ve güçlü örnekleri olarak öne çıktıkları görülmektedir. Çalışma kapsamında bu projelerin, söz konusu kentleşme süreçleri ile ilişkileri kentsel, mimari, ekonomik ve sosyolojik temellerde ele alınmış ve bu temel başlıklarla doğrudan ve dolaylı bağ kuran güçlü özellikler taşıdıkları tespitine ulaşılmıştır. Projelerin neoliberal kentsel politikalarla uyum gösteren plan kararları ile hayata geçirilmesi ve kentin bu yönde öne çıkan bölgelerinde yer seçmesi, güçlü ulaşım bağlantıları üzerinde bulunması, diğer büyük kentsel yatırımlara yakın konumlandırılmaları, ünlü mimarlarla çalışılarak ana kurguya paralel olacak şekilde ortaya çıkan görkemli ve dikkat çekici mimari projeleri, oldukça yüksek proje yatırım bedelleri, satış ve kira değerlerine sahip olmaları, ulusal ve

büyük ölçekli bir firma tarafından üretilmeleri ve kentteki neredeyse en üst gelir grubuna giren kullanıcıları, bu tespite olanak tanıyan ana unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Söz konusu projelerin aynı zamanda yapılaştıkları bölgelerde benzer projelerin gelişimini önemli ölçüde ivmelendirdikleri görülmektedir. Projelerin, üst gelir gruplarına yönelik lüks konut üretiminin ana merkezi haline gelen İstanbul için olağan sayılabilecek nitelikler taşıdığını söylemek mümkündür. Ancak İstanbul'da her geçen gün biraz daha çeşitlenen lüks konut üretimi içinde diğer projelerden ayırmayacak olan bu projeler, İzmir'in İstanbul'a göre daha geriden gelen 2000'li yıllardaki kentleşme pratiği içinde önemli ölçüde belirginlik kazanarak öne çıkmaktadır.

Projelerin yer seçim kriterleri açısından kentin batı aksında Narlıdere, kuzey aksında Mavişehir ve körfezin orta noktasında Salhane bölgesinde olmak üzere lüks konut gelişim eğilimleri açısından en güçlü noktalarında yer seçtikleri görülmektedir. Bu yer seçim eğilimi, söz konusu alanlarda yüksek emsal değerleri ve kat yüksekliklerine olanak tanıyan plan kararları yoluyla gerçeklik bulmuştur. Özellikle Folkart Bayraklı projesinin planının, bulunduğu bölgedeki yeni kent merkezi planına yönelik revizyonlar ve itirazlar devam ederken, Özelleştirme İdaresi Başkanlığı tarafından yapılmış olması oldukça dikkat çekicidir. Her üç proje de gerek yapılaştıkları bölgeler gerekse de kent bütünü ölçeğinde dönüşümlere neden olmaktadır. Neoliberal kentsel politikalarla güçlü bağlar kuran söz konusu projeler, gayrimenkul sektörünün lüks konut alanındaki eğilimlerinde özendirici bir rol üstlenmekte ve yakın çevrelerinde bu gelişimin her geçen gün yeni örneklerinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Projelerin yüksek satış ve kira bedelleri bölge ve kent genelini de etkilemekte, dolayısıyla kentsel rantın haritası sermaye ve kentteki yükselen sınıflar lehinde değişime uğramaktadır. Öte yandan, özellikle Folkart Towers projesinin karma kullanımlı yapısı gereği, ofis ve alışveriş birimleri ile çektiği nüfus, ulaşım ve otopark yoğunluğu açısından bölgeye ve kente önemli bir yük getirmektedir. Ayrıca korunaklı mimarileri, yüksek teknolojik özelliklere sahip güvenlik önlemleri, kentin üst gelir grubuna yönelik kullanıcı profilleri ile yakın çevrelerinden ve kentten izole yapı adacıklarına dönüşen bu projeler, kapalılaşmanın kentteki üst örnekleri olarak öne çıkmakta ve kentsel ayrışmayı güçlendirme potansiyeli taşımaktadır. Tüm bu dikkat çekilen noktalar, projelerin çevrelerinde bu eğilimler paralelinde özendirici bir rol üstlenmelerini sağlamakta, bu etkiler diğer yeni projelerle giderek katlanmakta ve Folkart konut projeleri tekil örnekler olmaktan çıkarak bu tipteki projelerin yaygınlaşmasını sağlamaktadır.

Folkart Narlıdere ve Folkart Mavişehir, yer seçtikleri bölgeler üzerinde o bölgenin silüetini etkileyecek bir mimari ile yüklenirken, Folkart Bayraklı projesi sadece bulunduğu bölgenin değil körfezin orta noktasındaki hakim konumu ile tüm kentin genel silüeti içinde neoliberal kentleşmenin güçlü bir simgesi

olarak kentsel alanda yerini almış durumdadır. Uzun bir tarihsel geçmişe sahip olan kentin çehresi söz konusu projelerle değişmekte ve bu süreç, kentin bundan sonraki aşamalarda, 2000'li yılların kentleşme pratiğinden doğan, devletin düzenleyici rolü ve sermayenin yönelimleri doğrultusunda şekillenen böylesi projelerle dönüşüme uğrayacağına habercisi olmaktadır. Sermayenin lüks konut alanındaki karlı yatırım arayışı yönündeki güçlü eğilimi, büyük ölçekli lüks konut projelerinin, gerek yerel gerekse de merkezi idarelerin bu kapsamdaki projelere olanak tanıyan plan kararları ile hayata geçmesini sağlamaktadır. Bu kapsamda, plan kararlarının yönlendiriciliği ve sermayenin güçlü eğilimleri temelinde gelişip üst gelir gruplarının talepleriyle bütünleşerek kenti neoliberal politikalar ekseninde yeniden yapılandırın böylesi bir gelişimin yaratacağı sonuçlar üzerinde durulması, büyük önem taşımaktadır. İzmir, uzun yıllar neoliberal kentleşme süreçlerinin gerisinde durmayı tercih eden bir kent pozisyonunda iken, yakın dönemde lüks konut alanındaki böylesi örneklerle, kentin söz konusu tercihinin değiştirme yönünde sinyaller sunmaya başladığı görülmektedir. Bu noktada, söz konusu kentsel yeniden yapılanma süreçlerinin yıkıcı sonuçlarını en ağır şekilde yaşayan İstanbul'a bakarak, böylesi bir eğilimin kentsel alanda kamu yararı temelinde yaratacağı aşınma, kentsel mekanın üst gelir gruplarına yönelik yeniden organizasyonu ile açığa çıkaracağı kentsel ayrışma, doğal ve yapılı çevre üzerinde yaratacağı tahribat noktasında taşıdığı riskler dikkate alınmalı ve İzmir için bu farkındalıkla kamu yararı odaklı yapıcı kentsel politika ve stratejiler üretebilmenin yolları aranmalıdır.

KAYNAKLAR

- Munck, R. (2007). Neoliberalizm ve Siyaset, Neoliberalizmin Siyaseti. A. Saad Filho ve D. Johnston (Ed.), (Ş. Başlı ve T. Öncel, Çev.), Neoliberalizm Muhafif Bir Seçki içinde (s. 106-122), İstanbul: Yordam Kitap.
- Ataay, F. (2007). Neoliberalizmin ve Devletin Yeniden Yapılandırılması Türkiye'de Kamu Reformu Üzerine İncelemeler. Ankara: De Ki Yayınları.
- Öniş, Z. ve Şenses, F. (2009). Gelişen 'Post-Washington Mutabakatı'nı (PWM) yeniden düşünmek. F. Şenses, (Ed.), Neoliberal Küreselleşme ve Kalkınma Seçme Yazılar içinde. (s.347-385). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Jessop, B. (2008). Küreselleşme, Devlet, Kriz ve Gelecek Üzerine. Söyleşi: Çağhan Kızıl (Toplumsal Araştırmalar Çeviri Kolektifi), Yeniden Devrim, Kış 2008, 75-93.
- İnsel, A. (2008). Dünyanın Zenginleri ve Zenginliğin Şiddeti. Birikim, 232/233, 48-55.
- Brenner, N. ve Theodore N. (2005). Neoliberalism and Urban Condition. City, Vol 9, (1), 101-107.
- Kozanoğlu, H., Özden, B.A., ve Gür, N. (2008). Neoliberalizmin Gerçek 100'ü. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Brenner, N. ve Theodore, N. (2002). Cities And The Geographies Of Actually Existing Neoliberalism. Antipode, 34, (3), 349-379.
- Swyngedouw, E., Oulaert, F. ve Rodriguez, A. (Eds). (2003). The Globalized City: Economic Restructuring and Social Polarization in European Cities. Oxford: Oxford University Press.
- Bal, E. (2011). Türkiye'de 2000 Sonrası Neoliberal Politikalar Çerçevesinde İmar Mevzuatındaki Değişimler ve Yeni Kentleşme Pratikleri: İstanbul Örneği. (Yayımlanmamış doktora tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İzmir.
- Tekeli, İ. (2009). Kentsel Arsa, Altyapı ve Kentsel Hizmetler. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Işık, O ve Pınarcıoğlu M. (2009). Nöbetleşe Yoksulluk: Sultanbeyli Örneği (7. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şengül, T. (2009). Kentsel Çelişki ve Siyaset Kapitalist Kentleşme Süreçlerinin Eleştirisi (2. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- Çavuşoğlu, E. (2004). Hegemonik Bir Süreç Olarak Türkiye Kentleşmesi. (Yayımlanmamış doktora tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi / Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Atay, Ç. (1978). Tarih İçinde İzmir. İzmir: Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları.
- Karadağ, A. (1998). Metropol Kent Olarak İzmir'in Gelişim Süreci, Çevresel Etkileri ve Sorunları. (Yayımlanmamış doktora tezi). Ege Üniversitesi / Coğrafi Bilimler, İzmir.
- Akyol Altun, D. (2010). Kent Çeperlerindeki Az Katlı Konut Topluluklarının Kullanıcı-Mekân İlişkisi Bağlamında Değerlendirilmesi: İzmir Örneği. (Yayımlanmamış doktora tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi / Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Bölümü İzmir.
- Güner, D. (2006). İzmir'de Modern Konut Mimarlığı 1950-2006. Planlama, 37, 123-141.
- Sayar Y. ve Süer D. (2004). Küreselleşme Sürecinde Konut Alanlarının Oluşumu ve Kentsel Mekana Etkileri, İzmir-Çiğli Örneği. Mimarlık, 319, 76-81.
- Sayar Y. ve Süer D. (2006). İzmir'de Alternatif Bir Konut Alanı: Karşıyaka Emlak Bankası Uygulamaları. Ege Mimarlık, 57, 14-19.
- İzmir Ticaret Odası Kayıtları, 2014, http://ehizmet.izto.org.tr/cgi-bin/uyeler/uye_firmalar, Erişim Tarihi 1 Aralık 2014
- TOBB Kurulan / Kapanan Şirket İstatistikleri, 2015, Erişim Tarihi 1 Ağustos 2015, <http://www.tobb.org.tr/BilgiErisimMudurlugu/Sayfalar/KurulanKapananSirkestatistikleri.php>
- Bal, E. ve Altun, D. (2009). Yatırımcı Firmaların Nitelikleri Bağlamında İstanbul ve İzmir'deki Kapalı Konut Siteleri. DEU Mühendislik Bilimleri Dergisi, cilt:11, 32, 1-9.
- GYODER Raporu, 2012, Erişim Tarihi 1 Aralık 2014.
- Çıkış, Ş. ve Ek, F.İ. (2009). Konutta Lüks Kavramının İmgesel Dönüşümü: İzmir Kent Merkezinde Çok Katlı Lüks Konutlar. Mimarlık, 348, 64-71.
- Erkarslan, Ö. (2009). Evsel Yaşam, Konut Tasarımı ve Narlıdere Folkart Konutları. Mimarlık 348, 45-51.
- Sül, E. (2012). Kişisel Görüşme (Folkart Proje Müdürü)
- Arolat, E. (2007). Folkart Mavişehir Konutları [<http://www.emrearolat.com/2007/01/25/folkart-mavisehir-residence-izmir-turkey-2007/?lang=tr>], Erişim Tarihi 20 Ağustos 2013.
- Arolat, E. (2008). Çılgın Sermayenin Bir Yandan Mağrur Öte Yandan Hayli Heveskar Ama Bir O Kadar da Acemi Macerasında Özgün Bir Yerleşme Denemesi. İzmir Serbest Mimarlar Derneği İzmir'de 80'li Yıllardan Günümüze Konut ve Mimarlık Kültürü Konferansı, İzmir, 29-30 Kasım 2008.
- Arolat, E. (2011). Emre Arolat ile Kapalı Siteler Üzerine. Röportaj: Didem Akyol Altun. Ege Mimarlık, 77, 36-41. www.emrearolat.com <http://www.folkarttowers.com/turkce.html> <http://www.folkart.com.tr/index.php/basin/>
- Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Şubat 2016 Konut Fiyat Endeksi. İstatistik Genel Müdürlüğü Reel Sektör Verileri Müdürlüğü, 28 Nisan 2016, erişim:1 Mayıs 2016, <http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/tcmb+tr/tcmb+tr/main+menu/istatistikler/reel+sektor+istatistikleri/konut+fiyat+endeksi>
- <http://www.skyscrapercity.com/showthread.php?t=1139153&page=129> http://tr.worldmapz.com/photo/175693_pt.htm